

W. H. H. H.

Турсуной Содиқова

Дилдаги дур

TOSHKENT
«O'ZBEKISTON»
2013

84(59)6 - 98. араб.

УЎК: 821.512.133-1

КБК 87.7 - *Этика*
С 75

Масъул муҳаррир
Ҳикоят Махмудова

Содиқова, Турсуной

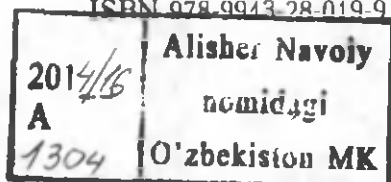
С 75 Дилдаги дур: жилд 2/Т. Содиқова: – Тош-
кент: «O'zbekiston», 2013. – 408 б.

ISBN 978-9943-28-019-9

УЎК: 821.512.133-1

КБК 87.7

42272/2
10 291
ISBN 978-9943-28-019-9

• «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2013

Кадрли китобхон!

Дил покланмагунча инсоннинг тили, кўли, йўли покланмайди. Одамзодни минг кўйга соладиган, умрига минг бир фасл олиб кирадиган бу кўнгилдир, бу кўнгил! Кўнгилда гоҳ имон чақириқлари жаранглаб, гоҳида эса шайтон вас-васалари жунбуш уради. Ҳамма гап ўша икки овозни ҳушёр эшитишда! Яхшисидан ёмонини ажрата билишда!

Инсончилик – нуксончиликдир. Киши ҳар доим ҳам ўзини бирдай бошқаролмайди, қадамида унга журъатсизлик, хавотир, тажрибасизлик ҳалакит беради. Гоҳо кўзи мўлтираб нажот, суянч излаб қолади. Ана ўшанда китобларга, ҳикматларга ва доно инсонларга талпинди. Улардан куч, нур, илм олади ва ҳар гал дадилланиб яшамоққа шайланади.

Пайғамбаримизнинг ҳадислари бамисоли НУР – уни ўқиган захотинг вужудингга илиқлик югуради. Сен ҳали ҳадиснинг маъзини чакмай туриб, хужайраларингда покланиш бошланади. Улардаги маънини уккан саринг дилинг, феълинг кенгайиб, қарашларинг соғаяди, дунё кўзингга ҳар галгидан ҳам чиройлироқ кўринаётганини сезасан!

Ҳадислар **ҲАҚИҚАТ** – жами неъматларни, инсоний ҳаракатларни асл оти, моҳияти билан кўрсатади. Хатоларингни кўз олдингга териб кўяди, касалингнинг отини айтади, уни келтириб чиқарган сабаблар – гуноҳларингни

бўйнингга қўяди. Уяласан, тавба қиласан ва
юрагингга яхши ниятлар тугасан.

Ҳадислар ИЛМ – бахтли бўлиш йўлларини
кўрсатади, бу йўлда амал қилишинг шарт
бўлган коидаларни ёдлатади, қўлларингдан
ушлаб яхшиликка етаклайди. Кўксингдан хар
доим имон овози келадиган ва беихтиёр шу
овозга кулок тутадиган, адашмайдиган бўласан,
умринг файзга тўлади...

Муаллиф

МУБОРАК ТАХТ

*Аллоҳ таолога бандалар ичида сеvimлиси
оила аъзоларига манфаати кўп
тегадиган кишидир.*

Хадис

Яратганга сеvimли бўлиш бандаси учун икки дунё ободлигидир. Хўш, икки дунё ободлиги нима? Келинг, нариги дунёлигимиз барчамиз учун сир бўла қолсин, сиз билан кўриб турганимиз, қозонида қайнаб турганимиз, исботларию ҳужжатлари қўлимизда бўлган – бу дунёлигимиз ҳақида гаплашайлик. Агар суюк банда бўла олсангиз, давлатингиз ошиб-тошиб кетмаслиги, нафсингиз нима тиласа, бари муҳайё бўлмаслиги мумкин, аммо, муҳими, хотиржам яшайсиз, кутилмаган азиятларга йўлиқмайсиз, муҳтожлик кўрмайсиз, тухматга учрамайсиз. Ўз эҳтиёжингизга ўзингиз яроқли бўласиз. Аллоҳ сизни суйса, муҳаббатингизни инсонларга тушириб қўяди, уларнинг дуоларини эса мушкулларингизга ечим, болаларингизнинг йўлига чиқиб қўяди. Аммо ҳадиси шарифнинг ишораси шуки, **етишмоқ** – бу атрофдагиларга тинимсиз мурувват узатмоқ, топганингни беминнат сарфламоқдир. **Етишмоқ** – бу йўқотишлар эвазига эришиладиган сазоворликдир!

Агар байроғинг нафс бўлса, ниятинг топмоқ ва яна топмоқ, эришмоқ ва фақат эришмоқдангина иборат бўлса, бир дам тўхта, атрофга кара,

одамларни, уларнинг тақдирларини бир-бирига солиштир, таҳлил қил ва хулоса чиқар!

Тангри — оиласига манфаати кўп тегадиганларни севаман, деб турибди. Хўш, **оила ўзи нима?** Оила — буюк уюшма. Яратган қовуштирган жуфтлик қўли билан қурилган кўрғон. У бизни ёғин-сочиндан асрайдиган соябон, балою офатдан яширинадиган ошён, оёқларимизни узатиб тин оладиган оромгоҳимиздир. Оила отамиз билан яшнаган, онамиз билан яйраган жаннатий фаслимиздир. Бизга оталик, оналик мартабасини берган тахти муборагимиздир. У ўтганларимизнинг руҳи доим меҳмон бўладиган, Аллоҳнию элнинг ризолиги учун эҳсонлар қиладиган, фарзандларимизнинг бахтини тилайдиган дуохонамиздир. Мухтасар қилиб айтганда, оила кўз очиб кўрганимиз — биринчи Ватандир! Бизга шунча неъмат тутган бу азиз масканга меҳрибонлик, балогардонлик қилсак, арзимабдими? Бу макон учун эрмаган жон жонми?! Оила аъзоларига куймаганлардан огоҳ бўлингки, бундайлар ҳеч кимга вафо қилмаслар! Оила аъзоларини суймаганлардан сақланинг, ундайлар ҳеч кимни ҳақиқий суя билмаслар!..

* * *

Жаноби эркак сўзни сиздан бошлайлик. Сиз рўзғорга раҳбар этиб тайинландингиз. Бу сизнинг ихтиёрингиздан ташқари, тақдири азалнинг иши бўлди. Аслида-ку, сиз учун мукофотдир бу! Тўғрироғи, мен шундай деб тушунишингизни истар эдим. Сабаби, сизни у дунёю бу дунёда ким деб таништириш, бахт-

ли ёки бахтсиз бўлишингиз оилангизга бўлган
тору кенглигингизга боғлиқдир. Бир ҳадисда
агар банда Аллоҳ ризолиги учун бир бузук
атаса, унга пода бўлиб қайтишлиги келтирила-
ди. Оилангизга бошданок эътиборли бўлсангиз,
фақат ютасиз. Илоҳим, шу йўлда сизни гофил
қолдирмасин.

* * *

Уйингизнинг чироғи, тоза ҳавоси, оҳанрабоси
аёлингиздир! У бўлмаса, хонадонингиз ўпири-
лади, бу азим заминга сирмай қоласиз, осмон-
лар қорайиб, дунё кул рангига киради. Хис
этиб турибсиз, аёлнинг баҳоси ўзи билан! Пе-
шонангизга битилдими, унинг хунук-чиройлиги,
яхши-ёмони йўқ – Яратганнинг ризолиги учун
унга меҳр кўрсатишга масъулсиз. Чунки инсон
ўзи тушиб турган муайян вазиятга адашиб ёки
тасодифан йўликмайди. У шунга муносиб, бу
тақдир.

Бир ҳадисда Ҳақ таолонинг «кўнглидагидай
бўлмаган жуфтининг кўлини дўстлик-мухаббат
назари билан тутган бандамнинг гуноҳларидан
ўтаман, яъни ваъдам жаннатдир», деган мар-
ҳамати келтирилади. Нафсиламрини айтганда,
баъзан аёлингиз кўнглингизга ёкмаётгандай тую-
лади, шундайми? Аммо у сизнинг остонангизга
келганидан бошлаб, ўзи учун яшамай қўйган. У
фақат сизнинг хизматингизни қилади, оилангиз-
даги қатор жонларга дармон бўлмоқ учун куй-
маланиб яшайди. Болаларингизни одам қаторига
қўшгунча бўлганича бўлади! Сиз туфайли у
қанча-қанча нарсадан айро тушади. Лекин у
шу қисматга кўниб, тўғрироғи, ўзини кўндириб

ўтиб бормокда. Яратганнинг чеварлигига тасан-ноки, сизнинг бир оғиз сўзингизни унга шифо қилиб қўйди. Агар жуфти бир меҳрибон қараш қилса, бу хокисор жон шугина эътибор боис, сўлғинликдан қайта тирилган райҳондай яшнаб, гуркираб кетаверади. Унинг бу содда, беминнат, фидойи туришини нафақат суйиш, ҳатто унга жон нисор этиш, тасаддуқ бўлиш ҳам камдек кўринади! Шошилинг, азизим, аёлингиз сизга ёқса ҳам, ёқмаса ҳам, унинг ризолигини олмоққа шошилинг!

* * *

Сиз ОТА бўлдингиз. Бу — сизнинг номингиз барқарор бўлди дегани, энди мевазор бокқа айланишингиз тайин дегани! Аммо айтинг-чи, ўзингизнинг оталик юмушларингиздан қониқасизми? Сабаби тирикчилик дейсиз, эрта кетиб, кеч келасиз, гоҳ шароитни пеш қиласиз, баъзиларингиз мартабали ишлардасиз — ўта бандлигингизни рўқач қиласиз, баъзингиз шон-шуҳрат билан оворасиз! Болангизни эса фақат ухлаётганда кўрасиз. Болалар-чи, халқона айтганда, улар Худога нима ёзибди? Ахир шу туришларида улар тирик етимлар-ку! Ёстиғининг ёнида пуллар қолдирасиз, уйингизга ботмон-ботмон емак-ичмак ғамлаб берасиз ва бу билан болаларимни яхши едириб, яхши қийдирыпман, деб сурурланиб ҳам қўясиз. Агар бахт фақат емак-ичмакда бўлганда, етимхонадаги болалар энг бахтиёр саналардилар. Аммо уларнинг устлари бут, қоринлари тўқ бўлса-да, йиғлайдилар. Хўш, нега йиғлайдилар? Бундан чиқди, ота-она билан яшаш катта имтиёз экан-

да?! Отанинг тиззасида ёки бикинида суяниб
яйрамоқ, хидини туймоқ, остонада йўлларини
пойлаб ўтирмоқ ҳам бир бойлик экан! «Дада-а!»
деб чақирсанг, сенга бурилиб қараётган отанг
эмас, БАХТ экан!

... Балки дадажоним мени яхши едириб,
чиройли кийдиrolмадим, кўримли уйларда кат-
та қилолмадим деб ўксиб ўтгандир. Аммо мен
отамдан кейин отам бор пайтдагидай тўкис
бўлолмадим. Дадамни ҳар бор кучоклаганимда
бўйим чўққиларга кўтарилар, канотларим чек-
сиз ёйилар, бутун осмон бағримга тўлиб қолар
эди! Кўксига димоғимни босар эканман, «ҳеч
кимнинг дадаси менинг дадамдай эмас», де-
ган фахр жаранглайверарди жонимда! Кўчага
отландиларми, тамом, дархол ёнларига ту-
шиб олардим. Жамалак сочларимни силкитиб,
қўлларини маҳкам тутиб, тинмай бижирлаб-
ғужурлаб ёнларида борардим. Дунёдаги энг
катта, энг кучли, энг иссиқ қўл дадамнинг қўли
эди мен учун. Исмимни ҳам энг чиройли айта-
диган дадамнинг овози эди! Мен отамни қирк
уч ёшимда йўқотган бўлсам, то ўшангача осто-
нада кўриндиларми, ҳар гал юрагим каптардай
бир патирлаб оларди... Боланинг онага ишқи
бошқа, отасига бўлган ишқи эса алоҳидадир!
Болангизга берадиган энг катта манфаатингиз
у билан кўп мулоқотда бўлишингиздир!

* * *

Ота-она умри... Болангиз-ку, балки яна
бир аср яшар. Аммо оилангизда сафари қа-
риб қолган, бир кетса, қайтиб келмайдиган
меҳмонингиз – ОТА-ОНАНГИЗ ўтирибди, ха,

хозирча ўтирибди! Сиз улардан оларингизни олиб бўлдингиз, улар сизга узата-узата қуриб бўлдилар. Энди навбат сизники, азизим, шошилиш навбат сизники, берадиганингизни бериб қолинг. Ўнг кўзингиз уларда, чап кўзингиз бошқа топганларингизда бўлсин. Тилингиз биринчи уларнинг номини айтсин, пулингизнинг боши улар учун сарфлансин. Болаларингизга талпинаётган юрагингизни «ёқа»сидан олиб, аввал ота-онангизга қаратинг! Ўзингизни уларсиз яшай олмайдигандай тутинг, ҳеч йўқ зоҳиран шундай қилинг. Бу билан улар яшариб қолмайдилар, беллари тиккаланмайди, сочлари ҳам энди қораймайди! Фақат умрлари озгина узайиши мумкин, иншооллоҳ! Сизнинг эътиборингиз, мурувватингиздан кўпроқ маза қилиш учун эмас, «биз хали керак эканмиз, боламизнинг бирор ҳолатига яраб қолармиз» деб ҳам ўзларига умр тилаб, ўлмай турарлар балки...

* * *

Бир китобимда эгачи-синглиси борнинг онаси ўлмайди, ака-укаси борнинг отаси ҳамиша тирик, деган эканман. Жаноби эркак, шу бойликларингизга ҳамиша кўз-қулоқ бўлинг, улар сочилиб, таркаб кетмасинлар. Оила қургунларича жигарлар шундок ҳам бир-бирларига тирмашиб, эргашиб юрадилар. Сиз уйланганингиздан кейин ғофил қолманг! Кўлингиздан энг осон кетадигани оға-инингиздир. Орага аёллар тушгач, виждонингизга битта пойлоқчи, аммо қулофингизга ўнта пойлоқчи қўйинг! Ёнингизга ўтириб олиб, оға-иниларингизнинг сизни етарли ҳурмат қилмаётгани, кадрингизга етишмаётга-

ни, шунча берганингизнинг жавоби қайтмагани хақида аёлчасига пичирлаш, ғинғиллаш бошландими, огоҳ бўлингки, БУ – ФИТНА! Бу аёлингизнинг эмас, шайтоннинг овози! Ишонинг, бу гапни унга шайтон айттиряпти! Бузғунчилик фақат унинг ишидир! Эсингизда қолсин, сиз аёлингиз, аёлингиз ва фақат аёлингиз туфайлигина жигарларингиздан совийсиз! Бу пасткашликни ҳеч қачон ўзингизга раво кўрманг!

Бола-чақага куюмли бўламан деб, атрофни унутар даражада улар билан ўралашиб, бир қориндан тушганларингизга орқа ўгириб олманг. Дуо оламан ва Аллоҳга севимли бўламан десангиз, жигарларингизга ота-онангиз тириклигидаёқ паноҳ бўлинг. Буни улар кўриб турсинлар ва хотиржам кетсинлар. Ўтганларидан кейин янада меҳрибонроқ бўлинг, токи қабрларида ҳам тинч ётсинлар. **Фарзандлари иноқ бўлмаган бандаларнинг икки дунёси ғамнок ва қашшоқдир.**

Ўғил туғилса, фақат юраклар эмас, балки жумлаи жаҳон чапак чалади! Чунки ўғил бола дунёнинг камини тўлдиргани келади, уни ўстиргани-ундиргани келади ва бу муборақ ишни у даставвал ўз оиласидан бошлайди. Йигитжонлар, борлигингизга минг бор, минг бор шукрлар бўлсин!

* * *

Хонадонларнинг гули ойим, рўзворларнинг нури ойим, энди икки оғизгина сўзимиз сизга бўлгусидир. Сизнинг она, фарзанд сифатида, жуфт, эгачи-сингил сифатидаги таърифингизга гап йўқ! Бу бурчларни ўтамоққа хатто жонингизни тикиб қўйгансиз... Аллоҳ сиздан рози

бўлсин! Аммо баъзан билиб-билмай айрим фармушликларга йўл кўясизки, юқорида саналган савобларингиз паққос ювилиб кетади, ҳатто гуноҳкорлар қаторига қўшилиб қоласиз. Сиз бу хатоларни асосан **келинлик, қайноналик, овсинлик, қайнсингил, қайнэгачилик** вазифаларини ўтаётганда содир этасиз.

* * *

Қайнона ойим, оиламизда қизларимиз меҳмон, келин эса мутлақ аъзо бўлиб жойлашади. Қандай келин келган бўлса, бу — бизнинг қисматимиз! Яхшиси келса-ю майли, хомроғи келса-чи? Агар хомлигича тураверса, бари кўргулик шу рўзғорга келади, ҳамма барабар тараנגлашади. Ҳадиси шариф оилангизга манфаат келтиринг, демоқда. Демак, бир-биримизга таъсиримиз факат фойдадан иборат бўлиши керак. Келин хомми, тамом, гўра офтобнинг тафтида пишганидай, қуёш бўлишни бўйингизга оласиз. Сабр билан ўргатасиз, ўргатаётганингизни малол келтирмай ўргатасиз. Ўхшаган ишларига мамнунлик билдирасиз. Ўрганишга қожлик қилса, секин сиёсатга ўтасиз, хомушроқ, кескинроқ тутасиз ўзингизни. То у уйингизни бағрига босиб, унга қуйиб, айбини яширишга, ютуғини оширишга юрагидан киришмагунча қаттиқ-қўл назоратчи бўлиб туришингиз шарт. Уни кўнглингиз тўладиган ворисга айлантиришингиз шарт. Айниқса, келинларингизнинг овсинчилик мақомларини қаттиқ тартибда ушлай олинг. Улар эгачи-сингилдай бўлишга сизнинг гувоҳлигингизда Аллоҳга ваъда берсинлар. Ва кўзингиз тирик экан, икки кўз, икки қулоғингиз

шу ваъданинг ижросида бўлсин. Овсинлар ёв-
лашса, оға-инилар бир-биридан ажрайди! Ўз
қўлимиз билан бу дахшатнинг олдини олмасак,
Аллоҳ бизни кечирмайди!

Ёмон қайнона номини олмаслик учун ёки
келиннинг дилини авайлаган бўлиб, унинг хато-
ларини тузатмаслик **ДУШМАНЛИК**дир! Билиб
қўйингки, келиннинг янгилигидан бошлаб тар-
бияни бошламас экансиз, суяги қинғирлигича
қотади. Бу ҳам етмагандай, бир микроб ўн мик-
робга айланади! (Яъни, ундан бино бўладиган
болаларнинг сифатини назарда тутяпман.)

Баъзан келиннинг хатоларига атай индамай-
диган, унинг шарманда бўлишини кутиб яшай-
диган ёки гуноҳ устида қўлга тушганига хур-
санд бўлиб, айбларини ҳар гал қамчи ургандай
санаб, кунора жанжал ясаб ўйнайдиганлар ҳам
учрайди. Шу феълларидан билиб қўяверинг,
бу қайноналар ўз даврларида ноқобил келин
бўлганлар! Бу ёрига энди оладиганларини ке-
ливларидан олаверадилар!

Онанинг яхшиси ўғли рўзгорининг сифати-
ни сақлайди. Сифатни эса келин таъминлайди.
Қайнонадан оилага келадиган энг катта манфа-
ат **КЕЛИНДАН ЯХШИ УЙ БЕКАСИ ТАЙЁР-
ЛАБ БЕРИШДИР!**

* * *

Келин ойим, бандаси ғофил, уни яратган ва
бу эшикдан кириб, у эшикдан чиқиб кетгунча
неъматларини бошидан тинмай ёғдириб турган
Аллоҳга шукр айтишни билмайди-ю, атрофи-
даги инсонларни муносиб баҳолай олади, дей-
сизми? Очик айтсам, энг кўп хавотир келин-

лардан, яъни сиздан! Чунки сизнинг қонингиз бошқа, жон илдизингиз бошқа, демак, сизни бу хонадонга ийдириб, жондошлик риштала-рингизни кўзғатиб турадиган табиий боғлиқлик йўқ. Агар сиз ўзингизни ўз холингизга қўйиб қўйсангиз, тушган жойингизга безътибор бўлиб қолишингиз табиий, бу ўзингиз учун ҳам, атрофдагилар учун ҳам кўргулик, ойим. Бундан асранинг! Бу оилага фақат фойдам тегиши керак деган ўйни бир умр ёдда тутинг!

Эрнинг уйи аёл учун энг муқаддас жой, ҳатто табарруқдир. Нима учун? Келинг, холис қараб кўрайлик: қиз бола минг азиз бўлса ҳам, ота-онасининг уйига сирмайди, тушган жойидангина ватан топади. Қизимизга эмас, келинга атаб уйлар курамыз, бисотимиздаги ягона ҳовлига ҳақдорлигимизни ўз қўлимиз билан ўчириб, келинларни эгадор сайлаймиз. Устухонларимиздан ясаган ўғлимизни вужудимиздан жон суғургандай суғуриб, ёнимизга ҳеч қайтмайдиган қилиб, келиннинг тасарруфига ўтказиб юборамиз. Вах-вах, бу оғриксиз бўлади дейсиами!

Қайнонангиз сиз туфайли бор-будидан айрилиб, бағри қонаб туради, ўз уйида бўйнини қисиб, сиздан қандай муносабат кўраркинман деб, юраклари титраб-дириллаб туради, сиз эса онангизни ўн ўйлаганда, уни бир ўйлаб қўясиз. Узоқдаги онангизга хаёлан минг бир нарсани илинасизу ёнингиздаги қайнонага такаллуф қилиш ҳадеганда эсингизга келавермайди! Келин ойим, шундай асноларда ҳушёр бўлинг, зийрак бўлинг! Ихлос билан меҳр тутинг унга. Қайнонангиз сизга ёқаётганига чиппа-чин

ишонсин, бир боласи иккита бўлиб қолганидан юраклари хапқириб яшасин! Ана ўшанда сизни Аллоҳ суяди! Ва кунлардан бир кун сиз ҳам келинларингизнинг қафтида ўтирасиз!

Ота-оналар дуоларнинг шарофати, Яратганнинг каромати билан, умрларини қурбон қилиб, минг бир илмларини сарфлаб, сулолалар занжирини ясайдилар. Инсончиликнинг нуқсончилиги шундаки, бу сулолаларнинг жуда кўпи ноқобил келинлар туфайли парчаланиб кетади! Ха, фақат келинлар туфайли!

Қизойимлар, ҳали сизга совчи келмай туриб, «турмушга чиқсам, жуфтимнинг жигарларини ажралмас қилиб боғлайман, тушган ховлимни уларнинг авлодлари тўпланадиган дийдорхонага айлантираман», деб ният қилинг. Агар шу ниятингизга етсангиз, оилага энг қатта манфаат келтирган сиз бўласиз. Бу уйдан ўтганлару яшаётганларнинг ризолиги, дуоларига сазовор бўласиз. Шу ниятни қилганингиздан бошлаб, билингки, сизга ва болаларингизга бахтнинг кулфлари очила бошлайди.

* * *

Сиз қайнэгачи, қайнсингилсиз. Сиз ҳам, албатта, ўзингизу болангизнинг бахти, рўзгорингизнинг равнақи учун Аллоҳга ёкишни жуда-жуда хоҳлайсиз. Бунинг битта йўли, шарти шу: ота-онангиз ва уларнинг келинлари ўртасида андавачи, сувокчи, ямоқчи бўласиз! Кеннойиларингиз онангизни яхши кўриб қолишлари учун, қандай хайрли ҳаракатлар бўлса, барини қилинг! Уларнинг айбини санаб, онангизни гиж-гижлаб, ўзингизча тартиб

ўрнатмоқчи на шу билан вафодор фарзанд бўлмоқчи бўлсангиз, ақлсизлик қилган бўласиз. Минг афсуски, киши келинга куч-қуввати кетганда етишаркан. Бамисоли келин — она, қайнона-қайнота — унинг кўлига мўлтираган бола. Илоҳо, келинлар бизни бағирларига хуш кўриб боссинлар, худо кўрсатмасин, овқатни олдингга дўқиллатиб қўйиб, эшикни бетингга тарсиллатиб ёпиб турса, не ахволга тушасан?! Сиз, яхши фарзанд бўлгингиз келса, кеннойиларнинг тилини, дилини топинг. Бундан келадиган биринчи манфаат: уйингизда хотиржам яшайсиз, яъни ота-онангиз ишончли қўлларда бўлади; иккинчиси, ака-укангиз ҳам аёлларининг таъсирида ота-онангизга меҳрибон бўлади; учинчидан, келинларда Аллоҳ рози бўладиган феъл-атвор шаклланади; қолаверса, жанжалсиз, иноқ хонадонга фаришталар ёғилади, тўкинлик-сочинлик бўлади; яна қолаверса, бу уйда солих фарзандлар ўсади. Шунча яхшиликларга сабаб бўлганингиз учун, ўзингизнинг уйингизга нур тўлади.

* * *

Юқорида биз биргина хадисни талқин қилишга ҳаракат қилдик. Шугинанинг ўзи ёдимизга шунча хайрли ишларни солмоқда. Аммо, айтинг-чи, бу вазифаларни олий мақомда бажарган тақдиримизда ҳам ундав Аллоҳга не нафу, пайғамбаримизга не наф?! Бу шариф калом «шундай қилсанг, қийналмай яшайсан, боланг бахтли бўлади, икки дунё саодати сенга бўлади, фақат фойда кўрасан, фақат фойда» деб турибди! Аммо мазкур талқинни ўқиркан,

кимнингдир сал бўлса-да энсаси қотгани, ҳатто малол олгани аниқ, бу бор гап, банданинг заифлиги шу! Шайтон унинг дилу тафаккури-ни нафс, худбинлик, бефарқлик билан боғлаб қўйган. Манқурт ўз онасини ўзи ўлдириб қўйганидай, бандаси шайтонга қулоқ солгиси, яъни ўз зиёни сари юргиси келаверади.

НИЯТ – ҲУЖЖАТДИР

*Албатта қилинган барча ишлар
(Аллоҳ томонидан) ниятларига
қараб қабул қилинади.*

Ҳадис

Оёғу қўлинг, тилингни ниятинг бошқариб туради. Сен аввало ниятингни тозала, яъники, савоб-гуноҳнинг фаркини бил, кейингина режа туз! Юзингни ёруғ қиладиган ҳам, хонумонингни барбод қиладиган ҳам шу, ниятинг!

Аввало, ҳар бир одамга неъматга қарагандай, ҳурмат билан қара, мен албатта ундан яхшилик топаман, деб қара. Бандаларига бўлган бу ок ниятингдан Аллоҳ қувонади ва дарҳол уларнинг хўб томонларини сенга кўрсатади. Инсон борки, вужудида фазилатлар қат-қат тахланиб туради, факат кимда у уйроқ, кимда эса ухлоқ! «Фазилатларингизни сезганингизни бир-бирингизга сездирингиз», дейилади улуғларнинг китобларида. Чунки ёнидагилардан ўзи ҳақида яхши гап эшитган инсон лаззатланади, эрийди ва дарҳол ўзини тафтиш қилади, хунук ишларни ўзига эп кўрмай қолади, уяла бошлайди! Мана шу покланиш сари юрити! Ёмонлик қилувчини кўрганингда бу аслида ёмон

одам эмас, фақат илмсиэлиги учун хатога йўл кўйяпти де ва «Тез ёрдам» каби чора топиб, уни йўлга солишга уриниб кўр, бу холис ниятингни Аллоҳ кўриб туради ва таъсир йўлини ҳам ўзи кўрсатиб юборади. Бундан сенга келадиган савоб эса беҳисобдир!

Масалан, қандай қилсам, мукофот оларкинман деб, ўзини минг чўкка урадиган инсонлар ҳам бўлади, аслида уларга мукофот эмас, «фалончи мукофот олибди» деган гап керак, холос! Агар у касби корига астойдил берилиб, ихлос билан ишлайверганда мукофотнинг ўзи келарди, яъни Аллоҳ уни элнинг назари, дуосига сазовор этарди, баракотли ризққа, кўнгил хотиржамлигига эга қиларди, хакикий мукофот деб шуни айтадилар! Аммо у ниятда хато кетди: «Дўст-душманнинг ичида мукофотбардорларнинг қаторида исмим ўқилсайди» деяверди, деяверди! Ана энди жавоб ҳам шунга яраша бўлади: яъни мукофотга эришишга эришади, аммо уч кунгина шов-шув бўлади, уч кунгина яйрайди. Тамом! Унга бошқа мурувват йўк! Энг ёмони эл уни тақдирламайди, тўғрироғи, Аллоҳ элнинг назарини унга туширмайди. Бу дунёлик ишлари ривожланмайди, у дунёда эса баднафсларнинг қаторида бўлади!

Гоҳо қулоғимизга «боримизни сарфласак ҳам, хар қалай ўғлимиз дипломлик бўлиб қолди» ёки «амал-тақал қилиб дипломлик бўлиб ол» деган гаплар эшитилади. Эҳтиёт бўлайлик, Аллоҳ эшитгувчидир, кўргувчидир, ниятни чиройли қилайлик. Фарзандларимизга укув сўрайлик, билим сўрайлик, касбу коридан роҳат кўришини орзу қилайлик.

Амал-тақал қилиб олинган диплом – бу риё! Элни алдаш – Яратганни алдашдир. Турган гапки, сен бу касбни ҳеч қачон қойиллатиб бажаролмайсан, чунки қоғозинг бору билиминг йўқ, бу ўзи бир азоб! Дипломинг бўйича иш-ламасанг, у чанг босиб ётаверса, унга кетган сарфу харажатлар, ҳаракатларнинг уволи ҳамиша ёқангдан олиб туради, бу ҳам сени ўсгани-унгани қўймайдиган бир тўсик! Шундан кўра, сен болангга имон-инсоф сўрасанг бўлмасмиди? Бир касбни дутордай чаладиган устаси бўлсин, хунари билан одамларнинг дуосини олсин, дея тиласанг бўлмасмиди?! Сен эса фақат диплом-лик бўлишию бойиб кетишини сўрадинг!

Худо айтганингни берди. Боланг бойиб ҳам кетди! Аммо нима қилиб қўйганингни биласанми? Бойлик фақат Аллоҳ рози бўладиган касбу кордан келсагина эгасига буюради! Ихлос ва ҳалоллик билан топилган пулгина яхшилик келтиради! Бундай роҳатга етиб яшаётганлар ҳам орамизда анча-мунча, Аллоҳ уларнинг каторини қўпайтирсин! Аммо гувоҳ йўқ жойда не бир гуноҳларга қўл уриб юриб, шайтон билан сирлашиб юриб, буқаламундай минг бир рангга кириб юриб топилган бойлик оилага қирғин келтиришини биласанми? Биласан! «Бировнинг ҳакидан кўркинг», «ҳаром бахтсизлик келтиради», «эл қилмаган ишни қилма, одамларга зиён келтирма – Ҳақнинг қаҳрига учрайсан» деган гапларни минг марта эшитасан. Лекин ҳар гал масҳараомуз кулиб туриб эшитасан. Ичингда: «Вой ялангоёқ файласуф-ей, қўлингдан келса, сен ҳам пул топардинг», дея унга ачиниб ҳам қўясан. Аммо, барака топкур, атрофга кара,

ҳамма бойлар ҳам топганларидан роҳат оляптиларми? Нега уларнинг кўплари хомуш, ранглари синиқ? Эътибор берсанг, иккита бойнинг биттаси оқиб келаётган пулларини оқиб келаётган кулфатларига сарфлаш билан овора! Бу уларга Яратганнинг жавоби. Улар ниятда хато кетдилар, савоб олишни эмас, бойиб кетишни хоҳлайвердилар. Аллоҳ уларнинг ниятидагини берди, аммо роҳатдан маҳрум қилди, савобдан маҳрум қилди. У дунёлигига эса «баднафс» деган тамға босилди...

«Қилинган барча ишлар ниятларига қараб қабул қилинади», дейиляпти ҳадиси шарифда. Одатда, ота-онадан кейин хайру эҳсонлар қилинади. Меҳмонларнинг ризолигидан келади-ган савоблар ва дуолар ўтганларнинг руҳларига бағишланади. Бу билан фарзандлар ўзларини бир қадар енгил сезадилар, ота-онамнинг у дунёлигига бир томчи яхшилик қўша олдимикин, деб умидланадилар. Бу гўзал ният ва Аллоҳ уни албатта ҳисобга олгусидир.

Аммо «Фалончи бир қўй сўйиб эҳсон қилибди, мен иккита қўй сўяман, қанақа фарзанд эканлигимни бир кўриб қўйишсин» дедингми, тамом, ўтганларингга ҳам, ўзингга ҳам ҳеч қандай савоб йўқ! Аксинча, марҳумларнинг номини ўртага солиб кибрланганинг учун гуноҳга ботасан.

Ёки «шу эҳсонни қилмаганимда, фалон камим битиб коларди» деб оғриниб юриб дастурхон солсанг, билгил, бу амалинг ҳам эҳсонга ўтмайди, миннат деб қабул қилинади, руҳлар қакшайди, қарабсанки, топганинг зиён бўлади!..

Дейлик, сен оғир-босиқ аёлсан, эркагу аёлнинг юзига тик қарамайсан, ўринсиз сўз

котмайсан. Шу кунгача кийинишинг, юриш-туришингдан биров айб топган эмас. Аксинча, хавас килгудайсан! Аммо бир куни оркаворатдан жамоадош бир эркакнинг: «Мана бу аёлга шу кўйлаги бошқача ярашибдими?» деган лукмасини эшитиб қолдинг. Бу лукманинг айтилиш оҳанги сенга малол келди. Бу одамни ўзинг азалдан ёқтирмайсан, феълидан доим энсанг қотиб юради. Аммо бир куни яна ўша кўйлакни кийиб ишга келдинг. Хонанг томонга кетаётиб, бирдан халиги одамнинг ўша лукмасини эслаб қолдинг ва шайтонинг ишга тушди-да, қисқа йўл қолиб, ўша кишининг хонаси жойлашган йўлакдан юрдинг. Сен очик эшик томон карамадинг, салом ҳам бермадинг, қадамингни бир зум секинлатмадинг ҳам. Аммо барибир гуноҳ қилишга улгурдинг! Чунки сен у тарафдан атайлаб ўтдинг. Унинг туйғуларига керосин сепишни ният қилиб ўтдинг! Бу гуноҳ! Сен унга ҳеч қачон карамайсан, аммо шу ишинг туфайли, бу эркак бир зум бўлса-да, рўзғоридан, болачақасидан чалғиса-чи? Сен аёло кўриниб, уйига меҳри сусайса-чи? Бу дегани, унинг оиласига зиён етяпти! Сиртдан караганда ҳеч нарса қилмадинг, аммо Аллоҳ ниятингни кўриб турибди ва қайтимига шу жазони — «зинокаш» деган тавқи лаънатни берди.

Атрофдагилар бизнинг яхшилигимизга минг далил келтирсинлар, ҳаммаси нисбий! Аллоҳ олдида ниятимиз ҳужжатдир.

ХОСИЯТСИЗ «ҚУТУЛИШ»

*Аллоҳнинг ҳалол қилган нарсалари ичида
унга энг ёмон кўрингани талоқдир.*

Хадис

«Ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса тақлиф қилинмайди» дейилади Қуръони каримда. Тили, феъли ҳаддан ташқари ёмон аёлга чидаб ўтиш мумкиндир, аммо бир куни бу чидагувчи ё инфаркт, ёки асаби ногирон бўлади. Қўли югурик, сурункали ичувчи, наshawанд ёки ўғри-каззоб эрга қон ютиб бўлсада, сабр қилиш мумкиндир, лекин бу аёлнинг қурбонликқа тортилишидан ташқари яна талай талафотлар ҳам юз беради: отасининг аҳволини, онасининг фожиасини кўриб турган болаларнинг соғи бўлмайди, улар ёруғ дунёнинг қувончларини туймай ўсадилар, кўзлари хунукликка кўникади, фарзандларда «эру хотинлик шу экан-да» деган тўхтам пайдо бўлади ва улар ўз ҳаётларида ота-она тутумини такрорлаб қўйишлари мумкин. Қарабсизки, бу сулола жамиятнинг чирик парчасига айланади. Яратган ўз бандаларини ҳамиша севади ва уларнинг бу қадар хор бўлишларини асло хоҳламайди.

Аллоҳ нега талокни ёмон кўради? «Ажралиш» деган сўзнинг маънисини уқиб турибсиз, бу бутун нарса бўлинди деган гап. Бу юрак бўлинди, соғлик бўлинди, куч бўлинди, яримта бўлди деган гап! Бу улкан йўқотишдир. **Ажралиш, айрилиқ, йўқотиш ҳеч кимни ҳеч қачон хурсанд қилган эмас. Негадир ёмон**

эридан, ёмон хотинидан кутулгандан кейин ҳам бандасининг юраги йиғлайверади, нега?! Чунки бу бехосият «кутулиш»дир. Сизнинг «озод»лигингизни татиттирмаётган, дилингизни йиғлатаётган Аллохдир! Сиз гўё ниятингизга етдингиз – ажрашдингиз. Сиз ҳам, ойим, ёмон эрдан холи бўлдингиз. Аммо сиз туфайли «бева», «етим», «бахтсизлик» деган машъум сўз ва қисматлар пайдо бўлди! Талок сўзи бева эркак, бева қолган аёлга ва тирик етим бўлган болаларга қанчадан-қанча оғир кунларни келтиради. Эр билан аёлнинг ота-онаси, жигарбандлари учун азият келтиради! Азиз кўрган бандаларига шунча зулм етади-ю, Аллох талоқни ёмон кўрмасинми?!

Ҳар никоҳ ўқилганда Унинг Ўзи гувоҳликка ўтган. Оила – У тузган уюшма. «Ҳар гал «талок» сўзи янграганда Арши аъло ларзага келади» дейилади яна бир ҳадисда. Аллох яратган нарсани бузиш – шайтоннинг нияти! Осонгина хотин қўйиб, осонгина эрдан ажрашаётган банда эса шайтон тарафидадир!

Минг бир сайёрани кўкка тўпдай ирғитиб, тўкилмайдиган, сочилмайдиган қилиб абдий айлантириб қўйган, бу дунё харитасини хоҳлаганда хоҳлаганча ўзгартира оладиган, ҳар дақиқада минг мўъжиза кўрсатиб, йўқ неъматли бор қила оладиган қодир Тангри учун аёлни алоҳида нарсдан яратиш қийинмиди, нега уни айнан эркакнинг қовурғасидан бино қилди? Бунда ҳам буюк бир синоат, буюк бир мантик бор. Чунки бир бармоғингиз кетса, ўрни ўпирилиб туради. Ҳамма ҳаракатингизда шу бармоқни излаб қоласиз, унинг қадри ҳар сонияда билина-

ди. Яъни, БУТУН йўқотган БЎЛАГИНИ ҳам-ша йўқлайди, унга интилади. Бўлак эса ўз оти билан бўлак, у кесилган жойига яна пайванд бўлгиси, ўз томирига уланиб кучга киргиси келаверади. Демак, эру аёл бири бирига интилиб, бири бирини тўлдириб туриши учун ҳам, Аллоҳ уларни шу тарзда ипсиз боғлаб қўйган.

«Мен ёмондин айрилиб яхшини топганинг кани», дейди халқ. Кўз очиб кўрганингдан қайрилиб кетиб, никоҳингдан айрилиб кетиб, бахт топаман деб ўйладингми? Чандон адашасан! Сен бахтни топишга топасан эҳтимол, аммо Аллоҳ сени бахтни танимайдиган қилиб қўяди, кўнглингни тўлмайдиган, олтин ичра ҳам инграйдиган қилиб қўяди!

Дунёда ажрашганки бор, барининг кўзи ёшлидир. Юзи кулса ҳам, юраги йиғлаб туради. Бу қисматни у ўзи сотиб олган. У ўзидаги кожлик, кибр, нафс, бесабрлик, ихлоссизлик эвазига бу қисматни сўраб олган! Холис айтинг-чи, инсон уриниб, куйиниб юриб, боғини мевага киритади, бир парча гўшт – боласини одам қилади. Лойга ботиб бошпана қуради, ерни тирноқ билан таталай-таталай нон ундиради, тўғрими? Аммо то қабрингача бирга боришга қасам ичган, бутун умрини сенга ва болаларингга қоровулчиликка бағишлаган, сенга отилган ҳамма ўкка кўксини тутган умр йўлдошингга нега имтиҳон кўзи билан қарайверасан? «Ёқади», «ёкмайди»га ўтасан? Боғингнинг қасалига дори топдинг-ку, нега жуфтингнинг чаток феълини тузатишга уринмайсан? Болангга топган сабрни нега унга ҳам топмайсан, яхши томонга етакламайсан?

Сенинг аёлинг ёки эркагингни четдан биров келиб дидингга мослаб берсинми?

Бахт излаган одам, рўзгорини гуллатаман деган инсон эр-хотинчиликнинг биринчи кундан бошлаб, енг шимариб жуфтини ўнглашга, яхшилашга ёки ундан ўрганишга ва унга мослашишга тушади. Ихлос билан ундан яхшилик излайди, меҳр билан ортикча шохларини оғритмай кесади, икки кўзи, икки қулоғи, икки қўли шу «беморгинаси»да бўлади. Эпложмай қолса, кибр-ҳавони йиғиштириб, эплизардан ўрганади. Ақли етмай қолса, китоблардан ўқийди, ақлдиларнинг ўғитларига қулоқ солади. Сабри етмай, ўзини бахтсиз санашга тушса, дарҳол атрофга қарайди, атрофда эса ундан бешбаттарлар борлигини кўради ва шукр келтириш кераклигини англайди. Ували-жували бўлиб, тиниб-тинчиб яшаб бораётган эр-хотинлар бир-бирларини буюртма бериб топган эмаслар, юкоридаги амалларга риоя қилиб юриб, бир бутун бўлиб олганлар. «Уруш ва тинчлик» романининг бир жойида шундай гап бор: **«Биз бировларни бизга қилган яхшиликка қараб эмас, ўзимизнинг уларга кетган яхшиликларимизга қараб яхши кўрамыз».**

Азизим, ёнингиздаги ҳамроҳни Аллоҳ қўшган ва бу бежиз эмас, демак, сиз шунга муносибсиз. Унга тинмай яхшилик қилаверинг, ўрнини топиб илмингиз, меҳнатингизни сингдираверинг, бир кун уни албатта яхши кўриб қоласиз!

ГИНА ҚУРБОНЛИК СЎРАЙДИ

*Аллоҳга энг ёмон кўринадиган киши —
гина ва адоватни узоқ сақловчи одамдир.*

Хадис

Бир куни ишхонамнинг эшиги аста тақиллади ва барваста бўйли, ёқимлигина аёл кириб келди. «Махалла бошқарувига келувдим, қидирган одамим йўқ экан, мен ашаддий мухлисингизман, бахонада сиз билан кўришиб олай», — деди. Салом-аликнинг ичида унинг шикоят хати билан келганлиги маълум бўлди. Хушёр тортдим ва кимдан норози эканлигини сўрадим. Аввалига андиша қилиб айтмай турди, маслаҳатга яраб қолишимни ишора қилганимдан кейин дардини тўкиб солди. Уни хафа қилаётган кўшниси экан...

Ўшанда бу хонимни кузата туриб, Аллох бандасини нима учун гина ва адоватдан парҳез қилишга буюрганини янада тушундим. Гуноҳ қилганга нисбатан гина сақлаган одам юз бора ортиқ қийналишини унда кўриб турардим ва ҳозир бу сатрларни ёзаяпману, бундай балодан огоҳлантирувчи Яратганга минг шукрона айтиб ўтирибман! Чунки биз осий бандалармиз ва «гина сақлаш» деганлари ҳаммамизда озми-кўпми бор қусурдир!

Кўшниси ҳақида гапирар экан, бу аёл кўз олдимда бошқа одамга айланиб борарди. У йиғлаб гапирар, лаблари, қўллари титрарди. «Қайси гуноҳим учун бундай азобга қолдим, ўз уйимда яшаб, еганим ичимга тушмайди, бамисоли дўзахдаман, опажон», дея бўғиларди.

Хамма гап болаларнинг болаларча шўхлиги, келишмовчилигидан бошланибди. Рўпарамдаги аёлнинг руҳияти, сўзларидан яхши инсонлиги кўриниб турибди. Аён бўлдики, кўпроқ чатоқлик кўшнисида. Хадеганда кўчага чикиб олиб, шовкин солиб, бунинг боласинию ўзини юз хил атаб чакираркан, бу кир ювиб ёйган захоти у чанг қопию шолчасини олиб чикиб қоқа бошлар ёки тўзғитиб супуришга тушаркан, икки кунда бир эшигининг тагига ахлат тўкиб кетаркан. Кўчани супуриб келиб, чиқиндини бунинг гулзорига уюб кўяркан ва ҳоказо. Бу аёл ҳам ҳақ-хуқуқини пепи қилиб чиқса, у «бу ердан кўчиб кетмагунингча шундай қилавераман», дер экан. Шу кўшни туфайли юраги санчадиган, қон босими ошадиган бўлибди. Маҳалла қўмитасига, фаол маҳалладошларга арз қилиб кўрибди, ҳолат баттар бўлса бўлибдики, кўшниси инсофга келмабди. Мана энди шаҳар катталарига хат билан келиб турган жойи экан... Кўриб турибман, менга гапирар экан, ярим соатнинг ичида бу аёлнинг оғримаган хужайраси қолмади. Ишончим қомилки, қолган йигирма уч ярим соатда ҳам у фақат шу кўшнисини ўйлайди. Балки у билан ўн дақиқагина даҳанаки жанг қилар, қолган пайтда, турган гапки, бу жангни ўзи билан ўзи олиб боради, ҳаёлан олишаверади, уни тинмай суд қилаверади! Ва Аллоҳ сакласину, шу кетишда кетса, бир куни унинг юраги чирс этадию ёрилади-тинади!

Бу аёлнинг ногирон эри, бир этак боласи бор экан, уларнинг мўлтираб ва қон бўлиб бу жанжалларнинг ичида яшагини айтинг! Унинг уйи бамисоли аччиқ тутунга тўлиб кетганга

Ўхшайди ва ҳаммаси гинанинг касофатидан! Яна бир хадисда Аллоҳнинг бандасига муҳаббати чакалоғига парвона бўлаётган онанинг меҳру эътиборидан минг карра ортиқроқлиги ҳақида сўз кетади. Бундан чиқадики, ҳеч ким ташлаб қўйилган эмас, унга куюб турувчи, уни авайлаб турувчи эгаси – Аллоҳ бор! Гина қилмангиз ва адоват сақламангиз, деган ҳукми олий янграмоқда! Яъни бу нарсалардан ҳеч кимнинг жони оғримасин дейди У, Ўзи яратгани учун бирорта банданинг қийналишини хоҳламайди. Озор берувчиларни эса севмайди. Бу қўшни унисига, у эса бунисига озор бермоқда. Ёлғиз қолганларида ўй ўйлаб, ўзлари ўзларига озор бермоқда, бундан саломатликлари ёмонлашмоқда, яъни омонатга берилган вужудлари нурамоқда. Икки аёлга қўшилиб, уларнинг оила аъзолари жабр кўраётганини айтмайсизми! Маҳалланинг кайфияти бузилишини айтмайсизми! Атрофдаги болалар катталарнинг бу тор феълларидан сабоқ олаётгани-чи?! Умр эса ўтиб бормоқда! Бу можароларга сарф бўлган ойлари, йиллари уларнинг куйиб кул бўлган умр парчаларидир! Бунинг уволи бордир, ахир? Сўрок-саволи бордир, ахир?

Ўша куни бу аёлга шундай гапларни айтдим: «Сен йигирма йилдан бери бир ногирон эркакни оқ ювиб, оқ тарабсан. Унинг йиғлаб қилган дуоларига эришибсан. Етим боласининг бошини силабсан ва бу болани қандай яхши кўришингни изҳорингдан билиб турибман. Шунинг эвазига бўлса керак, Аллоҳ ўзингга ҳам қанча инсонлар етолмаётган қўша-қўша ўғлонларни берибди. Мутахассис сифатида иш

жойингда хурматинг баланд экан. Демак, сен ихлос билан халол меҳнат қияпсан. Бошингда ватанинг, бировдан кам бўлмаган рўзгоринг бор. Ойнакка бир қара, юзингдан ойнинг нури тўкилиб турибди. Тўхта, хой инсон! Шунча байрамни нега кўрмайсан, шунча бахтдан нега маза қилмайсан? Нега шукроналар айтиб, бир коп семириб юрмайсан? Мана ҳозир ҳам ён бергинг келмаяпти. «У менинг ошимга кунда заҳар солиб турса, мен қандай яйрайман?» деяпсан. Сен Аллоҳни унутганинг учун шу кунга қолибсан. Хўп, де, сен Яратганни унутгансан! Агар Уни эслаб юрганинга, кўшнингнинг ёмонлигига ёмонлик билан жавоб бермасдинг. Сенга ундан зарб тушди, жонинг оғриди, тўғрими? Аллох «ўзингизга раво кўрмаганни бировга ҳам раво кўрманг» дейди, нега оғрик қанақа бўлишини билиб туриб, унинг дилини оғритяпсан? Азият билан жуфт парваришлаган, етимнинг бошини силаган, тамизли оила бошқарган гўзал феълингга чаёндай дум қайириб туриш ярашадими? Болаларга илм ўргатган қўлларинг билан бир банданинг устидан шикоят хати ёзиб юришинг мусулмончиликданми? Уни боплаб қўйсалар хурсанд бўласанми? Унинг йиғисидан яйрай оласанми? Бу билан ҳамма-ҳамма савобингдан айриласан-ку? Зўрға ўстираётган дарахтингни ўзинг кесган, полапонларингнинг қанотларини ўзинг қайирган бўласан-ку?!

Кел, сени пардай енгил қилиб қўяй. Бунинг учун юрагингнинг шайтон жойлашган ерига бир мушт ургин-да, қотиб, гўдайиб қолган бўйнингни зўрлаб эг ва ишни ўша кўшнингга салом бериб ўтишдан бошла. Алик олмаса ҳам

майли. Боласи боланг билан гижиллашаётган бўлса, ўзингникини койи, ажримни унинг боласи фойдасига ҳал қил. Атрофдагилар у ҳақда доим сендан ёмон гап кутишади. Сен эса уни ёмонлашни мутлако тўхтат, аксинча, жойини топиб, «у аёл мен билан ёмон муносабатда бўлса-да, фалон пайтда фалон яхшиликлар қилган ёки фалон ишни қойиллатади» каби гап ташлаб қўй. Ахир, ҳар қандай инсонда оз бўлса-да фазилат бўлади-ку, қўшнингдан шуни топ ва бошқалар билан суҳбатда унинг ўша жихатларини ҳурмат қилишингни сездириб тур, бу гаплар унга албатта етиб боради. Аввалига бир гангиб олади! Эшигингнинг тагига яна аҳлат тўкса, индамай тозалаб қўявер. Шу аснода у ўтиб қолгудай бўлса ҳам, очик чехра билан: «Ассалому алайкум, яхшимисиз!» деб қўявер. Алик олмаса ҳам, ҳайратланади, ҳар хил нарасага йўйиб кўради, ўйланиб қолади! Сен эса яхшиликда давом эт, кўча супурадиган бўлсанг, ўша қўшнинг томонни аввал тозала, сўнг ўзинг тарафга ўт. Уйда ҳол сўрайдиган иш бўлса, битта шерик топиб, дарҳол кириб чик, ёрдам бер. Атойи ис чиқар, уни биринчи бўлиб таклиф қил ва ширин илтифот кўрсат. Унинг тили қаттиқрок бўлса, бу ўзгаришингдан бетокат бўлиши, «Нега бундай қияпсиз?» деб сўраши ҳам мумкин. Шунда майинлик билан, «Сиз фалон ёшга, мен эса фалон ёшга етдик. Ўйлаб қарасам, болаларнинг ўртасига тушиб, ўтаркетар нарасага бир-биримизни қийнаб қўйибмиз. Ундан кўра сиздан мен ўрганиб, қўлимдан келса, мен сизга ёрдам бериб, суянишиб яшаганимиз яхшимасми?» дегин. «Энди сиз сўксангиз

ҳам мен жим туравераман, опажон», деб ҳазиллашиб қўй! У тош эмас, унинг ҳам юраги бор, бир куни албатта эрийди. Бутунлай эримаса ҳам, муттаҳамлиги камаяди, сен эса яхшиликни канда қилма, мусулмоннинг бир кўриниши ҳалимликдир. Сен шу фазлни эгалласанг ва шу фазлда давомли бўлсанг, қўшнингни Аллоҳнинг ўзи юмшатиб беради, мана кўрасан!»...

Бу аёл барибир яхши аёл экан, сўзларим унга сингди. Кўзлари пориллаб, ёш боладай яйраб, тинмай менга раҳмат айта бошлади. Шикоят хатини бермайдиган ва бугундан бошлаб айтганларимни қиладиган бўлди. У чиқиб кетар экан, кўзимга янада чиройли кўриниб кетди...

Кейин у билан кўп бор учрашдик, у хар сафар менга миннатдорчилик билдиришни канда қилмайди. «Мен бутунлай бошқа одам бўлиб қолдим, опажон, қўшним ҳам мутлақо бошқача бўлиб қолди», деяверади...

Шайтон бор, унинг албатта бандаларни хатога етаклаши бор! **Хато қилганки одам ёмон эмас.** Инсон тинмай ўзгариб, тараққий этиб туради, у кечаги иши учун бугун хижолат чекиши мумкин. Бир зот узр сўрашни қойиллатади, бировининг эса тили тугилган бўлади, агар фалон йилги, фалон даврдаги айби учун узоқ-яқинларимиздан гина қилаверсак, ишимиз фақат талафот бериш бўлади. Гинанг бор одамга кечиктирмай, қулай шароит туғилган заҳоти яхшилик қилавериш керак, бу уни мот қилиш ёки мард кўриниш учун эмас, балки ўзинг касал бўлиб қолмаслигинг учун шундай қил! Гина сақламасанг, аввало, ўзинг яйрайсан, чунки юрагингдаги харсанг кўчади, руҳингга

қадалиб олган зирапча чиқиб кетади, аслида гина сақламаётганинг учун бу енгилликни сенга Аллоҳ беради. Рўпарангдаги одам сен туфайли яйраса, бамисли Ой заминга тушгандай ҳаммаёқ, ҳатто устухонларингнинг орасигача ёришиб кетади. Инсончиликдаги энг ширин роҳат шу! Ва, энг муҳими, савоб ва яна савоб ишлайсан!

ДИЛИНГДАГИ КАЪБАНГ

*Аллоҳ таоло айтадики:
«Бандам мени ўйлаган вақтида
мен (унинг ёнида) ҳозирман.
Хоҳлаганича ўйлайверсин».*

Хадис

Байтуллоҳ Аллоҳнинг уйи, демакдир. Инсонлар у ерга поклангани, истиффор айтгани, дуолар тилангани борадилар. Бандаликни тан олдингми, Аллоҳ ёдингдами, демак, сенинг дилинг ҳам Байтуллоҳдир, мабодо Маккага етиша олмасанг ҳам, кўксингдаги ўша Каъбангни йўкотма!

Машхур олим Эйнштейн худони тан олмас экан. (Уни Аллоҳ кечирсин!) Кун келиб умри охирлабди. Аммо жон таслим қилишда жуда қийналибди. Бу ҳолдан кутулмоққа зор даражага етибди. Шунда бир дўсти, «сени машҳури жаҳон қилган Яратгани бир умр тан олмай ўтдинг, мана шу қийналишингда ҳам гап бор, ҳеч йўқ энди Унинг борлигига имон келтиргин», дебди. Тавба қилишга юз фоиз мойил бўлиб қолган олим: «Ё Тангри!» сўзини тилга олган заҳоти жони узилиб, ором топган экан...

Бандаси ғофил, кулфатга йўлиқиб, чора топмоққа ўзининг, ота-онаю ёру биродарининг, орттирган обрўсию тўплаган пулининг кучи етмай қолгандагина худони чақириб қолади. «Мен унинг ҳукмларини ҳар доим ҳам бажармадим-ку, яъни доимо нафсимнинг хоҳишига қарадим, манфаат йўлида ёлғонни ҳам ишлатдим, ўрни келса, мақтандим, кибрландим, йўлимни тўсгандан қасос олдим, булар бари ёмон иш эканлигини билиб туриб қилдим, энди унга қайси юз билан юзланаман», демайди! Ҳадис эса «Бандам мени ўйлаган вақтида...» дея бошланмоқда. Демак, бандаси гуноҳлими, гуноҳсизми, мурувватга лойиқми, йўқми, агар у сидқидилдан илтижо қилса, Аллоҳ ёрдамга келаверар экан! Қолган ҳамманинг ёрдами ё миннатли, ёки қарз, ё мавсумий! Фақат Ўзидангина хоҳлаган пайтингда хоҳлаган нарсангни сўрай оласан, фақат Ўзигагина ҳадинг сиғади, холос!

Яратганни ёдлаб юрувчининг юраги Каъбадир, дедик. Хўш, Уни эслаш, ёдда тутиш қай тарзда кечади? Имом Ғаззолий Имом Аъзам ҳақида ёзадилар: «Имом Аъзамнинг шогирди гулдор читларни тахлаётиб, ҳаяжон билан: «Буни қаранг, бу дунёнинг гуллари шундай чиройли бўлса, жаннатнинг гуллари қандок экан-а, ё Аллоҳ, бизни ҳам жаннат неъматларига етказгин!» дея ҳайқириб юборади. Шу орада Имом ҳазратлари жимиб қоладилар. Шогирд бундок қараса, устозининг ранглари оқарган, ҳаракатлари безовта эмиш. У киши кескин оҳангда: «Дўконни ёпинг, бугун иш тугади», дебдилар-да, шитоб билан чиқиб кетдилар. Шогирд устознинг саломатлиги-

дан гумонсирабди ва кечга томон хол сўраб уйларига борибди. Хазрат жойнамоз устида ниҳоятда хазин ҳолатда ўтирибдилар экан. Ибодатлари тугагач, шогирд бугунги забун кайфиятнинг сабабини сўрабди. Имом Аъзам: «Бу сиз туфайли бўлди, сиз бугун ўзингизни жўяли тутолмадингиз. Биз нима учун ибодат қиламиз, биласизми? Сон-саноксиз хатоларимиз, гуноҳларимизни кечиришини сўраб ибодат қиламиз, Яратганнинг бизга кўрсатаётган мурувватларига муносиб эмаслигимиздан хижолат бўлиб, яна чандон яшасак ҳам, муносиб бўлиш қўлимиздан келиши гумон эканлигидан афсус, надомат чекиб, тавба келтирмоққа саждага бош қўямиз. Сиз эса жаннат сўраб ўтирибсиз-а! Бунга қандай журъат этдингиз?» деган эканлар изтироб билан... Каъбага айланган юрак шу! Аллоҳни эслаш, У ҳақда муносиб ўйлаш мана шу!

Бу қандай бедодлики, ҳар намозда ибодатдан кўра, сўранадиган дуоларимизга кўпроқ вақт кетади. «Тила тилагингни!» деркан Аллоҳ, бу бор гап! «Фақат ўзимдан сўрагани хуш кўраман!» дер экан, бу ҳам ҳақиқат! Аммо! Хаддинг сиғади дегани хаддан ошавер дегани эмаску?! Биз Яратганнинг беадад мардлиги ва саховатпешалигини суистеъмол қилмаяпмизми?! Ибодатда ўтирганимизда-ку танимиз таҳоратли, аммо дилимиз, ниятимиз ҳам ювилганми? Дуога кўтарилаётган қўлимиз ҳалолми? Аллоҳни зикр этаётган тилимиз билан ҳеч кимнинг юрагини қонатмаяпмизми?! Агар шу каби айбларимиз бўлса, Қиблага қандай ва кўркмай юзланиб бўлади? Жойнамозга ўтириш учун ҳам маъна-

вий хуқук керак-ку?! Аллоҳни ўйлаш деб мана шу андишаларга айтилса керак...

Яратганни ўйлаш яна қанақа бўлади? Юклик она ўз бағрини силар экан: «Шу боламни эсон-омон дунёга келтириб, катта қилиб олсам, қарисам боқади, ўлсам, ўлигимнинг эгаси бўлади», дея умидланади. Бошқаларни қўявер, кўриб турибсан, хатто онанг сендан ниманидир кутиб туради. Жумла жаҳон ва жумла жонларни яратган Аллоҳгина ҳеч нарса сўрамайди! У бизга фақат биргина талаб қўяди: бахтли бўлишимиз учун гуноҳ ишларни қилмасликни сўрайди, холос!

У тинмай бергувчидир. Унинг сенга берган неъматларини кўра билиш ХАМ АЛЛОҲНИ ЭСЛАШдир! Қани, бир хушингни тўплаб айти, юрагинг уриб турибдими, урмай қолса нима бўлишини биласан-а! Қўлинг ишляптими, оёқларинг ўзингникими, минг бир хил рангдаги дунёни кўриб турибсан-а? Тилинг хоҳласанг булбул, хоҳласанг танбур, хоҳласанг малҳамга айланаётир, сен у орқали олам билан мулоқот қилясан, ишинг битяпти, болачақангнинг мушкулларини ҳам шу тилинг билан ҳал этмоқдасан... Бир куни журналист хаста олимга: «Бахт нима?» деб савол бермоқда. «Бахтми, бахт, менимча, томоғингдан овқат ўтиб туришидир», деб жавоб беряпти у киши ҳазинлик билан. Хўш, ўша бахт борми сенда, овқат есанг ҳазм бўляптими? Колаверса, чайла бўлса ҳам ўзингнинг ўтиргулик бошпананг борми? Болалигимни эслайман, уйнинг эгаси ҳар гал ижара ҳақини сўраб келганда, онам раҳматликнинг рангида ранг қолмас эди. Ке-

зи-кези билан: «Шу кишини кўрсам, мадорим курийди-я», деб кўярдилар. Бу мустарликни баданидан ўтказиб кўрганларгина билади... Юқорида бир-бир санаб ўтганим – талай сазоворликлар учун раҳматлар айтяпсанми, хурсанд бўляпсанми! Сенинг тирик туришинг, ўзингда теграмда мавжуд бўлган ҳамма муҳайёликлар учун юрак-юрагингдан **шукрона келтириш ҳам Аллоҳни ўйлашдир.**

Шайтон бор. Инсоният ўзи билиб-билмай унинг домига илинади, катта-кичик гуноҳлар содир этади. Банда гуноҳ қилдими, йўли боғланаверади, яъни жазога рўбарў бўлаверади. Бу ҳам Аллоҳнинг меҳрибончилигидир. Чунки ҳар азият чекканигда гуноҳинг тўкилади, тозаланасан. Бу дегани Аллоҳ Ўзининг янги мукофотларига сени тайёрламоқда. У одил тарозибон: сени покламай туриб, илинганини бермай туради! Шунинг учун бошга кулфат тушганда атрофни айбдор санамоқ, исён кўтармоқ, оху афғонга берилиб, ўзни хароб айламоқ, учраганга саннаб, ҳасрат айтавермоқ – худобехабарликдир!

«Яратган бандаларини гоҳо зар бериб, гоҳо эса кулфат бериб синайди» ёки «Худо яхши кўрган бандаларига кўргулик берар экан» деган гапларни эшитамиз. Аммо бундай деганларнинг кўнглида ҳаргиз, ҳаргиз «Мен ўзим зўрман-у, синовдаман-да!» деган фикрат бўлмаслигини тилаймиз! Чунки бошига иш тушишининг ўзи бандасининг гуноҳкорлигига хужжатдир! Шайтон фақат пайғамбарларгагина таъсир эта олмайди, инсон борки, унинг гуноҳсиз бўлишига ақлим етмайди, бордию шундай зот топилган

такдирда ҳам, унинг «гуноҳсизман» деб туришининг ўзида гуноҳ бор! Бандаси бошига тушган мусибатни «синов» деб эмас, «хатоларим учун жазо» деб билгани ва сабр қилгани маъқул, шу унинг Аллоҳни ўйлаганидир! Кимки кўргуликка учрагудай бўлса, азиятни бағрига босиб, «гуноҳларимни ювиш жараёнига ўтдим» деган юпанч топса ва қаноатда бўлса, Аллоҳни танигани шу!

Танлаган ҳадисимизнинг... «мен (унинг ёнида) ҳозирман» деган жойига эътибор берайлик. Агар сен Ҳақни дилингга жойлаб, ундан астойдил сўраниб туриб, яхши ният ва ихлос билан бир ишга тутинсанг, ўзингнинг ҳам буюк неъмат эканлигингга, ҳар бир инсон кашф қилинмаган китъалиги, мўъжизалар қони эканлигига гувоҳ бўласан. Навоийда бир байт бор:

Навоий, ўзни хуш тутким, кишига даҳр
иши бордир,
Агар осон тутар осон, ва гар мушкул
тутар мушкул.

Киши ҳеч қачон руҳни туширмаслиги, умид ва ғайрат билан туриши керак. Кимки Аллоҳга ва ўзининг кучига ишониб, таваккалига иш бошлар экан, мушқулини Ўзи осон қиламан деса ҳеч гапмас. Кимки руҳан тушибди — у Аллоҳни унутибди, Яратганни унутган одамнинг осони ҳам мушкулга айланади!

Ўша ҳадисда яна «... (бандам мени) хоҳлаганича ўйлайверсин» дейилган жойи ҳам келяпти. Бундан, аввало, ҳали сенга атаганларим кўп, мени қанча эсласанг, сенга ўшанча муруватлиман, деган маъно чиқади. Аммо бир нозик

ишора ҳам бор: Ҳақ таоло яхши ишларда **даво-
мийликни** хуш кўради, яъни халоллик ва рост-
лик, силаи раҳм, хокисорлик, сабр ва шукрона
каби **фазилатлар** узлуксиз амалга айлансаги-
на инсон **комилликка** сайланади. Жамиятни
тараққиётга етакловчилар эса ана ўша комил-
лар, яъни фазилатда собит кишилардир. Ана
ўшаларнинг ёнида Аллоҳ ҳамиша ҳозирдир.

КИМ БОЙИЙДИ?

*Қайси бирингизга Аллоҳ таоло
бир сабаб билан (касб) ризқ бераётган бўлса,
бирор ҳалаллик етмагунча уни тарк этманг.*

Ҳадис

Инсоннинг бошқа мавжудотлардан фарқи ҳам
бир касби-кор билан машғул бўлиб ўтишидадир.
Бизга инъом этилган ақл деган неъмат билан
нарсадан нарса ясаймиз, йўқдан бор қиламиз,
яроқсизни яроқлига айлантирамиз. Ва бундан
чексиз роҳат топамиз!

Азиз китобхон, фарзандингизнинг аниқ кас-
би, тайинли ҳунари бўлмаса, уни қўлсиз, оёқсиз
хисоблайверинг! Ота-она хумда тилла кўмиб кет-
са ҳам, бир уй қуришлик, бир тўй қилишликка
етади, холос! Болангизни яхши кийдирмасан-
гиз ҳам, яхши едирмасангиз ҳам майли, аммо
шундай қилинган, вақти келганда елкасига
тушган олаҳуржунни ўзи кўтара олсин, ақлу
бармоқлари шунга ярасин! Атрофингиздаги иши
юришмаган, рўзғори хароб, ҳаётидан қувонмай
юрган одам борки, билинган, ё аниқ касби йўқ,
ё касбига меҳр қўймаган, меҳр қўйиш учун
ирода, сабр топмаган, ёки бир нуктадан келади-

ган ризкқа қоникмай, читтакдай шохдан шохга кўнаверадиган баднафс кимсадир. Агар биздан шундай фарзандлар қоладиган бўлса, бу дунёда ким бўлиб яшаб, ким бўлиб ўтган бўламиз? Агар ҳунарсизлик азиятини ўзлари тортиб ўтаётганлар бўлса, айниқса, ўшалар болаларига ва набираларига хушёр бўлсинлар!

Дарахт илдиз отиб, ерни маҳкам тишламагунча, керакли хужайралари етилмагунча мевага кирмагани каби, она бўлгич бағридаги юкини тўққиз ой тишини тишига қўйиб, асраб-авайлаб кўтармаса, росмана бола дунёга келмагани каби бир касб эгаси бўлиш учун биринчи навбатда САБР керак. **Сабрнинг бошқача номи ичингдаги шайтонни енгишдир.** Шайтон сенга тинмай қутку солади: «Ёшлигинг ўтиб кетяпти, ўйнаб, яйраб, маза қилиб қол! Сени боқадиган, уйлар солиб, тўйлар қилиб берадиган ота-онанг бор, ҳозир давр сурмасанг, қачон сурасан? Хунар ўрганиш учун тагинг қадок бўлгунча ўтириш зарурми? Қўлингни мой қилиб пул топиш сенга ярашадими, оёғингни қабартириб ва ё бармоғингни шилиб бир касбга қул бўлиб ўтасанми? Кўчага кара, бозорни кўр, қанчадан-қанча ҳунарсизлар ҳам жарақлатиб пул топяптику, яраклаган машиналарда юрибди-ку», деяверади. Бирининг дўпписини бирига кийдириб, даллоллик, олибсотарлик қилиб ва ё фалончи «зўр»га югурдаклик қилиб пул топаётганларни сенга мисол қилиб кўрсатаверади! Шайтоннинг гапига кириб, ҳар хил хаёллар билан, «миллионер бўлиш» орзусида ўша кўйларга тушиб кўрасан. Оғзинг энди ўлжага етганда думинг қопқонга илашаверади. Бир силкиниб

кутуласан, яна энди етдим деганингда, яна бир тўсик чиқаверади! Халта-халта пул ҳам йиғасан, аммо битта хато қиласан-да, борингни шундоғича топшириб келаверасан! (Шайтонга кулоқ солганларнинг қисмати бир умр шундай кечади, атрофингда бунинг тасдиғи сон мингта, болажон!) Дўппинг тор келганда ҳалол-ҳаромни аралаштиришга мажбур бўласан. Шу тарздаги жон олиб, жон беришлар билан ўттиз-қиркка етиб қолганингни билмай қоласан. Бундоқ карасанг, ўғлингнинг овози дўриллаб, қизингнинг бўйи кўриниб қолган бўлади. Ва хоҳла-хоҳлама, гоҳ виждон билан, гоҳ виждонни унутиб юриб топган пулингни улар учун сарфлайсан. Болангнинг яхши-ёмон қисмати эса унга едирган луқмангнинг ҳалол-ҳаромлигига боғлиқдир.

Касб умрингни, ризқингни мувозанатда сақлайди. Ундан ҳам муҳими, ҳақиқий ҳунароманд, касбли одамдан ўғри, юлғич, лоқайд ва исрофгар чиқмайди, чунки у меҳнат қилиш, ясаш, яратиш азиятини яхши билади. Дунё неъматларини кадрлайди, чунки ўзи бир нарсага эришиш заҳматини туйиб кўрган. Ҳунаринг бўлса, насибанг тайин, қишлигинг, ёзлигинг тайин, бир маромда умр кечирасан, ризқинг ўзи орқангдан эргашиб юради.

Касбинг сени шундай азиз қилишини хоҳласанг, аввало, сен уни азиз кўр! Бутун вужудингни йиғиштириб унинг олдида тиз чўктир, бунинг оти — **ихлос**! Қандай касб бўлишидан қатъи назар, ҳар бир нуқтасига берилиб, чанқаб қара. Аллоҳдан сабр ва зийраклик сўра! Инсоннинг ақли ишламоққа, кўзи ўрганмоққа, қўллари

маза қилиб меҳнат қилмоққа ҳамиша зор-зор туради. Сен уларни ишга солиб қўйиб сабр билан кузатсанг бўлди, ўзлари сени етаклаб кетадилар. Касб ҳам сирли эшикларини фақат сабрли одамга очади, қайнар булоқларини, тугамайди-ган хазиначаларини сабрлиларга кўрсатади. Касбу корингга кизиқ китобга берилгандай шўнғиб кетдингми, демак, сен сабр қилибсан, у сенга «сим-сим» эшикларини очибди!

Хунаринг канча кўп бўлса, шунча яхши. Маҳалламизда бир инсон бор, олий маълумотли. Бир бойнинг бойваччасиман деб, данғиллама уйларида керилиб яшаса яшагудай. Аммо у асосий касбидан ташқари заргарлик ҳам қилади, бозорга чиқмайди, шу атрофдагиларнинг эски тақинчоқларини таъмирлаб беради, холос. Шу билан қозони бемалол қайнайди. Унинг устига у ишқибозлик билан холвайтар пиширишнинг алоҳида турини ўрганиб олибди, есангиз мазаси тилингизда, хавасингиз дилингизда қолади. Шу кунларда тўй, анжуман қилганки маҳалладошлар унга пакир-пакир буюртма берадилар, бу ҳам даромадми? У ўзига тинч бўла туриб, ошхоналарда ўралашиб юришдан ор қилмади, айримларга ўхшаб кибрланмади. Аксинча, ғанимат кунларини, соатларини изсиз ўтказишдан уялди, ишга яроғлик бўла туриб, бекор ўтиришдан ор қилди. Менимча, бу фақат фазилат эмас, санъат ҳамдир! Инсоннинг ўзидан ўзи фойдаланиш санъати! Одамларни қойил қолдиргани, яъни уларга ёққани сари инсон ўзи роҳат олади, умри узайгандай, жами йўқотишларини унутгандай бўлади!

Шу ёдингда бўлсинки, бир касбга юкинар экансан, аввало, НИЯТНИ ЯХШИ ҚИЛ, яъни ҳаргиз «сени эгалласам, бойиб кетаман» дема, бу баднафсликдир. «Иншооллоҳ, сен орқали элдан дуо оламан» дея, астойдил тила, ана шундагина Яратган йўлингни очади.

Ўташинг мажбур бўлган яна бир амал КАСБГА ХАЛОЛЛИҚдир. Касб сени ва болачақангни боқади, **ҳеч қачон қўл учида, чала иш қилма.** Даволаётган беморингдан, илм бераётган шогирдингдан, ясаётган буюмингдан, бошлаб қўйган ишларингдан кўнглинг тўлмагунча узилма! Бари имконингни ишга солиб, охириги кўринггача сарфлаб уриниб кўр. **Ҳеч қачон ўзингдан қоникма.** Меҳнатга яраб турибсанми, тинмай изланишда бўл, ана ўшанда зерикмай яшайсан, умринг маъноли бўлади, энг муҳими, болаларинг сендан андаза оладилар. Ота-она сифатида ҳам Аллоҳнинг олдида юзинг ёруф бўлади. Бахт шу-да, азизим!

Ҳадисда айтилганидай, сени боққан, кунингга яраган касбингни ҳеч қачон ирғитиб кетма! Унга умр сарфлагансан, куч, жон сарфлагансан, умринг, жоннинг уволига қолма! **Касбнинг зўр хилини топган бойимайди, касбнинг тилини топган бойийди.** Бирданига денгиз бўлишни кўзлама, кам-камдан бошла, аввал зилол ва пок жилға бўл, бўла ол! Мана шу жилға ўзи сени денгизга олиб чиқади. Кимки ишдан ишга кўчиб юрибди, билки, бесабр, ношукр, кунтсиздир. Худо берган имкониятларини ишлата олмай, ҳаво тўлдирилган тўпдай думалаб юрибдими, билки, унинг учун муқаддас нарса йўқ, ота-она, оила, дўст ва

хатто ватандан ҳам кўнгли тез совиб, тез юз ўгирадиган зотдир у.

Ақли ишлаб турганки, оёғи юриб, қўли тутиб турганки одам кодир зотдир. У меҳнатдан қочмасагина яхши яшайди, муродга етишнинг бошқа йўли йўқ!

ҲАММА УСТОЗ, ҲАММА ШОГИРДДИР

*Биздан бир сўзни эшитиб,
эшитмаганга эшитгандек етказган
кишининг юзини Аллоҳ таоло кўркам қилсин.*

*Чунки баъзи бир кейин эшитувчи
аввал эшитувчидан сақловчи роқ бўлади.*

Хадис

Кишининг Куръони карим ва хадиси шариф ўқимокқа ва ўқимокқа истак билдириши хайрли йўлга тушишидир. Бу муқаддас маънавий манбаларимиз покланиш, улуғланиш илмининг уммонидир. Унинг бир томчиси баданингга сингса, минг бир хужайрангга гулга киради! Рухингнинг иқлимлари ўзгаради. Уқишда давом этаверсанг, кўксингда боғларинг гуркирайверади. Бу манбаларнинг қиммати уларнинг ғоят ҳаётбахш эканлигидадир: маъносини тушунган саринг бу дунёни яхши кўриб борасан, ҳамма одамларни жигарингдай туя бошлайсан, атрофингдаги жами мавжудликнинг номини муқофот деб номлайсан, муҳими, ўзингдан ўзингни топиб оласан! Ахир бу буюк УЛҒАЙИШ эмасми?!

Хадис «биздан бир сўзни эшитиб» дея бошланмоқда. (Биз бу талқинда фақатгина хадис илмини эмас, инсониятга насиб этган

жами қутлуғ билимларни назарда тутмоқдамиз.) Аммо қизиғи шуки, қулоғи бўлгани билан, мингта овоз ёнидан оқиб ўтгани билан бандаси уларнинг ҳаммасини қабул қилавермас экан. Сенга айтилаётган муҳаббатномаларни, насихату арз-додларни ёки ахборотларни тинглаб туриб эшитмаслигинг, яъни у сўзлар қулоғингда тўхтамаслиги мумкин. Ҳатто бўзлаб турган одамга бепарво ўтиш, янграётган чиройли куйни ҳам сезмаслик ҳолатлари бўлар экан. Худди боққа кирган одам боғ тўла неъматларга эътибор қилмай, фақат кўнгли тусаган мевани узиб егани каби, қулоғингга урилаётган сўзу оханг руҳингда акс-садо берсагина, ақлингми, дилингми шуни ушлаб қол дея буйруқ берсагина ё бошқача айтганда, Яратган сени шу эҳтиёжмандликка созласагина тинглаганингни илиб қолар экансан. Эшитган сўзингнинг сенда ватан тутиб қолиши бу ВОҚЕЛИКдир. Негаки, энди тафаккуринг унга муносабат билдиради, фикрат ўз навбатида фаолиятга жон узоатади. Бу дегани, ўзлигингда янгиликлар содир бўлишга тушади.

Демак, **«бир сўзни эшитиб»** дейилишининг ўзи ўша эшитувчига нисбатан ҳурмат изҳоридир. Чунки Ҳақ унга «эшитишни» сунди, у эшитди, эшита олди! Яъни яхши гапни таниди, аниқроғи, унинг шахсияти яхшиликни уқмоққа, туймоққа етилибди! Бу ВОҚЕЛИК бўлмай, нима?!

«...эшитмаганга эшитгандек етказган кишининг юзини Аллоҳ таоло кўркам қилсин» дейилишига эътибор беринг. Сиз бировдан бир афзалликни ўргандингиз, энг кичик ўрганилган нарса

хам илм — албатта, бир камингни тўлдиради. Демак, сиз бировнинг илмини ўзлаштирдингиз. Бу дегани, қарз бўлдингиз. Шу қарздан узиламан десангиз, дарҳол сиз ҳам уни кимгадир етказишингиз шарт, одамийликнинг йўсини шу. Бошқача қилиб айтганда, яхшиликлар, эзгуликлар шу тарзда ўлмай, яшаб боради. Етукликни Аллоҳ беради, аммо бу йўлда инсонларнинг бирига бирини сабабчи қилиб кўяди.

«...эшитмаганга эшитгандек етказиш» нима ўзи? Яхши гапни, ибратли ишни бировга шундай етказки, нақ ўзи эшитган, ўзи кўргандай бўлсин, унда ҳайрат, ҳавас уйғонсин. Бировдан бировга ўтаётган ахборот аслидан кўра бақувватроқ бўлиб ўтади. Чунки сўзлаб берувчи унга ўзининг тасдиғи, хайрихоҳлиги ва ҳаяжонини қўшиб етказади. Айрим сахна асарлари матндагидан кўра санъаткорлар ижросида кучайиб кетади. Бу бир томондан санъаткорнинг ўз касбига ихлос билан киришиши натижасидир. Қолаверса, драматург ҳам битигини тоза ният ва ихлос билан ёзган бўлса, бунинг албатта хосияти бўлади, яъни ижрочининг кулфи дили очилади, у ўзлигини мутлако унутиб, шундоққина асар қаҳрамонига айланади қолади, у сахнада ростдан ёнади, ростдан куяди, ҳатто томошабинни ҳам шу ҳолатга тушириб қўйиши мумкин! **«... эшитмаганга эшитгандек етказиш»**, **«Аллоҳ унинг юзини кўркам қилиши»** шу! Яхшилик, яхши сўз ташиганки одамнинг юзига нур тўлиб боради, бундай чехраларга йўликсанг, тараф феълинг ҳалимлашади, кўполликка қўлинг бормай қолади. Аллоҳ юзини кўркам қилган кишилар **ҲАММАГА МАЪҚУЛ**, **СЕВИМЛИ** кишилардир.

«... баъзи бир кейин эшитувчи аввал эшитувчидан сақловчи**роқ бўлади**» дейилишига келсак. Тарбиядан, даъватдан мақсад, феъл-атворимиздаги фазлларнинг доимий бўлишига эришишдир. Яхшилик қилиш бандасининг кундалик эҳтиёжига айланмагунча у бир кун савоб иш қилиб, эртасига яна имондан чиқавериши мумкин. Шунинг учун ҳам мазкур ҳадис бир илмни бировга қулоғида қоладиган қилиб уқтиришни буюрмоқда. Зора, яхшилаб эшитган киши кейинги эшитувчига ҳам яхшилаб етказса, деб умид қилмоқда. Бу ўринда «гапни гапир уққанга» деган ишора ҳам бор. Аммо «айтишдан ҳеч чарчама» деган чакирик ҳам зимдан жаранглаб турибди. Айтилаётган гап ўзи бамисли ёмғир: бир жойда сийрак, бир жойда ғуж-ғуж чечак ундиради, бу заминга, яъни инсоннинг қабул қилиш имкониятига — наслига, аслига боғлиқ! Аммо сиз яхши маънини астойдил етказаверинг, сизни тинглаб мен бир карра эриган бўлсам, мендан уни эшитган одам уч карра кўпроқ эриши ва у, ўз навбатида, ўзгаларга мендан-да таъсирчанроқ узатиши мумкин. Бу — маъни дурдонаси бизнинг қўлимиз билан ўлмасликка сайланди, деган гап!

Бировга бир яхшиликни уқтираётган, кимнидир эзгулик сари етаклаётган одам — дунёда энг яхши одам, у иккала оламда азиз бўлгувсидир. Барчамизни яхшилик ўстирсин.

ЭККАНИНГНИ ОЛАСАН

*Кишиларга қандай йўл тутсаларинг,
сизларга ҳам шундай йўл тутилади.
Кишиларга қайси ўлчов билан ўлчаб берсаларинг,
сизларники ҳам шу ўлчов билан ўлчанади.*

Хадис

Инсон! Бу – энг гўзал неъмат! Ўз ижоди бўлгани учун ҳам Яратган ҳеч кимга унинг баҳосини пасайтиришга изн бермайди. Аллоҳ жами бандаларини бирдай севади. Хатто уларни жазолаганда ҳам севиб туриб жазолайди ва кетма-кет мукофотлар тайёрлаб туради. Нариги дунёнинг ишлари бизга қоронғу, не томошаси бор – Ўзига аён! Аммо бу ёруғ дунёсида минг бир ҳужжат келтириб айтамизки, бандасига Аллоҳдан меҳрибонроғи, ундан куюмлироғи йўқдир! У одамзоднинг ҳар бир нафасидан, ҳар бир ҳаракатидан огоҳ: бандаси бир чимдим яхши иш қилса, дарҳол икки чимдим яхшиликни йўлига пояндоз қилади. Сал тойгудай бўлса, бир силкитиб, тўғри изга солиб қўяди. Демак, ғимирлаб юрганки одамнинг Эгаси бор, ҳеч ким ташлаб қўйилган эмас. «Бандаси ўлмас – ризки камимас» деган нақл шундан! «Ташлаганга тош тегмас» дейишлар, «Ўлимдан бошқа нарсанинг чораси бор» дея юнанишлар шундан! Чунки ўша чорани кўрсатгувчи Ўзи, кўрғон Ўзи, берувчи, боқувчи Ўзидир!

Хой, сен бахил, ғийбатчи, тор ва кин сақловчи биродар, «инсон» деб аталган қондош, жондошининг шундай Қўриқчиси ва шундай адолатли Ҳимоячиси борлигини кўра-била туриб бандасига зулм қиласанми?! Инсон олим-

лик унвонини олган бўлиб, хатто мукофотдор бўлиб, қўлини чўзса, кўкдан юлдузни узгудай иқтидори бўлса-да, АММО БИРОВГА БАХИЛЛИК ҚИЛСА, НОҲАҚ ҲУРМАТСИЗЛИК КЎРСАТСА, ҚАСД ҚИЛСА, ДИЛ ОҒРИТСА, у жоҳилдир, демак, у бахтсизликка маҳкумдир! Инсон ўзидаги мансабни, ё қайсидир ишларга қодирлигини ёки илмий даражасини етуклик, мукаммаллик белгиси деб атаётган ва ўзига урғу қўяётган бўлса, бу имон сустлигидир! **Билим фақат яхшиликка сарфланиши кераклигини** фахм этмаслик, сафдош, касбдошидан ақлан устунлигини исботлашга уриниш, минг бир ёзишма, минг бир даҳанаки жанглар билан голибликни даъво қилишнинг ўзи ИЛМ-СИЗЛИҚдир! Илмли инсон нахотки ёмонликка ёмонлик қайтишини билмайди?! Юқорида келтирилган ҳадиснинг **«Кишиларга қандай йўл тутсаларинг, сизларга ҳам шундай йўл тутилади»** деган жойи худди шуни тасдиқлаб турибди...

«Кишиларга қайси ўлчов билан ўлчаб берсаларинг, ўзингизга ҳам худди шу ўлчов ишлатилади» дейилмоқда. Онам: «Аянчли қисмат эгаларига дуч келсанг, қўлингдан келган, имконинг кўтарган ёрдамнингни бер-да, ўтиб кетавер, харгиз кўшилишиб йиғлаб, ортиқча ачиниб, рўнарасига мук тушиб олма! У ўзи кўтариши шарт бўлган юкни тортиб турибди. Таржимаи ҳолини яхшилаб ўргансанг, унинг шу кўргуликларга муносиб эканлигини англайсан», дердилар. Кимки қандай савдога йўлиқибди, бу унга Аллох белгилаган улуш, қисматдир.

Бир куни олис вилоятдан бир аёл телефон симларини йиғи-сиғи билан тўлдириб

кўнғирок қияпти. «Опажон, мен ўзим фарзанд кўрмадим, бир кизгинани чакалоқлигидан тарбия қилдим, емай едирдим, киймай кийдирдим, ўн беш ёшга етди. Аммо у ҳозир уйдан қочиб кетди, енгилоёқ қизларга кўшилиб олди. Айтинг, қандай йўл тутсам, уйга қайтараман, ахир ундан бошқа ҳеч кимим йўқ, ўзим ҳам элликдан ошиб қолдим!...» Кейин эшитсам, бу аёлнинг ўзи ёшлигида чандон саёқ бўлган экан. Бу қиз, балки ўтай онасининг у чатоқликларини кўрмаган, билмагандир. Аммо Аллоҳ кўриб тургувчидир – унга биттагина фарзанднинг ҳам шунақасидан тўғрилаб қўйибди. Бу аёл бир пайтлар ўз ота-онасини қуйдириб кул қилган эди, мана энди қуйиш навбати ўзига келди. Катта-кичик, яхши-ёмонлигидан қатъи назар, ҳар бир ишнинг жавоби нақд! Келинингиз ноҳақ қуйдирыптими? Дарҳол ёшлигингизни ўйланг, қайнонangиз сиздан рози кетганмиди ё сизнинг дастингиздан ташқариси қулиб, ичи эзилиб яшаб ўтганмиди? Агар қайнонangиз ёмон чикса, дарҳол онангиздан сўранг-чи, онасини ранжитиб, қайнонасини қақшатган эмасмикан! Она олган қарғиш ҳам айланиб келиб болани қуйдириши аниқ!

Келинидан қаттиқ қуйган бир қайнонанинг гапини эшитяпман: «Жонимдан ўтиб кетганда, илоҳо, боласидан тортсин, деб юборгандим. Набирам номақбул чикди. Келинимга қўшилиб ўвлим ҳам жабр тортишини ўйламабман. Бекор қарғабман, бекор қарғабман, боламнинг ўз боласига эзилишига чидолмаяпман», дея ўртанарди бечора. Кўриб турибсизки, қуйган қайнона ёмон келиннинг гуноҳидан кечиб турибди, аммо

Яратган адолатли тарозибондир – минг тавалло ўртага тушса ҳам, ҳаммани ўз қилмишига жавоб беришга мажбур қилади.

«Кишиларга қандай йўл тутсаларинг, сизларга ҳам шундай йўл тутилади, яъни Аллоҳ томонидан ўзингизга лойиқ жавоб қайтарилади», дейилмоқда ҳадисда. ...Улар ҳалол никоҳ ва ота-она ризолиги билан рўзғор курдилар. Иккаласи ҳам суксурдай инсонлар, кўрсангиз кўргудай. Эр йигирма йил давомида ўз вазифасини ҳавас қилгудай адо этиб келди. Ахлоқан тоза, уйим-жойим деган рўзғорбоши бўлди. Ёнида пули танг пайтида аёлининг кўнглини сўз билан кўтарди, рўзғорнинг ярим-ёрти ишларини жой-жойига қўйиш билан уни хушнуд этди. Топиш-тутишига барака киргач, энг олди кийиму энг яхши емак-ичмак шу аёлга бўлди. Қаерга бораман деса, қайси маслаҳатни ўртага ташласа, эр унинг йўлига яшил чирок ёкиб турди. Аёл ҳам ўн гапириб, бир кулиб яшайверди. Аммо... йигирма йил деганда эркак уйдан чикиб кетди, сочиға оқ оралаб, қуда тутиниб тўрға ўтадиган пайтида, кутилмаганда у шундай қилди. Нафақат аёлнинг, эркакнинг яқинлари ҳам бу ишдан қақшаб қолдилар, бундай «тутум»га ҳеч йўлиқмаган сулола бир силкиниб олди, оралар, юраклар дарз кетди!

Хўш, нега бундай бўлди?! Эркак хануз назаримизда бетига қора мой чапланганча турибди. Келинг, сиз билан ҳолис таҳлил қилиб кўрайлик: эр аёлидан кўнгли тўлса-тўлмаса, юқорида эслатганимиздай ҳурмат, меҳр изҳор этиб яшаб келди. Эр бўлиб унга қўл кўтармади, овозини баландлатиб ҳақоратламади, қаерга кетдинг,

нима олдинг дея тергамади. Бу келиннинг бошида қайнона-қайнота ҳам йўқ эди, назоратчи ёки талаб қилувчи қайнсингил, қайнбўйинлар йўқ эди, кўримли, алоҳида ховли-жой ҳам уники эди. Эри ҳам ўзига жуда ёқарди. Айтингчи, буни яйраб ёки ҳеч йўқ, бемалол яшайдиган шароит деса бўладими? Эркак аёлини хурсанд қилиш мақсадида тинмай яхшиликлар илинди. Қолаверса, никоҳ қоидаларида ҳурмат фақат бир томонлама дейилмаган-ку, олмоқнинг бермоғи ҳам бор-ку! Ўз навбатида, хурсанд бўлган аёл ҳам нималардир ўйлаб топиб, унга нималардир атаб, ўзининг мамнунлигини кўрсатиши керакмиди, ахир? Ахир, яхши кўрган эрига аёл ҳеч йўқ ора-орада, кийналиб бўлсада ёки кўни-қўшнидан ўрганиб юриб тансик таомлар тайёрлайди ё гулдонга чиройли гуллар дасталаб қўйиб, ёки бўлмаса, у ўтирадиган жойларни покизалаб, олдига оппоқ дастурхон ёяди, дазмолланган сочикчалар қўяди, оппоқ жилдли ёстиклар ва чойшаблар тўшаб бериб, кийимларини ихлос билан тайёрлаб, илгичларга илиб, пайпоғу рўмолчаларини қўша-қўша расталаб қўяди, шундайми? Мақсад — жуфтининг меҳрига меҳр билан жавоб бериш ва унинг ҳам мамнун бўлишини кўриш! Бу ҳаракатлар нафақат яхши эрга, балки ёмону ўртача эрга ҳам шундай йўл тутилади. Чунки бунақада яхши жуфт янада яхшиланади, ўртача эр рағбат олиб, ўсинга тушади, ёмонининг эса ҳеч йўқ ёмонлиги камаяди. Оила илми шу! Юқоридаги эркак учун эса бу гаплар эртак!

Сизга айтсам, бу аёлнинг ўзини ўзидан кизғанаман, ойдай юзини, булбулдай тилла-

рини, унинг ёмон тутумлари, ғафлат босган феълларига қўшиб қўйишга қўзим қиймайди! У бировга ёмонлик ёки бахиллик қилмайди, бировнинг бетидан олиб жанжаллашмайди ҳам. Унинг бор айби рўзгор юмушини севмаслиги, дангасалигида! Унинг диди кир, тутумлари кир. Рўзгорини кузатар экансиз, бутун хонадонни ўргимчак тўрлари босиб кетгандай, бирпас ўтирсангиз, ўзингиз ҳам шу тўрга илашиб бораётгандай туйилади. Бир неча кунги идишлар ювилмай турса ҳам, бу аёлнинг томоғидан овқат ўтаверади, кулиб юриш кўнглига сиғаверади. Эрталаб солинган дастурхон йиғиштирилмай, ювуксиз қошиғу, пўчоғу, тагида бир энлик шакари қотган пиёлалари билан ҳовлининг ёки уйнинг ўртасида кечки овқатгача очиқ-сочиқ тураверади. Аввало, унинг ошхонасига кира кўрманг, аҳволдан эгаси туғул, сиз уялиб кетасиз! Тузланган помидор, бодринги тугаб, тагидаги барг-сарглари, сувлари қолган шиша идишлар ичи тўла пўпанаги билан у фаслдан бу фаслгача ҳам туравериши мумкин! Уйидаги жавонларнинг ичига, тортмаларга қараб бўлмайди — бошлар оёк, оёклар бош! Кирхонасига карасангиз, боласининг иштон билан ювиладиган дастурхону бет сочиқлар бир-бирига ёлишиб ётади. Совитгичнинг ичини айтмайсизми! Гўштларнинг хидланиб ётиши-чи! Ош-овқатларнинг ора кунда ахлатга ташланиши-чи! У бир куни кўшнининг қўйига бир тоғора ачиган ош олиб чиқибди, «синглим пишириб келган эди, болаларим сариёғга қилинган ошни ейишмайди» дермиш... Қўшнига ўша ошни ачитмасдан олиб чиқишнинг иложи йўқмиди?

Опасини хурсанд қиламан деб, масаллик сарфлаб, қозон осиб, шаҳарнинг нариги бурчагидан тоғора кўтариб келган сингилнинг ҳурматими бу? Бу юзта мисолнинг биттаси!... Дераза раҳида тароқ тўла соч ҳам, пўчок ҳам, ликопчада оқ кант, косада қолган овқат... тизилиб тураверади. Бу аёлнинг уйига тўсатдан кириб қолсангиз, азбаройи хижолатдан бечорани безгак тутиб қолади! Сизни кўради-ю, уйнинг у бошидан-бу бошига югура бошлайди, чунки сочилиб ётган нарсаларнинг тайин жойи йўқ, бор бўлса-да, уларни жойига жойлаб қўядиган қўл йўқ! Бу уйга киммат-киммат буюмлар, кийимлар келаверади ва кўп ўтмай бурчак-сурчакларда, вижимланиб, урилиб, сурилиб йўқликка кетаверади!...

Турмушларининг дастлабки йилидаёқ эр аёлининг бу бад феълини билди, қулоғига бот-бот танбех ҳам бериб борди. Ўзича «жуфтимнинг дилини каттик оғритишга андиша қиялман» деди, аммо аслида аёлига вақтида ёрдам беролмади, тизгинни қўлдан чиқариб юборди. Йўлга солгич қайнона-қайнота ҳам тўрт-беш йилгина бирга яшаб дунёдан ўтдилар. Эр пўписа қилса, уй супурилади, у-бу иш жилгандай бўлади, «қўйлак керак, пайпоқ керак» десагина қўйлаги ювилади, дазмоли қилинади... Йигирма йил шундай кечди.

Эр бирорта одамга хотинидан шикоят қилмади, ҳеч кимга маслаҳат ҳам солмади ва кунлардан бир кун уйидан қандай чиқиб кетганини ўзи ҳам билмай қолди... Ана энди аёлни кўринг. Бамисли мушак каби отила бошлади, бормаган дарвозаси, тўхтатиб шикоят қилмаган одами қолмади! Эрини ҳамма кели-

шикда турлаб атарди: «Қандай журъат этди?! Унда виждон йўк экан, бошқаларга солиштириб кўрсин, кўринишимнинг кимдан ками бор, эрни бахтли қила оладиган аёл бўлса, менчалик бўлар, хохласам ундан зўрроғини топишим мумкин!...» Ана сизга фалсафа! Унинг миясига «мендай чиройли хотиндан нега эр кетиб қолади?» деган гап уриляпти, холос! Эрнинг бахти факат хотиннинг чиройида деб яшаркан шўрлик! У ўзининг искирт тутумидан асло хижолат эмас, ҳеч йўк «тўғри, мендан фалон хатолар ўтди, лекин уларни тузатиш қўлимдан келади» дейиш хаёлига ҳам келмаяпти. Бу ёғини сўрасангиз, у энди «эримнинг шу ишидан кейин қўлим ҳеч ишга бормай қолди» шиори остида уйига мутлақо қарамай қўйибди. Хаммаёқни микроб босиб кетса ҳам майли экан! Аслида, бу аёлнинг ақлига қулф тушган! Аслида, бу юзи чиройли ойимга маъни етишмас экан!

Келин куёвнинг уйига нима мақсадда келади? У бу ердан ватан топгани, бахт топгани ва бу бахт иморатида камида саксон йил янагани, бу оила байроғини яна юз-юзлаб йилларга омон-омон етказадиган фарзандлар яратгани, улардан эса бутун бошли миллат ясагани келади! Оиланг, уйинг ҳам кичик бир Байтуллохдир. Энг тоза лукма, энг тоза тутум шу ерда бўлмоғи шарт. Чунки Аллоҳдан тинчлик-омонлик сўраладиган, фарзандларга умр тиланадиган, ўтганларга ис чиқариладиган дуохона, муборак меҳроб шу ер! Инсон ўз хонадони, ўз рўзғорининг баҳосини, қадрини билмабдими, демак, у Аллоҳни танимабди!

Бу аёл эрига қандай йўл тутган бўлса, Аллох ҳам унга шундай қайтим тўлади: уни унга берилган, аммо кадрланмаган бахтнинг уволи тутди! Кийим-кечак ҳам, емак-ичмак ҳам, сенга хизмат қиладиган уй-рўзгор буюмлари ҳам буюк неъматлардир, улар бу уйда хор бўладию, исроф бўладию, уволи тутмайди дейсизми?! Бир йигитнинг рўзгоридан кўнгли тўлмай, қирк беш ёшга киргунча чеккан афсуслари, ўксинишлари жавобсиз қолади дейсизми?! Нопок маконда еб-ухлаб катта бўлаётган фарзандларнинг луқмасини ҳалол деб ўйлайсизми? Ва ҳалқуми булғанган болаларнинг уволи тутмай кўядими бу онани?! Бу аёлнинг жисми жони ҳам Аллохнинг омонати, яъни у ўзини ҳам увол-исроф қиляпти-ку! Авжи йигирма, ўттиз, қирк ёшларини атиристонга айланган ховли, гулдай покиза рўзгор ичра ўтказса ярашмасмиди?! Бизга берилган неъматларга ҳар дақиқада шукр айтмасак, уларни асраб-авайламасак, ўзимизнинг ҳам неъмат эканлигимизни англамасак ва бу ўзликни покиза феъл, покиза юриш-туришда сақламасак, Яратганнинг қаҳрига учраймиз. Бу аёл ана шу қаҳрга учради, ўз қисматини ўзи ясади. То тавбага келмагунча, унинг бу аҳволи енгилламайди...

Бу бош не бир ҳолатларга гувоҳ бўлмади дейсиз! Бир таниш аёл бор эди, эри ҳам, ўзи ҳам амалдор ва икковлари ҳам чиройли, келишган эдилар, кагор фарзандларини айтмайсизми, фарзандларки, мусаввирга чиздирилгандай кўримли эдилар, яхши ўқишларда ўқидилар. Бойлик бениҳоя, емак-ичмак таърифга сиғмайди! Тан бериш керакки, юқоридаги

аёлга қарши ўлароқ, бу аёлнинг уй тутуми ғоят тоза, рўзғорни дидли бошқарарди, таомларни ҳам чандон ўхшатарди, аммо ўзи уришқоқ, тили ғоят ёмон эди. (Аллоҳ уни кечирсин ва бу аёлни ўз раҳматига олган бўлсин. Мусулмончиликда ўлганнинг орқасидан гапириш ман этилади. Аммо у аёлнинг хатоларини такрорлаётганлар тирикларнинг орасида бисёр эканлигини ҳисобга олиб, зора хушёр тортсалар деб, ибрат учун таҳлил қилянимиз!) Балки илоннинг, оловнинг тилини топиш ва ундан асраниш мумкиндир, аммо бу аёлга бандаси тенг келолмасди, унга фақат «хўп» дейиш ва чидаш керак эди. Оиласидагилар кунда минг ўлиб, минг тирилиб яшардилар. Эри катта идоранинг раҳбари, аммо кунора бу аёл юқори каватдаги уйининг деразасини ланг очарди-да: «Вой до-о-од! Бу Фалончининг ... (эрига қўйилаётган аталардан илон пўст ташлайди!) дастидан до-од, ҳозир ўзимни шу ердан ташлаб юбораман!» дея айюҳаннос соларди. Бечора эркак маҳалла-қўй билан бош кўтариб дадил саломлаша олмас, ҳар доим хизмат машинасига шошилиб чиқиб олар ва шошилиб тушганча ғурбатхона уйига беркиниб оларди. Бирин-кетин келин туширдилар. Ана энди кўринг томошани! Келини туғса, ўғлини туғуруқхонага боргани қўймас, набираси касалхонага тушса, «бола баҳона сен хотинингни кўргани боряпсан» деб яна жўнатмас, монелик кўрсатса, ўғлини хатто уришгача борарди. Орага тушган эрни ҳам кўшиб уриб кетаверар эди. Болаларининг безиллаб туришини айтмайсизми! Она бўлиб уларни эркалатмайди эмас, гоҳида «айланиб-ўргилиш»ларни қотириб қўяди,

аммо феъли келиб қолса, ёнғокдай чақиб ташлаши ҳеч гапмас. Билсам, жоҳилликнинг биринчи кўриниши КИБР экан. Ўша раҳматликнинг кибру хавоси ўзидан беш баравар баландрок эди. «Менинг айтганимни қиласан, мен биламан, менга қара, менга бер, сенга мен кўрсатиб қўяман...» Ундан фақат шу садолар янграрди!...

Ана энди, унга берилган Аллоҳнинг жавобларини кўринг: йигирма бешга ҳам кирмаган катта ўғил онанинг навбатдаги таҳкиридан сўнг ўзини фожиали ўлдирди! Хозир ҳам юрагим ўртаниб кетади, ундай чиройли ва ундай ақлли йигит фақат эртактагина бўлади! Кейинги ўғилнинг хаёти ҳам тўзиб кетди: она боис, келин бева, ўғил бева, бир этак бола ҳар қаёқда тиркираб яшайпти. Ундан кейинги ўғил эса, яхши инсон бўлиб етишди, мана қирқ ёшдан ошди, аммо фарзанд кўраверади, боласи ўлаверади. Эри олтмишга бормай казо қилди. Чамаси ўн йиллардан кейин ўзи ўтди... Аллоҳ бу аёлни ҳеч нарсадан қисмади: яхши эр берди, яхши фарзандлар берди, пул берди, мол берди, хусну чиройни бисёр берди! Аммо бу неъматларни у хор қилди. Қарабсизки, ёлғиз тешик тоғора билан қолган балиқчи чолнинг кампиридай, умрининг сўнгида қайғулар ичида қолиб кетди. Қачон йўлиқсангиз, тинмай йиғлаб: «Худо нега мени бундай кўйга солди? Ахир, тинмай меҳнат қилдим, уйимни, эримни, болаларимни тоза тутдим, вақтида едирдим, парварипи қилдим...» деяверарди

Бизнинг орамингда ҳам шу гапларни тез-тез такрорлайдиганлар бор! Ўшандай пайтларда улар мазкур ҳадисни бир эслаб қўйсалар ва

«ўзим бировларга қандай йўл тутдимки, қисмат менга бундай қайтим қайтаряпти», деб таҳлил қилиб кўрсалар, жавоб ўзларидан топилади. Аммо асло «гуноҳкор бўлиб қолибман-ку» дея сира қайғуга ботмасинлар, дарҳол, астойдил тавбага тушсинлар ва ўша хатоларни ҳаргиз қайтармасинлар, Аллоҳ кўргувчи ва кечиргувчидир.

ЯШАШ МУКОФОТДИР

Ўлимни орзу қилманглар.

Хадис

Қор ичида очилиб турган бойчечакни кўринг, тухумни «тўк-тўк» уриб, ёруғ дунёни сўраётган жўжаю, заминни ёриб чиқаётган майсага эътибор беринг, сувга шунчаки солиб қўйсангиз, илдиз отаётган гул баргига қаранг! Бу неъматларнинг тилини укмаганимга, ичларида яшай олмаганимга армон қиламан: балки дейман, уларнинг ҳам руҳи бордир, уларнингда соғинчи, қувончи, изтироби бўлиши керак! Лекин бир нарса аниқ: улар яшашни жуда-жуда хоҳлайдилар!

Бойчечак неча кун очилиб туради дейсиз? Майсанинг умри офтоб бир куйдиргунча-ку! Жўжанинг бахти оёққа туриб олиш, шохчанинг нияти илдиз отиб олишми? Аммо улар шугина мақсад учун ҳам бетоқат ҳаракат қиладилар. Бунини илоҳий сафарбарлик деяверинг! **Ҳақиқий завқ ва роҳат ниятнинг ушалиши ё гўзал ҳосилада эмас, ўша ният сари юришдадир** ва бу – Аллоҳ берган илинж! Бойчечак энг бахтли онларини очилгунга қадар кечирса ке-

рак. Жўжанинг ҳам энг оташин хаёти тухумдан чикқунча даври бўлса керак! Ўсимлигу хайвот дунёси пешонасига битилган бу ҳаракат чизигида ҳеч қачон тўхтамайди, тиришиб-тирмашаверади ва бундан ҳеч зерикмайди. Тухум босиб ётган мусичани кўрасизми, полапонларининг оғзига овқат улашаётган қалдирғочга қарайсизми, боласини халтасига солиб сакраб бораётган кенгуруни кузатасизми, зилдай косасини кўтарганча аллақаякка йўл олган тошбақага кўзингиз тушадими, ҳаммасининг кайфиятида «Яшаш қандай яхши! Яшаш керак!» деган хитобни, жарангни ва жадални ўқийсиз!

Дарахтнинг бир шохини кессангиз, шу жойидан ўнта янги новда униб чикканидай, табобатда ҳам касал нуқтани эзиб туриб, унинг теграсида шу нуқтанинг соғлом хужайраларини пайдо қилиш бор экан. Аслида бу жараёнларнинг бари Яратганнинг азмидир. У «Яша!» деб ҳукм қилдими, тамом, тошни ёриб бўлса-да, музни синдириб бўлса-да, чопиб ташланса-да, отиб ташланса-да, бу мавжудод яшайди! Демак, унинг бу ёруғ дунёда насибаси ҳали туггани йўқ. Демак, у елкасига қўйилган вазифаларни ҳали бажариб бўлмади. Унинг ўлмаслиги, яшаб кетиши учун йўл топиб бераётган ҳам Яратганнинг Ўзи!

Қарангки, ҳаракатдаги жами борлик шу қисматга бўйсунади. Фақат инсонгина гоҳида бош тортади! Чунки, шайтон фақат одамзодга илашиб олган, ҳадисларда айтилганидай: «шайтон инсоннинг қон йўлида айланади». Ҳар сония, ҳар дақиқада уни қалғитишга, ниятини бузишга тайёр туради, шамғалат қилиб

гуноҳга етаклайверади. Унутмаслик керакки, хар бир инсон жаннатий бўлиш учун, бахту саодат учун яратилган. Дунё инсонга аталган неъматлар билан лик тўлдириб қўйилган. Шайтон уни худди шу неъматлардан жудо қилиш мақсадида изма-из юради. «Сени хафа қилдилар, қараб тураверасанми? Фалончи сени ёмонлабди, бориб тузлаб келмайсанми? Сенга бермай, мукофотни бошқа нолойикқа берибдилар, бунга қандай чидаяпсан? Нахот шундай хунук хотин билан ўтиб кетаверсанг?! Сенинг қизингни олмай фалончини келин қилаётгани учун, бориб айнитиб кел! Хамма пора олянти-ю, сен ҳам олсанг нима бўпти? Яхши кўрганингга етолмадинг, энди яшаб нима қиласан? Шундай зўр мансабдан тушдинг, бу ёғига қандай чидайсан? Фалон миллионга куйдинг, қандай бош кўтариб юрасану қачон ўрнини тўлдирасан? Сен тузалмайдиган дардга чалиндинг, яшамокдан фойда йўқ!» ва хоказо — азизим, ичингиздан чиқаётган бу садолар шайтоннинг овозидир! У сизни шу тарзда уриш-жанжал, қасд, ҳасад, харом, кибр ва номардликка етаклайди, ҳатто ўлимга ҳам рози қилиб қўйиши мумкин. Агар унинг гапига кириб, шу гуноҳларга қўл уриб қўйсангиз, сизга ҳам, сиз асрамоқчи бўлган одамларингизга ҳам бахт йўқ! Унинг устига, сиз шайтонга хизмат қилган бўласиз, сизнинг лақмалигингиз туфайли у ниятига етади!

«Бу дунёдан тўйдим» деган кимсанинг ақли тўхтаган бўлади. Соғ одам атрофидаги одамлардан, неъматлардан воз кечиб кетолмайди. Чала ишларини, қарзларини қолдиришга ақлли

инсоннинг виждони йўл қўймайди. Аллохнинг борлигига ишонган, яъни имонли киши у дунёлигини ўйлаб ҳам жонига қасд қила олмайди. Бу дунёдан тўйиш Аллох сенга мукофотга берган ёруғ дунёнинг юзига туфлаш, ношукрлик, қалбан кўрликдир! Демак, акли заифларгина ўзига ўлим сўрайди, сиз ўзингизни расо деб хисобласангиз, бу йўл сизга харом бўлсин!

Камдан-кам бўлса-да, баъзан яхши кўрганини ололмагани ёки севганига турмушга чиқолмагани учун жонига қасд қилибди, деган гапни эшитиб қоламиз. Биринчидан, «Фалончига етмасам, ўламан» дейишда муҳаббат йўқ, бу НАФСдир, чунки муҳаббатда тама йўқ! Бу — шайтоннинг ружуси! Бу ориятнинг ўлиши, миллий одобимизни ҳақоратлашдир! Иккинчидан, бу ота-онага қарши исён, зулмдир! Бу ишга қўл урган йигит ёинки қизнинг оила аъзолари тоабад шу тавқи лаънат билан яшайдилар, умр бўйи бошлари эгик ўтади. Учинчидан, **Яратганининг ҳамма иши яхшиликка: бир нарсани ният қилдинг, аммо етолмадингми, билки, бу хосиятли, бу билан сен бир кўнгилсизликдан сақландинг! Бир балодан асралдинг!**

Баъзан эрини рашк қилиб ёки унинг бевафолигига жавобан ўлим тиланган аёллар учрайди. Бу овир гунохдир, уларни Аллох кечирсин! Бир инсон камида ўн жонга нур узатиб туради: биров сенга ота, бирови она, болаларинг учун сен ҳаёт манбаисан, жигарларингга тиргаксан, кераксан. Дунёда энг катта бахт атрофга, ҳеч йўқ бир одамга керак бўлиш! Шунча жон сенга суяниб турса-ю, сен ўлиб олишни, яъни шунча одамни йиқитишни афзал кўрсанг!

Фарзанднинг вазифаси ота-онаси то охирги сафарга отлангунча уларга кулчилик килиш, армонларини олиш ва уларни ўз қўли билан кузатиш, дуойи фотиҳаларини жойига қўйишдир. Бу ишларни-ку қўятур, сен жонингга қасд қилгудай бўлсанг, фарзанд доғи уларни қай аҳволга солишини, ҳаттоки, уларнинг умрини тезлаштириб, ортингдан эргаштириб кетишинг мумкинлигини ҳеч ўйлаб кўрдингми?!

Орқада қолаётган боланг битта бўлган тақдирда ҳам, унга етимликни ўз қўлинг билан топшириб кетаётганинг, умр бўйи кўз ёши ичра яшашга маҳкум этаётганинг, сенга омонат топширилган Аллоҳнинг бу хомгина бандасини сен деб сарсон кўчаларда қолаётгани номардлик эмасми?! Бир эр можароси деб шунча масъулиятдан воз кечиб кетиш инсончиликдан чиққан, пўчокка айланган кимсанинг ишидир!

«Мен оғир хасталикка йўлиқдим, энди менинг ўлишим аниқ экан», деб атроф билан видолашишга тушган ва тушкунликка берилган кишилар бор орамизда. Аввало, ёдингизда бўлсинки, касалнинг оти эмас, сизга ажратилган умр ҳисоб! Бошга тушган ҳар бир азият Яратганнинг нақд мурувватидир! Демак, у сизни поклашга тушибди, гуноҳларингиз ювиляпти. Демак, У сизга янги мукофотлар бермоқчи, бахт покланган жойга қўнади. Сиз касалингизни бағрингизга босиб қабул қилинг, шукрлар айтиб, сабр билан муолажага тушинг. Ахир, сиздан ҳам оғир ҳолатга тушганларни кўриб, эшитиб турибсиз-ку! Агар Аллоҳга жонингиз ҳозир керак бўлганда, сизни оғритиб ўтирмай, шундоққина эснатиб туриб ё остона-

да қоқилтириб ҳам омонатини олиб қўяверар эди. Демак, сизга хали ўлим йўқ. Қолаверса, касалланган сизнинг ҳамма аъзоингиз эмас-ку? Бемор нуқтангиз биттадир, учтадир, қолгани ҳаракатда-ку? Демак, вужудингизда ҳаёт қай-наёпти. Бу дунёда хали насибангиз бор, сиз ўз ризкингизни тўла олмагунча кетолмайсиз! Агар улардан воз кечсангиз, яъни ўлимни орзу қилсангиз, у неъматларнинг увоби учун жавоб берасиз, унинг кийноғи ҳасталигингиз азиятидан кўра минг бор оғир бўлажакдир!

Димоғимиз ишдан чиққунча тоза ҳаводан си-мирайлик, қўзимизнинг охириги нури қолгунча азиз чехраларга, гулу райхонларга, поёнсиз ос-монларга жониқиб термулиб қолайлик! Тилдан қолгунча салавотлар айтайлик, муҳаббат шевасида сўзлашайлик! Қўлимиз билан агрофга тўхфалар тарқатиб улгурайлик, ғамгин бошларни силаб, Аллоҳни севинтирайлик! Юрак уриб турибди-ми, биз яшаймиз. Илоҳим, ақлдан айирмасин, аклимиз оқу қорани ажратяптими, демак, биз керакмиз, хали кўп керак бўламиз! Ҳасталик, бу бир синовдир. Синов эса инсонга олий мартаба-ларга кўтарилишдан олдин бериладиган имтиёз-дир, руҳингизни шунга созланг, азизим!

КЕЛАЖАККА ТАЪЗИМ

*Жаноб Расулulloҳ саллоллоҳу алайҳи васаллам
ёш болалар ёнидан ўтаётганларида
уларга салом бераар эдилар.*

Ҳадис

Нега шундай қилар эдилар? Бу саволга жа-воб излай бошлашинг билан вужудинг яйрашга тушади. Бола – бу ёруғ дунёнинг энг чирой-

ли гули, Яратганнинг ундан тотлирок неъматин
йўк! Пайғамбаримиз (с.а.в.)нинг болаларга са-
лом беришлари, аввало, бу ноёб мўъжиза учун
Аллоҳга ҳамду сано айтиш ўрнидадир балки!

Боланинг бир табарруклиги шундаки, у
хали қалам тегмаган қоғоздай оппоқ. У бегу-
ноҳ, чунки хали шайтон у билан кизиққанича
йўк! Шунинг учун унинг кўзлари рангларни
тиниқ ажратади, инсонларни тезда фарқлайди.
Хотираси кўзи кўрганки нарсани ушлаб қолади.
Чунки у пок. Поклиги учун Аллоҳ ҳам унга ўз
неъматларини бор мўъжизаси билан кўрсатади,
шунинг учун болалар ҳамма нарсани ҳайрат ва
хаяжон билан қабул қиладилар. Уларнинг бу
туришлари самимий саломларга нақадар муно-
сиб!

Пайғамбаримиз нега болаларга салом берар-
дилар? Чунки бу мурғаклар эртага ҳазрати ин-
сон бўлади. Олим бўлади, ҳунарманд бўлади.
Улар бир куни ота бўлади, она бўлади – не-
не рўзғорларни бошқаради. Тупрокда думала-
ётган бу болақайлар қайдан билурмизки, куни
келиб ҳокон бўлади, султон бўлади, сорбон
бўлиб қарвон етаклайди! Бандалари учун улар-
нинг бирининг қўлида нажот, бирининг қўлида
юпанч улғаяётир! Бундай келажакка салом бер-
май ўтиб бўладими, ахир!

Улуғ одам ёш болага салом берди. Бола-
нинг хаёлида яшин кўчгандай бўлди, ҳайратдан
котди! Бирдан лой қўлини қаерга яширишни
билмай қолди, беихтиёр қўйлагининг у ер-бу
ерини тортқилаб тўғрилаган бўлди. Унгача у
киши ўтиб кетди. Катта одам унга салом берди,
унга-я?! Бола хижолат бўлди ва у кишининг

ортидан дудуклана-дудуклана ўзи ҳам салом берган бўлди... Бу унутилади дейсизми, у салом бола учун кутилмаган эътибор, сазоворлик эди. Унга «Сен борсан!» деган урғу берилди, гўё кўкси тўлгандай, бўйи ўсгандай бўлди! Битта саломнинг сеҳрини қаранг! Энг аҳамиятлиси шундаки, агар бола бу эътибордан қаттиқ таъсирланган бўлса, у энди умри давомида асло қибр отига минмайди. Атрофга ихлос ва меҳр билан қарайдиган бўлади. Ҳар гўдайгиси келганда, болалигидаги ўша юмшоқ салом, эгилиб турган ўша файзли чехра кўз олдига келаверади, «мен»и пасайиб, ҳалимлашиб боради. Ана сизга битта саломнинг бир умрлик тарбияси!

Атрофдаги жами мавжудот, шунингдек, инсонлар ҳам ўзаро нур узатиб яшайдилар. Ўрни келса, ёнма-ён туришимиз ҳам, овозимиз, кўз қарашимиз ҳам бир-биримиз учун малҳам, муолажадир. Болалар – пок ва беҳимоя яралма, уларнинг ташқаридан зарарланиши жуда осон, Қуръони қаримда айтилганидай, уларни фақат «яхшилик билан едириб, қийдириш»гина балолардан асраб туради. Фарзандларнинг зарар кўриш-кўрмасликлари катталарнинг дили, тили ва қўлидаги амалларига боғлиқдир. Яъни болаларга ҳалол лўқма, ҳалол ният ва яхши инсонларнинг дуоларигина ҳимоя бўла олади.

Пайғамбаримизнинг ёш болаларга салом беришларида ҳикмат бор. Бу билан Аллоҳнинг расули ўз умматларига чексиз муҳаббатларини ҳам намойиш қилмоқда. Қолаверса, ёшу қарига баробар эътиборли бўлишни бизга ибрат ва васият қилиб қолдирмоқда. Оддий инсонларнинг бир-бирига узатадиган нурики муолажа ўрнида

бўлса, Жаноби Расулуллоҳ (с.а.в.) балки ўз нафасларини нафакат болани покловчи, балки даволовчи, кўксида имон уйғотувчи, йўлларида балогардон бўлувчи, ҳатто умрларининг узайишига ҳам сабабчи бўлишини билганлари учун уларга салом беришни канда қилмагандирлар...

Қиссадан хисса шуки, рўпарангиздаги каттаю кичикдан ширин лутфингизни ҳеч қачон аяманг, Яратган сиздан рози бўлгай ва сизнинг шугина нафасингизни сабаб сайлаб, уларнинг юрагини Ўзи чаманзорга айлантиргай. Савоби эса фақат сизга, сизга бўлгусидир!

КИБРЛИДА ИЛМ ЙЎҚ

*Кимнинг хулқи ёмон бўлса,
ўзини ўзи азоблайди.
Кимнинг ғами кўпайса, бадани касалланади.
Кимнинг кишилар билан тортишаверадиган
одати бўлса, ҳурмати кетади
ва обрўси тушади.*

Хадис

Ёмон хулқ нима ўзи? Масалан, **инжиқлик**?

Инжиқ одам – бу ҳеч кимни ёқтирмаган одам. Хамма нарсага имтихон кўзи билан қарайди, у ўз дидини аниқ ўлчов деб билади. Бошқаларнинг эса фақат хатосини кўради! Тўғрироғи, у атрофни ўзи хоҳлагандай бўлишини истайди. Лекин бу истак ҳар доим ҳам ижро бўлмайди. Чунки хаммани бир қолипга солишнинг иложи йўқ, унда дунёнинг ранглари йўколади! Ҳар инсон бир фасл, алоҳида бир иқлим. Фаслга фаслни жойлаб бўлмагай! Ҳаётга қаранг, бамисоли у турфа пардали рубоб – парда пардага мос-

лашсагина куй, яъни мурод ҳосил бўлади. Бу дегани, яшаш тўрт тараф билан ҳисоблашиш, келишиш, мослашишдан иборат.

Инжиқлик эса – кибрдир, доим ғолибликни истади. Ғолиб келиш учун эса, у албатта кимгадир зулм ўтказади. Инжиқ феълликка чидаётган жуфт, бола-чака, қўл остидаги ишловчилар яйраб яшайди дейсизми! Ким зулмдан яйрабди? Қолаверса, бандаларини бемалол яшашга қўймаётган кишидан Яратган ғазабланмайдими ва уни жазосиз қолдирармиди?! Шунининг билинги, кимнидир ёқтирмай қўйган сониянгиздан бошлаб баданингиз оғу халтасига айланади. Атрофга нафратингиз ортган сари сиздаги заҳар ҳам орта боради, вужудингиз нурайверади. Унинг устига, одамларга малол келаётганингизни билиб турасиз, ўзингизни ёмон сезасиз, бундан ёқимсиз нарса йўқ! Айтинг-чи, ўзи ўзини хароб этувчи ва бошқаларга ҳам азоб келтирувчи, демак, факат зиёнга айланган бундай одамни қайси китобда доно деб атабдилар?! Бу дунё кенга кенг, торга тор, азизим, донолигингиз рост бўлса, кенгайинг, тезроқ кенгайинг, ўзингизга раҳмингиз келсин, ахир дунё неъматлари, талай роҳатлар инжиқлигингиз туфайли остонангиздан киролмай турибди!

Яна бир ёмон хулқ – шухратпарастлик. Бу бадхулқ бор жойда ҳасад бор. Ҳасад бор жойда шукрона йўқ, шукронаси йўқ одамнинг эса худоси йўқдир! (Аллоҳ кечирсин!) Аллоҳ ҳеч кимни кам яратмаган, бир одамнинг бахтли бўлишига нима керак бўлса, туғилишидаёқ бу заҳираларни унга жойлаб қўйган. Ўзингда бир олам бойлик туради, сен уни кўрмайсан, фаҳм

этмайсан, биринг икки бўлмай ўтираверасан ёки бировларга хасад билан қарайсан Бу туришингда қандай мантиқ бор?! Девор оша бировга мўралашдан кўра, эй нотафон, **сен ўзингни титкила, куч ўзингда бисёр, ишга сол, ўки, ўрган, яхши ниятлар қил, ўзингчасига ярат, яратавер, жаннатий роҳатнинг бир четини кўрай десанг, ўз кўлинг, ўз эпинг билан ниманидир яратишга урин, уриниб кўр!**

Мен фил эмасман, деб армон қилма! Баъзан фил деганинг чумолининг ишпини эпложмай қолади. Жами инсоният бир бўлиб, бир томчи асал ясай олмайди, жимжилокнинг учидай асалари эса бу ишни қотириб қўяди! Ҳар бир инсонда яратиш, ихтиролар имконияти қамалиб, димиқиб ётади, унинг юзага чиқиши фақат эгасига боғлиқдир.

Азизим, дунё ўзи бир улкан оркестр – ҳар бир инсон унга ўз сози билан жўр бўлади! Мана шу овоз унинг ўрнини белгилайди, Яратганни элнинг рози-ризалигига шу тарзда, яъни ўз кўлинг, ўз ҳужайраларингдан силқиб чиққан шахсий фаолиятинг туфайлигина эга бўласан. Икки дунё саодатига эришиш шу.

Анови кимсага қара, у – шуҳратпараст. Яъни, уни доим макташларини, ҳаммадан ажратиб кўрсатишларини хоҳлайди! У обрў ташқаридан сотиб олинади, деб ўйлайди. Рағбат керак, рағбат хайрли, муқаддас китобимизда ҳам «фазилятларингизни сезганингизни бир-бирингизга сездирингиз» дейилган. **Аммо рағбатпарастга айланиб олиш ҳам баднафслиқдир!** Хадиси шарифларнинг бирида: «Сизнинг айбларингизни эл олдида аямай очиб ташласалар қандай

уялсангиз, агар сизни мактаганларида ҳам шундай изтироб туйсангиз, муслим эканлигингиз шу», дейилган. Мактовга арзийдиган ишларинг бўлса бордир, аммо ғурурланишга, ғўдайишга ҳаққинг йўқ, чунки сени ҳар бир ишга қодир қилган, имкон яратган Аллоҳдир, У юктирмаса, биз ҳеч ким эмасмиз!

Рўпарангдаги шуҳратпарастда эса ором йўқ: қандай қилсам бошқалардан баланд кўринаман деб, ўзи – қарға, аммо кумри бўламан деб, жонини ўтдан чўкка ураверади, болаларининг ризқини қийиб, бировларга китоб ёздириб, мактов ёздириб, юз даллолни ўртага солиб бўлса-да, олим бўлгиси, мукофотлар олгиси келаверади. Ё телевизорда битта кўриниб қўйиш учун ўнта ўртакашнинг йўлини супуриб юради. Бу ердаги ёлғонни, ёлғон ҳеч кимни бахтли қилмаганини қўйиб турайлик! Бу шуҳратпараст бундай «эплаб-сеплаш»лардан ўзи ҳақиқий яйраганмикин? Келтирилаётган ҳадисга қаранг, **«Кимнинг хулқи ёмон бўлса, у ўзини ўзи азоблайди»** дейиляпти! Китобда муаллиф бўлиб исминг турса-ю, шугинани ўзим ёзолмадим-да, деб ичинг йиғлайверса, шу соҳанинг мутахассисларига қўшилганингда мунозарага ярамай қолишдан чўчиб, юрагингни ховучлаб ўтирсанг, жонингда жон қоладими? Мукофотинг эски чойнакнинг қопқоғидай исм-шарифингга осилиб турсаю, элга бир хўплам сувчалик нафинг бўлмаса, биров сени кидирмаса, кадрламаса, ёзганларингни қўлига олмаса, ўқимаса, шунча елиб-югуриб нимага эришдинг, ахир?!

Бир таниш оиланинг жуда мактанчок эркаги бўлгувчи эди. Фалокат босиб, йўлиқиб қолсанг,

саломингга алик олардию, мактанишни бошларди, у «ўз имконларини» шу даражада тўкиб ташлар эдики, беихтиёр «бу одам мени ёлғон билан уйдирмани ажратолмайдиган жинни деб ўйлаяпти», деб қолардинг. Шу одамнинг еттинчими, саккизинчими синфда ўқийдиган қизини эшитинг: «Туғилган куним зўр иш қилдик, — дейди илжайиб, — дадамга «опамнинг тилла соатини вақтинча олиб, менга ўртоқларимнинг олдида такиб қўйинг, бир куйиб ўлишсин», дедим, дадам шундай қилдилар. Ҳаммасининг оғзи очилиб қолди!»... Мана бир шуҳратпарастнинг дунёга берган меваси! Унинг орқасидан эргашиб келаётган хунукликни кўринг...

Ҳақиқат шуки, шуҳратпараст бу дунёдан ҳақиқий шуҳратни, мактанчоқ ҳақиқий бахтни кўрмай ўтиб кетади. Унинг ўз хулқи туфайли топган азоби шудир!

Ҳадиснинг **«кимнинг ғами кўлайса бадани касалланади»** деган жумласига тўхтайлик. Ҳамма пешонасидагини кўради. Аммо ёдда тут, бошингга нима келса, яхшиликка! Бу фалсафага ишон! Яратганнинг барча иши режали ва бизнинг фойдамизгадир. У айти дақиқада ё гуноҳимизни ювяпти, ё мукофотлаяпти, ё бўлмаса, мукофотлашдан аввал бизни синапти. Биздан фақат шукрона, сабр, тавба ва энг муҳими, фаолият фарз! «Нимага мени касал қилдинг?», «Нимага менинг болам омадсиз бўлиши керак?», «Нега мен фалончи каби эмасман?» деганинг сари баданингга оғу юраверади! Бу хатти-харакатингдан «Мендай зўр одамга нега бундай кун беряпсан?» деган кибр, Аллоҳга исён янграпти! Азизим, бада-

нимиздаги тўксон фоиз дард ана ўша «нега, нега»лар туфайли пайдо бўлади. Ундан кўра тафаккурингни ишлатиб, камчиликларингни топ, истиффор айт, хафа қилган одамларингнинг кўнглини ол, ошкору пинхон савоб ишларни кўпайтир, айникса, бировга хасад қилма, айнан, хасадгўйлар касалдан чикмай юрадилар.

Кани айт-чи, сен йигирма тўрт соат уф тортиб, эзилиб оққанинг билан битмаган ишинг битиб, дардинг тузалиб қоладими? Аксишча, оркага кетиш бўлаверади, чунки сен худони унутяпсан. Хамма нарсани бошқарувчи У эканлигини унутяпсан! Ўзи йўл очмагунча кўлингдан ҳеч нарса келмай тураверади. Сен ақлинг ва кучинг етганча чора-тадбирларни қўлла ва фақат Ўзига илтижо қилиб, Ўзидан сўра!

Яна ҳадисда **«Кимнинг кишилар билан тортишаверадиган одати бўлса, унинг ҳурмати кетади, обрўси тушади»**, дейилмоқда. Кимнингки илми бисёр бўлса, мевали дарахтдай боши эгик бўлади, унинг буюклиги шу туришида намоён-дир. Ҳақиқий илмдилар ҳамиша илм қидириш билан, изланиш билан овора бўладилар. Уларни машҳур қиладиган ҳам, шуҳрат келтирадиган ҳам худо юктирган илмдир. Кимки ўринли-ўринсиз минбарга тирмашяптими, ҳадеганда мунозарага киришяптими, зўр бериб бировлардан айб қидиряптими, билингки, уни худо уриб қўйгани шу, Аллоҳ шу тарзда унинг билимсизлигини элга ошкор қиляпти. У шуҳрат топиш илнжида, аммо қандай обрўсизланганини ўзи билмай қоляпти, унга берилган жазо шу!

АТРОФДАН ФАЗЛ ИЗЛАШ ИБОДАТДИР

*Аллоҳ берган неъматни тапиришлик
неъматга шукр қилишдан ҳисобланади.*

Хадис

Ҳеч нарсадан кўнгли тўлмаётган, юраги сиқилиб, ўзига сирмай бораётган банда! Нега бу туришдасан? Тўрт тарафинг сенга хизмат қилаётир, сен эса тутун қайтарасан? Хўш, кимсан ўзи? Қаердан бино бўлгансан, ниманинг ҳисобига яшаб, бор бўлиб юрибсан? «Онамнинг бағридан тушдим, меҳнатимнинг эвазига яшаяпман» дейсанми, «калламни ишлатиб тирикчилик қияпман» дейсанми? Қўлинг, оёғинг, ақлинг борки, меҳнатга яраяпсан, шундайми? Агар улар бўлмаса, нима қилардинг? «Ўзим, ўзим!» деб ўзингга урғу бераверма, айт-чи, мана шу «ўзинг» билан қўл-оёқ тугул ҳеч йўқ битта қўшимча бармоқ ясай оласанми ёки онанг шу ишни қила биладими? Бандаси гоҳо «отасизман» ёки «онасизман», ёки бўлмаса, «пулсизман» ва ё «фарзандим йўқ» деб надомат чекади. Гўё етим бўлмаганида, пули кўпайганида ёки боласи бўлганида ҳамма ками тўлиб кетадигандай! Аммо ота-онаси борларнинг ҳаммаси гуллаб, гуркираб кетибдими? Ёки бирор ота-она боласининг умрига бир кун қўшиб бера оладими? Пул сарфлаб касал ошқозонни соғига, кўз ёшини қувончга алмаштириб бўладими? Фарзандинг ўнта бўлса-да, оғриб турган битта жойингга дори бўла оладими? Бандасининг қўлидан келмайдиган ана шундай сонсиз мўъжизаларнинг

муаллифи Аллохдир. Фақат сен кўзингнию
юрагингни қоплаб ётган ғафлат пардасини
олиб ташлаб, ўнг-сўлингни синчиклаб кузат!
Адир тўла кизғалдоқзору шифил гуллаган бо-
домни, ёмғирдан кейинги ранго-ранг камалак-
нию, атиргул қатларига терилиб турган биллур
қатраларни КЎЗИНГ БЎЛМАСА кўра олар-
мидинг? Онангнинг меҳрибон нигоҳларига-ю,
болангнинг кош-кўзларига тўйиб боқишнинг
бахоси қанча ўзи? ҚУЛОҒИНГ ИШЛАМА-
СА оҳанг қаерда? ДИМОҒИНГ ИШЛАМАСА
ифорни билмай ўтардинг! Сен руҳий ҳасталарни
бир бориб кўргин, АҚЛИНГ ЎЗИНГДАЛИГИ
тенгсиз бахт эканлигига амин бўласан! Ота-она-
си йўқ одам ҳали етим эмас, мусофир ё бошига
мушкулот тушган киши ҳали ғариб эмас, ўзига
берилган имконларни кўра билмаган, қадрига
етмаган ва уларнинг яратувчисини унутган одам
ҳақиқий ёлғиз, ҳақиқий етимдир.

Дейлик, молингга бало келди, йикқанинг
кўкка совурилди. Билки, қайдадир хато кетга-
нинг учун сенга шу жазо юборилди. Аммо! Аммо
бу жазо асли жонингга мўлжалланган бўлса-
чи? Яратган раҳм қилиб сени сақлаб, балони
молингга тўғрилаган бўлса-чи?! Шундоқлигига
чиппа-чин ишонавер! Ва молингга ўта ачиниб
кетмай, ўзинг омон қолганингга минг бор шукр
қил! Бошинг омон бўлса, молни яна топавера-
сан!

Сен манфаатдор бўлаётган ҳамма нарса —
НЕЪМАТ! Айнан сен эришиб турган нарса-
га етолмай турганлар қанча! Етиб туриб, унга
термулиб туриб, аммо қабул қилишга ярама-
ётганлар қанча! Ишлаётган кўлингни, юраёт-

ган оёрингни, овқат ўтказаетган томофингни ҳар кунни бир силаб, тавоб қил! «Шу имконларимнинг борлиги қандай яхши!» деб овоз чиқариб, ич-ичингдан севиниб айт! Яратган уни шукрона ўрнида қабул қилади.

Бизга берилаётган ҳар бир кун, рўбарў бўлаётган ҳар одам, содир бўлаётган, бизга тегишли бўлган ҳар бир воқелик Яратганнинг тошу тарозусидан ўтган, Ўзи тасдиқлаган ва пешонамизга битилган қисматдир. Атрофимизда бирорта ортиқча нарса йўқ. Ҳатто бизга ёқмаётган, энсамизни қотираётган айрим нарсалар ҳам фойдамизга ишлайди, буни ҳар доим ҳам фаҳм этмаймиз. Масалан, уйингда инжикроқ отанг ё онанг бор, ёки бобонг бор, терганларидан сиқилиб юрасан. Аммо сенинг ироданг бўш, ўзинг билан ўзинг қолсанг, фаолиятинг сусайиб ёки хоҳишинг ҳар томонга шохлаб кетадиган феълинг бор. Уйингдаги одамнинг кош-қабогидан кўркканингдан ўзингни рисолага солиб юрасан, карабанки, ишларинг тартибли кетади. Ўша, сени безиллатиб турадиган кузатувчинг борлигига шукр қил.

Инсоннинг ички имконияти тўлиб-тошиб ётади, бандаси эса ғофил — уни ишлатмай исроф қилади. «Бунча кўп ҳаракат қилма, бу иш эртага битса ҳам бўлади, дам олсанг бўлмайдими, ҳали ёз бор, куз бор, нега шошиласан?» дейдиган шайтон! Сенинг эса айни пайтда энг оғир давринг бўлиши мумкин, яъни ёш болаликсан, бир томонда рўзгорнинг зилдай юки, бир томонда иш, унинг устига жуфти ҳалолнинг ҳам бўшгина бўлиши мумкин, хулласи, омбурда қисилгандай яшаб турибсан. Шу

кетишда бўлса ҳаётинг нураши аниқ. Аллоҳ шундай пайтда сенинг ички имконларингни уйғотиш учун йўлингдан бир рақиб чиқариб қўяди. У қирқоёқдай сенга ёпишиб олади, соядай эргашади, ҳар бир ишингни микроскопда текширади, қаёққа қарама, унинг бақрайиб турган нигоҳини кўраверасан. Унга бас келиш ва унинг ёнида тилинг қисилиб қолмаслиги учун шундай чиранасанки, жонинг болалаб, кучинг куртаклаб кетгандай бўлади. Ҳамма ишга улгуриб, ҳамма муаммонинг чорасини топа бошлайсан. Бу рақибнинг шарофати! Билиб қўй, душман ҳамиша тараққиётга етаклайди. Бу яхшилиқни ота-онанг ҳам қилолмаслиги мумкин, шунинг учун вақти-вақти билан сени ёмон кўрадиганларнинг борлиги учун ҳам шукр келтириб қўй!

Дейлик, ён қўшнингни ёмон кўрасан, чунки шовқини зиёда ёки сени хуш кўрмайроқ юради. Хулласи, кўришсанг яйрамайсан. Аммо улар ҳовлисида бир ҳафта яшамасин-а! Ўша томон ўпирилиб кетади. Кечалари уйқунг қочади, гўё уйингга ўғри ўша томондан тушиб келаётгандай! Ё унинг уйига ўғри тушиб, сен балога қолаётгандай! «Ваҳ, бу қўшнингнинг борлиги қандай яхши-я!» деб юборасан! У сенга, сен унга кўрғон, химоя эканликларингни бирданига англаб қоласан. «Эй, Аллоҳ, одамларнинг қуршовида яшашдан қўймагин!» дея хитоб қиласан! Мана шу хитобинг ҳам шукронадир...

Хўш, банданинг шукронасига Тангри зорми? Биз шукр айтсак, айтмасак, унинг ғазнаси кўпайиб ё камайиб қоладими?! Ў, азиз биродар, Аллоҳнинг шукр сўраши фақат **бизнинг**

фойдамизгадир! Сен ўзингга берилган неъматларни танидинг, яъни сув, ҳаво, нон, жисмоний имкониятларинг, ҳунаринг, бошпанангнинг борлигидан яйрай бошладинг, уларнинг отини айтиб, борлигига севина бошладинг! Биласанми, бу нима дегани? Сен энди уларни авайлашга тушасан, олдингидай исроф қилмайсан дегани. Агар неъматларни уволдан, исрофдан аясанг, Тангрининг қаҳрига учрамайсан, демакки, маълум бир жазодан қутулдинг дегани! Бу дегани, болаларинг ҳам «исрофгарнинг боласи» деган тавқи лаънатга қолмайди, сенинг касофатингга учрамайди дегани! Аллоҳга шу керак, холос!

«Мен берган неъматни отини айтсанг, яъни унга эътибор қилсанг бўлди, шу сенинг шукронанг», дер экан Тангри! Қайнонаси асабини қайраб ўйнаса ҳам, боласининг бешигини тебратишга яраяптими, ишга кетса, уйига пойлоқчилик қияптими, бу ҳам яхшилик, шугина учун ҳам келин миннатдор эканлигини тили билан айтсин дейилмоқда. Токи қайнона деганлари ҳам бу лутфлардан яйрасин, яхшиликлари яна-да кўпайсин, токи бу икки инсон орасига муро-са тушсину мен уларга жазо бермай деркан Яратган! Келиннинг дилини оғритаверадиган қайнона кунлардан бир кун яхши-ёмон пайтларда олдиға иссиқ чой-овқат қўйиб, кирини ювиб, йўлини тозалаб, ҳол сўрагувчи келинига қараб туриб, «яхши ҳам шу бор-а!» деб ўйлаб қўйса, буни овоз чиқариб келиннинг ўзига ҳам айтсин, токи у меҳнатларига рози бўлсину Аллоҳ бу қайнонанинг гуноҳларидан ўтсин, дейилмоқда. Шукронанинг шарофати шу.

Ибодат қилаётган киши Яратганнинг мўъжизаларига, қудратига қойил қолганини, ундан миннатдорлиги беҳадлигини, унинг қошида ўзининг қарздор ва ночор эканлигини овоз чиқариб эътироф қилаётган одамдир. Аллоҳ берган неъматларни қанча чуқур ҳис қилиб, қанчалик яйраб шукроналар айтсангиз, ибодатингиз бамисли муолажадай бўлади, енгиллагандан енгиллаб борасиз. Одамларга ва атрофга очик дил билан қараш, улардан фазл топиш ҳам ИБОДАТдир.

Шукрона бор жойда Аллоҳнинг неъматлари ердан кафтга кўтарилади, дилозорлик йўқолади, бу эса барака, умрларга зиёдалиқ олиб келади, «нафс» отлиқ шайтоний ҳирс нари кетади. Икки дунё саодати сари юриш шу.

БИР-БИРИМИЗНИ УЙФОТАЙЛИК!

*Кимки бирор гуноҳ ишни кўрса,
қўли билан тўхтатсин,
агар қодир бўлмаса, тили билан қайтарсин,
агар бунга ҳам қодир бўлмаса,
дили билан ёмон кўрсин...*

Хадис

Кўз ўнгингда биров бировга зулм ўтказяпти ё алдаяпти, кимдир ҳаром ишга қўл уряпти, ёки бошига тушган азиятга ортиқча куюниб кетяпти, ё билмай хато қиляпти, сен эса «Менга нима!» деб терс қараб ўтиб кетдинг. Хўш, энди сен ким бўлдинг?! Агар билсанг, юқоридагилар бир қарра гуноҳкор, сен эса икки қарра гуноҳкорроқ ва тошбафirroқсан. Чунки улар хатога билиб-билмай ё жаҳл устида қўл уриб

турибди. Сен эса кўрганларинг ёмон иш эканлигини англаб турибсан ва бу ишлари туфайли улар каттиқ азият чекишини ҳам билиб турибсан! Агар аралашганингда, балки шу қатор гуноҳлар содир бўлмасди. Талай одам куйиб қолмасди, тақдирлари майиб бўлмасди. Сен эса кўрмагандай ўтиб кетавердинг! Бордию, Яратган сени атайин уларга рўпара қилган бўлсачи?! Ҳадисда «кучинг етмаса, тилингда айтиб кўр, тилинг ҳам эплолмаса, ҳеч бўлмаганда, Аллоҳдан уларга нажот сўра» дейилмоқда. «Нега мен сўраб беришим керак, Аллоҳ уларга берадиганини менинг илтимосимсиз ҳам беравермайдими?» дея иддао қиларсан балки! Эй банда, бировни астойдил дуо қилганга ҳам савоб бор, Аллоҳ ўша савобни сенга беришни хоҳлаётган бўлсачи?! Гуноҳларинг тўпланиб кетган бўлса, шу яхшиликларни сенинг тилинг, сенинг кўлинг, сенинг дилинг билан содир этириб, хатоларингдан кечмоқчидир балки?!

... Қўшниларнинг деярли бари ёшлар. Онамандан-да, уларнинг ўрнида болаларимни кўравераман, хоҳласам-хоҳламасам битта қулоғим ўшаларда туради. Бир кўшнимнинг учта майда боласи бор, аёли одобли, эру аёл шарпалари чикмайгина яшайдилар. Шу хонадонга бир қур эркак меҳмонлар кўп келадиган бўлиб қолди. Аёли таранг тортиб бораётган бўлса ҳам, югуриб-елиб хизмат қиларди ва буни оддий ҳол деб биларди. Эр қўли пул кўрганига ва дастурхон ёзишга қодир бўлаётганига хурсанд! Мен эса бу хонадоннинг фариштаси кетаётганини шундоқкина кўриб турибман. Аввало, мазкур уйнинг бу аёлдан бошқа дастёри йўқ. Унинг

устига, «домчилик», бир ҳафтада бир марта меҳмон кутсанг ҳам, уч кунинг куймаланишга кетади, яъни тайёрланасан, кутасан ва кетидан йиғиштирасан! Ўзи шундок ҳам майда болалик уйнинг юмуши етарли, аёлни бундай зўриқишга олиб келишнинг ўзи зулм ҳисобланади, бу бир! Унинг устига, бу аёл шунча уриниб, меҳмонга эмас, шайтонга хизмат қилиб турибди, наинки, ичкилик бор дастурхонни шайтон бошқаради, бу икки! Бу маст-аластларнинг уйига етгунча ва уйига боргач, содир этган гуноҳларига ароқ қуйиб берган мезбон тенг шерик бўлади, бу уч! Қани айтинг-чи, бола-чақанинг ризкидан қийиб, ароқ келтириб, меҳмонга ичириб, соғ одамларни эсидан айириб кетказишнинг оти нима?

Аёлинг — асли сенинг тилингнинг тагига яширган гавҳаринг! Катакдай уйингга эркак тўлдириб, бир кўзи қисилиб, бир кўзи сузилиб турган бу ширакайфларга ёшгина жуфтингни хизматга солиб қўйишга, чой ташиш, овқат олиб кириш ва «хуш келибсизлар» дедиртиришга ориятинг қандай чидайдиган? Бу ҳолатлардан уйингга вазминлик ёғилаётганини, яхшиликларнинг йўли боғланиб, хонадонингга кўргуликлар юра бошлаганини билмай коласан! Фарзандларингнинг кўзи хунукликка кўникаётганини сезмай коласан! Энг даҳшатлиси, эркак учун бирламчи ҳисобланган йигитлик орияти синяпти, емириляпти! **Ориятнинг ўлиши, йигитнинг ўлишидир!** Ахир, номахрам қайнаган кўча билан уйнинг фарқи бўлиши керак-ку? Тўрт девор нима учун, тўсик нима учун ва инсонга ХАЁ нима учун керак? Парда кўтарилиб, гулингга микроб қўняпти-ку, эй ўғлон болам?!

Мана шу гапларни аввал ўзим ўзимга айта-вердим, бўғилавердим. Сўнг бир куни кўшни йигитнинг ишдан қайтишини астойдил пойладим. Ва четга тортиб, юкоридаги фикрларни жони оғримайдиган қилиб едирдим. Қизариб, терлаб-пишиб эшитди. «Бойиб кетсанг, ички-ташки ховлилар қургин, илоҳим. Унгача зиёфатингни кўчанинг хоҳлаган чойхонаси, хоҳлаган ошхонасида ўтказавер, аммо аҳли аёлингни тепалатиб уйга оломон етаклаб келаверма. Олиб келгудай бўлсанг, аввал аёлингни онасиникига жўнатиб юбор, сўнг ўзларинг ўзларингга хизмат қилаверинглар», дея дуою насихат қилган бўлдим. Яхши бола экан, ўшандан бери уйига жўраларини чорламай қўйди... Менинг эса гўё битта чала ишим битгандай, Аллоҳ рози бўлсин ...

Нафсиламрини айтганда, савоб қидирибгина эмас, шу ҳаётнинг аччиқ-чучугини тотиб, суяги зиркираб турган ҳар қандай инсон бировнинг азиятига терс қараб кетиши мумкин эмас, ақли калта бўлсагина, худобеҳабар бўлсагина, яъни чиқинди одамгина бефарқлик қилади, деб, ўйлайман.

Бир нуфузли инсон суҳбатларнинг бирида бир «ўтқир» сафдошининг уни каттиқ таъкиб қилаётгани, кўз очиргани қўймаётганини айтиб қолди. Аммо гапида нафрат йўқ, факат қаерда хато кетиб унинг ғашига тегиб қўйганини билмас эди. Разм солсам, суҳбатдошимда ёмонлик йўқ, айби шуки, бир оз ўзига урғу беришни яхши кўради. Ва унга аста тушунтирдим: «Халқда «Дема, дедирма» деган нақл бор. Касбдошларинг, илмдошларинг, мартабадошларинг ораси-

да имкон қадар мунозарага киришавермаслик керак. Агар сенинг гапинг билан помидор тезда кизариб, кўр кўз очилиб, ечилмаган тугун ечи-
либ кетса, ҳеч ким айтмаган ял-янги фикринг бўлса айт! Аммо қанча кўп китоб ўқиганингни билдириш учун, қандай зўрларнинг давраси-
да юришинг, сенинг ишларинг ҳақида қайси баланд минбарда қандай гап айтилганини бир айтиб олиш учун ўртага тушадиган бўлсанг, билгинки, сен кибр кетдинг ва шу захоти Аллоҳ шохингга урадиган биттасини йўлингга чиқариб қўяди! Сен ҳозир шундай ҳолатда-сан», дедим. Бир куни нариги томон, яъни бу-нинг «шохига ураётган» одам кўнғироқ қилиб қолди. Бу инсонни узоқдан кузатиб юрардим: у катта давраларда юрар, нуфузли мартабада, яхши ташкилотчи, яхши суҳбатдош, қўлидан келган ишни айтадиган, айтганини қотириб ба-жарадиган, аммо жуда ғурурли, сиркаси сув кўтармайдиган, ғашига теккан одамни ўйлаб-нетиб ўтирмай кўтариб урадиган феълли эди. «Ўша сизнинг яқинингиздаги фалончининг ким-лигини биласизми?...» деб гап бошлади у иддао билан. «У ўзини ким деб ўйлаяпти?!» дея яна бўғила кетди! Аҳвол таранг ва бу жуда ёқимсиз вазият эди. Уларнинг бир шаҳардан эканли-ги, иккаласи ҳам унча-мунча қўл етолмайдиган даражада эканликлари, аммо шайтонга кулок тутиб, обрўсизланишга қараб кетаётганликла-ри мени дилхун қиларди. Мен шунда худодан мадад сўраб, дархол телефонда ўз вазифам-ни бажаришга киришдим: «Айланай сиздан, маб—

Т. Содиқова, 2-жилд

уч-тўрт кўйлакни ортиқроқ йиртганингиз шундоқ кўриниб турибди. Энди

мусулмончилик йўлида инсонларнинг гўрлик туфайли қилган хатоларини кечириб турамизда. Айниқса, сиз бунақа одамларнинг нечтасини кўриб, мулла қилиб, йўлга солиб юборгансиз. Гапнинг очигини айтсам, мен сизни яхши билмас эдим, ўша сиз айтаётган одам ўзи ёқимли кўринмагани билан, сизнинг кўп ишларингизга қойил қолиб юрар экан. Ўзигаю бировларга кўрсатган ҳимматларингизни шу одамдан эшитганман. Ҳозирги иш жойингиздаги нуфузингизни ҳам шу киши таърифлаб берди. (Ваҳоланки, у гапларни мен ундан эмас, чор-атрофдан эшитиб келганман!) Сиз ҳақингизда ҳаргиз ноҳўя гап айтмади», дедим. «Ростданми, ростданми», деди у. Овозида ҳам ишончсизлик, ҳам ҳайрат, ҳам хижолатчилик бор эди. Кўп ўтмай биринчи қаҳрамонимизни учратиб қолдим ва фалончининг ундан озгина гинаси борга ўхшаганини, саломни куюқрок бериб, айрим ишларда атойти унга маслаҳат солиб туриши кераклигини, шу билан олам гулистон бўлишини тайинладим. Ва кетидан «яхши инсон экан, кистаб сўрасам ҳам, хатоларингизни айтмади», дедим. У ҳам аввал таажжубланди, кейин юмшагандай бўлди. Иккинчи қаҳрамонимиз билан яна бир-икки жойда учрашиб қолдик. Мени кўрди дегунча ёмон кўрган одами эсига тушади ва албатта илмоқли гап қилиб қўяди. «Фалон куни бир ишда маслаҳат сўраб кирибди», дейди бурнини жийирибгина. «Айтдим-ку, ташқарида билдирмагани билан руҳан сизга суянар экан», деб қўяман мен. У яна ажабланади. Мен эса таъсир ўтказганимдан хурсандман. Қарабсизки, бора-бора улар бир-бирларидан норози гаплар айт-

май кўйдилар. Йиғинларда ёнма-ён ўтирадиган, нозик мажлисларга бир-бирларини таклиф қиладиган, давраларда исмларини айтиб, ўзаро ҳазиллашадиган бўлиб қолишди. Бундай пайтларда уларнинг юзлари нурга тўлиб кетгандай бўларди...

Хар бир инсоннинг қалби нурхона ва гулхона! Аллоҳ бандаларини аслида шундай яратган. Биз фақат бир-биримизни уйғотишимиз, ифторларимизни кўзғатишимиз керак. Ва бу иш ҳаммамизнинг кўлимиздан келади. Инсоннинг яширин фазилатлари кўзғатилсагина у ёмонлигини кўяди, тўғрироғи у ёмонлик қилишдан уялиб қолади. Сиз одамлардан яхшилик топяпсизми, демак, Аллоҳнинг неъматларини топяпсиз, уларни увол бўлишига кўймаяпсиз, қарабсизки, савобга қўшилиб турибсиз!

Тили билан, қўли ва дили билан одамларни ёмонликдан тўхтатадиган, уларни ярантириб, келиштирадиганлар кўпайгандан кўпайсин. Улар инсонларни икки дунё саодатига бошлаётган кишилардир.

СЎЗ – БАЛОГАРДОН

Ёмон суҳбатдошдан ёлғизлик яхши.

Ёлғизликдан солиҳ суҳбатдош яхши.

Жим ўтирмақдан яхши сўз айтмоқ яхши.

Ёмон сўз гапирмақдан жим ўтирмақ яхши.

Ҳадис

Эътибор берсангиз, бутун фаолиятимизни кайфиятимиз бошқариб туради. Демак, бизни ҳаракатлантириб турувчи асосий куч ўша! Кўзимизга чўп тушишидан қандай эҳтиёт бўлсак,

кайфиятимизни ҳам шундай асрашимиз керак экан. Чунончи, вақтларни қурбон бериб турфа мажлисларга ва ясан-тусану совға-саломларни қуюқ қилиб турли давра, йиғинларга борамиз. Аммо кўпинча яраклаб чиқиб кетиб, шалвираб, эзилиб қайтиб келамиз. Ўша куни ҳеч нарсга ярамай қоламиз, эрта-индинига ҳам руҳимизни юк босиб юради. Ахир олиму доноларнинг йиғинига, зиёфатга, кўнгил очарга борган эдик-ку! Лекин жазолангандай қайтиб келамиз!

Бунинг сабаби **гап, ёқимсиз суҳбатдир**. Хадисда айтилганидек, айрим мулоқотлардан кўра ёлғиз қолиш афзал. Не-не ақлли, ишбилармон, одамларга жуда керакли инсонлар ҳадеганда тўпланиб, бир сийқа мавзунини оладиларда, минг айтилган, ҳаммалари обдан биладиган гапларни яна бир-бир эзғилаб, бир-бирларига никтаб тушунтиришга тушадилар ва ҳар гал бунга ярим кунларини сарфлайдилар. Бу мажлисларнинг оти — «тадбир»! Кимдир уйқусини зўрға енгиб ўтиради, кимгадир асаблари бўғриққанидан тошма тошай дейди. Бировнинг кўзини очадиган, фикрини яраклатиб ишлатиб юборадиган гап йўқ. Баъзан бўлса ҳам, бу таклифни маҳкам ушлаб, ижрога қўядиган одам йўқ! Ўтган мажлислардаги топшириқларнинг натижасини суриштириш, муҳокама қилиш йўқ! Мажлис аҳлининг ҳар бири ўрни-ўчоғи бор, керакли одамлар, аммо минбарда бамисоли қўлбола тўтига айланадилар қоладилар! Вой дод, дегинг келади: бу инсонларнинг ҳар бири неъмат, ахир. Нега улар уйғоқ туриб ухлайдилар?! Эркин Воҳидовнинг машҳур «Мажлис қилинг» шеъри шундай тугар эди:

*Вақт ўтар, соат ўтар,
.....Кун ой бўлур, ой йил бўлур.
Ким у ўтган умрига
.....Қарсак чалур, қойил бўлур?!
Фурсат энг олий ҳакамдир,
.....Доимо одил бўлур,
Барча бир кун ул ҳакамнинг
.....Ҳукмига дохил бўлур,
Тўплангиз эс-ҳушни,
.....Эс-ҳуш бўлмаса, мажлис қилинг.*

Даврада ўтирсанг, кимдир зўр бериб мактанса ё бири олиб, бири қўйиб кимнидир ғийбат қилса, аллаким эса аллакимни бу ерда учратганини ғанимат билиб, юрагида чўкиб ётган гинаю кесатикларини тўкиб солса, буларнинг бирортаси сенга тегишли бўлмаса ҳам, зилдай оғирлашасан. Чунки содир бўлаётган бу нарсаларнинг бари гуноҳ, сен эса шерик бўлдинг. Суҳбатдан орттирганинг шу бўлди. Бундан кўра ёлғиз ўтириб, икки бет китоб ўқисанг ё бир чойнак кўнглингдагидай чой дамлаб, битта куйни маза қилиб эшитсанг, ё болаларингни бир гапиртириб, кайфиятларидан кайфият олсанг минг марта роҳат эмасмиди?! Жонингни ўтдан олиб қочасан, бу суҳбатлар ёнғин-ку ахир, умрингни нега ундан эҳтиёт қилмайсан!

Бир гал сафарда эдик. Мен жуда ихлос қўйган одамга қадах тутдилар, у ичмаслигини айтди. «Ичмасангиз ҳам, биз учун тилак билдириб қўйинг», деди соқий сурлик билан. Менинг ҳурматли инсоним «биз бир-биримиз учун ҳамиша дуодамиз» деб, бу мантиқсиз суҳбатдошдан қутулиб қолса бўлар эди, аммо

у кадаҳни олди ва «Аллоҳдан ҳаммамизни ас-
раши, ишларимизга баракот беришини... тилаб
шу кадаҳни кўтаришингизни сўрайман», деса
бўладими! Ичимда бир нарса синиб кетди. Мен
уни қалбан кучли ва имони басаломат инсон
деб билардим. Тилида Аллоҳнинг номи, қўлида
эса У ман этган нарса! Ўзи ичмаяпти, аммо
бошқаларга ичишни таклиф қияпти! Мен ёнги-
насида ўтириб шунча йил кадрлаб келган ода-
мимни тополмай қолдим. Йўқ, йўқ, тўғрироғи,
мен унинг тайинини тополмай қолдим! Тил би-
лан дилнинг бошқалиги «риё» дейилади одо-
бимизда! Аммо бу атамани мен ҳаргиз унга
ёпиштиролмаيمان, худо кўрсатмасин, имонда
салгина суст кетиш ҳам инсондаги қобилият,
салоҳиятни эзиб қўйиши ёки уни халқдан узиб
қўйиши мумкин! У ҳали улусга кўп фойдаси
тегадиган инсон ва минг афсуски, у кабилар
дунёга ҳар куни келавермайди, тилаб турганим
шуки, илоҳим тезроқ унинг қалб кўзини оч-
син. Ўша суҳбатдан бир чинорим қулагандай
кайтдим...

Хулоса: атрофингиздаги одамларни, айниқса,
яхши кўрган одамларингизни йўқотиб қўйишни
хоҳламасангиз, улар билан камроқ суҳбатда
бўлганингиз маъқул экан. Кўнглингиз чопмаган
давраларга бормаганингиз, таъбингиз кўтармаган
инсонлардан холи турганингиз дуруст.

Юқоридаги ҳадисда «Ёлғизликдан солих
суҳбатдош яхши» деган гап ҳам айтилмоқда.
Навоийда ҳам шундай байт ўқидим:

*Ҳар сўз ила элга ўлумдин нажот,
Ҳам сўз ила топиб ўлик тан ҳаёт.*

Топиб айтилган сўздан йўк бор бўлиши, хатто ўлик тап тирилиш мумкинлиги айтилмоқда. Хадисда солиҳ кишиларнинг суҳбатини изланг, дейилмоқда. Солиҳ инсонлар худо назар қилганлардир. Рухиятингиз улардан фақат хузур олади. Улар ёнидаги одамни тиккалаб қўйиш, кўнглини кўтаришни ибодатга киришгандай ихлос билан адо этадилар. Суҳбатдошларининг касал жойини кўриб турадилар, унга қайси гап сингиб, қайсиниси сингмаслигини билиб турадилар, сизни кириб қолган берк кўчадан олиб чиқишни, ғайрату виждонингизни уйғотиб қўйишнинг жуда юмшоқ, беозор йўллари топадилар. Бундай одам билан ҳар сафар худди ишингиз битгандай хайрлашасиз. Нигоҳларингиз тиниклашиб, қадамингиз дадиллашиб қолади. Йирик адабиётшунос, филология фанлари доктори Акрам Каттабеков ана шундай файзу фариштали инсон эди, Аллоҳ раҳмат қилсин! Акрам университетда бирга ўқишган, яқин жўрам эди, Мен бу ўртоғимнинг энг яқин дўсти уч-тўртта бўлса, биттаси мен деб ўйлардим. Вафотидан кейин у ҳақда хотира китоби чикди, ўқиб лол қолдим. Ўттиз муаллифнинг ҳаммаси «Акрам менинг энг яқин дўстим эди» деб ёзибдилар ва буни исботлай кетибдилар. Демак, у ўттиз хил одамнинг қалбига ўттиз хил йўл топа билган.

Акрам маънан бойвачча эди, яъни хадисда айтилгандай солиҳ инсон эди. У кириб келса, тафт, нур бирга кирарди. Унинг ҳар бир лутфи, ҳазили ёки жиддий гапи муолажа ўрнида бўларди. Ҳозир-ку қўяверинг, у тириклигида ҳам унинг номи эсланса, ҳамманинг юзи ёри-

шиб кетар, биз, унинг дўстлари, унинг ёнгинасида, уни кўриб туриб ҳам соғиниб ўтирардик! У билан ҳар суҳбатлашганимда яна ёзгим келиб қолар, ўзимга ишончим ортар, у яхшими, ёмонми мавжуд шароитимга, ҳатто оиламга ҳам меҳримни ошириб-тошириб, иситиб қўяр эди. Гох-гоҳида «Ойтурсун, хой Турсун! Шеър ёзаясанми, янги шеърларингни эшитгим келди, болаларингнинг ичида йўқ бўлиб кетма!» қабалида мактублар юборарди. Бу минг бир ташвишларнинг ичига чўкиб кетган Ўзимни топишимга туртки бўларди. У узундан-узун гапирмас, баланд ҳам гапирмас, ярми ҳазил-ярми чин тарзида икки-учтагина жумла айтар, шунинг ўзидан биз керакли токни олиб бўлардик. Мана яна бир мисол: эндигина кўзойнак така бошлаган пайтим эди, бир йиғинда Акрам билан кўришиб қолдик. Унга кўзим тушиши билан: «Билдим, сездим, кўзойнак жуда ярашаркан, энди олиб қўявер, тўсиксиз гаплашайлик», деди. Бу гапда «ёшинг улғайиб қолибди-да», деган юрак увишиши ҳам бор ва бу зил кетганини билдирмаслик учун «кўзинг чарчамаган, ярашгани учун кўзойнак тақиб олибсан» деган лутф ҳам бор, шу тарзда мени кексаликка кўндиришга уриниш ҳам бор эди...

Яхшилаб ўйлаб кўрсангиз, сизнинг ҳам атрофингизда шундай кишилар бор. Балки у қўшнингиз, қариндошингиздир. Жамоадошингиз, узок ёки яқин танишингиздир. Сиздан катта ёки кичиклиги, мансабининг баланд-пастлигининг аҳамияти йўқ, ундан маза қилсангиз, юрагингизнинг тафти босилса бўлди. Уларни қидириб туринг, қидириб боринг, ярим соат-

бир соат суҳбатини олинг, бу сизга малҳам бўлади.

Ҳадисда яна **«Жим ўтирмоқдан яхши сўз айтмоқ яхши»** дейилмоқда. Агар сиз чиройли гапиролмасангиз, ҳазил-мутойиба қўлингиздан келмаса ёки изҳорингиз совук бўлса, яхши гапираман деб қовун тушириб қўяверсангиз, майли, жим ўтиринг. Аммо ёнингиздаги одамни хурсанд қиладиган ахборотингиз бўлса ёки у инсон нимадандир сиқилиб турган бўлса, ёки бировни савобли иш жараёнида учратсангиз, табиатингизда камгаплик бўлса ҳам, албатта, гапиринг. «Фалон жойда сиз ҳақингизда яхши гаплар бўлди», «Ҳовлингиздаги гулларга роса меҳнат қилибсиз-да», «Ўғлингизнинг соғлиги анча яхши бўлиб қолибди, кўриб хотиржам бўлдим», «Ҳамма оилада шундай, фақат сиз озгина сабр қилсангиз, кайнона-келин ховуридан тушиб, аввалгидай бўлиб кетишади» ёки бўлмаса, «Кўйлагингиз ўзингизга жуда мос келибди», ёки дейлик, ишхонада қовоғидан қор ёқадиган ҳамхонангиз бор (унинг боридан йўғи яхши!), аммо у икки кун сафарда бўлиб қайтди, «ўрнингиз жуда билинди-да», деб қўйинг. Унинг юраги юмшаганини, чехраси ёришганини дарҳол сезасиз. Бу хушомад эмас, бу муолажа! Чунки бир совук одам юмшади, энди кечгача сизни ёмон кўрмай ўтиради, бу дегани — чехраси очик шерик рўпарангизда турса, унумлироқ ишлайсиз. Қолаверса, яхшими, ёмонми, бир банданинг кўнглини олганингиз учун сизга савоб ёзилади. Ёқадиган гап айтиб, бир инсоннинг бугунининг чиройли ўтишига сабабчи бўлдингиз.

Ковоғи солиқ, уришиб турган, бемор, бошига иш тушган ёки ишингиз тушаётган одамнинг, ёки сизни ёмон кўриб турганнинг қошида, билинги, ҳал қилувчи, аҳволни яхшиловчи, зарарсизлантирувчи нарса факат СЎЗдир! Кам айтинг, роса ўйлаб, топиб айтинг, аммо айтмай қўйманг! Оғир вазиятларни юмшатиб, шундай натижалар беради-ю, дилингизда, тилингизнинг учида тайёр турган, ҳеч қандай дастмоя кетмайдиган сўзни айтмайсизми, ютиб кетаверасизми?! Бу нақ худбинлик бўлади.

Энди «Ёмон сўз айтмоқдан жим ўтирмак яхши» жумласига келсак. Яхшилаб эслаб кўрсангиз, бошимиздан ўтган кўнгилсиз кунларнинг тўксон фоизи ўйламай айтган сўзимиз туфайлидир. Беморликларнинг ҳам тўксон фоизи бировни аямай, фикрламай отилган сўз натижасидир. «Мен тўғриси айтман, тикка айтман, очигини айтман» дейдиганлар ҳақиқатпараст, мард-қахрамон эмас, бориб турган ҚОТИЛЛАРдир! Ҳақиқатни юзага чиқаришнинг, иш юритишнинг одам ўлдирмайдиган йўлини билсанг, ўртага туш. Дунёдаги совук қуролларнинг энг дахшатлиси СЎЗдир. Эҳтиёт бўлайлик!

Баъзан бир қарашда жуда салобатли, оҳанраболи кўринган одам икки оғиз гап айтиши билан кўз ўнгингизда кунпаякун бўлади. Ҳафсалангиз пир, назарингизда ҳусну чиройи ҳам бир пул бўлади-қолади. Иши тушадиган одамнинг ёки мансабдорнинг рўпарасига ўтириб олиб, бетингда кўзинг борми демай мактаб кетишлар, бошқаларга эътибор ҳам бермай, ширага ёпишган пашшадай ўша одамнинг отини айтиб фингиллайверишлар нақадар хунук!

Тўйда бир аёл ёнида ўтирган аёлга «Вой бў-ў, фалончи, эрингни мунча қаритиб юборибсан?!» деди дабдурустан. Бу унинг ўзича хол сўрагани эди. «Бундан буёқ олма билан ўрик бўлармидик», жавоб берди аёл сўлибгина. Бу «лутф»дан унинг юраги янада увишди. Чунки ўзининг назарида ҳам умр йўлдоши орқага кетаётгандай туйилиб юрганди, хавотири янгиланди. Бу бадбўй гап айтилмаса яхши эди, бундай бад сўйлайдиганлар одамларга қўшилмаса яхши эди...

Даврадагиларнинг хатосини, уйидаги кўнгилсизликлар, ишидаги нохушликларни, улар хақидаги ёмон гаплар, кўринишларидаги хорфинликларни эслатадиган сўз айтиш маълум даражада шу одамга нисбатан зулмдир. Бу жавобсиз қолмас. Сен кимнингдир дилини оғритган захотинг иккинчи ёқдан, сенинг дилингни вайрон қиладиганлар йўлга чикаверади. «Берма мўминимга озор!» деб қўйибди Тангри ва ҳар бир банданинг ёнини олгувчи Ўзидир.

ХИЁНАТ НИМА?

Мўмин киши хиёнат қилмайди.

Ҳадис

Хиёнат қачон содир бўлади? Моддий ва шахвоний нафс устун келганда, бераҳмлик, инсофсизлик ўртага тушганда, киши ҳаром билан ҳалолни ажратолмай қолганда, ёлғондан парҳез қилмай қўйганда!

Хиёнатнинг кўп-ози, катта-кичиги бўлмайди. Бир сикими ҳам юз ботмон азоб келтиради.

Ақли етмай ёки бировнинг зўри билан гуноҳ қилган одамдан, шу кунгача хиёнат қилмаган бўлса ҳам, аммо баданида унга мойиллиги бор одам хавфлироқдир. Чунки у хиёнатнинг уруғини кўтариб юради, у оёқ остидаги бало, бир кунмас бир кун кутилмаганда ниш уриб чиқиб, атрофга панд беради.

Баъзан: «Эрим билан ўн беш йил яшаб, бирор марта чўнтагига бесўроқ қўл солган эмасман, шу ишни бир мартагина қилган бўлсам, номим ёмонга чиқадими энди?» деган норозиликни эпитиб қоламиз. Ҳа, номинг ёмонга чиқади! Сен оила деб аталган муқаддас уюшмага хиёнат қилдинг, жуфтинг билан бирга яшайпсану, аммо бирликда яшамаябсан. **Ният — фикрат — фаолиятимиз униб чиқадиган замин, аввало, шу заминни тозалаш керак!** «Жуфтим бу мендирман, уни алдасам ўзимни алдаган бўламан, унга ёмонлик қилсам, ўзим зиён кўраман, жуфтимга, яъни ўзимга ҳеч қачон хиёнат қилмайман» деган қасам вужудимизда ҳамиша жаранглаб турсин! Ҳазрати Навоий «кўнгил Каъбаси» деган сўзни ишлатади. Тоза кўнгил бамисли Байтуллоҳдир, у ерга шайтон кира олмайди, бундай қалб эгасининг тили ва қўли ёлғон аралаштирмайди, хиёнат қилмайди. Илоҳим, ҳаммамизни дил тозалигига, яъни мўминликка етказсин! Бир шеъримда шундай деган эканман:

*Рўпарамда чўнг ЯХШИЛИК турар менга
бериб қўл,
Рўпарамда бир ИЛТИЖО такрорлар
менинг исмим.*

Рўпарамда бир ИШОНЧКИМ дейди:
менга таянч бўл,
Унга тогдай паноҳ бўлиб туйилар
менинг жисмим.

Қўй, бўзлама, юраккинам, қаролмасман
сен томон,
Чорлама, қўй, Яхшиликнинг қўлин тутмоқ
керакдир.
Ул Илтижо кўзларига шотириб бўлмас сомон,
Жилсам, Ишонч йиқиладир, елкам унга
тиракдир.
Юраккинам, бўзлама, қўй, қаролмасман
сен томон ...

Ич-ичимиздан садо бераётган мўминликнинг
чакириқлари шу бўлса керак.

Болалигимдан бир хотира ёдгор: ночорги-
на бир оила бор эди, уларникига танишла-
ри омонатга катта флягада асал қўйиб кетди.
Худди ўша кунлари уй эгалари ота юртла-
рига меҳмонга кетишди. Қайтиб келишса, де-
разанинг бир кўзи олиниб, янги мих билан
қоқиб қўйилган, асалнинг эса ярми йўқ эди.
Маълум бўлдики, ижарада ўзлари билан ёнма-
ён турадиган қўшни шу ишни қилибди. Асали
ўғирланган аёлнинг иккала қўли билан остонага
таянганча жуда хомуш ўтиргани шундоққина
кўз олдимда турибди. «Шунга шунчами, эгаси-
га энлаб пул топиб берармиз», дейди эркаги.
«Э асал ўлсин, гап ундамас», дейди аёл на-
домат билан, у жуда-жуда хафа эди. Бу ерда
«Ха, энди асалга ўғри тушибди-да» дейдиган
ҳолат эмас эди. Бу аёл қўшни оиланинг ўтидан
кириб, кулидан чиқар, азият чекканларида она-
ларидай ёнларида турар, болаларини сесканмай

кетини тозалаб, овқатини едириб қўйишгача борар, улар учун халоскордай эди ва у ўзидан кетаётган бу яхшиликларга минг марта рози эди. Аммо бугун юрагининг илдизи кўчгандай ҳолсизланиб қолди. Дўст унинг қўлини қўйиб юборди, ёлғизланиб қолди! Бу ерда ўғрилиқ эмас, хиёнат юз берди, яхшиликка, меҳрга хиёнат қилинди! У асалга эмас, исроф кетган туйғуларига йиғламоқда эди! Самимиятга, ишончга хиёнат алмаштириб олганига йиғлар эди...

Яна бир мисол: улар опа-ука тутиндилар. Бир-бирларини ўта ҳурмат қилишар, ука йўқлаб келишини, опа эса унинг ҳурматини оширишни қўймас эди. Шу орада аёл ўғлига иморат тиклаш мақсадида кўп қаватли уйдаги жойини сотди. Рўзғорнинг дастидан, режалари амалга ошмай туриб, пулнинг бир чеккаси сарф бўлиб кетди. Бир куни шуларни ўйлаб бўғилиб ўтирганда «ука» кириб келди. Аёл арзи ҳол айтди ва маблағнинг қолганини «укажон, шулар сизда тура турсин, балки бу пулга қишлоғингиздан терак сотиб олармиз, менда турса, кетиб қолар экан, сўраганимда олиб келасиз», дея унинг қўлига тутқазди. Орадан бир йил ўтди, аёл пулини сўради, «ука» хўп дедию йўқ бўлиб кетди, келмай ҳам қўйди. Унга яна эслатишди, яна жимиб кетди. Сўнгра аёлнинг кўнгли ғаш бўлиб, аҳволни билгани одам жўнатди. Қайтган жавобдан аёл эсанкираб қолди. Шу кунгача у «бечора камбағал пулни ишлатиб юбориб, энди хижолат бўляпти» деган андишада эди. Агар шундай бўлса қани эди! Аҳволи ўта танг бўлса, пулдан кечиб ҳам юборарди, ўзини шун-

га созлаб ҳам қўйган эди. Лекин у нима дебди денг! «Опа менга ҳеч канақа пул берган эмас, тухмат қияпти» дермиш! Аёл умри давомида ёмонлик билан ҳеч қачон бу қадар яқин келмаган эди, лол бўлиб қолди. У пулини гапирмас, аммо ўзининг тухматчи аталаётганини харгиз тушунолмас, «Мен-а, у бечорага қандай тухмат қиламан, нега ундан пул улдиришим керак, у пулни кейин нима қиламан!» дерди яккаш!... Бу бировнинг ҳақиға, бировнинг шаънига, виждонга хиёнат эди.

ЯРАТТАНГА ТАВАККАЛ ҚИЛ!

Эҳтиёткорлик тақдирни ўзгартиролмайди.

Ҳадис

Ёзувчилик — сезувчиликдир. Яъни яширин нарсаларни ҳам гоҳо қўриб турасан, масалан, ким сени ёмон кўраётганини! Ҳар гал минбарга юраверганим сари айримларнинг ўзларини худди тиш докторига кириб кетаётгандай ҳис қилаётганини сезиб қоламан. Гарчи, мен ҳеч қачон ҳеч кимнинг исмини, манзилини айтиб танқид қилмаганман, гина-кесатиқ ишлатмаганман, онаси айтмаган эркалишларни айтсам айтаманки, дилини офритмайман. Кунларнинг бирида бир мухлис изтироб билан: «Мен сизни ёмон кўрадиган одам бўлмаса керак деб ўйлардим, аммо тунов куни бировга янги китобингизни кўрсатсам, кайфияти алланечук тушиб кетди», деди. У айтаётган одамни эса ҳатто тапимайман ҳам.

Ўйлаб кўрсам, ёзувчилик башоратчилик, ҳатто жаррохлик ҳам экан. Сени эшитаётган

ёки ўқиётган одамнинг худди томирини ушлаб тургандай феълидаги касали ва уни қандай кўргуликлар қутаётганини айта бошлайсан. Турган гапки, у шу кунгача ўзини ва тутумларини ёмон ҳисобламас эди. Сен эса қўлингни унга бигиз қияпсан. У қайсарлик билан «йўк, мен унақа эмасман» дейди ичида, кибр билан кимлигини пеш қилгиси келади. Сен эса бамисли жарроҳдай унинг астар-аврасини очиб, яра-ларини битта-битта ўзига кўрсата бошлайсан. «Нахот, шу даражага бориб қолган бўлсам», дейди у. «Нахотки, мен ёмон одам бўлсам?!» деган сўроқ юрагига санчилиб қолади, ичида аччиқ уят уйғонади, вужуди жазиллай бошлайди! Шу аҳволга тушишига сабабчи бўлган одам шунинг учун ҳам унинг кўзига совук кўринса керак.

«Эҳтиёткорлик тақдирни ўзгартиролмайди» деган ҳадисни ўқиб турибмиз. Тақдир деганлари омади нарса эмас, уни ошиқ отиб ютиб бўлмайди ё буюртириб бўлмайди. Энг ёмони, ундан қочиб қутулишнинг иложи йўқ! Инсон умри давомида тинмай ҳаракат қилади. Гоҳ имон билан, гоҳ шайтонга илашиб яхши-ёмон амалларни содир этади. Унинг жами ишлари бир хирмонга йиғилиб, Аллоҳнинг тарозусига тушади ва шунга яраша бандасига қайтим берилади. Бу бизнинг устимиздан чиқарилган ҳукм, унинг бошқача номи ТАҚДИРдир. Бандаи ғофил эса баъзан тиришиб-тирмашиб ўз тақдиримни ўзим яратаман деб қолади. Аллоҳ рози бўладиган йўл билан ҳаракат қилса, иншооллоҳ, ниятига етади ҳам. Аммо мазкур ҳадисда инсонларнинг бу борадаги нуксонларига ишора бордир.

Аввало, ҳеч унутмайлики, жонимизу мо-
лимиз, ота-онамизу фарзандимизнинг асл эгаси
Аллоҳдир, у бизга ўзимиздан-да меҳрибонроқ,
бизни суйгувчи, бизга куйгувчи, бизни асра-
гувчидир. Бу дунёда ҳеч ким ёлғиз ва чорасиз
қолиб кетмайди, унинг ёри Аллоҳ! «Ўзимга
таваккал қилган бандамга мукофотим кўпдир»
дер экан Яратганнинг ўзи ҳам. Инсон ўзининг
хаёт-мамоти учун ўта безовталаниб, жони-
ни ўртаб, туну кун ҳадик ва бесаранжомлик-
да яшаши худбинлик ва худобехабарликдир.
Биз ўзимиз учун тафаккуримиз етганича тад-
бир тузмоғимиз, қобилиятимиз ва қудратимизга
қараб ҳаракатда бўлишимиз лозим. Кутган на-
тижамиз бўлавермаса, бу «тўхта, сабр қил»
деган ишорадир. Демак, у ёғига ҳозирча йўл
йўқ, ниятингга етишмоқ учун вазият келма-
ган. Йўқ, бу вазиятни яратадиган ўзимман, деб
зўр бериб калла солаверсанг ё жароҳат оласан,
ё етилмаган мевани узасан, ёки Аллоҳ сен-
га раво кўрмаётган кўргуликни ўз қўлинг би-
лан етаклаб келасан. Яратган сени нимадандир
муҳофаза қиляптики, йўлинг очилмай турибди,
сабр қил, сабр!

Аммо ҳаракатсиз, осмондан чалпак ёғишини
кутувчи ҳам бўлма. «Уловингни аввал боғла, сўнг
Аллоҳга таваккал қил» деган ҳадис ҳам доим
эсимизда турсин. Кулфатни енгилда қўлимиздан
келган ҳамма чораларни аввал қўллаб кўрайлик,
сўнггина Яратганга таваккал қилайлик.

Ҳадисда нима учун «Эҳтиёткорлик тақ-
дирни ўзгартиролмайди» дейилмоқда? Ахир
эҳтиёткорлик фазилат-ку! Демак, эҳтиёткорлик
қилишда ҳам эҳтиёт бўлиш керак экан-да!

Болам бахтли бўлсин дейсиз, энг яхши мактабда ўқитасиз, фалон ўқишга жойлаштирасиз, бор-будингизни сарфлаб яна фалон жойнинг дипломига ҳам эга қиласиз. Чўнг танишларни ишга солиб, ёғлиқ ишга жойлайсиз. Бировнинг дўпписини бировга кийдириб юриб, битта болангизга қўшалок уй қурасиз, болам бахтли яшасин дейсиз-да! Кейинчалик боламни суяб туради деб, насли ёкмаса-да, бой хонадоннинг кизини келин қиласиз. Нима қилсам болам учун-да, деб ўзингизга рағбат бериб борасиз. Лекин болангиз бахтсиз бўлади ёки омадсиз бўлади, ё жами топганингизни совуриб юборади, ёки касалманд бўлади, йиққанларингиз унинг кўнглига сиғмай қолади ва хоказо... Қарабсизки, шунча эҳтиёт чорангиз унинг тақдирини бахт томонга бура олмабди. Орзуингиз чиройли эди, аммо сиз боланинг ҳалқумига йўл-йўлакай ҳаром-хариш аралаштирдингиз. Аллоҳ кўриб турибди демадингиз! Шу андиша хаёлингизга келмадими, демак, сиз боз-боз Яратганни унутасиз, шайтон билан шериклашасиз. Натижа шуки, болангизнинг бахтсизлиги сиз туфайли содир бўлди.

Емай-ичмай, бировга илинмай, ҳатто эҳсонга ишлатишдан ҳам кизганиб озик-овқат ғамлайсиз. Ҳар эҳтимолга қарши йиғаверай, бир куни еб ётаман дейсиз, йўқ қурғоқчилик, йўқ қахатчиликларни тасаввур қиласиз, ўзингизча эҳтиёт чорасини кўрган бўласиз. Болалигимда бир ўзи турадиган аёлнинг қатор идишлардаги мурабболарни кўрсатиб, ғурур билан «мана бу олти йилги, мана бу беш йилги мурабболарим» дея мактанганини эслайман. Мураббо деганлари тош бўлиб кетган, қошиқ тугул пичоқ ҳам ўтмай

колганди. У уйида жуда кам қозон осар, деяр-
ли хар куни қўшниларникида тамадди қилар,
аммо ойлиги чикди дегунча бозордан нималар-
нидир кўтариб келиб қазноғига йиғаверар эди.
Аммо унинг якуний тақдири ғариб кечди. (Уни
Аллоҳ кечирсин ва раҳматига олган бўлсин! Биз
унинг хатоларини ибрат учун таҳлил қиляпмиз.)
Унинг бу амаллари эҳтиёткорлик эмас, нафс
эди, ўта худбинлик эди! Бу Аллоҳни унутиш
эди! Аксари бундайларнинг молларини ё сув
олади, ё ўт олади, ё ўғри олади. Ё шу йиққани
колади, холос. Яратган уни бошқа ҳамма шод-
ликлардан жудо қилади. Ёки унинг моли энг
ёмон кўрган одамларига талон-торож бўлади.
«Бандаси ўлмас – ризқи камимас» деган гап
бор. То тирик эканмиз, ризқимиз тайин, уни
етказиб турадиган Тангрининг ўзидир.

Бир онанинг гапини эшитяпман: «Қизимга
айтдим, иккита туғсанг бўлди, дедим. Ундан
ортиғига кейинчалик уйни қаердан оладию мол-
ни қаердан олади», дерди у. Эҳтиёткорликда
эҳтиёт бўлиш керак деганимизда, аввало,
ниятни яхшилашни кўзда тутяпмиз. Онанинг
қинғир кетаётган ниятини ва худобехабарлиги-
ни каранг. Қизинг жисмонан заифроқ бўлса,
уч-тўртта туғишни кўтариш, кўтармаслиги хусу-
сида хавотир қилсанг ўринли, аммо сен соппа-
соғ боланг устидан шундай фалсафа юргизяп-
санми, ғофиллигинг шу! Болани ким берган
бўлса, ризқини ҳам Ўзи беражагини унутиб
турибсан! Худо кўрсатмасинки, сенинг бадни-
ятинг туфайли қизинг хоҳласа ҳам иккитадан
ортиқ фарзанд кўра олмаслиги, ё топгани шу
иккита болагагина етадиган камхарж бўлиб

қолиши, дунёдан ўзидан кўпая олмай ўтиб кетиши мумкин, ахир! Ҳар борада, яъни ниятда, амалда ўта эҳтиёткор бўлиш лозим. Турмуш тўсикларига учраганда: «Энди нима қиламан? Бу етимларни қандай боқаман? Анови қизимни қандай узатаману, ўғлим катта бўлса қаерга уйлайман?» деб фарёд чекишлар имоннинг сустигидир. Бу ҳолатда Аллоҳнинг қаҳрига учрашдай хатар бордир, кўлдаги борингиздан ҳам ажраб қолиш эҳтимоли бордир. Ўзингизга келинг, Яратгандан йўл ва паноҳ сўранг ва Ўзига таваккал қилинг.

Мен ёшлигимда баъзан «ўқимаган одамларнинг боласиман-да» деб пинҳона ўксиб кўярдим. Бугунги кўзим билан караб кўрсам, ота-оналарим ҳақиқий олим одамлар бўлган экан. Мен уларнинг минг бир чиғириқдан ўтган ҳаётларига гувоҳ бўлиб ўсдим. Энг овир пайтларда ҳам ё онамнинг, ё отамнинг «вой дод, энди нима қиламиз» деганини, бировга йиғлаб арзи хол айтганини, уф тортиб, синикиб ўтирганини кўрмаганман. Онам жуда куйиб кетганларида «Аллоҳ, ўзинг кўриб турибсан, ўзинг борсан-у!» дея оҳ чекиб кўярдилар. Дадамнинг дилларида нима бўларди, билмадим, аммо доим такрорлайдиган гаплари: «Иншооллоҳ, қийинчилигимиз бу йилча!» дейиш эди.

Кичик укам (уларнинг тилаб-тилаб топган боласи!) армияга чақирилганда дадам саксонга бориб қолган, онам олтмиш бешларда эдилар. У пайтларда ҳарбий хизмат уч-тўрт йил бўлгувчи эди, яна қаер денг, Узок Шарк! Ҳозиргидай болаларнинг орқасидан боришлар қайда дейсиз? Ўшанда дадам бир оз чўккандай

бўлдилар, онам эса аввалгидай юравердилар, факат баъзан-баъзан «Аллоҳ, болам ўзингга омонат!» деб кўярдилар.

Яратганга таваккал қилишнинг кўп хосиятларини ўз турмушимда, иккала укамнинг камоли, униб-ўсишларида, фалокатлардан, кўргуликлардан холи ҳаётларида кўриб тураман. Ва бу ота-оналаримизнинг дуогўйлигида деб биламан.

Ўзим ҳам она бўлиб, бола ўстириб, минг бир масъуллик бўйнимга тушгандан кейин ота-онамнинг маънан жуда бой бўлганлигига амин бўлдим ва ҳар гал қойил қолиб эслайман. Қандай шароитдалигимдан катъи назар, мен учун шаън, орият, ота-онанинг ишончига содиқлик ҳамма нарсадан — ўқишдан ҳам, хатто муҳаббатдан ҳам юқорироқ турар эди. Юрагимга ўша пайтда тушган бир чегара чизиғи борки, ханузгача ундан хатлаб ўтолмайман. Энди билсам, у имон чегараси, ота-онамнинг шарофати билан Аллоҳнинг тақдиримга қўйган дастхати экан.

Аллоҳ нафакат кўргувчидир, у сезгувчи ҳамдир. У Ўзига астойдил ихлос қўйганинг, унинг Ўзигагина ишониб таваккал қилганингни тилингда айтмасанг ҳам, дилингдан кўриб туради ва кирк йил кирғин бўлса ҳам, сени ундан осон-омон олиб чиқадиған унинг Ўзидир.

АВВАЛО РУҲИНГНИ ПОКЛА!

*Агар умматимга қийин қилиб
қўяман демасам эди,
ҳар бир намоз олдидан мисвоқ
қилишга ва (ҳар хил)
хушбўй нарса сепишга буюрар эдим.*

Ҳадис

Нега ибодат қилинади?

Аслида, инсон ўзига берилаётган неъматлар, имконлар ва кўраётган мўъжизаларига шукрона ўқимоқ ва бу марҳамату тортиқлар олдида қарздорлик ҳиссини туюб ибодат қилади.

Энг олий ҳакам, сени тингловчинг, ягона кечиргувчинг ҳам Ҳақдир, инсоният тавба қилмоқ, истиффор айтмоқ учун ҳам ибодат қилади.

Бандаси бошига мусибат ва мушкулот тушганда, чиқарга йўл тополмай қолганда ёки сичқоннинг ини минг танга бўлганда ва ё гуноҳларини жуда кеч англаб етганда Аллоҳни йўклаб қолади. Муножот қилиб, Ундан нажот тилашга тушади. Сен ибодатда ҳар гал Ундан ўзингга воят керак нарсани, керак бўлганда ҳам, ўз умринг, аклинг, қувватинг етмайдиган нарсани, яъни ўлимдан, дўзахдан қутулишни, бахтни, ризку рўз, саломатлик, тинчликни сўрайсан. Бу улкан сўровдир!

Сен байрамларга, ёктирган кишининг ҳузурига, мазорлар зиёратига покланиб, аълоланиб борасан, улар эса бор-йўғи бир байрам, бир инсон ва ё биргина зиёратгоҳ, холос. Яратганга мурожаат этиш учун эса киши минг бир андиша билан турмоғи ва гумони тарқалгунча

нафақат жисмонан, руҳан ҳам покланмоғи керак экан.

«... ҳар бир намоз олдидан мисвок қилишга ва (ҳар хил) хушбӯй нарсa сепишга буюрар эдим» дейилди ҳадисда. Аслида, атир сепсак, бор ана, ифори икки қулоҷ жойгача етар, Аллоҳ эса Арши аълода! Хўш, унда мушку анбарни ким учун, нима учун сепяпмиз? Айланай, ўзингдан ўзингни топиш деб шуни айтадилар, руҳан ювилиш, тозариш шу! «Дил ба ёр»лиги, бошқача айтганда, юракнинг Байтуллоҳга айланиши мана шу! Яратгани дилга жо қилишдай сазоворлик борми? Унга суянишдай, У билан бирга нафас олишдай кўнгил тўқлиги, гўзал хотиржамлик борми дунёда?! Шундай Буюклик «мен ёнингдaман» деб турса, ғубор билан ёндашиб бўладими унга! Ахир хунуклик бор жойдан У кетади, «Аллоҳнинг ўзи гўзал ва гўзалликни севади» дейилади бир ҳадисда. Ўйлайсанки, мисвок ишлатиб, атир сепсам бўлди, Аллоҳ менга ёр бўлади дебми?

Ташки ҳусн ички етукликнинг изхори бўлсагина гўзаллик саналади. Митти фавворалардай отилиб ва қават-қават очилиб бўй таратаётган атиргулга сифат ва қувват бериб турган унинг илдизидир. Очилиб турган гулга эмас унинг илдизига ва унга озуқа бераётган тупроғига олқишлар бўлсин! Инсоннинг ҳам бажараётган жами амаллари унинг меваси, қалби эса шу меваларнинг илдизи ва заминидир.

Инсон яшар экан, атроф билан тинмай муносабатда бўлади, ундан таъсирланади ва ўзи ҳам таъсир ўтказади. Борлиқдаги жами нарсa, жонлию жонсиз мавжудотнинг муаллифи

Аллохдир. Демак, ҳар бир ҳаракатимиз (қўл биланми, тил биланми, ақл биланми) Аллоҳнинг молига, омонатига тегинишдир. Касбу кор, фарзандлар, ота-она, жигарбанд, уйингдаги молу ҳол ... бари-бариси Яратганнинг сенга мукофоти-дир, уларга пок ҳолатда юзланмоқ даркор.

Яратган бандаларини севади. Ва уларнинг ҳеч бирини у дунёю бу дунёда азобга учрашини хоҳламайди. Уларни саодатга етаклаш учун муқаддас китобларини нозил этди. Инсонларга яхшилик қилган зот борки жаннат ваъда қилди, бир-бирини авайлаганларни ўзим авайлайман деди. Шу боис ҳам сиз нафақат жойнамоз устидаги амалингизни, балки сидқидил билан бажарган ҳар бир ишингизни ибодат деб билинг.

Масалан, сиз шифокорсиз, касбингизнинг устасисиз. Оғриётган одам Аллоҳнинг омонати, муолажага қўл уришингиз эса ибодатга киришингиздир. Бемор ҳузурига киришдан аввал ҳар гал ўзингизни бир тафтиш қилинг: ботиний ва зоҳирий таҳоратингиз мукамалми? Яъни, ювиниб-таранишингиз жойида бўлса ҳам, айти дақиқада ҳеч кимни қарғамай, бировдан гина қилмай турибсизми? Ортингизда сиздан дили оғриб турган одам йўқми? Бировга хусуматингиз, ҳасадингиз-чи? Агар шу каби гумонларингиз бўлса, яхшиси, касалнинг ёнига кирмай тулинг, ўша шайтоний ҳолатлардан фориғ бўлгачгина иш бошланг. Йўқса, қўлингиз эм бўлмайди! Шу туришда сизнинг таҳоратингиз йўқ, чунки дилингиз кир! Ибодатга бундай киришмайдилар, бундан Аллоҳ рози бўлмайди, демак, ниятингизга етмайсиз!

Ўқитувчи ёки олимсиз дейлик, Сиз одамларни яхшиликка етакловчи даъватчи мартабасидасиз. Талай шариф инсонлар (Яратган одамзодни шундай атайди!) сиздан илм олиш умидида ўтирибди. Аммо худо кўрсатмасин, кўнглингизда юқоридаги каби қусурлар – ҳасад, гина, қасд, ҳаром ва ёлғон... бўлгудай бўлса, олимликда энг юқори поғонада турсангиз-да, ихтироларингиз бир тоқча бўлса-да, илмингиз одамларга юқмайди. Аллоҳнинг ўзи орага тўсик солади, чунки сизнинг кир феълингиздан тингловчиларга зарар иниши мумкин. Аллоҳ бунинг олдини олади. Бу дегани, сиз кераксиз олим бўлдингиз!

Сиз ота бўлдингиз, она бўлдингиз. Фарзанд тарбиялашдай масъулият елкангизга тушди. Аввало, шу мавқега эриштиргани учун тинмай шукрона айтмоқ жоиз. Тарбиячиликнинг ўзи буюк ибодатдир, агар сидкидил билан, тилингизни, дилингизни, кўлингизни покдомон тутиб бола етакласангиз, болангиз одамлар учун обихаёт, бахт ташувчи бўлади, иншооллоҳ. Бу дегани, шу фарзандингиздан тарқайдиган ҳамма сулолангиз беҳатар бўлади!

Рўзғор остонасига биринчи кадам қўйишдаёқ «Ёлғонга, ҳаромга, кибрга, дилозорликка йўл қўймайман» деб ўзингизга ваъда беринг, бу ҳам ибодат! Шу ваъдага умр бўйи вафода бўлинг, бу ҳам бир ибодат, бу сизга минг-минг ракат намоз ва ўшанча ҳаж савобини берса ажаб эмас.

Аллоҳга покланиб юзлан деяпмиз, Ўзи берган жами неъматларга: болангга, оилангга, касбу корингга, умуман, атроф борликка

тараддудсиз, созланмай ёндашма, чунки улар-
нинг барида нури илохий бор, деяпмиз. Хўш,
ўзингиз-чи? Ўзингиз ҳам Аллоҳнинг ижодисиз-
ку?! Аввало, сиз ўз кўнглингизни яшнати-
нг! Дилингизни покладингизми, энг ярашган ли-
босларингизни кийинг, энг тоза чойшаблар, энг
тоза ёстиқларга ястанинг! Жисми-жонингиз эн-
дигина ёмғир ювиб ўтган райхон каби бўлсин.
Ё ҳозиргина кат ёзган атиргул каби ғуборсиз
ва муаттар турсин. Токи сизни яратган Буюк
қалам соҳиби ўз ижодидан мамнун ва рози
бўлсин. Омин!

БИЗ ЗАМОНГА МУНОСИБИМИЗ

Аллоҳ таоло айтади:

«Одам боласи менга замондан нолиб озор беради.

Бирортангиз замондан полиманглар.

Чунки мен замон зғасиман.

Кечаси ва кундузини айлантириб тураман.

Агар хоҳласам тўхтатаман».

Хадис

Оилада битта ичувчи бўлса, хонадондан му-
возанат кетди деяверинг: онанинг қон босими
ошган, болалар хуркак, унинг устига ҳамиша
хомуш юрувчи онасидан ширин сўз ва ардок
эшитолмай юраклари армонли. Бутун оила-
нинг уйқусида, байрамларида халоват йўқ, дас-
турхонда емак етарли, лекин ҳеч ким яйраб
овқатланмайди. Кўшнилари айтмайсизми, кун-
ора таъблари тирриқ – деворнинг орқасидан
кедаётган садоларга бу ёқда туриб булар пўст
ташлайдилар... Шу муҳит мазкур оила учун
уларнинг кўз очиб кўрган дунёси, авжи навжу-

вон пайтлари, болалиги, ёшлиги ўтиб бораётган замон ва маконидир. Бундай оилалар кам дейсизми? Бундай оилалардан чиқаётган жисман ва маънан носоғлом одамларнинг жамиятга берадиган таъсири ҳақида бир ўйлаб кўринг.

Таксида кетяпман. Орқа ўриндикдаги ўттиз ёшлар чамасидаги йигит хайдовчига «дардини» тўкиб борарди: «СССР бекорга парчаланди-да, ишимиз тайин эди, ойлигимиз тайин эди...» Юрагим ёйжимланди. «Ўғлим, — дейман аста, — қай йўл билан бўлса ҳам қорнинг тўйса бўлдимми? Ватан сеники бўлса-ю, бегона келиб эгалласа, сени ўз юртингда ўз фойдасига ишлатса, даромад уники бўлса, конларингни, захираларингни ташиб кетса майли-ю, фақат олдингга емак ташлаб турса бўлди экан-да, а?! Биз кетиб боряпмиз, орқамизда қоладиганларнинг биттаси сен. Ўлигимизнию тиригимизнинг эгалари сизсиз! Лекин сенинг шу қарашларинг бор экан, мен ўлолмайман, болам! Тузукрок пул берса, ёғлиқ иш берса, бу Ватанга, сению менинг минг авлодим кўмилган мазористонга яна бир бегона қўл чўзилса, қараб тургудай бўлсанг қандок қиламан?! Юртимиз бегоналарнинг кўзини куйдирыптимиз, демак, оҳанрабои бор, мағзи қиммат, бу буюк мушаррафлик! Турган гапки, унинг эгаси бўлмиш сен, биринчи навбатда, унга ярашиб туришинг керак. Феъл-атворинг юртингга муносиб, ундан-да кўркемрок бўлиши керак. Қийналмасанг жонона қайда, сен бу юрт учун ўрни келганда жонингни фарзандчасига астойдил қийнаб қўй ва қаймоғини ҳам ўзинг яла, роҳатини ҳам ўзинг кўр, бизнинг тилагимиз шу, болам! Билиб қўй, тайинли одамлар-

дан фарзандларига, айникса, ўғил болаларига иккита нарсa мерос ва васият бўлиб қолади: бу ВАТАН ва ОРИЯТдир! Мана шу икки нарсани тишида тишлаб сақлайдиган фарзанднинг қўлида ўлиш ота-она учун шарафдир, болам!»...

Хайдовчи имонли йигит экан, машинани аллақачон четга олиб тўхтатиб, суҳбатга астойдил қулоқ солиб ўтирарди. «Мен ҳам унака демокчимасдим, кийинчилик жондан ўтгач айтаянман-да», дея минғирлади ҳалиги йигит...

Мана шундай юрагининг кўзи юмук ёшлар ва уларни уйғота билмаган, ўзи ҳам гафлатий ота-оналар оз деб ўйлайсизми? Улардан атрофга етадиган зарарни бир ҳисоблаб кўринг-чи! Нега солих фарзанд ўстирганга жаннат ваъда қилинади? Чунки эртанги кунимизнинг қут-баракали бўлиши, беҳавотирлиги зурриёдларимизга боғлиқдир.

Ёзувчи кўрган-кечирганларини ёзади. Юраги шилинганда, тилинганда, қонаганда ёзади. Эстрада хонандаларига эрганиб, минглаб томошабин гувоҳлигида уларга ёпишиб, юзини номаҳрам эркакнинг юзига қўйишдан мисқолча сесканмаётган, стадионларда эркак қўшиқчиларни чаён чакқандай хунук кийкириқлар билан олқишлаётган кизларнинг ота-онаси, ака-укаси, амаки-тоғаси борми, ахир?! Ва савол: улар келин бўлса жамиятга қай сифатли фарзанд беради?

Ҳурматли оталар ва оналикка сазовор бўлиб турган ойимлар, кизларингиз сизнинг тил остига яширган гавҳарларингиз, қоғозга ўроғлиқ қантларингиздир. Уларни шу туришида эсон-омон эгасига топшириб олиш шу кунгача кечирган имтиҳонларингизнинг энг оғиридир. Чаток

фарзанд ота-онанинг ёмон феълидан туғилади. Биров билмайдиган камчиликларингиз қизингиз ё ўғлингизда очилиб кетишини хоҳламасангиз, ўтган хатоларингиз учун тинмай истиффор айтинг, хушёр туринг ва болангизни назорат кўргонидан чиқарманг.

Қизингиз кўчага очик-сочик кийимда чикиб кетяпти. Ичингиз гаш бўлмаслиги мумкин эмас. Аммо «замон шу-да, фалончиларнинг боласи ҳам шундай юрибди-ку», дея ўзингизни юпатган бўласиз. Лекин хавотирли жойи шуки, қизингиз балоғат ёшига етганда шундай кийиняпти. Демак, у кимнингдир эътиборини тортмоқчи. Яна бир савол: айтинг-чи, сиз қандай одамни куёв қилгингиз келади? Албатта, асли, насли, ўзи яхши бўлган йигитни, шундайми? Лекин пардани ирғитиб ташлаб, бепардаликка ўтган — елкаси очик, корни очик, тарс ёрилиб кетгудай шим ёки бир қарич юбка киядиган қизга асл йигитлар харидор бўлармикан? Ёки ўзини, миллатини ҳурмат қилган ота-она бундай қизни келинликка танлармикан? Агар қизингизнинг шу туришини кимдир ёқтираётган бўлса, билингки «лекини» бор! Унинг ўзи аллақачон сочилиб-тирқираб, рисолага тушиши қийин бўлиб қолганлардан бўлмасин тагин! Дунёга келиб, қиз туғиб, қиз бокиб шундай куёвни орзу қилганмидингиз?!

Қолаверса, очик-сочик юрадиган қизингиз, балки тўғри юриб, тўғри келар, аммо у ҳар сафар уйга кайтганда елкасида қанча нигоҳни — қарғишли, сукли ёки суюк назарларни кўтариб киради. Энди бу уйдан фаришта қочади, бу болажоннинг тақдир ва ривож йўллари боғланади,

шу тарзда оиланинг ишларига ўргимчак тушадди! Назардан қолишдай оғир кўргулик йўқ! «Бир қарғишдан кўрк, бир сукдан кўрк» деган гап бор. Уларнинг иккиси ҳам бандасини кўтариб уради, худо кўрсатмасин. Ҳадисларда ҳам «Бировнинг эътиборини тортадиган иш қилманг», дея урғу берилади, бу – шундай қилсанг, орқаси хатар деганидир.

Мана, қатор-қатор заминий мисоллар келтирдик. Бу денгиздан бир ховуч, холос. Эҳ-хэ, шу аснода нечта кўзи ёшли инсон бўлса, бунга сабаб бўлган ўшанча ёмонлик яшаяпти, неча одам алданган бўлса, ўшанча ёлғончи бор, кимларнингки иши юришмай турган бўлса, демак, ўшанча инсондан Аллоҳ норози! Ҳадис Ҳақ таолонинг **«Одамлар замондан нолиб менга озор беради»** деган каломини эслатмоқда. Ахир, у қандай озорланмасинки, ундан тинмай мукофот олиб турган бандалар шайтоннинг ишини қилсалар?! Мана, ўша ичувчига уй берди, пул топадиган ақл берди, хотин, бола-чақа, касб берди. У эса буларни исроф қилмоқда, оиласига зулм ўтказмоқда!

Анови осмондан чалпак ёғилишини кутиб ётган йигитга эркак деган мартаба берди, ватан берди, соғлик берди, навқирон ёшлиги қўлида, у эса хатто ўз ватани, яъни бирламчи онасини бозорга солишга мойил турибди!

Таракқиёт, асосан, аёл зотининг сифатига боғлиқдир. Аёл эса ўз миллий қадриятларига қай даражада содиқлигига қараб баҳоланади. Чунки наслнинг маъзи, аслият оналар, аёллар туфайли авлоддан-авлодга ўтиб боради. Агар биз оналикни уддалай олмасак, кизларимизга

етарли маънавий илм беролмасак, замонанинг айниши шундан бошланади.

Мазкур хадисда **«бирортангиз замондан нолимангиз»** деган хитоб янграмокда. Яна бир хадисда **«яхшилиқ қилиш қўлингдан келмаса, ёмонлиқ қилма, шу ўзингга садақа бўлади»** дейилган. Садақа балони қайтаради, демак, ёмонлиқ қилмасанг, балодан халос бўласан. Ёмон нарсадан атрофга ёмонлиқ тарқайди, буни «бирники мингга, мингники туманга», деб ҳам атайдилар. «Нонни увол қилма, қахатчилик чакиради», «шарм кўтарилса, ўша ерни ер ютади» деган танбехлар яшаб келади. Дин тарихига оид бир китобда ўқиган эдим: бир юртнинг халқи ўта баланд, ханаматли уйлар қуришга ўч бўлиб кетибди. Бора-бора бу кибр пойгаси, шуҳратпарастлик пойгасига айланибди. Имон унутилибди. Шунда Ҳақнинг қаҳри келиб, осмондан кум тўфони юбориб, шаҳарни кўмиб, текислаб юборган экан. Аллоҳнинг озорланиши инсониятнинг кўркиши керак бўлган ҳолатдир.

Замон — бу биздирми! Замондан кўнглинг тўлмаяптими, бу сенинг, ўзингнинг кўнгилдагидай эмаслигингдан далолатдир! Биз ҳар бир кўраётган кунимизга муносибмиз. Сен ойнани аввал ўзингга қарат, аввал ўзингни давола! Ёсингдан чиқмасин: жисмингда шайтон яшайди, сен ўз айбларингни кўра бошлаган захотинг, у баданингдан нари кетади. Яхши эътибор берсанг, бир жонингда бошқаларга юқиши мумкин бўлган қатор касалликларинг бор: ҳеч бўлмаганда, масалан, сени мақтаб туришларини хоҳлайсан ёки эринчоқлигинг бор, ёки яхши одамлар билан эмас, фойдаси кўпроқ

тегадиганлар билан тиллашгинг келади, бировдан мурувват кутаверасану қайтим бериш хаёлингга келмайди... ва ҳоказо! Сен буларни юмшоқ хатолар деб биласан ва гапнинг индаллосини айтганда, бу сакталиклар исталган яхши одамингда ҳам учраши мумкин. Лекин бу қусурларнинг оти РИЁ, ХИЁНАТ эканлигини биласанми?! Яхши аталган инсонлардаки шунча чатоқлик бўлса, агар «ёмон»ларнинг бисёр гуноҳлари бунга қўшиладиган бўлса, Ер буни кўтариб тураверади деб ўйлайсанми?! Ўзи асрасин ҳаммамизни! **«Чунки мен замон эгасиман»** деб турибди-я, Аллох!

Бир-биримизни танқид қилиш, атрофдан айб қидириш билан замон созланмайди. Замонни созлаш учун ҳаммани ҳашарга чакириб, шовқин-сурон солишнинг ҳам кераги йўқ. Ҳар биримиз ўзимизни билиб, уятли ишлар қилишдан ўзимизни тийиб, яхши ишларга тутиниб, гуноҳларимизни юва бошлашимиз билан замон яхшилана бошлайди.

СИЗГА САВОБ КЕРАКМИ?

*Одамлардан ҳеч нарса сўрама,
ҳатто қўлингдан тушиб кетган
қамчинингни ҳам тушиб ўзинг ол.*

Ҳадис

Инсон қўллари аслида бир нарсани мақсадли тутмоқ, яратмоқ ва бермоқ (саховат) учун яратилгандир. Қўл чўзмоқ ва сўранмоқнинг оти — эҳтиёжмандлик. Эҳтиёжмандлик эса ғариблик, танг ҳолат, чорасизлик демакдир. «Ўзингдан бошқага мухтож қилма!» деган илтижо онам-

нинг доимий дуолари эди. Энди билсам, бу дуода катта фалсафа бор экан.

Хакикатан, танг колганимизда ҳам, чорасизликка йўлиққанда ҳам сўрайдиганимизни фақат Аллоҳдан сўрайлик, якка Қодир У, Беминнат У, доим Эшитадиган ва ҳаминна Тайёр У! Биз фақат олим инсонларгагина илм сўраб юзланайлик, холос.

«Одамлардан ҳеч нарса сўрама...» дейилмокда ҳадисда. Бу жумлада қатор нозик ишоралар бордир: биринчидан, айт-чи, сен Аллоҳдан ёки бандасидан сўранишдан аввал ўзингни атрофдагиларга яхшилаб солиштириб кўрдингми? Шундай қилганингда, балки хотиржам ва мўътадил яшашинг учун талай имконларинг борлиги аён бўларди. Сенинг шу туришингдан, шу ҳаётингдан ҳам ночорроқ одамлар борлигини кўрардинг. Хали ҳам бўлса эътибор бер, улар ўзини қандай тутяпти? Сенга ўхшаб бетоқат бўлмаяптими? Агар шундай бўлса, сен ҳам нега ўзингдаги имкониятларнинг қадрига етиб, баҳолаб яшамаяпсан? Аллоҳнинг берганларига қувониб, унга шукрона келтирмаяпсан? Бундан «худобаки шукронаси йўқ одам бандадан олганининг қадрига етармиди» деган мантиқ ҳам чиқади!

Иккинчидан, сен яна нафсингнинг ружуси билан шу ишни бошлаётган, яъни бировга умидвор қўл чўзаётган бўлмагин! Ўзинг тўйсанг ҳам, кўзинг тўймаётган бўлмасин тагин. Агар ўзингда етарли бўла туриб яна сўранаверсанг, Аллоҳ кўриб тургувчидир, сени ҳақиқий эҳтиёжмандга айлантириб қўйиши ҳеч гап эмас. Ё ногирон, ё омадсиз қилиб, бир умр одамлар-

нинг қўлига термилтириб қўйса нима қиласан? Меҳнат қилишга яроқлилигинг, саломатлигинг ҳеч кимга ялинмай яшаш учун захиранг борлигидир, бу сен хор бўлмайсан, зор бўлмайсан деганидир!

Учинчи андиша, бугунгача қўлингдан кетган ҳамма саховатпешаликни пийсабилло қилган бўлгин-да, ишқилиб. Ҳамма савоб ўшанда. Сен, мен билмаймизки, бировларнинг кўнглини олган пайтимизда бизга келаётган не балолар орқага қайтгандир балки! Не мушкулларимиз осон ечилгандир. Биздан хурсанд бўлган одамларнинг дуолари, балки болаларимизнинг талай йўлларини очиб келаётгандир! Демак, биз у хуш амалларимиз учун оладиганимизни олиб бўлдик ё олишда давом этяпмиз. Шунинг учун ўзимизга ҳушёр турайлик, токи яхшилик қилган одамларимиздан умидвор бўлиб юрмайлик. Уларга қилган мурувватларимизни санашга тушмайлик. Унинг оти МИННАТ бўлади ва у ҳамма йиққан савобларимизга қирғин келтиради. Бировга қилган ҳимматларингнинг жавоби худди ўша одамдан қайтмагани маъқул (кўп ҳолатларда қайтмайди ҳам), чунки унда қарз бериб қайтариб олгандай бўласан. Савоби кўп бўлмагай. Энг олий мақом — қўлингдан кетганини мутлақо унутиш. Биз баъзан кутмаган омадларимиз ҳақида «буни Аллоҳ ғойибдан етказди» деймиз. Аслида, улар унутиб юборган яхшиликларимизнинг бизни қидириб келган жавобларидир.

Ҳадиси шарифнинг «... ҳатто қўлингдан тушиб кетган қамчинингни ҳам тушиб ўзинг ол» деган жойига эътибор берайлик. Ота-онамни

кўргани борсам, гоҳида дадам кўйлакка тугма қадаётган ёки астойдил букчайиб этикларини мойлаётган бўлардилар. Ётган тўшакларини-ку саксондан ошганларида ҳам чакконлик билан ўзлари йиғиб кўярканлар. Ҳар гал онамга норозилик билдирсам, «аввало, отанг бу ишларга мендан яширинча уриниб олади, қолаверса, кўлидан олай десанг, оғзингга ургандай рад қилади», дея бўғилардилар. Энди билсам, бу дадажонимнинг диний қадриятларни яхши билгани ва унга ихлос билан амал қилишлари экан. Ўзига ўзи хизмат қилиш, шахсий буюмларини ўзи тозалаб, ўзи расолаш Пайғамбаримиздан қолган суннат экан.

Ислом динининг энг инсонпарварлиги ҳам шунда: яъни бир-бирингизга малол келманг, деб, таълим беради. Аввало, бу ҳар биримизнинг фойдамизгадир. Маълумки, ақл тўхтаса, айниган бўлади, ҳаракат тўхтаса, баданда ҳам айниш бошланади. Аллоҳнинг чеварлигини кўринг, тан аъзоларимизнинг умрини ҳаракатимизга боғлиқ қилиб қўйган. Меҳнат қилганки одам яшараверади, яшайверади, бу феъли билан Яратганни рози қилгани учун кўнгли ҳам яшайверади! Келинларнинг, фарзандларнинг сенинг хизматингга шай туришлари чандон гўзал! Аммо қувватинг ва фурсатинг етиб турса, ўз юмушингга ўзинг яраганингга нима етсин!

Қолаверса, шу туришдаги инсонлар кибрдан холи, камтарин бўладилар. Бир ҳайдовчи ўз раҳбари ҳақида меҳр билан ҳикоя қиляпти: «Водий сафарига чиққан эдик, йўлда овқатланишга тўхтадик. Мен ҳурмати қилиб, хўжайин қўл чайётганда сув қуйиб бердим. Бир

махал қарасам, у киши ҳам менга сув қуймоққа чоғланяпти, эътироз билдирдим. У эса «савоб сизга керагу менга керак эмасми» деди... Катта рахбар бўлишига қарамай, онамнинг таъзиясида бир кун давомида ёнимда қўл қовуштириб тик-ка турдилар», деди.

Ҳар бир инсон: шоҳ ҳам, гадо ҳам минг муаммо билан юради. Унга ҳам биттагина умр берилган, бола ташвиши, қозон, жон ташвишини чекадиган биттагина боши бор. Асаб қосаси ҳамиша лик тўлиб, тўкилай деб туради. Унинг ўзи ўзига зўрға сиғиб турибдию чеккадан келадиган мискол юк ҳам бандасига малол келиши мумкин. Бизга ёрдамга чоғланганлар ўшандай таранг кайфиятда бўлсалар-да, масъулият, бурч юзасидан ва савоб излаб хизматимизга чоғланадилар. Қўл остимиздаги биздан амри фармон кутувчиларга, фарзандларимизга, жигарларимизга иш буюриш, талаб қилиш борасида ҳуқуқан ҳаққимиз бўлса-да, ҳаддимизни тияйлик, уларнинг ўзимиз каби бир ожиз банда эканлиги, ҳеч кимга «тоқатидан ташқари иш буюриб бўлмаслиги» (Қуръони каримда шундай ёзилган), ўзимиз кўтарадиган юкни атоғи бошқага юклаб қўйиш зулм эканлигини унутмайлик. Ҳеч биримизни Ўзидан бошқага муҳтож қилмасин.

НЕЧУН ЗАЙФ ҚАВМИМ МЕНИНГ БИРГИНА?

*Одам боласидан ташқари ҳамма нарса
одам боласидан кўра худога итоатлироқдир.*

Хадис

Сухбатдошим хикоя қияпти: «Чумчуқнинг ҳеч қачон қишлоқ захираси бўлмас экан, ҳар гал фақат бир марта тўйиб олишга емак изларкан. Шунинг учун бўлса керак, атрофни одам бўйи қор босганда ҳам унинг ризқини Яратганнинг ўзи етказар экан. Инсондай зотда чумчуқчалик ишонч билан Аллоҳга таваккал қилиш йўқлигига нима дейсиз?»

Минг афсуски, шундай! Ҳақ Ўзимга таваккал қилганга, шукрли, сабрли бўлганга ва нафсини тийганга мукофотим кўпдир деб туради, аммо инсон ҳар доим ҳам унга итоат қилмайди, емакка ошқозони, бойликка уйи, пулга қўли, омадга йўли тўлса ҳамки, кўзи тўймайди! «Олтин балиқ» эртагидаги кампирдай мақсадига эришган сари сўрови ортаверади. Худди минг йил яшайдигандай!

Дарвоқе, пайғамбарларнинг бирига минг йил умр берилган экан, ўшанча йил ўтибди. Азроил омонатини олгани келиб: «Сизга берилган минг йилни яшаб бўлдингиз, вақт етди», дебди. Ул зот афсус билан бош тебратармиш. «Умр бундай тез ўтишини билганимда анови чайлани қурмас эдим, эсиз, эсиз!» дермиш нуқул. Шайтон фақат пайғамбарларга таъсир эта олмайди. Нафс қутқусидан холи бул зотнинг бойлиги биргина чайла экан, холос, аммо у бу омо-

наг дунёда шугина юк ҳам ортиқча эканли-
гига надомат чекарди. Биз эса узоғи билан
юз йил яшаймиз, лекин минг йилга етадиган
мол-дунёни йиғиб қўйгимиз келади! Қизиги
шуки, бу иштиёқ камбағалда эмас, бой одам-
ларда кучлироқ бўлади. Ва улар оламнинг
хамма ёруғ ранглари унутиб, кўрсичқондай
тиш-тирноқлари билан моддиюнга борар йўлни
кавлаганлари-кавлаган!

Эй инсон, аслида болангни, набиранг-
ни ўстирадиган, ундирадиган ёки (худо
кўрсатмасин) синдирадиган нарса молу мулкинг-
нинг кам-кўплиги эмас, сендан унга ўтадиган ша-
рофат ё касофатдир! Минг бир исботини топган
хақиқат шуки, сенинг хатти-харакатларингнинг
жавоби ўзингга эмас, орқангдан келаётганларга
кайтади. Болангнинг бахтини ўйласанг, ўзинг
Аллоҳ рози бўладиган тутумларни тутишинг
шарт! Яъни инсончиликнинг тартибларидан
чиқмаслигинг керак. Бир пайтлар қуйидаги
шеърни ёзган эканман:

*Жуфт қалдирғоч уя қуради шошмай,
Унинг меъмор тилларида илм бор.
Ҳар йил буён келаверар адашмай,
Адашмаган феълларида илм бор.*

*Ана кўкка қаранг, қатор турналар
Тизимини бузмай ўтиб боради.
Чумолилар занжир бўлиб ўрмалар,
Карвонидан тўзмай кетиб боради.*

*Бир-бирини чумолича тушунмас
Китоб кўриб, ақл йиққан одамлар.
Чугурчуқлар тўдасича бутунмас
Мадраса-ю мактаб уққан одамлар.*

*Сирларингдан ўргилайин, Аллоҳим,
Мўъжизангни менга тушунтиргин-а!
Юрагимда йиглаб ётар бир оҳим –
Нечун заиф қавмим менинг биргина?*

*Қалдирғочни устоз сайлаб олсамми,
Чумолига она бўлиб қолсамми ...*

Биргина қалдирғочдан ИХЛОС илмини олса бўлур: унинг ин қуришининг ўзи минг инсонни хижолатга қўяди. Қоришмани шундай тайёрлайдики, лойиҳасини шундай ясайдики, бу мўъжаз қурилма ўн йиллар давомида маҳкам тураверади. Банк уйи аталган янги бинода яшаймиз. Уйга кўчиб киргач, икки йилчадан кейин ён қўшнимиз келин туширди. Қуда чақирди куни, айни ҳамма йиғилганда шифт сувоғининг бир қулоч жойи нақ қудаларнинг тепасига кўчиб тушибди, ана томоша! Бошмалдоқдай қалдирғочнинг ўз ишига бўлган астойдил ихлосини қарангу қўл учида иш бажарувчи, бу билан бола-чақасининг луқмасини булғовчи, яъни элдан қарғиш олиб турган қурувчининг ғофиллигини кўринг!

Қалдирғочдан яна СОЛИХ ФАРЗАНДЛИКни ўрганса бўлур: қушчага ота-онаси шу ерда яшайсан дея амр қилди. Ота-онанинг розилигини у қонун деб билди – адашмай, эринмай неча денгиз, неча мамлакатлардан учиб ўтиб, шу инни топиб келаверади. Қалдирғочдан ВАТАНПАРВАРЛИК дарсинида олса бўлур: у келгунча атрофда қасрнамо бинолар пайдо бўлган бўлса-да, уларга қиёбоқмайди, ёғочлари қорайиб, сувоқлари кўчиб кетган шу айвон кўзига тўтиё, унинг оти –

Ватан! Бордию инсонлардан зиён етиб, эски ини тушиб кетган бўлса, чиркираб, чарх уриб яна янгисини қуришга тушади, аммо фақат шу ерга! Чунки ота-она яшаган жой унинг учун мукаддас, ундан воз кечиб бўлмайди, уни ҳеч ерга алмаштириб бўлмайди. Хўш, инсонларчи, инсонлар? Ота ховлисини беш бўлиб сотганлар канча! Харобазорга айлантириб ташлаб қўйганлар канча! Ё ҳеч бўлмаса бир йилда бир тавоб қилмайдиганлар канча! Ёки ўз ватанидан кўнгли тўлмаётганини том бошига чикиб айтадиганлар, унинг кам-кўстини санаб юрадиганлар, ҳатто ватан алмаштиргиси келиб турадиганлар йўқ дейсизми!

Осмонда жипслашиб булутдай кўчиб бораётган қарғаларнинг, худди арқонга тизилгандай сафини бузмай учаётган турналарнинг иродаси инсонда йўқ! Дув учиб, дув қўнаётган чуғурчук ва чумчук галасининг ахиллигини айтмайсизми! Тенг еб, тенг яшаганига тасанно дейсиз. Аммо орага фитна соладиган фитнакаш шайтон инсоннинг ичидадир. Нақдини шайтонга ҳадеса бой бериб келаётган қурбонлар биздирмиз.

Одамдан бошқа нарсаларнинг Аллоҳга итбатлироқ эканлигига яна бир мисол: қўшнимизнинг бир қаричгина ити бор, овози оламни тутати. Сизни минг марта кўрса ҳам, унда таниш-билишчилик йўқ, акиллаб ташланаверади. Яна бир қўшнининг ити бор, иккаласи тўқнаш келгудай бўлса, ҳозир бир-бирини ғажиб қўяди, деб ўйлайсиз. Набираларим ҳам қатордан қолмайлик дебми, бир кучукча келтириб боқа бошлашди. Вақт ўтиб у пилдираб қўчага чиқадиган, қўшни дарвозаларнинг олди-

га борадиган бўлди. Қизиги шуки, кучукчамиз ҳалиги тўполончи итнинг олдига борса ҳам, ҳатто ялоғига тегинса ҳам у ит индамайди, аксинча, кучукчанинг тумшукларини ҳидлаб алкагандай бўлади. Бу миттивой нариги катта итнинг ҳам хали думини тишлаб тортади, хали куловини. У ҳам жимгина қўйиб беради, жони овриб кетса, уни авайлабгина итариб қўяди ёки нари кетиб қутулади. Агар кучукчага емак бергудай бўлсак, катта итнинг иштиёқи ёниб турса-да, якин келмайди, одоб билан узокдан караб туради. **Кучлининг кучсизга силаи раҳми, каттанинг кичикка шафқати шу бўлур.** Баъзан қуюшқонга сизмаган ишлар хусусида «итлигим тутиб қолди» ёки «фалончи итлик қилиб қўйибди» деймиз. Биз, инсонлар, вақти келса, шу ит сақлаган одоб чегарасини сақлай олмаймиз. Ва бу кўринишимиз нақадар уятли!

Шундай мисраларим бор эди:

*Зилдай замин дарз кетибди
Қилдай майса дастидан.
Еру кўкни маст этибди
Ялпиз қай хас остидан ...*

Қилдай майса тошдай ерни ёриб, гул тугмоқка, бокка айланиб атрофга ором бермоқка ошиқяпти. Кушнинг тилидай ялпиз осмонгача хуш бўй қиламан дея уриниб ҳалак. Биз-чи, биз? Ўзимиздан ортиб теграмизни қай даражада яйратдик, неча кишини қувнатдик? Атрофни қўйинг, нафсу кибр ва худбинлик билан ўзимизни-да хароб қилмаяпмизми? Ўзни хароб қилиш Аллоҳга итоат қилмасликдан, Уни ёддан чиқаришдан бошланади, ахир!

Гох-гох вужудимизга чирмашиб, бизни ўргимчак тўридай ўраб олган «мен»имиздан бир силкиниб чиқайлик-да, атрофга қарайлик, тегра-мизда минг бир илм сочилиб ётибди. Кўрайлик, уқайлик, керагини ўзимизга юқтирайлик ва ҳамиша хатоларимиз учун хижолат тортиб юрайлик.

ИБОДАТ НИМА?

Харомлардан сақлан, кишиларнинг обидроғи бўласан. Аллоҳнинг қисматига рози бўл, кишиларнинг беҳатарроғи бўласан. Қўшинингга яхшилик қил, мўмин бўласан. Ўзингга яхши кўрганингни кишиларга ҳам яхши кўр, мусулмон бўласан.

Хадис

«Харомлардан сақлан, кишиларнинг обидроғи бўласан», дейилмоқда. Обидлар кимлар ўзи? Улар ҳамиша ибодатда бўлган инсонлардир. Ибодат нима? Мусулмончилик амалларини иштиёқ билан адо этмоқ, Яратганнинг розилиги учун покланишга уриниб, ўз-ўзини тафтиш қилмоқ, гуноҳларига иқрор бўлмоқ ҳамда андиша ва уятдан чоклари сўкилиб, жойнамоз узра симобдай тўкилиб, истиғфор айтиб юкунмоқдир. Хўш, истиғфору тавба нимага керак? У ягона нажот йўлидир. Инсон нимадан хавотирда, у нимадан кўркиб нажот истайди? У содир этган гуноҳлари туфайли ўзининг, фарзандларининг ва яқинларининг кўргиликларга дучор бўлишидан кўрқади. У икки дунё саодатидан бенасиб бўлишдан хавотирда. Икки дунё саодатига эса чин обидларгина эга бўладилар. Кўриб

турибсиз, харомдан парҳез қилган одамни обид киши мавқеида кўрилмоқда.

Нималар харом ҳисобланади? Тақиқланган емаклар – харом. Ювинмай юриш, кийимларнинг кир ҳолатда бўлиши, рўзғордаги нопок тутум – харом. Ўғрилиқ мол – харом. Эру аёлнинг зинога қўл уриши – харом. «Харом» сўзини тахминан биз шундай тушунамиз. Ҳадисда эса «харомлар» дея **-лар** қўшимчасига алоҳида урғу берилмоқда. Намозу рўза, ҳаж, закот...дан ташқари яхши ният йўлидаги барча хайрли ишлар ҳам ибодат саналгани каби, хушёр бўлайликки, номи турлича айтилса-да, **норизолик келтирадиганки нарсанинг ўзаги харомдир**. Масалан, ЁЛҒОН аралашиб эришилган нарса: мукофотдан тортиб мансабгача нопокдир ва бу мукофот, мансаб ичида у одам ҳеч қачон унмайди-ўсмайди. Бировдан ҚАРЗ ОЛИБ ЕБ КЕТДИНГМИ, уни неча жонга едирган, кийдирган бўлсанг, ҳаммасининг халқумини булғадинг, харом энди уларнинг устухонларигача сингиб, ҳаётлари алағда, кун кўргиликдан чикмай қолади. Ака-ука МЕРОС ТАЛАШИБ овоза бўлдингми, орингни, шаънингни синдириб, тирноғинг билан тирмашиб, талашиб эгаллаган шу ота остонанг энди сенга харом! Чунки рухлар унсиз бўзлаб, норизоликда гирён ураётган бу жойда болаларинг харгиз бахтли бўлолмас! Ва ҳоказо... Сен Ҳаққа озор беришдан тўхта, одамларга малол келишдан тийил, жонингни ачитиб бўлса-да, ўзингни созла, яъни фақат яхшиликка айлан! Ана ўшанда умри жойнамозда ўтаётган обиддан ҳам обидроқ бўласан, демоқда ҳадис!

«Аллоҳнинг қисматиға рози бўл, киши-ларнинг беҳатарроғи бўласан» деган жумлада нима дейилмоқчи?

Қисматки бор, Аллоҳнинг сен билан ҳисоб-китобидир. Бордию бошингга мушкул кун тушса, сен ўзингни унга муносиб кўрмаётган бўлсанг, астойдил ўтир-да, таржимаи ҳолингни ҳалоллик билан чўтга солиб чик! Мени айтди дерсан, ҳар ҳисоблаганингда, ҳар гал Яратгандан бисёр қарздор чиқаверасан. Хатоларингнинг кўплигини, Аллоҳдан бошқа зот сенинг бу туришингда кечиролмаслигини юракларинг увишиб тан оласан.

Шу боис, яхши кунлар келганда кибрланиб кетма, уни мукофот эмас (гарчи, шундай бўлса ҳам), сенга юборилган синов деб билганинг маъкул. Эришиб турганинг марҳаматлардан ўзингни настрок тут ва тинмай шукронада бўл ва Ҳақнинг олдида ўзингни қарздор сана. Бу ҳам бир ибодат ва у яхши кунларингнинг умрини узайтиргай, иншооллоҳ.

Зарби каттиқ, изтиробли кунларга йўлиққудай бўлсанг, сен буни кўргилик эмас, худо ярлақади, деб билгин. Демак, Аллоҳнинг назарига тушибсан, у сендан гуноҳларингни олмоқчи. Ахир покланиш саодатмандлик сари юриш-ку! Йўқ, сен буни тушунгинг йўқ, исён кўтармоқчисан, шундайми? Ўзингни яхши эканлигингни исбот қилмоқчисан, шунақаи?! Билки, бу билан сен қасдга қўл урасан, кимнидир эл олдида сазойи қиласан, ёқимсиз шовкин-суронинг билан яна қанча одамнинг тинчини бузасан, устига-устак ўзингнинг ёмон эмаслигингни исботлаб, кибрланасан! Тўполон кўтармасанг-да, «мендай

одам нега бу кўргиликка йўлиқиши керак?» дея ич-этингни еб, ўзингни бемор қиласан. Сенинг бу хатти-харакатинг – нонкўрлик! Ҳақ сени покламоқчи, гуноҳларингни олмоқчи эди, сен эса гуноҳ устига гуноҳ тахлаб, ўзингни яна хатарга қўйяпсан. **«Аллоҳнинг қисматига рози бўл, кишиларнинг беҳатарроғи бўласан»** дейи-лишининг маъниси шудир, азизим.

«Қўшнингга яхшилик қил, мўмин бўласан» дейилмоқда ҳадисда. Бу дегани, сенга ёқмаётган, ити ақиллаб, уришқоқ аёли эрталабдан кечгача шақиллаб турадиган, боласи болангни уради-ган, ҳадеса товуғи полизингни қийратадиган, ғийбати ёки тинмай нарса сўраши билан энсанг-ни қотирадиган қўшнингга мурувват қилишинг сўраляпти. Ва бу сўровнинг заминида чуқур илм бордир. Аввало, оилангнинг юрак уриши-га кунда қулоқ солиб турадиган бохабаринг, яхши-ёмон кунларингнинг бирламчи гувоҳи, неча йил ёнма-ён турсанг, ўшанча йил уй-ингни кўриқлайдиган беминнат қоровулинг қўшнингдир. Қўшнингнинг яхши-ёмони йўқ, унга араз саклаш йўқ, уни керак нокеракка ажра-тиш йўқ! Аксинча, тилингни сарфла, пулингни сарфла – қўшнингга ёкиб ол! У кунда эмас, куни келганда ҳалоскорингдир, у биринчи тез ёрдам, ўзингникилар етиб келгунча бошингни босиб турадиганинг у!

Қолаверса, энг ёмон қўшнидан ҳам илм оласан: у рўпарангда туради, ундан қочиб қутулолмайсан, ёқимли-ёқимсиз дарсга чидаган-дай ҳамма ҳаракатларини кузатишга мажбур-сан, ёмон ишидан ранжийсан ва ўша тутумдан ўзингни тиясан. Яхши ишларини ўрганасан.

Хеч бир устозинг, отанг ҳам, онанг ҳам йиллар давомида ёнингда муттасил ўтириб олиб сени хаётга бу тарзда тайёрламайди. Дуо қил уни! Вақти-вақти билан хурсанд қил уни! Чунки у тарбия илмини олишингда туғишганингдан ҳам кўра кўпроқ жон куйдираётган биродарингдир.

Хадиси шарифда яна «Ўзингга яхши кўрганингни кишиларга ҳам яхши кўр, мусулмон бўласан», дейилмоқда. ...Уйимизнинг яқинидаги чиқиндихона ёнида арокнинг дастиданми ё саёкликданми уриниб, ранг-тусидан адашиб кетган икки уйсиз эркак қапа тикиб тунаб қолишади. Чиқиндихона – улар учун тирикчиликхона. Ўғлим бир куни совутгичдаги қолган овқатни ўшаларга олиб чиқмоққа отланди. Шу пайт келиним уни тўхтатди-да: «Шошманг, мен дарров иситиб бера қолай», деди. Юрагимга илиқлик югурди... Яхшими-ёмонми, барибир, ҳар бир инсон Аллоҳнинг бандаси, Ўзининг даргоҳида ҳамманинг баҳоси бир ва барчамизга ҳаммага бирдай силаи раҳм кўрсатиш буюрилган.

Болаларим дунёга келган туғуруқхонада ёши улуг бир санитар аёл бор эди (ўтиб кетган бўлса, Аллоҳ раҳмат қилсин!). Миллатини билмайман, русча гаплашар эди. Мана қирқ йилдирки, шу инсонни тез-тез бағирларим эриб эслайман. Оғрик авжи жонингизни узаман деб турган пайтда ёнингизга келиб олар, ҳали қўлингиз, ҳали оёғингизни силар, «яна озгина, озгина чидагин, ақлли болам, жоним болам, чиройлигим» дея юпатар, ўзи эса тинмай йиғлар эди. У ҳар бир аёлнинг ўрнида ўзини кўрарди, эҳтимол. Гўё сиз билан баб-баравар унинг ҳам

кўзи ёрир эди... Феълларидан топиб кетган бўлсин, илоҳим!

Дадажоним бизнинг ёшлигимизда ҳам, на- бираларига ҳам бозорга борсалар доим ёрик анор олиб келардилар. Бу болаларга ҳам би- линган бўлса керак, қизчам бир куни сўраяпти: «Бобо, нега доим ёрилган анор олиб келасиз?» «Ширинлигини билиб олиш учун-да, – дедилар кулиб ва кетидан, – анор сотган амаки тезроқ уйига кетсин дедим-да», дея кўшиб қўйдилар. Ҳамма гап ўша амакида! Турган гапки, дадажо- ним харидорсиз ўтирган кекса деҳқоннинг ано- рини сотиб олиб, уни хурсанд қилиб, ўзлари ҳам енгил тортган бўлсалар керак.

Нафсиламрили айтганда, Аллоҳ розилиги учун ўзини аяган, феълини бузмаган одам- гина бошқаларни ҳам аяйди. Бировга қўл кўтаришдан, ҳақорат қилишдан, кимсани кам- ситиш ва ортидан ёмон гап айтишдан ўзини тийган одам ўшаларнинг ўрнига ўзини қўйиб кўрган одамдир, ўша оғриқларни ўзида туйиб кўрган одамдир. Қазо ҳақ ва у Аллоҳдандир. Аммо шу кунгача инсоннинг ўлимига асосий сабабчи бўлиб инсон сайланиб келмоқда. Чун- ки тўқсон фоиз беморлар дили яраланган ин- сонлардир. Улар худбинлар ва дилозорларнинг қурбонларидир. **«Ўзинг яхши кўрганни киши- ларга ҳам яхши кўр»** даъвати билан шундай қилсанггина ниятингга етасан, шу шиор амалинг- да бўлсагина Аллоҳ сендан рози бўлади, йўкса, ҳамма ибодатинг бекордир, дея уктирилмоқда.

«ОСОНЛАШТИРИНГИЗ, ҚИЙИНЛАШТИРМАНГИЗ...»

*Динда ўртача йўл тутинглар,
ўртача йўл тутинглар,
ўртача йўл тутинглар,
чунки ушбу дин амалларида ким
оғирлаштириб юборса,
уни амал енгиб қўяди.*

Хадис

Экология, атроф мухитни муҳофаза қилиш деган гап бор. Шу борадаги жонқуярлигига қараб, у ёки бу халқни ватанпарвар, миллатпарвар деб баҳолаймиз. Одамларнинг бевакт жувонмарг бўлмаслиги учун сувнинг тозалиги, ҳавонинг софлиги муҳим. Аммо маънавий тарбиянинг мусаффолиги ундан ҳам муҳимдир. Бизнинг миллий феълимиздаги энг яхши тутумлар, маънавиятимизнинг энг тоза томирлари Қуръони карим мағзидан сув ичади. Одамийлик сари юришда бу муқаддас китоб ҳар ким учун Йўлчи юлдузидир. У Даво илм, Яхшилик илми, Улуғлик илмидир. Сувни булғаш, ҳавога туфлаш балки биргина жазога лойиқдир. Аммо бу муқаддас ҳазинамизга уқиб-уқмай тил теккизиш, нопок ният билан ёндашиш ё енгил-елпи талқин қилиш гуноҳи азимдир.

Тирикчилик учун, кибр, шуҳрат ёинки ғаразли мақсадда динни ўртага қўймасинлар, тўғрироғи, манфаат йўлида унинг номидан гапирмасинлар, аслида, худди шунинг ўзи динсизликдир! Ўзингиз ҳам гувоҳ бўлдингиз, турли оқимлар туфайли қанча оилалар пароканда бўлди, баъзи бир фарзандлар туфайли ота-она-

лар ер чизиб қолди. Айюханнос солиб, оломон йиғиб, бакириб-чакириб ё қоп-қора хижобларга бурканиб олиб Аллоҳга сиғинилмайди, ибодат кўз-кўз килинмайди, у ниҳоятда шахсий, ботиний жараён. Художўйлик борасида бизга етадигани кам. Бобо-момоларимиз дин мутлақо тақиқланган пайтларда ҳам дилдаги имонга суяниб яшаганлар, ошкора мумкин бўлмаса, яширин ибодатда бўлганлар. Тилларида айтолмасалар, дилларида тиловат қилганлар. Ислом динининг сабоқлари одоб-ахлоқимизнинг ўзагига айланиб кетган. Ва бу – диний билими бор-йўқлигидан қатъи назар, ҳар бир миллатдошимизга қондан ўтадиган меросдир. Орамизда имони суслар, ғафлатдагилар, Аллоҳдан ҳар доим ҳам қўрқмайдиганлар учраши мумкин, аммо «худо йўқ» дейдиган кофирлар йўқ, деб биламан. Агар кимдир шу сўзни айтиб юборган тақдирда ҳам, юраги увишиб кетиши аниқ, чунки унинг аслиятида, қонида бир овоз тинмай «Буюк Ҳақиқат бор» дея пичирлаб туради.

Имонли инсон – нурланган макондир. «Дил ба ёр» бўлса, яъни ҳар кимнинг **кўксид**а худоси бўлса, унинг тилидан, қўлидан, феълидан ёмонлик келмас, малоллик келмас. Имони бор инсоннинг бағрида кишин-ёзин бодом гуллайди, унинг юз-кўзидан атрофга меҳр-муҳаббат ёйилади, бармоқларидан нажот тўкилади. Гуноҳқорни кўрганда ҳам нафратланмайди, қарғамайди, «эх, бечора, илмсизлик қилибди-да, унга ўргатиш керак, бу ҳолатдан уни тез қутқариш керак», дейди. Мусулмончилик – бу ҳалимлик, мусулмончилик – ёқимтойликдир.

Бир аёл, эски танишим динга жуда берилиб кетди, яхшигина ўқитувчи эди, ишини ташлади. Уйда ҳеч ўтирмайдиган, даврама-давра юрадиган, тинмай қаерларгадир бориб келадиган бўлиб қолди. Бундан ўзи ғоят завкланар, рўбарў келганда «илм истаб юрибман-да» дерди кўзлари чарақлаб. Ўғли ҳам ўқишни йиғиштириб, шу йўлга тушди. Биттагина ўғилнинг Аллоҳни танигани яхши бўлди деб, менинг ҳам кўнглим таскин топди. Аммо... шу йигитчага бир куни рўпара келиб қолдим. Сўрашишга тараддудланиб турсам (ахир, у эски кадрдонимнинг ўғли, қолаверса, ўзи ҳам кўз ўнгимизда ўсди), кўзининг бир учи билан кия қараб қўйди-да, бошини ғоз тутиб индамай ўтиб кетди. Мен хайрон! Кейин иккинчи, учинчи марта ҳам шундай бўлди. Салом бермаса ҳам майли, ранг-тусидаги иддаосини айтмайсизми! Дилим эзилибгина оғриди... Мен-ку индамадим, аммо бир куни онасининг бировга айтаётган изоҳини эшитиб қолдим. «Динимизда беги очик аёлга салом беришлик йўқ», дерди у. Бу гапни оми одам айтса кечирарли, аммо у йигирма йилдан бери шу илмнинг ичида ғоввос бўлиб юрибдику! Пайғамбаримиз (с.а.в.)нинг айнан шундай деганларига у ҳужжат келтира оладими? Бу кинғир кўзойнакни у нима мақсадда тақди? Бу ўғлон менинг она эканлигимни, ундан қирк ёш катталигимни ҳисобга олмай қўя қолсин, аммо онасига кадрдонлигим, қўшни момолигимнинг ўзи уни минг саломга қарздор қилмайдими? Илоҳий меросимизга шу тарзда «ижодий» ёндашувчиларга «Кимки менинг номимдан қасддан ёлғон гап тўқиса, ўзига дўзахдан жой тайёр-

лайверсин», деган хадиси шариф огоҳлантириш бўлсин.

Яна бир мисол. Куёв боланинг тоғаси меҳмон бўлиб келди. Янги келинчак ҳарир рўмол билан пешвоз чикиб, саломга эгилди. Шу аснода тоғанинг авзойи бузилди. Қўли билан «бас, бас!» ишорасини қилиб, ўрнидан туриб кетди. Ташқарига чикиб, уй соҳибасига танбех бера кетди: «Келинингиз эгилиб салом бермасин, мусулмончиликка тўғри келмайди. Унда бандага сажда қилган бўлиб қолади, сажда фақат Аллоҳнинг ўзига! Мен эркакларнинг ҳам қўлини кўксига қўйиб салом беришларини ширк деб биламан...» Билиб қўйдим, одам ўз ақлидан кўра катта юкни кўтара олмас экан. **«... дин амалларини ким оғирлаштириб юборса, уни амал енгиб қўяди»,** дегани шу экан.

Шайх Муҳаммад Содиқ Муҳаммад Юсуфнинг «Ҳадис ва ҳаёт» китобининг 20-жузида Қуръони каримнинг «Бақара» сурасидан Аллоҳ таолонинг фаришталарга қарата **«Одамга сажда қилинглари!»**... деган фармони келтирилади ва шундай шарҳ берилади: «Аллоҳ таоло фаришталарга сажда қилишни буюриб, Одамга улкан мартаба ато этди. Аммо бу сажда ибодат учун эмас, балки Одамни – Аллоҳ таолонинг улуғ ижодини табриклаш маъносида эди». Қўлимизда неки имконимиз бўлса, нимани севиб, нимани соғинаётган бўлсак, ҳамма-ҳаммаси Аллоҳнинг ижоди ва инъомидир. Биз қувончларимизу шукрларимизни Яратгanning ўзига айтолмаймиз, рўбарў келолмаймиз. Аммо У бизга бир имкон яратди: «Ким мени астойдил чорласа, мен унинг ёнидаман», деди. Ким

унга суяниб, Ундан сўраниб ва Унинг ризо-
лигини излаб яшаётган бўлса, Аллоҳ унинг
кўксидадир. Бизга «бир-бирингизга биродар-
лик қилинг» деган вазифа топширилди: одам-
парвар инсонки бор — Ҳақ унинг ёнидадир.
Аллоҳга бўлган муҳаббатимизни хоҳлаган тарз-
да изҳор қилишимизга изн берилган: пешо-
нанг тупроққа теккунча эгилиб онанг оёғини
ўпдингми, бу— шундай бахтни ато этган Аллоҳни
олқишлашинг! Ватан тупроғини кўзингга сур-
тиб, «мен сенга сиғиндим», деб турибсанми,
бу — сени шу саодатга эриштирган Тангри-
га шукронанг, сиғинишингдир. Маҳбубанинг
хусну малоҳатидан лол бўлдинг, ошиқ бўлдинг,
жонингга ўт тушди! Истасанг, пойига гуллар
тўша, минг бир оҳангда севги изҳор эт, тиз
чўкиб, «қулинг бўлай!» де, мана шу хайрат
ва тасанноларнинг бари Яратганнинг ижодига
тан беришингдир. Бир ҳадисда «Аллоҳ бер-
ган неъматни гапириш ҳам унга шукр қилиш
ҳисобланади» дейилади. Атрофга эътиборли
бўлишимизнинг ўзи Аллоҳни севишимиздир.
Ҳарир рўмоллар ичида минг бир ибо билан
сенга таъзим қилаётган келинчак ҳам нақ ди-
ний ақидани бажармоқда. Инсонни Аллоҳ азиз
қиладию, у азиз қилмасинми?! Келинчакнинг
нияти сенга сажда қилиш эмас, у хурматинг-
ни жойига қўймоқчи, холос! Қинғир кетаётган
кўнгил сеники, гуноҳкор бўлма! Имом Ғаззо-
лий ёзадилар: «Эй фарзанд, (шаръий) амал-
нинг аввали — эътиқодинг мустаҳкам бўлсин,
уни бидъатдан холи эт!»

Меҳрбону исмли ўн ёшли набирам бор. Бир
куни хомуш кириб келди. Фалончи отинча опа-

си: «Ота-онангизга айтинг, исмингизни бошқа қўйишсин, «бону» сўзи дўзахда ўсадиган бир унсурнинг номи», деган эмиш. Астаффируллоҳ, дедим! Бу «илмли» ойим мунча шошилиш хулосага келмаса! Бир сўз бир неча маънони англатиши мумкинлигини, ҳар бир сўз келтири- лаётган ўрнига, мақсадига кўра юк тортишини мулоҳаза қилиш бошқалардан кўра у кишимга кўпроқ ярашар эди. Фарзанд кўрган одам эса фақат, фақат яхши ниятлар билан исм танлай- ди. Инсонларни бирлаштириб турган нарса – меҳрдир. Айниқса, аёл меҳр узатиш илмини яхши эгалласа, атрофи бахтиёрлар маконига айланади. Қизимиз оиласига, жумла жаҳонга меҳрли ойим бўлсин деб, исмини Меҳрбону қўйдик. «Бону» сўзи форсча бўлиб, **«ойим, хоним»** маъносини англатади.

«Шайтон инсоннинг қон йўлидан айлана- ди», дейилади бир ҳадисда. Одам ёруғ дунё- нинг у эшигидан кириб, бу эшигидан чиқиб кетгунча шайтон билан олишиб ўтади, ун- дан қутулиш йўлларини излаб ҳалак бўлади. Биз чандон ҳушёр бўлайлик, шайтон бизнинг феълимизни тораитирган пайтларда динимиз- га тор ёндашиб қўймайлик. Қуръони карим маънавий хазинамиздир, унинг мағзини уқишга қўнғлимиздаги васвасаларни босиб туриб кири- шайлик. Бу буюк илми майда феълларимиздан муҳофаза қилайлик. «Осон кўрсатинглар, қийин кўрсатманглар; хурсанд қилинглар, нафратлан- тирманглар (одамларни кочирманглар)», дея даъват қилганлар Пайғамбаримиз (с.а.в.). Мана шу ниятнинг ўзи ҳам ибодатдир.

ПУШАЙМОННИ ЎЛИМГА ТАҚАМА!

*Бирор киши йўқки,
ўлаётганда пушаймон бўлмаса.
Агар яхши бўлса,
яхшилиги зиёда бўлмаганига
пушаймон бўлади,
агар ёмон бўлса, ёмонлигини
аввалроқ тўхтатмаганига
пушаймон бўлади.*

Ҳадис

«Беш кунлик дунё» дейдилар, «капалакчалик умр кўргандаймиз», «кўз очиб-юмгунча кексайибмиз» дейдилар. Бойзодами, камбағалзодами, зиёлими, омими – ҳар бир инсоннинг кунлардан бир кун кўксидан ўрлаб чиқадиган дуди охи шу! Ҳамма бараварига келадиган умумий тўхтам шу! Умрнинг шу қадар тез ўтишини билмай яшаганимиз пушаймонларимизнинг энг каттасидир.

Нима учун бу ҳадисни танладик? Умид қилдикки, изимиздан келаётганларнинг кўзи унга эртароқ тушсин, биз озгина туртки бўлайлик, кўзволсалар зора, бу дунёдан оладиганларини вақтида олиб қолсалар, берадиганларини ҳам бериб улгурсалар зора!

Шайтон жаннатдан қувилди, Ҳазрати Одам ва Момо Ҳаво ҳам ерга туширилди. Шайтоннинг қасди – Одамда! Қачон қараманг, унинг дастидан тилимизнинг, қўлимизнинг, йўлимизнинг бир чети кир туради. Инсонга туйиш лаззати, орзу-ният қилиш гашти, гўзалликка ошиқлик завқи каби қатор неъматлар, шу билан бирга қалб ва рухият берилди. Шайтон деганлари

ана ўпа энг нафис, энг яширин ҳисларингиз қатига жойлашиб олади. Мўлжаллаган ҳар бир имонли ишингизнинг, айтмоқчи бўлган ҳар бир гапингизнинг иккинчи – шайтоний нусхасини тайёрлаб туради, ичингизда тинмай пичирлаб, ўз йўлига етакламоқчи бўлади. Минг надоматлар бўлсинки, одамлардан кўра у кўпроқ ниятига етади: умримизнинг ярмини рафлат тўрига ўраб улгуради! Нимани бой берган бўлсак, у туфайли. Қачон тойилган бўлсак, қачон муаммолар исканжасида қолсак, билингки, шайтон йўлини тутган бўламиз.

Умр эса бир марта берилади ва у жуда қисқадир! Бу дунё бандаси учун имтиҳон топирадиган майдон. Бир ёнда Тангри сенга мукаммал вужуд, куч-қудрат, тил, тафаккур, нозик калб бериб қўйибди, атрофингга ҳам моддий, ҳам маънавий неъматларни уюб қўйибди! Бир ёнингда эса шайтон! Ўртада ўзинг – бу иккилик орасида гоҳ синиб, гоҳ тиккаланиб умргузаронлик қиласан. Имтиҳон олувчи ва Тарозибон – Аллоҳнинг Ўзи ва ҳар бир ҳаракатингни ўлчаб туради. У сон-саноксиз одамларга ишимизни туширади – тирикчилик қиляпмиз деймиз, саноксиз кишиларнинг ишини бизга рўпара қилади – муомала қиляпмиз деймиз, гоҳ оч-тўқликка учратади, гоҳ пул, қайғу, шон-шухрат, беморлик бериб кўради, баъзан учиб-қўниб, гоҳида эса унларимиз ўчиб, сўниб яшаб борамиз – пешона, қисмат деймиз! Худди шу жараёнларнинг ҳаммаси Яратганнинг имтиҳонларидир. Ҳар бир ҳаракатимиз баҳоланади, номаи аъмолимизнинг яхши-ёмон варақлари шу тарзда тўлиб боради.

«Икки дунё саодати» деган бир сазоворлик бор. Бу бахтга эришганлар бир ховуч, эришолмаганлар эса кумнинг саногича-ёв! Бу дунёда ўзинг бой, ўзинг ой бўлиб, юз ёшингда ҳам алифдай расо юрмоғинг хали тўкис бахт эмас! Ишонмасанг, ўшандай одамлардан бахтлимисииз деб сўраб кўр, ичидан тутун чиқади. Инсоннинг ўзлиги фақат ўзидан иборат эмас, тўғрироғи, инсоннинг жони ўзининг ичида эмас, балки тўрт, балки ўн тарафга бўлиниб кетган! Сандик тўла пулинг бўлгани билан ахли аёлингнинг тинчи бўлмаса, болангнинг соғлиги орқага кетса ёки набирангдан куйиб турсанг, бойлигинг татийдими?! Дейлик, у дунёда ҳам сенга рохат насиб этса-ю, аммо шундоқ рўпарангда онанг ўтда куйиб турса! Жондан ширин фарзандларингни азобдан олиб азобга солсалар, саодатманд бўлармидинг?! Ёхуд улар азобдан холи бўлсалару, сен жазоланиб турсанг, уларнинг холи нечук бўлур? Гуноҳни ёлғиз қиламиз, аммо воҳасратоким, унинг касри яқинларимизга уради! Уларнинг у дунёлигию бу дунёлигига олов сочади! БАНДА БАНДАГА ДАХЛДОР, БАНДА БАНДА УЧУН ЖАВОБГАР, БАНДА БАНДАДАН ҚАРЗДОРДИР! Инсонни изга туширадиган ҳам, издан чиқарадиган ҳам инсон! Бизнинг жами яхши-ёмон ҳолатимиз инсоний мулоқотлар ҳосиласидир. Бахтли бўлсак, атрофдагилардан қарздормиз. Акси бўлса, тақдиримизга бефарқ бўлганлари, бахтсиз бўлгунимизча қараб турганлари учун улардан даъвогармиз. Тўғрироғи, асосий даъвогар Яратганнинг ўзидир, бандалар бир-бирлари учун Аллоҳнинг олдида жавоб берадилар.

Жон узилиши олдидан кишига у дунёлик қисмати бир лаҳза кўринар эмиш. Балки шунинг учун ҳадиси шарифда: **«Бирор киши йўқки, ўлаётганда пушаймон бўлмаса...»** дейилаётгандир. Ё Аллоҳ, Ўзинг мадад қил, ҳар бир қадамимиз имтиҳон эканлигини дилимизга солиб тур! Ё бандалар, бу борада бир-биримизни огоҳлантириб турайлик, рафлатдан уйғонайлик, вақтида гуноҳларимиз учун тавба қилайлик, савоб ишларга шошилайлик, токи ўлим олди-дангина пушаймон қиладиганларнинг каторида бўлиб қолмайлик! Имом Ғаззолий ҳам шундай дебдилар: «Эй фарзанд, Аллоҳнинг амри билан бу дунёда қанча хоҳласанг, шунча яшагил, лекин алал-оқибат уни тарк этурсан. Ўлгандан сўнг ҳолим мушкул бўлмасин десанг, БУГУН фикр қил! Неники хоҳласанг, ўзингга дўст тут, аммо барибир ундан ажраласан. Ва нимаики амални хоҳласанг – қил, (аммо) шунга яраша тақдирланурсан. Яхши амалга – яхши ҳукм, ёмон амалга – ёмон ҳукм».

«Агар яхши бўлса, яхшилиги зиёда бўлмаганига пушаймон қилади...» дейилмоқда ҳадисда. Дейлик, сен яхши фарзанд эдинг, доим ота-онангни рози қилиш ўйида юрардинг. Қани, уларга кўрсатган марҳаматларингни бир ҳисоблаб кўрчи. Юз фоиз имкониятинг бор бўла туриб, йигирма-ўттиз фоизинигина сарфладинг, шундайми? «Эртага» дединг, «индин» дединг, «ёзда» дединг, «йўқ, энди кузда шундай қиламан» дединг. «Ҳали улар ёш-ку, юришибди-ку» дединг! Баҳосини уларга асло тенглаштириб бўлмайдиган болангга, йўлда қўшилган дўстларинг ва бошқа-бошқаларга

чалғидинг, қизиб турган қўрларингни уларга бағишладинг! Бир ҳадисда «Одам боласи яралар экан, унинг атрофида 99 хил ажал айланади. Агар шуларнинг ҳеч бири тегмаса, киши кексаликка етиб вафот этади», дейилган. Эшитяпсанми, ота-онангнинг атрофида 99 хил ажал айланиб юрибди, сен эса яхшиликларингни пайсалга соляпсан! Мен ҳам сенинг биттанг эдим. Мана бугун ота-онамга аталган, аммо уларга топшириб улгурмаган, сабил қолган мурувватларим ичида армон билан дод солиб ўтиришимни кўр!

Илигинг қувватга тўлган, хотиранг, зехнинг кўрганини муҳрлаб қоладиган, жаҳд қилсанг осмондаги юлдузни узишинг мумкин бўлган пайтларингда ғайратингни, шиддатингни нега ухлатиб қўйдинг?! Нурафшон юрагинг бор эди, тилинг тўла меҳр, қўлинг тўла мурувват эди, уларни сочишга, кўнгилларнинг қулфларини очишга нега шошилмадинг?! Бу билан қанча савобдан қолдинг, ахир! Худо берган қанча имкониятинг юзага чиқмай исроф бўлиб кетди! Биз ухладик, бесамар йиғинларда умримизни қиймаладик, зангори экранлар қошида қанча вақтларимизни моғор босди: ўқилмаган китоблар ичида ҳазиналар қолиб кетди, шеърлар ёзилмай қолди, қўлимиздан келадиган ихтиролар қилинмай, бўладиган ишлар бўлмай қолди, эринмаганингда қанча кўнгил сўралар эди, қанча дуога сазовор бўлар эдинг! Аллох сени сайлаб, яхши ишларга қодир қилиб яратди, сенинг эса юзинг шувут бўлди, ўзингни ўзинг ўғрига олдирдинг, жавобини энди ўзинг бергайсан...

Хадиснинг «... агар ёмон бўлса, ёмонлигини аввалроқ тўхтатмаганига пушаймон бўлади» жумласига тўхталсак.

... Эгачи-сингил куда бўлдилар. Келинчак тўй ичи каттиқ оғриб қолди, қудачилик узилди. Опа – қизнинг онаси, кўп куйинди, синглиси билан юз кўрмас бўлишди. Орадан йиллар ўтди. Йигит бола-чақали бўлиб кетди. Опа оғир дардга чалиниб, узок ётди ва оламдан ўтди. Сингил онасининг тириклигида юрак ютиб келолмади, аммо таъзиясида келиб ўтирди. Тунов кун ишу аёлнинг йиғлаб айтган дил розини эшитиб қолдим: «Бўлмас такдир ўртага тушиб, юзим қаро бўлиб қолди. Опам аразласа, мен ҳам аразлаб юраверибман. Нега биттагина опамдан айрилишим керак, бу Аллохнинг ишику деб, итарса ҳам ёнига ёпишиб олмайманми, – дея йиғларди у, – овозларига тўёлмай қолдим, жони оғриганда бошини босолмадим, қўлим билан пишириб, оғзига бир қошиқ емак тутолмадим, отамиз, онамиз, ёшлигимиз ҳақида суҳбатлашиб юракларини яшнатолмадим! Юрагим сезади, опамнинг ҳам менга айтадиган меҳр тўла гаплари бор эди, ичида кетди, эшитолмаганим армон! Минг армон, миллион армон!»... Кечиккан армон – душман армондир, ҳар биримизни шу ғафлатдан асрасин.

Ёмон ишни қилаётган одам, яъни ўғрилиқ, зино, дилозорлик, ёлғон ва ҳаромга қўл ураётган одам бу ишининг тўғримаслигини сўзсиз билиб туради. Қизиқ, улар шундай пайтларда ўзларини қандай овутишаркин?! «Шу охириги мартаси, бошқа бундай қилмайман», дермикин? Ё «савоб ишларни кўп қилиб гуноҳимни ювиб

юбораман», дермикин? Ёки у Аллоҳнинг борлигига ишонмасмикин-а?! Ўзини тўхтатолмаётган бўлса ҳам, ўз ишидан хижолат бўлиб турган одам, ёмонликка ёмонлик қайтишини билиб турган одам аҳмоқ эмас. Ёмон ишнинг минг хилини ўйлаб топаётган одам ҳам аҳмоқ эмас! У шайтонга тобе, шайтонга шогирд! Ва у ақлини ёмонликка ишлатгани учун икки дунёси ўт ичидадир!

Пушаймон бўлишни ўлимга такаб олиб келма! Бир соатлик, бир кунлик, бир ойлик, ана бор, ўн йиллик нафс ороми деб абадиятингни куйдириб юборма! Номакбул ишга қўлинг кетаётганда, кадаминг қинғирлашганда дарҳол тўхтат! Билиб қўй, дунёда сенга кучи етадиган фақат ЎЗИНГСАН! Ўзингнинг нозик жойларингни биладиган, сени энг тушунадиган ва тўғри йўлга соладиган ЎЗИНГСАН ВА ЯНА ЎЗИНГСАН! Ўзингни эпла, ўзингни тут, ўзингни асра — шу амалларингдан қисматинг яралади.

ЖОНИНГДАН ЯРАЛГАН ДУШМАН

*Ўлдирсанг ғозий ва ўлсанг шаҳид
бўлишингга сабаб бўладиган душман
хавфли душман эмас, балки хавфлисиз
пушти камарингдан бўлган боланг
ва қўл остингда бўлган мол-мулккингдир.*

Ҳадис

Енгсанг ғозий, қурбон кетсанг шаҳид бўлишингга сабаб бўладиган хавфли душман ким ўзи? У жонингга, хонумонингга қасд қилиб турган куч. Жону мол нима эмиш, имонингга,

эътиқодингга, ватанинг ва ориятингга қирғин эълон қилиб келаётган хатар! Ҳадис эса шу даражотдаги душманни ҳам у қадар хавфли эмас демокда. Чунки у кунда эмас, ора-сира, вақти-вақти билан пайдо бўлади. Унга рўбарў бўлишга ҳамиша рухан тайёр турасан, захирангга мўлжаллаган чора-тадбирларинг бўлади. Хатарлар оралиғида эса сен ўз маром ва ороминг билан яшайверасан. Ҳушёр бўлсанг, устозинг зукко, тарбиянг тайинли бўлса, албатта, илмли ва тадбирли бўлажаксан ва ҳар қандай душманни ҳар боб билан ура биласан, енга биласан!

Аммо **«душманнинг хавфлиси пушти камарингдан бўлган боланг»**, дейилмоқда ҳадисда. Аввало, дунёдаги энг ёмон одам ҳам фарзандидан зарб емасин! Нима учун уни «душманнинг хавфлиси» дея аталмоқда? Инсониятнинг қарзу фарз шиори: улғайгач, ота-онани авайлашдир. Шунинг учун боланг тарафдан ҳеч қачон хавф кутмайсан, аксинча, ҳар қандай ҳолатда уни нажоткор деб биласан, кўнглинг тўқ туради. Агар, Аллоҳ кўрсатмасин, у ноқобил чиқса-чи, ғафлатда коласан: у бағрини бағрингга босиб туриб, қўлини елкангга қўйиб туриб оёғингдан чалади, бу – бир! Иккинчидан, унинг хавфли душманлиги шуки, қаеринг нозиклигини яхши билади ва зарбани кутилмаганда ўша ерингга беради, ўнлаб жангдан омон чиқиш мумкин, аммо боласи панд берса, бутун қолган одам йўқ! Қолаверса, у энг баттол кимсанинг ишини қилса ҳам, икки дунёингни талатўпга айлантирса ҳам, унга қўл кўтаролмайсан! Чунки у боланг! Жонингдан бўлган! Ўзинг емирилиб,

уни катта қилгансан. Кўз нурунгни бериб, жамики бойлигингни унга атаб қўйгансан. Боланинг нархи жуда қиммат, кўксидан итаролмайсан, «керак эмассан» дея олмайсан! Ундан кўра бу дунёдан ўзинг кетиб қўя қолганинг маъқул кўринади!.. Яна энг ёмони шуки, болам мени шу қўйга солди деб бировга тиш ёролмайсан, шикоят қилолмайсан. Кўриб турибсанки, атрофдагилар фарзандлари туфайли яйраб-яшнаб юрибди. «Нега менинг болам бундай?» деган савол ўзингнинг дилингга санчилади-ю, бировлар бу гапни айтмайди дейсанми!

Хўш, нега айнан сенинг боланг шундай бўлиб қолди?! Барака топкур, ҳеч бўлмаса мана шу кийин пайтда кибрингдан, кожлигингдан бирпас тушгинда, танангга ўйла, ўзингни титкилаб кўр. Ҳеч қачон бола ўзидан ўзи ота-онага зиён келтирадиган бўлиб қолмайди. Ё отаси, ё онасининг гуноҳи учун Аллоҳ боласини жазога айлантиради. Боласи куйдираётган бир аёл жазава билан додларди: «Қайси гуноҳларимга худо мени бундай қийнапти, кўргуликларим мунча кўп бўлмаса?!» Аслида, «Фалон ишим учун тавба қилдим, пистон гуноҳимни ювиш учун имкон бёр, мени шайтоннинг йўлидан айир!» дея тазарру қилиши керак эди. Бир накл бор, у ҳеч қачон ўзгармайди ва бирдай жаранглаб тураверади: **Хар ким экканини ўради!**

Ёмонликни яширишнинг, кўмиб ёки ёкиб юборишнинг ҳеч иложи йўқ! У албатта эгасини фош қилади. Тоғларнинг орқасида, ҳеч ким йўқ жойларда номаъқулликни қилиб келасан, гувоҳ йўқ, демак, гуноҳ ҳам йўқ дейсан ўзингча!

Аммо Яратган эгам болангнинг уруғини худди ўша гуноҳларингга экади. Боланг гуноҳингдан сув ичиб, гуноҳингдан озиқа олиб улғая бо-
ради. Ва унинг захарли мевасини ҳам қисмат ўзингга едиради. Куйдирадиган болани етиш-
тирган ўзинг! Тўғрироғи: бировлар билмайдиган гуноҳларингдан пиширилган ош у! Унга сендан бошқа эга ярашмайди!

Ўз болангнинг «хавфли душман»лигига бир нечта мисоллар келтирай: бир эмас, бир неча манзара кўз олдимга келиб турибди – унинг ота-онаси олимлар эди, аммо болани эвлаб бўлмади – кичиклигидан кўзи бежо, бир жой-да узок туролмайди, бир иш билан муттасил шуғуллана олмайди. Ичида васвасаси борлиги шундоққина кўриниб турарди, ҳали мўйлаби сабза урмай туриб нашавандларга қўшилди. Тарбиянинг ҳамма усуллари кўлладилар, орқасидан тушиб олдилар, чандон куч, чандон пул сарфладилар, бўлмади. Уйлаб қўйдилар, келиннинг сепи тугул, никоҳ узугигача сотиб юборди... ва ўзи ҳам шу йўлда тугади. Бу фо-жианинг сабабини ўйласам, шубҳам таржимаи холининг бир хунук жойига кадалади: бу бола никоҳсиз бино бўлган эди!

Иккинчи мисол: ота-она – доно, нуфуз-ли ишларда ишлайди ва ҳурматга муносиб ин-сонлар, аммо ўғли фирибгар бўлиб улғайди, фирибгарлик дегани минг бир гуноҳ гулдаста-си экан, у риёкор – тинмай ёлғон ишлатади, у – ўғри, бировнинг пул-молини шилиб кетади. У – бешафқат, орқасида одамлар кон қақшаб қолади! Ва у иблис – еб-йўқотиб юборган ҳамма тўловларига кексайиб қолган ота-она-

сини тўғрилаб, хомталаш қилди, яшаб турган бошпаналаригача гаровга қўйишга мажбур этди. Ота-она учун бундан-да ортиқ хавфли душман бўладими? Хўш, нега шундай бўлди деганингизда, яна бир ёмон хужжатга йўлиқасиз: бу эру аёл ёшликларида бирга ўқигандилар, ўзларича гўё севишдилар ва никоҳсиз (тўйдан олдин) топишдилар-да, бу беҳаё жасоратнинг номини «мухаббат» деб қўйдилар! Бу гумрох бола эса уларнинг харом меваси!

Яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам бамисоли уруғ дедик, илдиз отаверади ва яхши-ёмон боғларга айланаверади. Яна бир тақдир: бир оила ўқишни битириб қайтган ўғлини уйлантирмоқчи бўлди. Маслаҳат билан кўнгиллари тортган бир хонадоннинг қизига харидор бўлдилар. Фотиҳа маросимлари ўтказилди, ота-она қувончининг чеки йўқ. Аммо бир жувонмарг қиз кириб келди ва «ўғлингиз мен билан ваъдалашган, бошкага уйланадиган бўлса, уйингизни дўзахга айлантираман» деди-да, ўтириб олди. Ота-она музлаб қолди, нафақат ота-она, бутун маҳалла-қўй, қавму кариндош қарахт қотди! Бу қиз ўлгурнинг ортда қолган ота-онаси ҳам бу пайтда бўлганича бўлгандир! Еру кўкка шарманда бўлган қуёвнинг нархи қанча бўлди энди? Тўй ҳам ўтди, аммо бу келиннинг келиши, қўйниларига муздай илоннинг кириши билан тенг бўлди. Унга бир умр исимадилар, қарабсизки, аламзадага айланди, ўзи ҳам бир умр яйрамай ўтди. Дард устига чипқон деганларидай, бир боласи ноқобил чиқди, уларни чор атрофга шарманда қилди. Аллоҳ душманни уларнинг ўзидан ясаб қўя қолди.

Яна бир мисол: ўғил ўзича севиб уйланди, келин бойроқ, куёв томон камбағалроқ. Қиз: «Ота-онангга хизмат қилмайман, бошқа жойга бориб ишлаймиз» деди, ландавур ўғил кўнди. Хотини рухсат берса, келиб ота-онасини кўриб турди, рухсат бермаса йўқ! Хотини эриб турганда совға-повға қилар, чимирилса, иккита нонсиз ҳам келиб-кетарди. Бир умр эркак боши билан бир калтабин аёлнинг ногорасига ўйнаб ўтди. Бугун эса бир ўғли шундай куйдирдики, тингани, кўнгани ер устидан жой тополмай қолди, кунда бир неча бор ўлимига рози бўлиб яшаб боряпти. Бир хотинга қулчилик қиламан деб, ота-онани ранжитган эркакнинг ҳеч бўлмаса битта фарзанди шундай бўлиши аниқ эди!..

«Қўлингдаги мол-мулкинг ҳам хавфли душмандир», дейилмоқда ҳадисда. Молу давлатга ишқинг туша бошладими, демак, нафсинг ўса бошлади, эҳтиёт бўлки, у ёғи беҳосият бўлиши мумкин. Яъни, у сени ибодатдан, холис савоб ишлардан, мутолаадан, оиланг билан завқланиш, болаларингнинг кўнглини олишдан, кечалари уйқудан чалғитади. Камбағал киши сендан минг марта хотиржамроқ, яйраброқ яшайди. Молинг бўлса-ю, доим кўзинг жавдираб, хавотирда умринг ўтса, бойликнинг душманлиги шу-да!

Айтгин, айтгин, Аллоҳ сени адаштирмасин, яъни молингга ҳаром аралашиб қолмасин, топган пулингда бировнинг кўз ёши бўлмасин, илоҳим. Бойлик топишдан аввал миллий ахлоқимиз қоидаларини обдан ўрган, нима ҳарому нима ҳалоллигини бил! Ҳаром пулнинг уйингга ки-

риши балонинг киришидир! Фарзандларингга бахтсизлик, баданингга касалликнинг келишидир! Бундан хавфлироқ душман борми дунёда!

Мол, пулингнинг бисёрлиги муборак бўлсин. Лекин, бойликнинг барқарор бўлиш сири ни-мада, биласанми? Закотсиз, эҳсонсиз, атрофга силаи раҳм кўрсатмасдан ҳеч ким давлатманд бўлган эмас. Қадим бойларнинг ҳаммаси хайр-садақали бўлганлар, миннатсиз, шов-шувсиз, ғоят хуфёна тарада ёрдамталаб инсонларни қўллаганлар, ўстирганлар. Шунинг учун ҳам уларнинг бойликлари авлоддан-авлодга ўтиб келаверган...

Ўзимизни гозалайлик, ўзимизга юриш килайлик, ўзимизга ҳабиб ҳам, табиб ҳам ўзимиздир.

ТАНДИР КИЙИБ ЮРГАН БЎЛМАЙЛИК!

Аҳмоқдан сақлан!

Ҳадис

Имом Ғаззолийнинг «Эй фарзанд...» рисоласида келтирилади: «Муолажани қабул этмайдиган касаллик — аҳмоқликдир». Чунончи Исо алайҳиссалом демишлар: «Ўликни тирилтиришга қурбим етди, илло, аҳмоқнинг давосига ожиз қолдим». (Исо пайғамбарнинг мўъжизаси ила ўликни тирилтиришига ишора бор.) Аҳмоқ шундай кишиким, озгина муддатда ақлий ва шаръий илмлардан нари-бери хабардор бўлалади-да, дуч келган одам билан ана шу ўрганганлари юзасидан мунозарага киришиб, тортишиб юради. Ақлига оғир келган масалаларни улуғ донишмандлар учун ҳам мушкулот

(тушуниксиз) гумон килади ва ул муборак зотларнинг кадрига етмайди. Берган саволлари эса бачканалик, сийкалик, демакки, аҳмоқликдан нари ўтмайди. Ана шу каби аҳмоқларнинг савол-жавобига андармон бўлмаслигининг маъқул... Ҳозик табиблар муолажа қор қилмайдиган бундай беморни олдиндан билиб, беҳудага овора бўлишмайди... Аҳмоққа жавоб — сукут».

Бир шеъримда куйидаги мисраларни битган эдим:

*У — бекам ўзича, у — тугал етук,
Ўзига қўйгани — энг олий баҳо.
Унинг назарида Қуёш ҳам хунук,
Ой ҳам энсасини қотирар гоҳо.*

*У тинмай булбулга тилайди заво,л,
Уйқусига халал бергани учун.
Хатто ўз юрагин олади малол,
Тинмайин «дук-дук»лаб ургани учун!*

*Уй, рўзгор, жигарбанд мисоли бир тўп,
Гоҳида иргитар, гоҳида суяди.
Болалар хуркагу эрнинг шўри кўп,
Ундан яхши-ёмон тенгдан куюди!...*

Хатто пайғамбарларни лол қолдирган бундай кимсаларнинг атрофимизда етарлича топилишидан, улар билан ёнма-ён яшаш пешонада борлигидан афсус чекасан, киши. Баъзан эса билиб-билмай уларнинг ишини такрорлаб қўйишдан кўрқиб ҳам турасан! Назаримда, бундай инсонларнинг борлиги ҳам Аллоҳдан: ё бизни синайди, ёки улар биз учун жазодир — қайсидир гуноҳларимиз эвазига рўбарў келамиз. Агар шундай инсон сенга келин ё куёв бўлиб қолса, сафарда ҳамроҳ бўлса, қўшни ёки

куда бўлиб қолса, ахволинг, аён! Бундай пайтларда фақат ақлингни тўпла! Ақлинг борлигини исботла, яъни ўзингни асра! Ахмоққа жавобан сукут сақлашнинг оти сабр, яъни Аллоҳнинг имтиҳонидан ўтишдир. Агар унинг ҳар бир ҳаракатига жавоб бераман десанг, кунда бир портлашинг керак. Ахмоқ-ку, кўнглига келган гапни айтиб-айтиб, хоҳлаб турган ишини қилиб кетаверади, аммо сенга оғирроқ бўлади, чунки сен таҳлил қилиб турасан, нотўғрилигини билиб, изтироб чекасан. Шундай пайтда эхтиросингни, ғазабингни бос-да, аксинча, унга раҳм қил, уни ёмон кўрма, унинг умр бўйи шу алфозда яшаб ўтишини тасаввур эт ва ачин! Ва феълини юмшатадиган мулозамат топ, зарарсизлантир-да, ёнидан нари кет. Қарғадан булбулликни сўраб бўлмайди, ахир!

Бундай одамлар фақат баҳс-мунозарадагина кўзга ташланмайди, уларни турфа тутумларда учратиш мумкин. ...Сингил аканикида туриб ўқияпти, тўғрироғи, қишлоқдан келиб, акасиникида турибди. Ака жўжабирдай жон, ночоргина рўзғор юритади. Ойликка термилиб, моддий жиҳатдан аҳволи унча эмас. Уйда емак-ичмак бор, аммо синглисига мўмай пул тутолмагани, яхши кийинтиролмаганидан хижолатда. Сингил эса калтабин, нукул «менинг отам йўк, акамнинг уйда сиғинди бўлиб яшаяпман, қўлим пул кўрмайди» (бу унинг кундалик дафтари-дан кўчирма) дея пинхона йиғлаб юради. Бир куни дарсдан кейин қараса, йўлкарага пули қолмабди. У ўқийдиган институт шаҳар чеккасида, яшайдиган жойи эса бу ердан йигирма километрча нарида. Битта транспорт билан

борилади, у пайтларда чинта бор-йўғи ўн беш тийин эди. Шугина тангани (бир-бирини совғасаломлар билан йўқлашиб юрадиган бир тўп дўстлари бор) истаган дугонасидан олиб турса бўлади-ку, хатто ҳайдовчининг ўзига «шундай тасодиф бўлиб қолди, эртага қўшиб тўлаб қўяман» деса, олам гулистон, йўқ, «мен шундай ғариб инсонман, қийинчиликда яшаганман, йўлкирам йўқлиги учун қишлоқдан шаҳарга пиёда келганман» деган гапни, эҳтимол, кимларгадир аянчли ҳикоя қилиб бериш учунми, яёв йўлга чиқди. Ва акасиникига ета-етгунча йиғлаб келди. Ва кела солиб буни кундалик дафтарига битиб ҳам қўйди. Сиз: «Нега эрталаб пул сўрамадинг ё нега бирортасидан олиб турмадинг?» – дея бўғилиб сўрайсиз. «Ҳеч кимга малол келишни хоҳламадим», дея минғирлайди у. У ўзича бу ҳаракатини донолик деб билади.

Яна ўша сингил хакида. У ўқишни битирди. Қишлоғига қайтиб, турмушли, бола-чақали бўлди. Қахратон киш кунларининг бири, ғира-шира тонг пайти келиноий деразадан қараса, кўчадаги ёғоч ўриндикда тизза бўйи қорга ботган, кўрпачага ўралган болани бағрига бостан бир аёл ўтирибди, яхшироқ тикилса – қайнсинглиси! Чопа солиб пастга тушди ва жон-жаҳди билан: «Болани нега қақшатиб олиб ўтирибсиз, нега тақиллатмадингиз?!» деса, «Сизларни безовта қилгим келмади» дермиш яна! Баттолни қарангки, эри билан гап талашиб қолган-у, кечаси ўн иккидами, бирдами, уч ойлик чақалок (яна касал чақалокни)ни кўтариб шартта йўлга чиққан. Ака бошқа шаҳарда яшайди, масофа беш-олти соатли йўл, бир боло қилиб тонг-

га якин етиб келади. Етиб келгунча боланинг таги нима бўлди, бу қирчиллаган қишда унга совукнинг таъсири қандай бўлди, ўзи ҳам янги туккан хотин — ўзининг аҳволи нима бўлди?! Буларга ақли етиб турса-да, эр туфайли қандай ёмон аҳволга тунганини намоёиш қилиш учун, «акасининг эшигини бемахалда тақиллатишга журъат этолмай, совукда дилдираб туришга мажбур бўлгани»ни эрига пеш қилиш учун совукда тураверган! Қишнинг чилласида, яна тонгда, очик изғиринда чакалоқ билан қанча турганини худо билади! Лекин шундай ҳавода нафақат 10 дакика, 5 дакика туришнинг ўзи бўладими! Кейин маълум бўлдики, у уйдан ярим тунда ҳеч кимга айтмай чиқиб кетган. Эрталабгача ҳам сабр қилолмаган, нималарга қодирлигини кўрсатиб қўйгиси келган-да, шайтони «болангни ўйлама, кет, эринг бир кидириб бўлганича бўлсин», деган. Хўп, акасиникига ҳам етиб келди. То тонг ёришгунча эшикни тақиллатмай туриши-чи? «Бу — одоб», деган унинг «доно» боши. Бола-чи, дейсизми? Э, бола совукдан қотса қотар, муҳими, у шайтон буюрган ишни қилиши керак!..

Яна бир мисол. Бир аёлга эрининг биров билан дон олишаётгани ҳақида хабар етди. Бу унга олампумул фожиа бўлиб туюлди. Куёвлари бор, келини бор, набиралари бор. «Нима бўлса бўлар, — деди, — у қилган ишни мен қилолмайманми», — деди! Ва бир белбоғ пулни бир ёшгина номаҳрамнинг белига боғлади-да, «Мен эримдан қасд олишим керак, шу пул тугагунча мени фалон шаҳарга олиб бориб ўйнатиб келасан», деди...

Яна бир аёл ҳам эрининг бошқа боққа мўралаганини билиб қолди. У анови аёл қилган ифлосликни қилмади, лекин барибир унинг иши ҳам хунук бўлди: кўришганки кишига, учраганки остонага, борганки жойида «мен яхши эдим, эрим яхшилигимни билмади, бошқа аёл билан гаплашяпти» дея кўз ёши тўкаверди. Уйида тутум остин-устун, на оналигини, на аёллигини бажаради, ота-онаси янги ўлган одамдай уйига мотам билан кириб, мотам билан чиқади. Одамлар унинг арзи додидан кочадиган бўлгунча идорама-идора, танишма-таниш эрини дастурхон қилиб юраверди, юраверди...

Бу иккала аёл калласини эркаги хато қилгандан кейин йўқотгани йўқ! Улар оналаридан шундай туғилганлар. Асли, уларнинг хамиртурушларида чатоклик бор ва қисматлари ҳам шунга яраша битилган! Бу аёлларни йўлдан қайтариш учун ҳеч ким уринмади, дейсизми?! Ҳамма гапингиз тошга сув селгандай бефойда кетаверади — улар, Имом Ғаззолий айтганларидай, муолажа қор қилмайдиган беморлардир.

Бир нобакор эркаки биламан, бир кунда беш хил тусга киради: бирданига аёлига хезланади-да: «Ҳозир аклли турганинг билан ўн йил бурун кимга кўзингни сузганингни қаердан биламан!» дея ташланади. Ёки: «Фалончи сенга астойдил салом айтди, қани айт-чи, орангда бир гап бўлмаганми?» дея сиқувга олади. Ёки: «Тоғаларингни мунча кўп гапирасан, тагида бир гап йўқми ишқилиб!» дейишгача боради. Бир куни ҳатто: «Мунча уканг сенга меҳрибон, у ҳам барибир эркак киши!» дер эмиш. Уни жинни деб ўйларсиз балки? Йўқ, у соғларнинг

рўйхатида туради, ҳамма катори ишга бориб, ишдан келиб, китоб ўқиб, тўйларга бориб, яса-ниб-тусаниб орамизда юради. У фақат туғма аҳмоқ!

Хўш, бу мисолларни биз нима учун келтиряпмиз? Уларга насихат ўтмаса, тарбия кор қилмаса! Жиннини даволаш мумкин, аммо аҳмоқни даволаб бўлмайди. У ҳақда гапирмоқдан не наф? Ниятимиз қиссадан ҳисса чиқазмоқдир: «Донишқишлоқ латифалари»да Эркин Воҳидов зинҳор тандир кийган Матмусанинг устидан кулмаган, мақсади, «Ҳой биродарлар, эсимизни йиғайлик, тағин биз ҳам тандир кийиб юрган бўлмайлик», деган, хавотирни айтиш бўлган.

Пайғамбаримизнинг ҳадиси «Аҳмоқдан сақлан» тарзида битилган бўлса-да, кўпроқ «сен ўзингни аҳмоқликдан сақла» маъносини билдиради-ёв! Аҳмоқларга ўхшаб ҳаракат қилиб қўймагин демоқчи! Қуюшқонга сифмаётганки иш, ўзингни ва ўзгаларнинг асабларида ўйнайдиганки ҳаракат аҳмоқликдир. Сен бундай қилмайсан, иншооллоҳ. Чунки сенинг худо берган ақлинг, фаросатинг бор. У беморлар ақлан ноқислар ва икки дунёлари қуйиб кетаётганини билмайдилар. Сен эса бор ақлингни атрофга кўрсат, уни йўл бошловчи сайла ва бу нақд бойлигингдан маза қилиб фойдалан ва икки дунё бахтига эриш.

МУСУЛМОНЧИЛИКНИНГ ШАРТИ – ҲИЛМ!

Аллоҳдан қўрқ! Яхшиликнинг кичкинасини ҳам кичик демай қилавер. Агар-чи, челагингдаги сувни сув олмоқчи бўлган кишининг челагига қуйиб бериш билан ёки биродарингга очиқ чехра ила юзланиш билан бўлса ҳам яхшилик қил...

Ҳадис

Динимизнинг ва ундан сув ичадиган миллий одобимизнинг мазмун-моҳиятига эътибор берилса, «Яхшилик қил!» деган ягона фалсафа, ягона буйруқ жаранглаб туради. Бу гапда хосият кўп. Айтиш мумкинки, бахтнинг калити шу ҳикмат!

Сиз бир одамга яхшилик қилишни ният қилдингиз, аммо ҳали ҳаракатга тушмасингиздан, Яратганнинг ҳимматига қойил қолингки, мушкулларингизга ечим кела бошлайди. Ишонаверинг, «одамларга яхшилик қилсам, қандай яхши бўларди-я», деган ўй ҳаёлингизга келган заҳоти вужудингизга покизаловчи бир нур тушади. Ё бошқача айтганда, бировларга яхшилик илиниш – садақанинг ўзи, дарҳол йўлингиздаги, дилингиздаги ғуборлар кета бошлайди. Ҳадисларнинг бирида инсоннинг атрофида 99 хил ажал айланиб юради дейилган. Сизни машъум ажалнинг домидан асраётган, то кексаликкача ёнингизда қўрғон бўлиб борадиган қўриқчингиз, билиб қўйинг, бировларга пийсабилло қилган яхшиликларингиздир!

«Аллоҳдан қўрқ!» дейилмоқда ҳадисда. Бу «яхшилик қилмай юришдан қўрқ» дегани! Де-

мак, биз умрбод бир-биримиз учун мурувватга буюрилганмиз. Яхшилик бизнинг фарз амалимиздир. Энг кичик миқдорда бўлса-да, инсонларга узлуксиз яхшилик илинишимиз шарт. Яратган лабзда буюк! Мурувватда бекиёс! Ва қахрда каттиқдир! Агар унинг бир буюрганини адо этсанг, жавобини ўнта қилиб қайтаради. Агар унинг йўлига юрмасанг, қахридан қочиб қутулмайсан: ўлигингу тиригинг ўтда қолади! Атрофга кўзингизни катта очиб қаранг, айрим инсонларнинг қай ахволга тушганини кўринг ва синчиклаб уларнинг босиб ўтган йўлини, феъл-атворини таҳлил қилинг, дархол жавобини топасиз!

«Яхшиликнинг кичкинасини ҳам кичик демай қилавер», дейилмоқда. Чунки ҳар бир илоҳий вазифанинг мағзида мўъжиза бор. Сизнинг арзимаган бир яхшилигингиздан не не гўзалликлар бино бўлиши мумкин. Хатто қинғир тўғриланиб, ёмон яхшиланиб кетиши мумкин. Аслида, сизнинг биргина дуруст ишингиз ҳеч қачон ўшанча кўзғалиш қилолмайди, унга ҳосияту баракот кўшаётган Яратганинг Ўзи.

Дейлик, эрталаб кўчангизни тозалаётиб, кўнглингиз чопди-да, кўшни дарвозанинг атрофига ҳам сув сепиб, супуриб қўйдингиз. Бор-йўғи шу ишни қилдингиз! Энди бунинг шарофатини кўринг: қўшингиз бу ҳолдан бошқача севинди, шошганича кириб хурсандчилигини уйдагиларга етказди, уларнинг ҳам чехралари ёришди. Бу ҳуш ҳаракат хонадоннинг катта-кичик болалари хотирасию қулоғига муҳрланди — бу ҳам бир тарбия дегани. Қўшингиз эса сизга

сиздан ортгириб яхшилик қилишни кўнглига тугиб қўйди. Ўзини қарздор ҳис қилди, юрагининг бир ипи сиз томонга боғлангандай бўлди, дарҳол нолуштага пишираётган нарсасидан илингиси келди, «ўз қўлим билан бериб чиқа қолай, раҳматимни ҳам айтиб оламан» деди. Қарабсизки, уйингизга саҳармардондан одамларнинг розилиги кирди, қўшнининг кўзлари тўла муҳаббат кирди, қолаверса, ликопчада ризқ кирди, энг муҳими, Аллоҳ сиздан рози! Яна бир мўъжиза шуки, иккалангизнинг ҳам кайфиятингиз кўтарилди, сизлар бу туришда бугун бировга қаттиқ гапирмайсиз, ёмон ниятлар қилмайсиз. Ўзингизни ҳурматингиз ошгандай, қадрингиз ўсгандай ҳис қилдингиз, демак, дадиллашасиз, унча-мунча дардларингиз эсингиздан чиқади... Булар ҳаммаси Аллоҳнинг сизга марҳамати! Қилча яхшиликнинг филча шарофати шу, биродар!

Бир кун саҳарлаб дарвозамизни очсам, хали кўчиб келмаган қўшнининг машинасига кўзим тушди, экинларидан хабар олгани келибди чоғи. Меваларимиз фарқ пишган пайт, бўлажак кўпнимга лутф қилгим келди: бир идишда анжир териб чиқдим, арзимаган нарса учун чакириб безовта қилмайин, ким тортик қилганини билмай қўя қолсин деб, машинанинг капоти устига қўйиб, кириб кетдим. Кейин эшитсам, қўшни йигит чиқиб, анжирга кўзи тушибди. Қараса, нақ дадаси яхши кўрадиган кўк анжир эмиш. Бошқа ёққа шошиб турганига қарамай, аввал ота уйига кирибди, анжирни бериб, сўнг керакли жойга ўтиб кетибди... Шугина неъмат тагига тўкилиб ё қушларга ем бўлиб

кетилиши ҳам мумкин эди. Аммо кўнгил олгани ишлатилгани шарофатли бўлди: фарзандининг эрталабда унга ёккан нарсани кўтариб кириши отани бир хурсанд қилди! Йўлга тушган еридан отаси учун атойти қайтганига такрор севинди! Мевалар бизникидан эканлигини билиб қувончи зиёда бўлди! Ёши улуг одамларнинг юраги бу кайфиятдан сув ичди, бир кунга бўлса-да, тетиклашганлари аниқ. Орада ўғил ҳам дуо олиб қолди. Ўша куни, албатта ишти юришган бўлиши керак. Қолаверса, бу оиланинг кўнглида бўлажак кўшнилариимиз ёмон эмас экан, деган илиқлик уйғонди. Нафсиламрини айтганда, кўшниларнинг бир-бирига ёкиб қолишидай гўзаллик борми дунёда?! Яна ҳам ёкимлиси шу бўлдики, беш-олти кун ўтгач, дарвозадан бир хушрўй йигит кириб келди ва табассум билан: «Мана булар бизнинг боғимиздан, дадам бериб юбордилар, мен Хожиканинг кичик ўғли бўламан», деди. Бир қути беҳимисан, беҳи, бир қутида нок, узум. Кўриб турибсиз, бу неъматларни кўшни эмас, менга Аллоҳнинг Ўзи юборгани аниқ!

«...биродарингга очик чехра ила юзланиш билан ҳам яхшилик қил» жумласига эътибор қилайлик. Хўш, табассум ҳам наф ўрнида ўтиши мумкинми? Албатта-да! Пайғамбаримиз бекорга бунга урғу бераётганлари йўқ. Кишининг юзи ҳам бир ҳужжат, яхши-яхшимаслигидан далолат бериб туради. Ишга борсанг ҳам, ишдан келсанг ҳам, сафарга чиқсанг, касалхонга тушсанг ҳам, атрофдагиларнинг қош-қовоғига қараб сенинг ҳам кайфиятинг ё у ёқлик, ё бу ёқлик бўлади. Кайфият эса муҳим нарса – бу-

тун фаолиятингни бошқаради. Айрим халқларда болаларига кулиб туришни воят каттиққўллик билан, йиллар давомида ўргатар эканлар. Му- сулмончиликнинг асосий шарти ҳам – ҳилм! Қани, ҳилмнинг аҳамиятига озгина тўхтайлик: бировга кулиб қарадингми, демак, сен уни ёмон кўрмайпсан дегани. Сенга бокиб турган одам ҳам очик чехрангни кўриб, дадил ёндашади, бу менга панд бермайди дейди, самимийли- гинг эвазига ҳожатингни чиқаргиси келади ва фойдангга иш тутади. Қолаверса, кулиб туриб бировга бакириб бўлмайди, яъни табассуминг жаҳлингни жиловлаб, хатар ўтиб кетгунча сен- га сабр бериб туради. Бу юксак маънавият бел- гисидир. Ҳеч қачон ичи тор, хусуматчи, кибрли одам чарақлаб кулиб туролмайди. Инсоннинг юзидаги иқлим унинг ичидан ўсиб чиқади. Де- мак, очик чехраликни одат қилган одамлар бо- тиний дунёларини ҳам тартибга солган инсон- лардир.

Лекин орамизда феъли тўла яхшилик бўла туриб, уни намоён қилишни билмайдиганлар ҳам анча-мунча. Ўзининг қандай эканлигини тушунтиролмаслик ҳам омадсизликдир. Гоҳида бу, ҳатто одобсизлик бўлиб кўриниши ҳам мум- кин... Вилоятларнинг бирига сафарга бордим. Тегишли идоранинг олдида машинадан тушдим. Узоқ йўл юриб келганман, кўлимда катта сафар сумкаси. Мен келяпман, идора олдида бир тўп йигит турибди, аксарияти милиция формаси- да. Улардан биттаси узоқдан менга синчиклаб қарадида-да, шерикларига нимадир деб шипши- ди, қолганлари ҳам бир-бир қараб, яна ўзаро сўзлашавердилар. «Худога шукр, танишди», деб

ўйладим. Яқинлашганимда суҳбатлари тинди, лекин менга қарашмади. Яна ҳам яқин келдим, индашмади. Олдиларидан ўтаётиб «Ассалому алайкум!» дедим. Иккитаси тутила-тутила «яхшимисиз» деган бўлди, қолганлари тараддудланганича қолди. Зилдай сумкани кўтарганча хануз кетиб боряпман. Улар чурқ этмай туришибди! Бирдан ўзимга таъсир қилди. Тўхтаб уларга ўгирилдим: «Ўғилларим, мени танияп-сизларми?» дедим. Бироз шошиб қолишди, бир дадилроғи «Таниймиз, сиз Турсуной опасиз» деди. «Танисанг, югуриб келиб юкимни олмайсанми, болам!» дедим. Дарҳол битта сумкамга бештаси югура келди. Мен эса хануз ўзимни хўрланган сезар эдим. «Шахрингизга меҳмон бўлсам, орқангизни ўгириб олмасдан «хуш келибсиз, оша, келинг, ассалому алайкум», десангиз, хурсанд бўламан-ку», дедим гинамни яширолмай. Апил-танил менга йўл кўрсатган бўлдилар, қизариб-бўзариб керакли одамнинг ёнигача бирга кузатиб қўйдилар. Билиб турибман, уларда ҳам бир ғашлик қолди, мен эса баттарроқ вазмин тортдим! Бирдан Фарғона водийсини, унинг дўконлари ва дўкондорларини соғиниб кетдим: кирсангиз «хуш келибсиз, келинг, меҳмон» дейишлари, дўконидан ҳеч нарса харид қилмасангиз ҳам, юзларида нур балқиб «келиб тулинг, меҳмон, яхши боринг» деб кузатишлари қандай ёқимли-а!

Худо сени кимга дуч қилса, кулиб қара! Иложини қил, бировга қарамасдан аввал юзингга табассум ёйиб ол! Сен қаердан биласан, балки у Хизрдир! Хизр бўлмаган тақдирда ҳам, бандасига очик чехра билан қараганинг учун

Аллоҳ сени Хизрга йўлиқтиргандай қўллаб юборса ажаб эмас!

Инсоннинг юрагидагию, ёнидаги бўш жойлари факат инсон билан тўлади. Меҳр-мухаббат, яхши муомала дилларингизни яйратади, тилларингизни сайратади, кайфиятларингизни осмонларга кўтаради. Яхшилик қилинг, одамларни яхши кўринг, ёқиб қолган инсонлари билан янаганнинг камбағали йўқ!

УМИД ҲАМ ИБОДАТ

*Агар бир тоғ ўрнидан кўчибди
деса, ишонинглар, аммо бир кишининг
хулқи ўзгарибди десам, унга ишонманг-
лар, чунки у қайси табиатда яраган
бўлса, ўшанга қайтади.*

Хадис

Раҳматли дадам билан суҳбатлашиб ўтириб бир танишимиз ҳақида завқланиб гапира бошладим. У ишни бундоқ қойиллатди, бу ишни мундоқ қотириб қўйди, кабилида мисоллар келтирардим. Дадам мени зийрак тортибгина эшитдилар-да, «балли, яхши ишлар қилибди, аммо у билан ортиқча апоқ-чапоқ бўлиб кетма», дедилар. Мен норозироқ қаровдим, «гўнгнинг тепасида унган чечак ҳам чиройли бўлади, у оиланинг таржимаи холи сал нобоп-да», деб қўйдилар. Кўп ўтмай, бунинг исботи бўлди, ўша одамнинг хафсалам пир бўладиган ишларини сеза бошладим...

Келтирилаётган ҳадисда ҳам насл масаласига урғу бериляпти. Бу юракни увиштирадиган ҳақиқат! Аммо умид деган нарса бор, у

илоҳий бир илинж, у ҳам бир ибодат. Ҳадисларда келтирилишича, киши умрининг охириги дақиқасигача икки дунёсининг чиройли бўлишига умид боғлайвериши керак. Чунки умид инсонга интилиш, ҳаракат беради. Яхши нарсани орзулаган одам солих амаллар сари юради, бу эса Аллоҳ рози бўладиган йўлдир.

Талабалар билан маънавият мавзусида суҳбат ўтказаетган эдим. Навбат савол-жавобларга келди. Қўлимга имзосиз бир хат узатилди. Унда: «Минг афсуски, онам эл орасида бироз гап-сўз бўлиб қолган, зот хусусиятлари наслда такрорланади деяпсиз, нахотки, менда ҳам, кейинчалик боламда ҳам онамнинг айблари яна такрорланса, биз умрбод ёмонотлиқ бўлиб ўтиб кетамизми энди?!» деб ёзилган эди. Бу хат менга ёқди, кўнглим ёришди ва ўшанда унга шундай жавоб қилган эдим:

— Болажоним, мана шу саволнинг ўзи бундан бу ёрига наслинга сифат ўзгариши бўлишидан дарак бермоқда. Яъники, онангда сушт бўлган орият туйғуси сенда баланд кўринадир. Тўғри, наслинг — сен илдиз отган замин. Турган гапки, улғайган саринг отанг ёки онангдаги салбий жиҳатлар сенда ҳам уйғона боради. Авлодингда ёлғончилик, қўли эгрилик, ё ҳиссиётнинг бетизгинлиги, мактанчоқлик ё ҳасад каби қусур бўлса, бир қур, албатта феълингда бош кўтаради. Шундай пайтда сен ўзлигинг, «мен»инг олдига ҳозиргидай «Нега мен ундай бўлишим керак?» деган саволни кўндаланг қўй. «Ота-онам қилган у хатони мен такрорламайман» де! Қўлингни, тилингни қайириб бўлса ҳам, ўзингни тўхтат! Дилингни айнитаётган

шайтонга бор овозинг билан «Ўзимни тийишга кучим етади!» деб хайқира ол ва ўзингга кучинг етишини атрофга ҳам кўрсатиб қўй! Бир марта ўзингни тўхтата олсанг, иккинчисига ҳам кучинг етади. Уч, тўрт, бешинчи марта ҳам ўзингни мажбурла ва ёруғ юз билан «мана мен ундай эмасман» дея ол! Тийилиш учун биринчи, иккинчи уриниш анча қийин кечади, «шу ишни қилавер, дунёнинг ярим одами шунақа, сен ҳам уларга қўшилсанг нима бўлибди», дегувчи шайтон ёқангга ёпишиб олади. Учинчи сафарда сал қўйиб юборади, тўртинчи бор яна озгина, бешинчи сафарда эса анча бўш қўяди, кўриб турибсан, сен катъий турганинг сари шайтон кучсизланиб боради. Бора-бора... мўъжиза рўй беради: ўша кусурларга нисбатан ўзингда батамом парҳез сезасан, бу дегани, наслинг сендан бошлаб тозара бошлади! Бошқача айтганда, онангнинг гуноҳлари сенга ўтмади, иншооллоҳ. Аммо бу балодан мутлақо кутулдим, деганинг эмас. Чунки навбати билан сен ҳам бола ўстирасан. Наслий жараён давом этади: онангдан сенга ўтган ҳиссиётлар энди болангда ҳам уйғонади. Аммо, шу билан бирга, сендаги кучли орият туйғуси, ўзни тийишдай феъл ҳам унга ўтади. Ўзи билан курашиш, ўзини енгиш, букиш болангда сендагидан кўра осонроқ кечади. Чунки сен унга ўзингни қайта ишлаб, хатарни камайтирган ҳолатда ўтказаяпсан. Агар фарзандингга наслингдаги камчиликларни айтиб, тарбияни сингдириб олиб борган бўлсанг, натижа янада яхшироқ бўлади. Наслий унсурлар етти пуштинг, ҳатто ундан наригача ҳам ўтиб бораверади. Агар ҳар бир бўғин ўзини

тарбиялашда қатъий турса, фазилатлар кучга кириб, нуқсонлар тобора заифлашиб, зот тозаланиб бораверади, иншооллох.

Бунинг яна бир хосиятли томони бор. Агар онаининг хатосини такрорлаганингда онанг ўзи учун ҳам, сен учун ҳам, агар қусур болангга, набирангга ўтган бўлса, улар учун ҳам гуноҳкор бўлар эди. Сен хатони такрорламдинг, демак, биринчи навбатда, онаизорингни талай гуноҳлардан халос этдинг. Қолаверса, ўзинг чўнг гуноҳдан кутулдинг! Наслингнинг шаънини тиклашга тушдинг, бу дегани, яна савобга қолдинг, ўтиб кетган ва яшаётган авлодининг розилигини олдинг. Энг муҳими, болангнинг йўлини очяпсан – уни энди ҳеч ким қўллариини бигиз қилиб, «фалончи чатокнинг боласи» деб кўрсатмайди!

Ҳадисда **«...у қайси табиатда яралган бўлса ўшанга қайтади»** дейилмоқда. «Онасини кўриб қизини ол», «Султон суягидан тонмайди», «Куш уясида кўрганини қилади», «Олманинг тагига олма тушади», «Экканингни оласан» каби нақллар бу ҳадиснинг минг бор ҳақ эканлигини тасдиқлаб турибди! Аммо юрагинг увишмасин, ноумид бўлма, Аллоҳ кечиргувчидир.

Қайсики авлоднинг иллоти бўлса, кимки ўз авлодини покламоқчи, яхшиламоқчи бўлса, хотиржам яшашни йиғиштирсин. Наслий қусур кимда кўпроқ кўринса, тиш-тирноғи билан унинг муолажасига киришсин. Алоҳида тарбия дастурларини тузсин, болаларини яхшиларга ёндаштириб, ҳунарга ва китобхонликка маҳкам боғлаб, ўзи билан ўзини гаплаштиришга

қўймай, кайфиятини фойдали нарсалар билан
тўлғизиб турсин. Мана шу астойдил ҳаракат-
ни ким қилса, мукофотни Яратганнинг ўзидан
олади.

ОЛИМ КИМ?

*Олим бўл (илм берувчи бўл)
ёки тингловчи бўл,
ёки илмга, илм аҳлига муҳаббатли бўл.
Бешинчиси бўлма, ҳалок бўласан.*

Ҳадис

«Олим бўл (илм берувчи бўл)», дейиляпти.

Сизни Яратган ярлакади – дилингизни уйғоқ,
қўзингизни чанқоқ, хотирангизни бақувват,
ниятингизни оппоқ ва юксак яратди – олим
бўлдингиз. Сиз шу туришингизда эндигина куч
тўплаб, замин ёрган шаффоф булоксиз, нақ
пишиб етилган мева, гулга айланаётган гунча-
сиз! Булоқнинг киммати қай даражада шифо
бўлишида, меванинг кадри есанг етмиш икки
томиринг ундан қувват олишида, гулнинг
баҳоси димоғинггаю қароғингга қанчалик роҳат
беришидадир. Демак, Аллоҳнинг шунча омона-
ти сизда турибди! Ўзингиз билан олиб кетиш-
га ёки ичингизда сақлаб ўтиришга ҳаққингиз
йўқ, у улуснинг ҳақи. Аллоҳ қулфи дилингиз-
ни очиб турди, сиз бамисли асаларидек унинг
неъматларидан шира йиғдингиз ва сиз тўплаган
билимда минг бир касалнинг давоси турибди.
Бу дунё эса ҳар хил даражотдаги беморларга
тўлиб ётибди. Сиз Яратганнинг саралар ичидан
сара сайлаган дастёрисиз! Шошилинг, азизим,
шошилинг, сизга термилиб турганларга борин-
гизни улашинг!

«Улашинг!» деган хитобнинг юки офир. Бу — худо берган илми дуч келган жойга эмас, сингадиган, унга интизор бўлиб турган жойга сочинг дегани! Токи илмингиз қўнган маконнинг микроблари ўлсин, у ердан мағзи тўла бошоқлар унсин, уйқудаги илдишлари уйғониб, боғларга айлансин, дегани! Илм деган нарсадан инсоният ҳеч бўлмаганда бир ёмғир ёғиб ўтганчалик, ҳеч бўлмаганда димоғингга урилган, ўпкангни бир нафас яшнатган тоза хавочалик баҳра олиши шарт! Тортмаларда, жавонларда ёки ҳеч ким қўлига олмайдиган китобларда қолиб кетадиган илм, илм эмас!

Ҳадисга эътибор беринг, **гап илм** бериш ҳақида кетяпти. Айтинг-чи, «олим» аталган илми зиёдларнинг ҳаммаси ҳам ўзидаги хазинани одамларга етказа оляптими? Мен дер эдимки, илм тўплаган, тадқиқ ва таҳлил қилиш, илмий хулосалар бериш қуввати бор одам ноёб билимдон одамдир. Лекин у хали олим эмас. Илмли одам қачонки ўз билимини халққа етказа олса, ақлли хулосаларини ўқишли, жозибали, сингадиган тарзда тақдим эта олса, яъни тушунтирганда одамлар роҳат қилиб эшитсалар, китоб битса, қийналмай, зерикмай ўқисалар, ана ўша зот — олимдир! Илм одамлар учундир.

«... ёки илм ўрганувчи бўл» деган жумлага тўхтайлик. Илм ўрганиш борасида банда борки ҳам ўзи, ҳам Аллоҳнинг олдида хижолатдир. Ғофилликка учрамаган, вақтни бой бермаган кимса камдан-кам. Илм жуда керак эканлигини бу дунёдан кетар пайтидагина англаганлар инсониятнинг ярмини ташкил қилади, десам хато бўлмас! Ғофилларни-ку, қўяверинг, машҳур

донишманддан: «Шунча илм ўрганиб нимани англадингиз?» деб сўрасалар: «Хеч нарса билмаслигимни», деб жавоб берган экан. Шундай, инсонга аталган жуда кўп билимлар эгасига етолмай қолиб кетади.

Илм нима ўзи? Маълум бир соҳадаги ихтиро ёки дунё фанларини олий даражада ўзлаштиришми? Ёки Қуръонни ёдлашми? Йўқ, шугина эмас! **Илм яхши инсон бўлишни ўрганишдир.** Тўғри яшашни, гуноҳлардан сақланишни ўргатадиганки манба – илмдир. Бу дунёни ва инсониятни шайтондан муҳофаза қилиш учун илм неъматини берилган. Аллоҳ бизни кечирсин, илмсизлигимиздан, илмга интилмаётганимиздан уялайлик!

«Ёшликнинг иши тифиз-да, китоб ўқишга вақт тополмаяпман», дейсан. Хой, гўр бола, нима ўқисанг, ёзилиб қоладиган хотира фақат ёшликда бўлади, бу бир! Ёшликнинг ички имкониятларини билмоқчимисан? Унинг мўъжизаларини кашф этишни хоҳлайсанми? Бунинг учун ёшлик қўлингда турганда илм иста, ёшликнинг ичида туриб, илм билан ундан оладиганингни олиб қол!

Сен эса кам китоб ўқишингга рўзғор юмушларининг кўплигини сабаб қилиб кўрсатасан. Билгинки, рўзғордай мураккаб нарса борми дунёда, уни эвлаб юритишни билиш учун ҳам доноларнинг китобларини кидир, илмини ўрган!

Ёш болаларим билан бўлиб мутолаа қилмаяпман дейсан. Бу сенинг эпсизлигинг, юрагингнинг қулфлигидир! Уйқусиз қолсанг қолки, қиз ўстириш, ўғил тарбиялаш, ота-она бўлишда хато кетмаслик учун китоб ўқи, илм

тўпла! Дунёларингни кенгайтир, ҳаётни ўрган, китобга вақт топмасанг, ҳеч бўлмаса, ибратли одамларнинг ҳаётларини кузатиб бўлса-да, яхши феълларни ўзлаштир, бу ҳам илм!

Яна «... **тингловчи бўл**» дея даъват қилинади ҳадисда. Ўтган авлодларимизнинг бир гўзал феъллари бўлар экан: хонадонга илмли, ҳурматли меҳмонлар ташриф буюрса, ота-оналар, устозлар дастёрчилик баҳонасида болаларини, шогирдларини уларнинг суҳбатига қатнаштирар эканлар. Ўсмирлар қўлга сув қуйиб, кавуш тўғрилаб, чой ташиган бўлиб, пойгакда тизилишиб ўтирар ва меҳмонларни тинглашар экан. Аслида, шунинг ўзи қанча илм! Бу ерда улар суҳбат маданияти, овқатланиш, ўтириб-туриш одобини ўрганганлар. Ва қанча мавзу, қанча маънидан ёш бўла туриб хабардор бўлганлар.

Инсонлар у шаҳардан-бу шаҳарга, ҳатто у юртдан-бу юртга ўзлари ихлос қўйган одамларнинг суҳбатларини излаб борганлар. От миниб, туя миниб, адир-қир ошиб, олимларнинг мажлисларида қатнашганлар ва у йиғинлар **прифона суҳбатлар** дея аталган.

Азизим, сизга насиб этиб турган яхши суҳбат Аллоҳнинг тухфасидир. Сиз тамизли одамни тинглаётганда унинг сўзларига қулоғингизни эмас, оғриган жойингизни тутиб туринг, тузалиб кетади! Сиз яхши гапларга юрагингизни тутинг, ваҳималари босилиб, чироклари ёниб кетади! Сизни поклайдиган, юксалтирадиган бундай йиғинларга шайтонингизни енгиб, ўзингизни мажбурлаб олиб боринг! Олимлар сиз юз йил кидириб топа олмаган дуру гавҳарни

йиғиб келиб кафтингизга кўймоқда, кўлларини ўпиб қабул қилинг!

Нафсиламрини айтганда, яхши шоир, яхши олимдан яхши тингловчи аълороқдир. Чунки шоир билан олимга Аллоҳ истеъдод бериб кўйибди, уларнинг яхши ёзмасликдан бошқа иложи йўқ. Аммо бу салоҳиятлар ўзида бўлмаса-да, китобни сел бўлиб ўкиб, яхши суҳбатни йиғлаб, жониқиб эшитиб, ўзига дастуруламал сайлаб олган тингловчининг баҳоси баландроқдир.

Мазкур ҳадиснинг «... илмга, илм аҳлига муҳаббатли бўл» деган битигига тўхтайлик. Олим бўлмадинг, илм ўрганувчи ҳам бўлмадинг, илм тинглашга ҳам вақт топмадинг, энди ҳеч бўлмаса, одамларни етаклаётган, кўзини очаётган, инсониятни тараққиётга кўтараётган ИЛМга ҳурматда, таъзимда бўл, ундан хайратлана бил, бу, аввало, Аллоҳга шукрона, яъни ибодат ўрнида бўлади. Қолаверса, бу эътиборинг шундан дарак берадики, ўзинг уддалаб ўрганмаган илмга эртага албатта болангни етаклаб келасан, иншооллоҳ!

Ҳақиқий илмли одамлар дарвиштабиат бўладилар, яъни улар кибрдан, хою хаваслардан, нафсдан йироқ, Ҳаққа яқин кишилардир. Уларнинг ҳимоячиси Ҳақнинг ўзи, аммо илмлари билан қоронғу дилларни ёритганлари, дунёнинг қанчадан-қанча ками улар билан битаётгани учун ва айниқса, эвазига ҳеч кимдан ҳеч қандай имтиёз сўрамаганлари учун ҳам уларга ҳурмат кўрсатсак, етса молимиз, етмаса, икки оғиз рағбатимиз, мушкулларига счим бўлишимиз билан кўнгилларини олсак,

савобнинг ичида қоламиз. Яратган бизни бошқа томондан кўна кўллайди. Истеъдоди бор, халққа манфаати тегаётганки одам – НЕЪМАТ, МИЛЛАТНИНГ МУЛКИ! Уларга раъбат бериш илмга раъбат беришдир. Илм ва илмилар ардоқланган жойда жамият тараққиётда бўлади. Агар кўлимиздан, тилимиздан уларни кўллаш келмаса, ҳеч бўлмаса, йўлларининг тўсилишига йўл қўймайлик, ҳақларига дуо қилайлик.

«Бешинчиси бўлма, халок бўласан» дейилмокда ҳадисда. Илм берувчи ҳам, илм ўрганувчи ҳам, тингловчи ҳам, илмиларни кўлловчи ҳам бўлмаса, бешинчиси ким бўлади? Қуръони каримда бу дунёда айрим инсонларнинг дилини кулфли, очилмайдиган қилиб яратдик, дейилади. Демак, «бешинчи»лар ўшалар, Аллоҳнинг алоҳида ҳисоб-китобига дучор бўладиганлардир! Уларнинг кўзлари очик, аммо сўқир. Таъблари харом-ҳалолни ажратолмайди, кўлидаю тилида яратиш, яйратиш сеҳри йўқ, диллари тош. Шунинг учун уларга илм юкмайди, қулоқлари берк – насиҳат ўтмайди! Бунинг оти лаънатланишдир! Аллоҳ, бу қисматдан ўзи асрасин! Ҳаммамизга «бешинчи»лардан эмаслигимизни исботлашга имкон берсин, омин!

БУЮК ИМТИЁЗ

*Аллоҳ таоло айтди: «Эй бандам,
агар мени ёлғиз ҳолда тилга олсанг,
мен ҳам сени ёлғиз ҳолда тилга оламан.
Агар мени одамлар орасида тилга ол-
санг, мен ҳам улардан яхшироқ кишилар
ўртасида тилга оламан».*

Хадис

Бу ваъдани қара! Бандасига бу имкон, бу имтиёзни қара! Бу дунёда кимдан (бошқаларни қўй, ота-онанг, ҳатто болангдан-да!) сенга яхшилиқ ўтадиган бўлса, ҳаммаси – омонат. Улар асло қайтим сўрамасалар ҳам, сўрашни хаёлларига келтирмасалар ҳам, қачон нима қилган бўлсалар, ҳаммасини санаб юрасан, жавобини қайтаришим керак, деган юк дилингда тураверади. Фақат Яратганнинг берганини яйраб қабул қилиб, яйраб ейсан. Унинг **«сени тилга оламан»** деган ишорасида ҳақиқий роҳатингни ўзим бераман деган илтифот турибди.

Тангрини ёлғиз ҳолда тилга олиш қандай бўлади?

Ҳақни кўксига жойлаган ва шунинг учун ўзини ҳеч қачон ёлғиз сезмайдиган одам, Уни ўйлаб юпаниб, Ундан хайиқиб инсофга келадиган одам Аллоҳ билан ёлғиз гаплашадиган одамдир. Дейлик, сенга кимдир озор беряпти, кундан-кунга у оғриқ жонингга ботиб боряпти. Бир неча бор «Ўзинг ҳам Аллоҳнинг қаҳрига учра!» деб юборгинг келади, қасдма-қасд таъзирини бериб қўйгинг келади, аммо Ҳақнинг «бировга ёмонлик қилма, ҳатто ёмонга ҳам яхшилиқ қил» деган ҳукмини, унинг бандаларини қарғашга ҳаққимиз

йўқ эканлигини эслайсан ва ўзингни тутасан, **Яратгани ёлғиз тилга олганинг шу.**

Кимдир сенинг битта айбингни овоза қилиб юрибди, сенда эса унинг ўнлаб гуноҳларига хужжат бор. Шайтонинг гинмай уни фош қилишга ундаб туради. Сен-чи, инсон қисмати унинг ниятига боғлиқлигини, сенинг бу ниятингдан Аллоҳ рози бўлмаслигини эслайсан ва ўзингни тўхтатасан. **Ҳақ билан ёлғиз гаплашганинг шу.**

Аллоҳни ёлғиз ҳолда тилга олишинг гувоҳ йўқ жойда гуноҳ қилмаслигингдир, яъни мумкинмас ерга ахлат тўкиб қочмайсан, сўрамасдан бировнинг бир гулини, бир олмасини узмайсан, эру аёллик шаънига хиёнат қилмайсан, уйда бир ўзинг бўлсанг ҳам ораста юрасан, ҳеч ким кўрмаса ҳам фарз амалларингни тартибли бажарасан, ҳатто кимсанинг итига ҳам хуфёна озор бермайсан, чунки, Аллоҳ кўриб турибди, кулок солиб турибди деган андишанг бор! **Баракалла, Яратгани ёлғиз тилга олиш мана шу!** Мана шунинг ўзини ибодат деса ҳам бўлади, азизим!

«... мен ҳам сени ёлғиз ҳолда тилга оламан» дейилиши Унинг розилиги учун бажарган ҳар бир ишинг алоҳида ҳисобда туришига ишорадир. Яъни, ҳар бир савоб ишингга алоҳида ажр ёзилиши, худдики, турфа дарахт эксанг, турфа мева олганинг каби, сенга бир-бирига ўхшамаган роҳатлар берилиши ваъда қилинмоқда. Ва ҳар бир мушкулотингга сенга Ўзининг ҳамкор бўлиши эслатилмоқда.

«Агар мени одамлар орасида тилга олсанг...» дегани нима?

Одамлар бу хушёрлару ғофиллар, имонлилар ва худобехабарлар, поку нопоклар ара-

лаш оломондир. Агар сен «одамлар қияпти-
ку» демай, Аллоҳ норози бўладиган ишларни
қилмасанг: пора олмасанг, ғийбатга, хушомад-
га яқинлашмасанг, шуҳратга, кибрга берилма-
санг — **Яратганни одамлар орасида тилга ол-
ганинг шу.**

Шундай ҳадис бор: **«Кимки одамлар-
ни рози қиламан деб Аллоҳнинг ғазаби ке-
ладиган ишни қилса, Аллоҳ уни одамлар-
га топширади...»** Бу огоҳлантиришдир! Сен
Яратганни унутдингми, у ҳам сени унутади!
Билки, нотўғри ишлар қилишда кимлар билан
ҳамтовок бўлган бўлсанг, сенга жазо беришни
ўшаларга топшириб қўяди. Онажоним юрса-
лар ҳам, турсалар ҳам **«Ўзингдан қўймагин-а,
ўзингдан қўймагин!»** деган нолонни тиллари-
дан туширмасдилар (Илоҳим, охиратлари ҳам
Аллоҳнинг паноҳида бўлсин!). Ҳеч кимдан Ҳақ
юз ўгирмасин! Тўрт томонингдан елвизак уриб,
инсонларнинг, айниқса, номард инсонларнинг
қўлига мўлтираб қолишдан асрасин!

Юқоридаги ҳадиснинг давоми шундай:
**«...кимки Аллоҳни рози қиламан деб киши-
лар ғазаби келадиган ишни қилса, унга ки-
шилардан келадиган зарарга Аллоҳ кифоя
қилади».** Бу дегани, сен қора меҳнатлардан
орият қилмадинг, рост гапиришни фарз деб
билдинг, хушомадни уят иш билдинг, устинг-
дан кулсалар ҳам содда тўйлар қилдинг, содда
рўзғор, содда уйларда янадинг. Бунинг эвазига
Яратган сенинг ҳамишалик ҳимоячингдир, молу
жонингни балолардан Ўзи сақлаб туради.

**«Агар мени одамлар орасида тилга олсанг,
мен ҳам улардан яхшироқ кишилар ораси-**

да тилга оламан», дейилишига эътибор берайлик. Бундан чиқадиган маъно шуки, айримлар ё кибр, ё ношукрлик билан ногора чалиб, ўз номларини ўзлари байроқ қилиб юрганларида сен сабрда собитлик билан, бору йўққа бирдай шукр қилиб, нафсингни синдириб, хокисорлик билан яшадинг, Аллоҳ рози бўладиган йўлдан юриб келавердинг. Осмонга ирғиганлар сакрай-сакрай чарчаб, жаранглари тиниб, кумга тушган издай ўча бошлаганда Аллоҳ сенга берган ваъдасини ижро қилади: тўрт томонингдан сен кутмаган фаровонликлар ато этади, яъники, сени яхши одамларнинг назарига туширади — дуога сазовор бўласан ё фарзандларинг солих бўлади, номинг «Фалончи яхшининг ота-онаси» бўлиб, кишиларнинг ихлосу ишончида яшайсан. **«... яхшироқ кишилар орасида тилга оламан»** дейилишидан умидвор бўлки, ажаб эмас, исминг жаннатийлар қаторида саналса! Шундай аталиш ҳар бандага насиб этсин!

МУРОСА ИЛМИ

Ҳар бир ёлгон одам боласига гуноҳ бўлиб ёзилади, лекин уч ёлгон ёзилмайди:

1. Киши урушда (душманга) ёлгон ишлатади, чунки урушнинг ўзи ҳийлакор.

2. Киши хотинига муроса учун ёлгон гапирди.

3. Киши икки кишининг орасини ислоҳ қилиш (яраштириш) учун ёлгон гапирди.

Ҳадис

Мазкур ҳадиснинг **«Киши хотинига муроса учун ёлгон гапирди»**, деган жумласига эътибор қаратайлик.

Аввалги ёзмишларимизнинг бирида «муроса илмдир» дея таъкидлагандик. Шундай, муроса яшаи илмдир. Муроса туфайли халқаро қирғинбаротларнинг олди олинади. Подшоҳлик билан халқ орасида муроса бўлса, тинчлик ва осойишталик бўлади. Муроса бўлса, жамоаларнинг ишларида баракот, маҳаллаларда файз, тотувлик бўлади. Хўш, муроса қандай хатти-ҳаракатлардан иборат? У, биринчи навбатда, инсоф ва одилликдир. Атрофдаги одамларнинг ҳар қандай ҳолатига киши ўзини қўйиб кўриши, бировларнинг дардини хис қилиши ва силаи раҳм кўрсатишидир.

Жамиятнинг сифати унинг таркибидаги оилаларнинг мустаҳкамлигига боғлиқ. Оилани мустаҳкам қиладиган омил эса муросадир. Оила тузиш дунё тузишдай гап. Унда турфа одамлар, турфа йўллар бирлашади, турфа сиёсат қўлланилади. Қайси йўлдан ва қайси тилда гаплашишидан қатъи назар, оилага бирлашганда ҳамма бир тилда гаплашиши шарт! Бу дегани, улар ўзларини мажбурлаб, азоблаб бўлса-да, бир-бирларини тушунишга ҳаракат қилишлари керак. Йўкса, оила сочилиб кетади. Аллоҳ бандалари учун ҳамма халоватни уйдан, рўзғордан топадиган қилиб қўйган. Жонришталарингни оила деган қозикка узилмайдиган қилиб боғлаб яратган. Ўттизинг, қиркинг, ҳатто эллингигача ёввойи ҳаёт тузиб, тентираб юраверининг мумкин. Аммо бир куни топган ҳамма «ўйинчоқ, овунчоқ»ларингдан воз кечиб, ҳамма юришларингдан ҳафсаланг пир бўлиб, худди она ҳидини кидирган гўдакдай тайинли оиланг бўлишини истаб қоласан.

Рўзғорда пешонангга ким битилган бўлса, бу тасодиф эмас, тақдири азалдир. Оилани эру аёл исмли икки устун ушлаб туради. Бу устунларни хадеганда алмаштириш мумкин эмас. Уй очилиб, устуни янги қўйилиб, томи яна ёпилгунча унда яшовчилар қору ёмғирнинг остида қолади, хор бўлади, абгор бўлади! Уларнинг ичида жонингдан жой олган «бола» деган мавжудот бор. Уни ташлаб қўйиш, жонни ташлаб қўйиш билан баробар. **Рўзғорчилик хўп хорчилик, кўп торчилик ва бисёр зорчиликдир!** Шуларига чидаган одам «оила» деган эшикнинг халкасига қўл чўзади. Шу азиятларни тоқати етганча кўтаролган марддир! Кишининг мардлиги рўзғордаги муросага кўнишидир.

Халқда «Итининг феъли эгасига маълум», деган гап бор, эр киши аёлига нима ёкиб, нима ёкмаслигини яхши билади. Ҳаракатлари ва гаплари билан уни шубҳалантормаслиги, ҳамиша хушёр туриши керак. Ўғлон болам! Сенинг номинг эрдир! Яна бир номинг шердир: кимлигингни доим ёдда тут, майдалашма! Кўчадаги гап кўчада қолсин: кўзинг кўриб, қулоғинг эшитганки нарсани уйингга олиб келаверма! Аёлимнинг олдида мавқеим бутун турсин десанг, айниқса, у рашкчи, кинчи, тўполончи бўлса, у билан суҳбатни узайтirma. Сен узун гапирдингни, билиб қўй, тилинганг тутилсан!

Сал нарсага қон босими чўккига чиққунча, оёқ-қўли музлаб қолгунча бўғиладиган, ҳатто ўз бошини ёриб, томирини кесишгача борадиган иродаси ўта заифлар ҳам бўлади. Бундай инсонларга то сингадиган вазият бўлгунча бор

ҳақиқатни айтмай, ёлғон тўқиб, тинчлантириб турган маъқул.

Яна халқда «Жиннини жинни десанг, терак бўйи сакрайди» деган гап бор. Жуфтингнинг тоҳида ақл тополмай қолиши, истаган жойида «қовун тушириб» қўйиши хавфи борми, алдов ана шунда керак бўлади. Унинг ҳар бир нотўғри ишини юзига айтиб, керосинга гугурт чақишнинг нима кераги бор?! Аксинча, вақти-вақти билан унинг кичик бўлса-да, яхши ишини орттириброк мактасанг, ёлғондан «Фалончилар сени мана бундок ҳурмат қилар экан, пистончилар ишларингни келинларига намуна қилиб кўрсатар экан», «Кимдир сени жаҳли тез деса, яна бир аёл ёнингни олиб, одобу ахлоқингни шунака мактаб кетибдики!» кабилидаги гапларни ишонтириб айтиб туриш маъқул. Бунинг оти тадбиркорликдир. Сен буни хотиндан кўрқиш маъносида тушунма. Бу яхшиликка етаклайдиган ёлғондир. Аслида ўзи ҳақида яхши гап эшитиш кимга ёқмайди? Астойдил қидираман десанг, фазилати йўқ одам йўқ. Бир-биримизга мана шундай рағбатлантирувчи, тарбия берувчи руҳий муолажаларни доимий қўллашимиз зарур! Жуфтингнинг номаъқул иши-ю ҳаракатлари учун таъзирини бераверсанг, жанжал катталашаверса ва бу асаббузарлик узлуксиз давом этаверса, аввало, ўзингнинг жонингда жон қолмайди. Тинчи йўқ уйнинг эса синчи йўқ, бунақада рўзгоринг қулайди. Қолаверса, болаларингга соғлом она, уйингга куч-қуввати жойида хизматчи керакми, демак, ўша чакаги очик аёлинг оилаңнинг суяниб турган ҳассаси! Унинг асабини асра, ўзингдан аввал уни даво-

латиб юр! У керакли тошинг, кўтариб юришни малол олма! Бир дона гул, битта ширин кулча, тил учида бўлса-да, ёлғон бўлса-да, бир оғиз меҳр, мухаббат изхорини топ, ана ўшанда аёлинг дархол зарарсизланмаса, ипакдай юмшаб, малҳамга айланмаса, мен кафил!

Аёлинг ўта ақлли бўлса ... Қанийди ҳамма, ҳамма аёллар ақлли бўлса, агар шундай бўлганда, дунёда бирорта ҳам йўлини тополмаган эркак қолмасди! Эркакларни биз осмонларга олиб чиқиб мақтаймиз, умримизни уларнинг йўлларига пояндоз қилиб тўшаб қўйганмиз. Аммо қайси эркак олға кетаётган бўлса, вайрат-шижоатда, ихтирода ва тараққиётда бўлса, билки, унинг аёли ақлли! Минг торли овоз, минг турли ранг, минг бир имо-ишора билан жуфтини ўзига илаштириб, эргаштириб кетаётганини эри тугул ўзи ҳам билмайди! Бу аёлларга Аллох юктирган иктидор.

Аммо аёлинг ўта ақлли бўлса ҳам баъзан ишинг оғирлашади: у қайси сабабнинг ортидан қандай натижа келишини билиб туради. Бу дегани, унинг юраги доим юклик. Феълингдаги камчиликлар учун, ишингдаги нотекисликлар учун зимдан куйиб туради. Болаларинг учун мураккаб режалар тузади, сўнгра уларнинг ижроси учун ўзини ўтга-чўкка ураверади. У сени тинмай юпатаверади, рухингни эзадиган фикрлардан чалғитаверади, аммо ўзини юпатадиган, чалғитадиган меҳрибони йўқ. Ақлли боши билан ўйлаб топиб олган ваҳималари, тахминлари, тушкунликлари ичида ковурилиб, бўлганича бўлиб юраверади. Сен бундан кўрк! Сен бу хазинангдан эрта айрилиб қолмаслик

учун ё унинг саломатлигини абгор қилиб қўймаслик учун, ҳадисда айтилган ўша ХАЙР-ЛИ ЁЛҒОНни ишлат! Яъники, сездирмайгина маслаҳатини ол-у, аммо ишингдаги нохушликларни ҳар доим ҳам айтаверма. Саломатлиги ёмонлашса, ваҳмадан чалғитувчи ёлғон ҳикоялар тўқи. Тушкунликка тушса, ҳеч бўлмаса ёлғон туш айтиб бўлса-да, эртанги кунга умидлантир. Фарзандларинг борасида ҳам, уларнинг тақдирларида пасту баландликлар учраса, аёлинг куя бошласа, юпатувчи ёлғон мисолларни ростдай қилиб тўқий бил!

Дадам раҳматли эсимни танибманки, рўзгор тортиш, бола боқиш азиятлари онажонимга зўриқиш берса, «чиданг, онаси, чиданг, қийинчилигимиз бу йилча», деяверардилар ишонч билан. Онам раҳматли гоҳида чидамай: «Қийинчилигинг ўлгунча деяверинг!» дея нолиш қилардилар. Азизим, сен ҳам чорасиз қолганинга, нимага суяниб, нимага таяниб тикланишни билолмай турганинга аёлингга ёлғондан «Қийинчилигимиз бу йилча!» деявер. Ва ҳар гал ичингда астойдил «иншооллоҳ» деб қўй! Аллоҳ қўлласа, ёлғонинг ростга айлангусидир!

ИМОН НИМА?

Банда баъзи бир ёмон сўзлардан тилини тиймагунча ҳақиқий имонга эга бўлмайди.

Ҳадис

Имонга эришишдай буюкрок олий тахт йўк. Имонли инсон яшаш фалсафасини: қаердан келгани ва қаерга кетарини, абадият борлиги-

ни, бир кун қайта тирилиш муқаррарлигини, инсоннинг ҳамма амаллари Ҳақнинг рўпарасида буюк тарозуга қўйилишини яхши билади. Бундай одамнинг дастури ва мақсади аниқ, чунки у имондан сув ичган ниятлар қилади. Имонли одам бандалик бурчларини шу даражада англаб етадики, Аллоҳга ёқмайдиган иш қилиб қўйишдан бир умр кўрқиб яшайди. Бир шеъримда «Худодан кўркса ким, ўшадир буюк» деган эканман. Бу кўрқиш заифлик эмас, аксинча, юксалиш белгисидир, минг қийинчиликлар билан эгаллаган маънавий мулкни йўқотиб қўйишдан кўрқиш туйғусидир. Имонли бўлиш, яъни Аллоҳни дилга жойлаш жараёнида сен биллурдай покланиб бординг: нафсни, кибрни, риёни, ҳасадни... ва хоказоларни енгдинг. Бу эса шайтоннинг бўйнини синдиришдай гап! Шайтонни нари қилдингми, бу дегани балолардан четлаб ўтяпсан, поғонама-поғона кўтариляпсан! Бу осон бўлгани йўқ, ахир! Имон шарофатини дил-дилдан туйган одам харгиз ортга чекинмайди.

Имонли одам бу ҳалим, ҳақиқатпараст, инсофли, силаи раҳмли, сабрли, шукрли, саҳий ва ахий, илмли ва меҳнатқаш одамдир. Бу феъллар унинг сурати ҳам сийратига, ҳаттоки, унинг исмига айланиб кетади, Имон ҳеч қачон эгасини ташлаб қўймайди, ҳамиша хушёр сайлаб, Ҳақ йўлидан тойдирмай, шайтоннинг йўлига оғдирмай етаклаб боради.

Бошига иш тушса Аллоҳни йўқлаб, бошқа пайтда шайтон билан улфатчилик қиладиганлар имонга даъво қилмасинлар. Имон нима эканлигини ўқиб, уқиб туриб, унга интилиб туриб,

аммо унинг шартларини бажаришга иродаси
чидаш бермаётганлар имон сари кадам босиб,
яна изига қайтганлардир. Тўққиз қайтган деб
шуларни айтилса керак. Уларни Аллоҳ кечир-
син! Бу бандаларнинг гуноҳи оми инсонларни-
кидан кўра оғирроқ. Чунки улар хатони билиб
туриб қияптилар. Улар учун ўзларидан кўра
хавфлироқ душман йўқ!

... У ҳунарини ҳалол бажаради, қўни-қўшнига
муруввати беҳисоб, намоз ўқиб, рўза тутишни
канда қилмайди, аммо келинини кўрганда тили
киличга айланади, ҳар бир саволи – зарда,
ҳар бир гапини кесатикка ўраб айтади. Келин
шўрлик рангпар, эти бориб суягига ёпишган,
қайнонани кўриш тугул шарпасини эшитгандаёқ
мажолсизланади. Бунинг оти – зулм! Бу аёлда
имон бўлганида ҳеч қачон дил оғритолмасди.
Аммо шугина кўз ёш унинг ҳамма савобини
йўқ қилишга етади. У менинг яхши ишларим
кўп, гуноҳларимни ювиб туради, деган ғаф-
латда бўлса, нотўғри ўйлайди. Яратганнинг
«мўминимга озор берма» деб қўйган жойлари
бор, дилозорликдай кечирилиши қийин бўлган
гуноҳ кам.

Бир аёл китобга дастхат ёздирар ва нуқул
исмига хожи сўзини қўшиб қўйишимни сўрар
эди. Яна бир учрашувда эса бир кекса хоним
фалон марта ҳажга боргани, уни ҳамма ҳурмат
қилиши, кимлар уни нима деб макташлари, бу
мартабани унга Аллоҳ фалон-фалон яхши иш-
лари эвазига берганини чунон уқдирар эдики!
Аввалига ғашим келиброқ эшитдим, суҳбат да-
вомида эса, рост, унга ачиниб кетдим. Эркин
Воҳидовнинг «кичик ноқобил улғайса, катта

ноқобил бўлади» деган гапи бор эди. Бундай карасангиз, бу аёлнинг умр поёни кўриниб қолибди, воҳ, дейман, дунёдан шу пуч мағзи билан ўтиб кетар экан-да, раҳминг келсин, Аллоҳ дейман!

Бу ҳожи ойимларга айтгим келди: ҳажга бориш унвон эмас, мартаба эмас! Ҳажга бориш – чўнг ибодат, ибодат эса ўта шахсий иш, бандасининг гуноҳлардан покланиши учун нажот тилаб, йиғлаб ёлборадиган бир имконият, холос. Сиз эса ҳаж ибодатим қабул бўлдимиз, йўқми дейиш ўрнига, гўё пойгада ютгандай ёки нақ жаннатга кириш хужжати олиб келгандай мақтанасиз-а! Сиздаги бу кибрнинг ўзи канча гуноҳ!

ЛАФЗ ҲАМ ИМОНДАНДИР

*Мусулмонлар шартида (шартномада)
турувчи бўладилар.*

Ҳадис

Сиз кишининг хусн-келбатига, давлатига, айтаётган доно гапларию қўша-қўша дипломларига, ҳатто баланд мансабига ҳам эмас, ЛАФЗИДА ТУРИШИГА қараб баҳо беринг. Бу дунёйи дунда минг бир нохушликлар, кўнгилбузар ишлар бор, аммо мен учун субутсиз одамга йўлиқишдай ёқимсиз нарса йўқ! Лафзсизлик имонсизлик белгисидир. Ундай одамни БЕТАЙИН дейдилар. Унга рўбарў келиш САРОБГА йўлиқишдай гап: узоқдан гоҳ денгиз бўлиб жимирлаб, гоҳ дуркун боғ бўлиб имлаб, кўзингни, кўнглингни ўзига тортаверадими, яқинроқ борсанг, ҳеч нарса йўқ! Сен би-

ровнинг лафзига ипонар экансан, неча томи-рингни кенгайтириб, неча суюгингни жойидан жилдириб унга дилингдан жой берасан. Агар у сенга панд берса, уни юракдан чиқариб таш-лаш ҳам ўшанча оғир, оғриқли кечади! Ҳар гал алдансанг, бировдан ҳафсаланг пир бўлса, бамисоли ерга тушиб синиб кетгандай бўласан.

Авваллари бундай одамларга нисбатан наф-рат туяр эдим. Умримнинг бугунги поғонасида туриб эса дил-дилдан ачинаман ва Аллоҳдан уларга шафқат сўрайман. Улар ақллари нафс-га ем бўлган, вужудларига иблис жойлашиб олган одамлардир, шунинг учун қилмиш-қидирмишларидан шайтоннинг ҳиди, шайтон-нинг овози келиб туради! **Шартни, шартнома-ни**, яъни ваъдани бузган одамнинг ўзи алданган кишидан кўра кўпроқ талафот кўради. Атро-фингизга бир каранг, бунга минг бир исбот тўлиб ётибди. Аммо буни юраги қулфланганлар, лафзсизлар кўра олмайдилар.

Уларнинг сўкир эканликлари рост! Чунки улар худобехабардирлар, Аллоҳнинг мўъжизалари, си-ноатлари ва сабоқларини кўришдан маҳрумлар.

Яратган ваъда берди, «бир яхши ишни ният қил, шу ният қилишингнинг ўзига бир са-воб ёзаман, мазкур ниятингни амалга оширсанг, бир неча бор ортиқроқ савоб ёзаман» деди, лабзида турди: ўзигаю бировларга нисбатан Аллоҳ рози бўладиган ишлар режалаштирган одам бой бўлмаса-да, соғ яшайди, узоқ яшайди! Фарзандларидан куймайди, фалокатларга учра-майди, одамларнинг иззатида бўлади.

Яратган сўз берди: «бандаларимни норо-зи қиладиган ишлар қилсанг, жазонинг тайин»

деди ва сўзида турди: бундай одамнинг пули кўпаяди, аммо ўзига юкмайди: уйида турли-туман кўргиликлар пайдо бўлаверади, топгани сувдай тўкилаверади. Шўхрат булутларида оёғи ерга тегмай сузиб юраверади, аммо куплардан бир кун Яратган уни теппага олиб чиқиб, бир ташлайди, қумдай сочилиб кетади. Биров оркасидан кидирмайди, кадрламайди. Чулки у кўп нарсага эга бўлган-у, аммо элнинг назаридан қолган, бу унга **буюк лафз эгаси Ҳақнинг** жазосидир. **«Мусулмонлар шартида турувчи бўладилар»** деган хитоб бизга илоҳий топшириқдир. Азизим, шартга собитлик, лафзда турмоқ биз учун фарз амалдир.

... Бир воқеа ҳадеганда эсимга келаверади. 1968 йил эди, бир ҳафтагина касалхонада ётишга тўғри келди. Қўшни хонада бир руҳий хаста аёл ҳам даволанарди. У поезд ҳалокатида бир кўлидан ажраб бу ерга тушган экан. Ўзи ўттизга етган-етмаган, онамнинг тили билан айтганда, «сочлари оркаси билан битта», юзлари ойдай бу жувон бировга беэиён, аммо жарохати жиддий бўлса ҳам, тинмай юрарар, учраган одамга кулиб гап ташлайверарди. У шўрликка ачинардим ва дилдан яхши муомала қилардим. Менга уйга жавоб бўлди. Кетяпман-у, шу ожизага қандайдир яхшилик қилишим керак-да, деган илинжда эдим. Ва унга: «Мен ёнингизга яна келаман, қандай илтимосингиз бор, айтинг, бажаришга ҳаракат қиламан», дедим. Чехраси ёришиб кетди, кўзларида умидворликми, илтижоми порлади. «Қизимни, қизимни олиб келинг, уйдагилар уни менга кўрсатишмаяпти, бир мартагина

кўрай, уни олиб келинг, шундай қиласизми, олиб келасизми?» дея типирчилаб қолди. Олиб келишга ваъда бердим. Унинг чала-чулша тушунтириши бўйича уйини аранг топиб бордим. Ота-опаси мени хомуш қабул қилдилар, англадимки, бу руҳан касал қизлари туфайли улар алчагина азият чеккан кўринади. Бир оғиз гап айтмасалар ҳам, қизчани онасига кўрсатгилари келмаганидан аёнки, хаста онадан болага зиён етиб қолади, деган хавотирда эдилар. Аранг кўндирдим. Ўн икки-ўн уч ёшлар чамасидаги ўғлиларини ҳам қўшиб бердилар. Қизалок икки-уч ёшда экан, ширинки, асти қўяверинг! Касалхонага келдик. Қаҳрамоним (исми хотирамдан кўтарилибди) кизини кўрди-ю, биз томонга отилди. Полга тиззалаб ўтирволган, «болам, болам»лаб кизининг юзу кўзидан, ҳатто этакларидан ўпар, тинмай йиғлар эди. У бирдан ўрнидан турди-да, югура келиб менинг рўпарамга ўтирди ва «боламни олиб келган оёқларингиздан айланай, боламни етаклаб келган қўлларингиздан бир ўпай» дея тиззаларимни бир қўллаб кучоқлар эди. Атрофимизга докторлару беморлар тўпланиб олишган, у бўлса, бир мени, бир боласини бағрига босиб гирён урарди. «Дўхтир опалар, қаранг, қизим чиройлими, бу менинг қизим-да!» дер, онасининг шалвираб турган енгига тушунмай мўлтираётган кизига: «Менга бундай қараманг, қизим, қўлим бўлмаса бўлмас, сиз борсиз-ку», дея боласини сизлаб алқар, бир йиғлаб, бир куларди. Она-болани бир соатча дийдор кўриштиргач, қизалокни уйига олиб бориб қўйдим... Ўшанда роса яйраганим эсимда. Нимадан яйраганимни

мана энди тушундим: ваъдангни бажариб, бировнинг хурсанд бўлишини кўриш лаззати экан у! Бир паришонҳол одамнинг миннатдорчилиги шунча бўлса, соғ инсонларнинг розилиги қанча бўлишини тасаввур қилаверинг.

Дейлик, ўшанда ваъдани бериб, аммо боласини олиб бормасам, нима бўларди? Онаизорнинг кўзи йўлга қадалиб қолмасмиди, юраклари окиб, хасталиги янада ортиб кетмасмиди? Ўзимнинг аҳволим-чи, не кечарди? Бировни ишонтириб, сўзининг устидан чикмай юрган одам хотиржам бўлади дейсизми? Кўчага чикса ҳамма ўша ваъдалашган одами бўлиб кўриनावеради, эшик такилласа юраги пўкиллайди, учраб колса, у дейман, бу дейман деб, мингта ёлғонни тўкиб ёдлаб юради.

Ваъданинг катта-кичиги бўлмайди. Ваъдалашган одамнингнинг ҳам катта-кичиги йўқ. Дейлик, бошланғич синфда ўқитувчисиз. Бир палапартиш юрадиган болажонга «Фалончи-жон, мен сенинг сочларингни, тирноқларингни мана бундай, шим-кўйлақларингни мана бундай ҳолатда кўришни хоҳлайман. Ахир, сен шундай юришга лойиқсан-ку! Эртага албатта текшираман», дедингиз. Бола хурсанд, чунки унга сен чиройли юришга лойиқсан дедилар! Мактабдан борибоқ тайёргарликни бошлади: сартарошга чиқди, ювинди, онасига ялиниб юриб шимини чиройли дазмоллатди. Эрта бўлди. Ўзининг яраклаб кетганидан ўзи яйраб кетди, кўнглида доим шундай саранжом юришга аҳд қилди. Мактабга ҳам ҳаммадан олдин келиб олди, кўзи ёниб сизни кидирарди. «Мана ҳозир устоз келади, менга «яшавор, борақансан-ку»

дейди, устознинг ишончини оқладим ахир», деб ўзи билан ўзи гаплашиб турганида сиз кириб келдингиз. У илжайиб йўлингизга чиқиб турди, салом берди. Лоқайдгина алик олдингизда, ўтиб кетавердингиз. Эътиборингизга тушиш учун болажон энди дарсдан умидвор бўлди. Сиз дарсда ҳам ваъдани эсламадингиз, ҳатто унга тўхталиброқ қараб ҳам қўймадингиз. Сиз буюк хато қилдингиз!

Гўдакда катта одамлар ҳам аҳдида турмас экан, деган фикр қолди, бундан бу ёғига ҳали кичикман-ку, мен ҳам ёлғон гапирсам нима қилибди, деган ўйга бориши мумкин. Субутсизлар, ёлғончилар осмондан тушмайди: болаларга бу касаллик устозларидан, ота-оналаридан, бо-бо-бувиларидан юкади! Ҳалиги ўқувчи ўсмоқчи эди, янгиланмоқчи эди, дастлабки куртагини туккан эди, муаллим ҳардамхаёллик билан уни эзиб ўтди. Боланинг юрагини синдирган одам мураббийликка нолойикдир. Ўқувчининг ўқитувчидан кўнгли қолиши бу мактабдан совиши, демакдир!

Уйда ҳам тилингизга эҳтиёт бўлинг. Ваъда беришдан аввал ичингизда аввал уни бажариш дастурини аниқ қилиб, ҳисоб-китобини чиқариб, сўнг болани умидлантиринг. Агар бир кор-хол бўлиб бажаролмасангиз, албатта кечирим сўранг. Ваъдани бажармаслик катта гуноҳ эканлиги, катта ёшлилар ҳам ваъдани бузса, албатта кечирим сўраши кераклигини билиб борсинлар.

Бировга «бугун сизларникига чиқиб қоларман ё бориб қоларман» деддингизми, албатта ваъдангизда туринг! У сизга атаб дошқозонлар осмайди, сомса-патир ёптирмайди, пул сарфла-

майди. Аммо чевари тикувига, ёзадигани ёзувиги ўтиролмай, бир жойга борадигани боролмай сизни кутади. Ўзини созлайди, уйини созлайди, хулласи, маълум даражада уринади. Келмасангиз, уларнинг бир куни куяди, ўша кунги тирикчилиги, режалари куяди...

Алқисса: **лафзида турмайдиган одам энг хунук ва зараркунанда одам!** Уларга йўликишдан, айниқса, уларга ўхшаб қолишдан ўзи асрасин!

ОДАМЛАР БИРЛАШСА – НУРЛАР БИРЛАШАДИ

*Мўмин киши улфат қилади ва улфат бўлади.
Улфат қилмайдиган ва кишига улфат
бўлмайдиган одамда яхшилик йўқдир.*

*Одамларнинг яхшиси,
кишиларга манфаати кўп текканидир.*

Хадис

«**Мўмин киши улфат қилади ва улфат бўлади**» жумласига эътибор қаратайлик. Мўмин одам, яъни савоб-гуноҳни ажратадиган одам ўзига маслакдош, кайфиятдош излайди. Чунки инсон Аллоҳнинг неъматини – ундан нур таралиб туради. Халқда: «Бир калла яхши, иккитаси ундан яхши, учтаси ундан-да яхши», деган гап бор. Нурлар бирлашган сари кучланади, бошқача айтганда, Яратган бирлашган инсонларнинг фикрати, фаолиятига баракот беради. Бошқа бировга ҳамроҳлик, ҳамкорлик, ҳамдардлик ниятида қўл чўзган бандани хамиша Ўзи қўллайди.

Ёдингда тут, сен улфатликка ўзингдан кучли одамни танлагин, яъники сенда йўқ фази-

латлар унда мужассам бўлсин. Ошкору пинҳон ундан ўрган, бўйига бўйингни тенглашга тинмай ҳаракат қил. Халқда: «Юзта аҳмоқнинг ақллиги бўлгунча, ўнта ақллининг аҳмоғи бўл» деган нақл бор. Инсон ҳеч қачон ўзининг муайян ҳолати ва қобилиятидан қониқиб қолмаслиги керак. Чунки банданинг бошида нима борлиги фақат Аллоҳга аён, иродасинию ақлини тоблаб, бугунгидан баттарроқ ҳолатларга ўзиши тайёрлаб бориши зарур. Шунинг учун кишининг ёнида йўл кўрсатишга қодир ақли, ишончли кишилари қанча кўп бўлса, шунча яхши. Яхшилардан қолма, уларнинг хизматларини қилиб юриб бўлса-да, фазилатларини ўзлаштир, ҳурматларига эриш.

Эътибор бер-чи, дўстинг сенга ёрдам қилаётганда, ҳол сўраётганда, ҳадялар бераётганда ўзининг оиласида аҳвол қандай эди? Эҳтиёжи, беморчилиги, етишмовчилиги йўқмиди? Турган гапки бўлади, бекаму кўст рўзғор ҳеч кимда йўқ: пулинг бўлса ҳам, соғлигинг ёки тинчинг бўлмаслиги мумкин. Улфат тутишининг шартли шуки, ўрни келса, еб турганингдан, кийиб турганингдан ҳам қайириб, дўстга илинишга тўғри келади. Бемор бўлсанг-да, ундан ҳол сўрашинг, кайфиятинг бўлмаса-да, дардларига қулоқ тутишинг керак. Аммо меъёрни унутма! Биров билан унинг ҳаётига ҳалакит берадиган даражада яқин бўлиб кетма! Эсимизда турсин: биз оиламизга, бола-чақамизга, ишимизга, эртанги куни-мизга яроқли бўлайлик деб, одамлардан ақл, суянч излаб дўст орттирамиз. Улфатчилигимиз ҳаргиз бизнинг асосий ҳаётимизга, уйимиздаги ҳаловатга путур етказмасин!

Азизим, улфатингнинг сенга кўрсатган ҳар бир ҳимматига икки ҳиммат атаб қўй! Ва ҳар гал миннатдор бўлганингни сездир. Шунин билки, у қачон сени йўқласа, ҳаёдан ташқари вақтини, зехнини, меҳрини ҳам сарфлайди, буни хотирангнинг темир дафтарига ўчмайдиган қилиб ёзиб қўй ва баҳоли қудрат жавоб қайтаришни қанда қилма. **Ҳаргиз кимдир фақат берувчи, кимдир эса фақат ўзлаштирувчи бўлиб қолмасин.** Бундай улфатчилик самимий эмас, бунинг оти суиистеъмол ёки «ишбитурувчилик»дир. Ҳазрати Навоийда ўқиб эдим: «Бировларнинг сенга қилган ёмонлигини, ўзингнинг уларга қилган яхшилигингни унут. Бировларнинг яхшилигини, ўзингнинг эса бировларга қилган ёмонлигингни унутма». Агар дўстлигинг узок давом этишини хоҳласанг, айниқса, улфатчиликда шу ғояни шиор қилиб олмоқ керак!

«Улфат қилмайдиган ва кишига улфат бўлмайдиган одамда яхшилик йўқдир», дейиляпти. Бундайлар кимлар? Улар ўзларини ҳаммадан устун қўядиган кибрлилар, учраган кишидан шубҳа қилаверадиган гумондорлар, ўта ичи тор, гугурт чакмасанг ҳам ўт олиб кетаверадиган инжиқ одамлардир. Улардан қандай яхшилик чиксин! Бундайларнинг юрагига қил сиғмайди-ю, силайи раҳм, ҳиммат сиғармиди!

Ўта ҳасис кишилар ҳам улфат бўлолмайдилар. Ўзи емай йиғадиганлар, ниманидир ундиришни мўлжаллаб «дўст» тутинадиганлар дўстликка ярамайдилар. Бундайларни ўзга зиёфатларда кўраверасиз. Унинг тўплагани қатор-қатор тўйларга етиши мумкин. Аммо уйида пешона терлатиб, ўт қалаб қозон осмай, йиллар ўтса-

да, тўртта одамга дастурхон ёзмай, эҳсонни танимай ўтаётганлар бор.

Улфатлар ҳар кўришганларида феълларни покловчи, дунёқарашларни кенгайтирувчи, юракдаги доғларни кетказадиган суҳбатлар қуришлари, ҳар гал бир-бирларидан ниманидир ўрганиб, укиб, енгил тортиб тарқалишлари керак. Навоийхонлик, бедилхонлик, машрабхонлик, яссавийхонлик деб аталган давраларда фақат яхши инсонлар тўпланишган бўлса керак, деб ўйлайман...

Эй дўст, дўстингдан ажраб қолишни истама-санг, у билан гаплашганда хушёр тур, ҳозир-ги аҳволоти қандай, унга қайси гап сиғадию қайсиниси сиғмайди. У нимадан куйиб турибди, қайси иши жилмай турибди – ўрган, сез, ҳоли-га қараб муомала қил.

«Одамларнинг яхшиси, кишиларга манфаати кўп текканидир» деган жумлага эътибор беринг. «Улфат бўл!» дейилишида Қуръони каримнинг асл маъноси, яъни «бир-бирингизга яхшилик қилинг» деган даъват жаранглаб турибди. «Одамларнинг яхшиси» бу жаннатий инсондир. У, бу юксак мартабага одамларга холисанлиллоҳ манфаат келтириш билан эришажакдир. Ниятингга етмоқчи бўлсанг, умрингни, ризқингни кўпайтирмоқчи бўлсанг, у дунёлигинг ҳам чиройли бўлишини хоҳласанг, унга эришининг йўли битта – одамларга манфаатинг тегсин! Қариндошлик йўли биланми, қўшничиликми, жамоадошликми, ҳамшаҳар, ҳамқишлоқликми, касбдош, курсдошликми, дўст бўлиб, улфат бўлибми... хулласи, қай тарзда бўлса ҳам **ЙЎЛИНИ ТОП: ИНСОНЛАРГА КЕРАК БЎЛ, ЮКИГА ЕЛКАНГНИ ТУТ, ОДАМЛАРНИНГ ЯХШИСИГА АЙЛАН!**

ҚАЧОН ҲИМОЯСИЗ ҚОЛАСИЗ?

*Одам боласи яралар экан,
унинг атрофида 99 хил ажал айланади.*

*Агар шуларнинг ҳеч бири тегмаса,
киши кексаликка етиб вафот этади.*

Хадис

Кўча ҳаракати қоидаларини ўрганамиз, хов-лимизгаю уйимизга турли-туман панжараю тўсиқларни муҳофаза учун ўрнатамиз. Кимнидир кимга қўриқчи сайлаймиз. Қоровул ёллаймиз, ҳатто орамизда жўмракдан келаётган ичимлик сувига ҳам тозалатгич ўрнатиб, қўйиб берсангиз, қатикни ҳам пуфлаб ичадиган эҳтиёткорлар бор. Шу тариқа бевақт кетмасликнинг, узоқроқ яшашнинг тадориғини кўрган бўламиз. Аммо минг эҳтиёткорлик кўрсатганимиз билан, пешонамизга битилган умр ҳисоб. Буюк Муаллифдан сизга қанча ризқ ажратилгани ҳисоб. Агар бу дунёлик ризқингиз тугамаган бўлса, қирқ йил кирғин бўлса ҳам, қирқ хил ташхислик бемор бўлсангиз ҳам эсон-омон юраверасиз. Аммо вақти-соати етганда минг бир чора-тадбир, минг бир эҳтиёткорлик КЕТМОҚнинг йўлини тўсолмайдн (Илоҳим, ҳамманинг умрини зиёда қилсин!).

Халқда «Ташлаганга тош тегмас» деган нақл, Қуръони каримда «менга таваккул қилган бандамни яхши кўраман» деган марҳамат бор. Аллоҳга таваккал қилиш ҳам ибодатдир. Агар эътиқодимизда собит туриб, ҳамма амалларимизни Ҳақнинг розилиғи учун бажарсак, Яратганнинг меҳру мурувватига сазовор бўламиз. Яъни, умримиз унумли бўлади: Унга ишонга-

нимиз сари, суянганимиз сари У бизга қувват беради, ишларимиз бароридан келиб, ўз-ўзидан юришиб бораётганини ҳис қиламиз.

Ҳозир неча ёшга етиб келган бўлсак, шунча йўлнинг ҳар қадами, ҳар соңиясида ўша 99 хил ажал ёнгинамизда бирга-бирга келаверган! Унинг мўлжали бизмиз, аммо ўлмай келяпмизми, демак, Ҳақ ҳимоя қияпти!

Хўш, инсон қачон беҳимоя қолади? Ўзига таваккал қилиб ҳам Унинг ёрдамисиз қолиш мумкинми? Яна бир ҳадисда айтиладики, «Уловингни аввал боғла, сўнг Аллоҳга таваккал қил» дейилган. Буни қандай тушуниш мумкин?

Билиб қўйинг, Яратганни унутган жойингизда сиз ҳимоясизсиз! Унинг буйруқларига амал қилмаганингизда: яъни, ёлғон сўзлаётганингизда, дил офритаётганингизда, нафс ва хирсга қўл урганингизда... ҳуллас, ношаръий ишларингизда хатар сизга энг яқин келади. Жонингизни олиб кетмаса-да, мудҳиш тақдирга яқинлаштирадиган бир нарсани илаштириб кетади. Сиз хомтама бўлманг, «Яратган меҳрибон, ўзига таваккал қилсам, мени асрайвераркан», деб ўйламанг! Аввало, таваккал қилиш учун ҳам маънавий ҳад, ҳуқуқ керак. Кишининг қўли, дили уятли ишларда бўлса, у қайси юз билан «менга ёрдам бер, ўзингга таваккал қияпман» дейди. Нотўғри ишларни қилиб, ошингизни ошаб, ёшингизни яшаб юрган бўлсангиз ҳам барибир қўрқинг ва тезроқ ўзингизни рисолага солинг, чунки ўлим ҳақ, бу дунё бебақо, ўз қилмишларига жавоб бергани «ҳамма бир-бир кетар-о».

Бу дунёга ҳеч ким устун бўлмайти, бир юз элликка кирсанг ҳам, бир куни барибир кетиш

бор. Мазкур ҳадис чандон аҳамиятлидир, у оптимиздан тўксон тўккиз хил ажал эргашиб юришидан бизни хабардор қилмоқда. Ўлимни эслаб туришдай яхши иш йўк. Чунки у сени шайтонга лакка тушиб, мудраб қолишингга, нафс ва хирс деган балонинг ортидан ўтлаб кетишингга йўл қўймайди: «Бу дунёга нима мақсадда келган эдинг? Ва нима йиғдинг, у дунёга қандай дастурхон билан кетяпсан?!» деган саволларни юрагимизга санчиб туради. Ва бизни силтаб-силкитиб ҳушимизни жойида ушлаб туради.

Биз бу дунёга у дунёлигимизнинг ғамини ейиш учун келганмиз, Аллоҳнинг имтиҳонидан ўтгани, Унинг баҳосини олгани, шу билан бирга, бу дунё неъматларидан роҳатлангани ҳам келганмиз. Кетиб боряпмизми, ўтиб боряпмизми, демак, тезроқ бандаликнинг вазифаларини бажаришга шошилайлик: Аллоҳ биз учун яратган неъматларни танийлик, сезайлик, кўзларимизга суртиб, улар билан яйраб-яшнаб олайлик. Шоду хуррамлик билан шукроналар келтирайлик! Осмону заминдан, турфа шакл, турфа мевали дов-дарахтлардан, минг рангли ва минг ифори гуллардан, бир-бирига мутлақо ўхшамаган жонивору қушлар, санъат билан яратилган ҳашаротлардан ҳайратланайлик, сувмас биллур оқаётган сойларни тавоф қилайлик, бунга шошилайлик, ахир! Завқу шавк ичра ёзган шундай мисраларим бор экан:

Зилдай замин дарз кетибди

Қилдай майса дастидан.

Еру кўкни маст этибди

Ялпиз қай хас остидан.

*Ҳар куртакда бир тугун сир,
Ечилмоққа ошиқар.
Фунча лиммо-лим тўлибдир
Ним пушти ранг қўшиққа...*

*Япроқдаги гул биллурни
Терай тўкилмасидан.
Ёзиб олай булбул куйин
Фунча сўтилмасидан...*

Мана бу сурурланишни қаранг:

*Қаранг, елкам азим осмонни
Даст кўтариб тутиб турибди.
Заминга сал эгилган оним
Минг бир неъмат кутиб турибди...*

*Бу ёп-ёруғ дунёни яхлит
Кўзларимга жойлаб олганман.
Офтобни малика тахлит
Пешонамга бойлаб олганман!..*

Аллоҳ берган рўзғорингизга, жуфтингизга, рўнарангизда ғу-ғулашиб ўтирган қўш кабутарларингиз – ота-онангизга, бу дунёнинг энг ширин овунчоғи – болаларингизга астойдил қаранг, соғиниб, яйраб қаранг! Бу толе кимда бор, кимда йўқ! Ва бу неъматларнинг ҳозирги, худди мапа шу туриши эртага бугунгидай бўлмайди, бугунги чиройига тўйиб қолинг! Яратган «бандам неъматларимни отини айтса ҳам шукрона ўрнида қабул қиламан» деб марҳамат қилади. Сизга берилган нарсалардан юрак-юракдан яйрашингиз ҳам ибодат! 99 ажал атрофингизда айланса айланаверсин, сизни эса 99 неъмат ўраб турибди, улар билан тиллашиб, дийдорлашиб қолинг, ахир, улар сизга аталган

ва ҳаммаси ғанимат! Мана бу бойваччаликни
қаранг:

*Бугун мен чиппа-чин сеҳргардирман,
Бугун юсаклигим Ою Кунча бор.
Қаранг, кайфиятим таранг чилдирма,
Борлигим чамандир, бағрим гунчазор!*

*...Бир имо қилсам бас, ҳар ён ораста,
Сочин ювган қиздай саранжом бўлур.
Очил дастурхонлар бирпасда раста,
Кўнгил не тиласа бари жам бўлур.*

*Истасам, кўз очиб юмгунимча, нақ
Ўн олтим силкиниб турар қошимда.
Ана, қийғос гулли наврўзимга боқ,
Мен яшай бошладим қайта, бошидан!*

*Қўшалоқ наврўзим – қизжонларим-эй,
Сизга она бўлгач, боққа айландим!
Бургутларим маним – ўғлонларим-ов,
Она бўлгач сизга, тоққа айландим!*

Қаранг, Аллоҳнинг неъматларини суйгани,
санагани сари бандаси кучга кириб, юқорилаб
бормоқда!

Шукроналар айтинг, кўксингиз Каъба
бўлсин, илму амалингизни покланг, ўшанда
хар қандай бало-қазодан сизни Аллоҳнинг ўзи
ҳимоя қилади.

САДАҚАНГ ЎЗИНГГА СОЯДИР

*Хар бир мусулмоннинг садақа қилмоғи
вожибдир, агар садақа қилишга пул топ-
маса, қўл меҳнати қилсин, ўзи ҳам фой-
даланади, садақа ҳам қилади. Агар қодир
бўлмаса, хожатманд одамга ёрдамлашсин,
агар буни ҳам қилмаса, амри маъруф
қилсин, агар буни ҳам қилмаса, бировга за-
рар етказмасин, бу ҳам садақа бўлади.*

Хадис

Бу дунёда лаънати шайтон бор экан, хар бир инсон хатодан, гуноҳга қўл уриб қўйишдан холи эмас. Биргина ва кичкина гуноҳ ҳам жазосиз қолмагай. Ҳақ одил ҳакамдир ва шунинг билан бирга, чексиз меҳрибондир. У бир томондан, бандасига жазо белгиласа, иккинчи томондан, уни шу жазодан қутқарадиган қатор чораларни йўлига чиқариб қўяди. «Садақа балони қайтарур» деган нақлни болаликдан бери эшитиб келамиз. Имом Ғаззолийнинг «Мукошафат ул-қулуб» китобида «сув оловни ўчиргани каби садақа ҳам хатоларни ўчириши, қиёмат кунда инсонлар аро ҳукмлар охирига етгунча хар ким ўз садақасининг соясида бўлиши» таъкидланади.

Яна шу китобдан: Пайғамбаримиздан сўрадилар:

— **Қайси садақада фазилат кўпроқ?**

— Камбағалга яширинча берилган садақада, шунингдек, камбағаллашиб қолишдан қўрқиб, ишлаб топганидан берган садақада фазилат кўпроқдир.

— **Қайси садақанинг фазилати улувроқ?**

– Ичида сенга яширинча адоват (душманлик) сақлаётган яқин танишларга берилган садақа!

Мазкур китобда Пайғамбаримизнинг яна шундай гаплари келтирилади: «Сизлар бир отни қандай боқиб кўпайтирсангиз, Ҳақ таоло ҳам берган садақангизни шундоқ кўпайтириб қайтаради», «Сизлар бир лукма садақа қилсангиз, уни Уҳуд тоғидай қилиб қайтаради». Бу марҳаматни қаранг, азизим, қилган садақангиз учун савоб нақд, устига-устак Аллоҳ кетган бир сўмингизни ўн сўм, балки юз сўм қилиб дарҳол ўзингизга қайтаради.

Амалнинг энг яхшиси, Яратганнинг розилиги учун қилинган ишдир. Ҳадисда **«Ҳар бир мусулмоннинг садақа қилмоғи вожибдур»** дейилмоқда. Муслим одам учун энг муҳими шу топшириқ! Сен садақа беришни эҳтиёж деб бил, уни савоб умидида эмас, дуо олиш ёки кимларгадир кўрсатиб қўйиш учун эмас, Ҳақ розилиги учун қиласан! Нақ камбағалчилик ичида садақа қил – энг олий садақа шу! Пешона теринг билан топганингдан садақа қил, эҳсоннинг энг гўзали шу! «Ўзимнинг шунча камим турибди-ю, эртага нимани ейишим тайин эмас-у, бировга берайми?» демасдан, шу ҳимматни қилдингми, сенинг Яратганнинг розилигига етишганинг, ҳақиқий мусулмонлигинг шу!

«Ишлаб топган пулингдан садақа қил» дейилишида кўп ҳикмат бордир. Аввало, меҳнатга яроқли бўлишдай бахт борми? Ишлаш, яратиш имкони бўла туриб дангасалигинг туфайли бўш турган оёқ-қўлинг, аклинг, кучга тўлган мушакларинг, кўзинг, сўзинг сени қарғамайди

дейсанми! Ахир улар фаолият учун яратилган-ку! Бекор турган соғлом вужуднинг ҳам уволи бор, азизим! Қолаверса, меҳнат қилсанг, аҳли аёлинг мустарлик кўрмайди, пешона тери билан боқилган болалар ҳалол инсонлар бўладилар. (Бу бандаси учун икки дунё саодати-ку!) Оиланг сендан манфаатдор бўлган сари ишингга унум, баракот киради. Ишлаб, ҳаракат қилиб турган бадан чайирлашади, кучга тўлади. Қийналиб пул топган одам қийналганларнинг кадрига кўпроқ етади ва Аллоҳ бундайларнинг кўнглини раҳмдиллик билан безайди. Қара, қанча фазилат йиғилди-я! Бир нарсани кузатиб ҳайрон қолдим: осон пул топадиган бойлардан кўра, топганини учма-уч етказадиган камбағаллар атрофга силаи раҳм, садақа, эҳсонни кўпроқ қилар эканлар. Иншооллоҳ, улар мана шу феълларидан нажот топадилар!

Яна «сенга ичида яширин адоват сақлайдиган танишларингга садақа қилсанг фазилати улуғроқ бўлади» дейилмоқда. Бу динимизнинг инсонпарвар жиҳатларидан биридир: инсон учун уни ёмон кўриб турганларини хис қилишдай ёмон нарса йўқ! Ишлаб ишлагандай, яйраб яйрагандай бўлмайсан! Сенга адовати бор одам танг ҳолга тушиб қолса, биринчи бўлиб ёрдам қўлини чўз, дейилмоқда. Хўш, унда нима бўлади? Сен унинг оғриб турган жонига ора кирдинг, бундан, биринчидан, сен ундан озорланиб турсанг ҳам, яхшилик қилганинг учун, номаи аъмолингга улкан савоб ёзилади, иккинчидан, у одам шу кунгача сени хуш кўрмай тутган тутумлари учун қаттиқ хижолат чекади, сенга илийди. Учинчидан, йўлинг бир

рақибдан тозаланади, яшашнинг енгиллашади. Тўртинчидан, икки инсоннинг тотувликка келиши бу – жамиятнинг бир бўлагига тинчлик ўрнатилди деган гап!

Хадисда **«Агар қодир бўлмаса, хожатманд одамга ёрдамлашсин»** дейилмоқда. Бир ривоятга кўра: бир ахлоки нобоп аёл чанқоқдан ўлаётган итга махсисига рўмолини боғлаб, қудукдан сув олиб ичиргани учун жаннатий бўлган экан. Инсонга қилинган ҳимматнинг эса баҳоси чандон юқоридир. Сенинг бировга илинадиган пулинг, молинг бўлмаса, майли, аммо хоҳишинг бўлсин, шунга ҳам савоб ёзилади! Дастёри йўқларнинг йўлагидан қорни кураб қўйиш, сув келтириб бериш, беморга қараш, болали аёлнинг кўлидан тугунини олиш... буларнинг бари садақадир.

Бир қадрдонимнинг қизлари ҳикоя қилиш-япти: «Онам ҳар гал ўзларига «ўлимлик» деб мато келтирадилар. Аммо бировнинг ўтиб қолганини эшитганлари заҳоти ўша ёққа бериб юбораверадилар, адашмасак, бу ўн мартадан кўп бўлди-ёв!» Бу садақага нима етсин!

«Агар буни ҳам қилмаса, амри маъруф қилсин» жумласига эътибор қаратинг. Яъни, бировнинг хожати учун жисмонан ярагулик холатинг бўлмаса, тилинг билан ёрдам қил: урушганларни яраштир, тушкунликка тушгани юпата бил, кишиларнинг қусурига кўзинг тушса, шундай муомала, муносабатлар ўйлаб топки, хатоларини битта-битта ташласинлар. Бировнинг қуйдираётган боласини тартибга солиб қўйиш, келинини ёки қайнонасини инсофга келтириш ҳам садақа. Агар чиройли ва сингишим-

ли гапира олмасанг, таъсир килмоқчи бўлган одамингга олимларнинг, доноларнинг ибратли гапларидан иқтибослар кўчириб, ўқишга бер. Хеч бўлмаса, яхши шеър учратсанг, эснаб ёки ғийбатлашиб ўтирганларга ўқиб бериб, кайфиятларини ўзгартир. Буни ҳам эпламасанг, кўрган одамларинг, кечирган воқеаларингнинг тарбиявий жойларини суҳбатдошингга ҳикоя қилиб бер, буларнинг бари садақадир!

«Агар буни ҳам қилмаса, бировга зарар етказмасин» дейилмоқда ҳадисда.

Аллоҳ сенинг ҳавотирингни олмоқда: гуноҳларинг оғиб-тоғиб ётибди, изингда кўргиликлар эргашиб юрибди, сенга нажот керак. Бунинг учун тезда халоскор амалларга киришишинг шарт. Амалларнинг энг яхшиси эса – садақа! Сен бунга ярамадинг, яъни пул, мол садақа қилолмадинг, бировнинг хизматини ўтаб савоб олиш ҳам қўлингдан келмади. Амри-маъруфга ярамайсан! Ҳақ сенга энди охириги чорани кўрсатмоқда – ҳеч бўлмаса **бировага зарар етказма**, шу ҳам садақага ўтади демоқда! Қўйларингни бировнинг гулзорига қўйиб юборма, бировникига ўтаётган ариқни кўмиб ташлама, оқар сувга мағзава тўкма, ахлатингни бировнинг чорбоғига ирғитиб юборма... Ёмон кўрган одамингни кишиларга ёмонлама, бировнинг устидан юмалокхат ёзма, муаллим бўлсанг яхши илм бер, табиб бўлсанг, қўл учида даволама, хунарманд бўлсанг, харидорингни пулига қуйдирма... Мана шуларнинг ҳаммаси садақа ўрнидадир. Ўзингни жаннатга ҳам, дўзахга ҳам етаклаб боргувчи фақат ўзингсан, фақат ўзинг!

АДОЛАТЛИ БЎЛА ОЛАСИЗМИ?

*Кимки хотини иккита бўлиб
уларга тенг қарамаса,
қиёмат куни ярми йўқ ҳолда тирилади.*

Хадис

Қўш хотинлилик – оғриқли масала. Бу тутумни тутганки киши шариятни пеш қилаверади, аммо уларнинг ҳаммаси ҳам биз келтираётган мазкур ҳадисни билмайди. Билса ҳам ўзини билмасликка солади. Назаримда, ундайлар қиёмат кунини жуда узоқ деб, унгача бир гап бўлар, қорлар ёғиб, излар босилиб кетар деб, ўзларини юпатишга уринади, шекилли. Бандаси Қуръони каримдан фалон мартагача никоҳли бўлиш мумкин деган жойини қидириб топади-ю, аммо унинг шартларига риоя қилишда ҳадеганда мусулмонлиги эсидан чиқаверади!

Аввало, шуни ёдда тутиш керакки, Пайғамбаримизга тушган ҳамма оятлар заминий воқеа ва ҳодисотлар билан боғлиқ бўлиб, Аллоҳнинг бандаларга атаган адолатли ҳукм ва тошһириқларидир.

Хўш, шариятда нима учун бирдан ортиқ никоҳга рухсат бўлган? Қуръон нозил бўлган пайтлар жоҳилият кучайган, маънавий инқирозлар авж олган вақтлар эди. Шахвоний нафслари ружуда бўлганларни тартибга солиш, тийиш учун, жиход, жангу жадаллар туфайли эркакларнинг кўпи қирилиб кетиб, туғилиш камайиб кетгани учун, қолаверса, ёлғиз беваларнинг ёки қаровчисиз, бемор, ёки бир этак боласи билан жуфтсиз қолган аёлларнинг шаъни

ва шароитини химоя қилиш учун никоҳ сони аник белгилаб қўйилди. Бу рухсат ўша давр эҳтиёжларидан келиб чиқиб, фақат, ва фақат ахлоқий бебошликларни тўхтатиш ҳамда силаи раҳм маъносида бўлган бўлса ажаб эмас.

Бундан ташқари, бизнинг дин – инсонпарвар дин: орага бефарзандлик тушиши мумкин ёки рўзғордаги аёл сурункали хасталикка йўлиқиши мумкин, бу узун йўлни эса «ҳаёт» деб қўйибдилар, яшаш керак, умр давом этиши керак, мана шундай ҳолатларда ҳар икки тарафнинг келишуви, розичилиги билан кейинги никоҳга изн берилган.

Хўш, бугунги кунда-чи? Бизда қўшхотинлиликка рухсат йўқ. Аммо бу қондани бузаётганлар бирмунча топилади! Бу ҳол юқорида айтганимиздай, фарзандсизлик, беморлик туфайли, маслаҳат, келишув билан содир бўлаётган бўлса бошқа гап эди. Бугунги кундаги «иккинчи никоҳга шариатда йўл бор» деган даъвони кўтариб юргувчилар мусулмончилик илмини билганлари учун эмас, аксарият ҳолатда қўллари узайиб, пуллари кўпайиб, кўнгиллари тусаб, яъни нафснинг қистови билан шу тутумни тутадилар. Нафс ружу қилган пайтда, турган гапки, бандаси Аллоҳдан узоқлашади. Унинг устига бу никоҳларнинг тўқсон фоизи ҳуфиёна! Худди шунинг ўзи мусулмончиликка зид! Зино ўғринча бўлади, никоҳ эса эркак ва аёлнинг турмуш қураётанини билдириб, атрофга маълум қиладиган расм-русумдир. Яъни, никоҳ одамларнинг гувоҳлигида бир-бири билан боғланишдир...

Эркак ҳаётидаги бу муҳим воқелик унинг никоҳидаги аёли, ота-она ҳамда яқинларининг

ризочилиги билан бўлиши лозим. Агар шундай қилинмаса, бу эркак аҳли аёлига зулм қилган бўлади ва бунинг охири хосиятсиздир! Шунинг учун зулмки, рўзғордаги аёлингиз сизга ёкадими, йўкми, худо кўшган жуфтингиздир. Худо эса тарозуда ҳеч адашмайди: аёлингиз савобу гуноҳларингиз эвазига сизга берилган ҳақ, қисматингиздир, бу – бир! Энг муҳими, бу аёл ёруғ дунёдаги жами неъматлардан кечиб, ҳатто, отасининг исмидан ўчиб келиб, уйингизга доимий чироқликка сайланди! У сизни ҳар куни кўчадан хориб-чарчаган ҳолда қабул қилиб, яна ҳар тонгда тиндириб, тўйдириб, ёқангизни оқартириб, туғмангизгача қадаб, рўмалчангизнида кўлингизга тутқазиб, дарвозагача кузатиб кўяди. Сизга тегишли рўзғору афт-ангори икки томчи сувдай ўзингизга ўхшайдиган болаларингизни деб, бир кунда минг фаслни бошидан кечиради, минг озиб, минг тўзиса-да, остонангизга бағир бериб яшайверади. Рўзғор деган оғир юкни иккалангиз ортмоқлаб келяпсиз, баъзан сизнинг холишгизга қараб, аёлингиз аёлман демай, икки ҳўкизлик юкни бир ўзи тортган пайтлари ҳам бўлган. Бу жон ҳоритгич юмуш эр-хотинни биродарга айлантириб юборади, мингта қариндош бир умр йўлдошнинг ўрнини босолмайди, ахир! Айтинг-чи, бу неча йилги ҳамкор, ғамгузорингизга сездирмай уйланиб олиш уни жанг майдонида ёлғиз қолдириб қочишдай гап эмасми?! Балки унинг қатор айблари бўлса бордир. Аввало, ўзингиз батамом яхшимисиз? Қолаверса, сиз кўшнингиз, жиянингиз, болангиз, ука-синглингизнинг хатоларини тўғрилашга, камини тўлдиришга уринасиз, вақт

сарфлайсиз. Умр йўлдошингиз уларга солиштирилганда энг яқин кишингиз-ку! Нега уни ўз ҳолига ташлаб қўйдингиз, ўзингиз боп қилиб тарбиялашга нега уриниб кўрмадингиз?! Нафсиламрини айтганда, уни шугина ками билан ҳам суйиб қўя қолсангиз нима бўлибди! «Агар эр-хотин бир-бирига дўстлик-мухаббат назари билан қарасалар, Аллоҳ уларга раҳмат назари билан қарайли. Агар эр хотинининг қўлидан тутса, гуноҳлари бармоқлари орасидан тўкилиб кетур», деган ҳадиси муборак бор. Эътибор беринг, бу ерда «каму кўстлик умр йўлдошингизга сабр эта олсанг, унинг ҳурматини жойига қўя олсанг, жаннатий бўлурсан» деган илоҳий ваъда берилмоқда! Қисматингиз ўз амалларингиз туфайли эканлиги эсингизда турсин, йигитлар!

Аммо! Тоифадошларим, азиз ойимларга бир мурожаат қилмоқчиман. Ойимлар, рўзғорнинг фил кўтаролмайдиган юklarини кўтарганингиз учун, туғишлару бола тарбиялашдаги минг бир ўлиб қайтишларингиз учун, ўнта бола боқишдан ҳам оғир бўлган юмуш, яъни бир эркакни яхшилар қаторига қўшай деб етмиш икки томирингиз неча узилиб, неча улангани учун, сизнинг биттангизга мингта жон садка бўлса арзийди! Аммо! Аммо адолат тарозуси эру аёлга бир экан: Қуръони каримдаги бир гапни такрор-такрор айтгим келаверади, унда «ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарсани таклиф қилинмайди» деган жойи бор. Эшитяпсизми, эр-хотиннинг бир-бирига чидаб бўлмайдиган, сабр косаси тўладиган даражада тутумда бўлиши мусулмончиликдан эмас! Кўриб турибсиз, эркак зоти садоқатда, сабрда аёл кишичалик собит

эмас! Ойимлар, рўзгорингизни ўз қўлингиз билан синдириб қўйманг, зийрак ва тадбиркор бўлинг! Исботланган ҳақиқат шуки, уч тоифа аёл бор (Аллоҳдан харгиз, харгиз уларнинг қаторида бўлмаслигингизни сўраб яшайман!), агар ўшандайлардан эрлари юз ўгирса, бу аёлларга раҳмим келмаган бўларди, бунинг учун мени маъзур тутинг: уларнинг биринчиси – тили захар аёл (у бор уйдан соғлом одам чикмайди, бу хонадонда саришталик, пул, бойлик бўлиши мумкин, аммо қувонч, яйраш, яъни бахт бўлмайди); кейингиси – тутуми нопок аёл (ундай аёл дастидан эру болаларнинг халқумига харом аралашади, худо берган жами неъмат ахлатга беланиб ётади, ширин неъматлар унинг қозонида бемаза овкатга айланади, қайси уйда шундай ҳолат бўлса, баракот, файз, омад кетади, болаларнинг қисмати оғирлашади); учинчиси эса, эрига хиёнат қиладиган аёл (у аёл эмас, аёл қиёфасидаги шайтондир! У бор жойда бало айланади, кулфат болалайди). Бу йўллар сизга харом бўлсин!

Хадисда **«Кимки хотини иккита бўлиб, уларга тенг қарамаса, қиёмат куни ярми йўқ ҳолда тирилади»** дейилмоқда. Ҳазрати эркак, қўшхотинлиликни орзулаган ёки шу тилагига етган йигит, сиз бу хадиснинг рухига кириб, маъзини суякларингиз билан хис этиб қайта ўқинг. Бу бевафо дунёдир, навбати билан ҳаммамиздан юз ўгиради. Хар бир умр бир китоб, тугаши, сўнгги варағининг ёпилиши бор. Бандаси борки, охиратидан халоват истайди, жами йўқотганларини топишни, Аллоҳнинг мукофотларига сазовор бўлишни хоҳлайди. Энди

бир тасаввур қилинг, ҳамма қайта тирилиб, абадиятга етган, яхшилар ңиятларига эришган бир пайтда танангизнинг ярми шалвираб, оёк остида судралиб, тупрокка беланиб ётибсиз! Бу Яратган томонидан юборилган жазо! Сиз аёлларингизнинг бирига зулм қилдингиз, яъни уни бошқасидан кам кўрдингиз, мана шунинг жавобини олиб турибсиз!

Сиз «икки томонга тенг қараш»нинг уддасидан чиқаман деяпсизми?! Қани айтинг-чи, Аллох кўриб тургувчидир, ростдан ҳам иккала аёлингизнинг холига бир хилда айланиб, бир хил совға олиб, бир хилда кўнгилпарвар сўзлар айта оласизми? Қозонини бир хил қайнатасизми? Кунларингизни уларга тенг тақсимлай биласизми? Ҳар иккала аёлни бири бири билан келиштира оласизми? «Қўш хотинлининг қулоғи тинмас» деган нақл бор. Аёлларингизнинг нағмаларини эшитишга, уларга заргарона муомала топишга, иккаласига кетадиган харажатлар учун меҳнат қилишга иродангиз, асабларингиз, сабрингиз, кучингиз, вақтингиз етадими? Шариат талаби бўйича шу шартларни уддалай олсангизгина бу ишга қўл уришингиз керак! Алқисса, оладиган жазонингиз ҳадисда айтилиб турибди!

«Янгиси»га мукка тушиб, биринчи рўзғорини ташлаб қўйган, аёлидан батамом юз ўгирган, фарзандларидан жуда кам хабар оладиган, ёрдам бериш тугул уларни кўрса дўнғиллайдиган нобакор эркак мусулмоннинг ишини қиляпти, деб ўйлайсизми? Бу феълларига қандай жавоб қайтишини улар юқоридаги ҳадисдан билиб қўяверсинлар!

Бир синфдошим асосли сабабларга кўра биринчи турмушидан ажради. Бошка уйланиб, бундан ҳам бола-чақали бўлди. Аммо биринчи аёли каттиқ беморликка учраганини эшитиб, боласи билан қийналмаслиги учун уни яна никоҳига олди. Қаратди, кўрсатди, хулласи, аёли соғайди. Синфдошим шундай йўл тутдики, аёллар бир-бирларини малол олмадилар. Эгачи-сингилдай борди-келдили бўлдилар. Дўстим катта аёлини сайру саёҳатга олиб борса, унинг болаларини кичиги бағрига олиб турар, навбати билан буниси кетса, катта аёли буникиларга пойлоқчи бўлиб қоларди. Шундай вазиятни ярата олгани учун ўртоғим хурсанд эди. Ўттиз-ўттиз беш йиллар шу тарзда ўтди. Бир куни у мени излаб келибди. Кўриниши хомуш эди. Хол сўрадим. «Сўрама, ўртоқжон, — деди у (биз бир-биримизни шундай чақиришамиз), — шу кунгача нима қўйга тушсам, тушдим, аммо ташқарига тик этган товуш чиқартирмадим. Назаримда, иккала аёл ҳам мендан норози эмас. Аммо бугунлик кунда ўзимни ноилож сезяпман. Оналарини-ку келиштирдим, лекин болаларнинг орасидан гоҳо ўт чикиб қоляпти, қаридимми, асабим чарчадимми, қозиликка ярамай қоляпман. Авваллари иккитагина аёлни алдаб-сулдашим, йўлга солишим керак бўларди. Энди эса турфа феълли қатор болаларга сўз ўтқизишим керак. Қилмишига яраша қаттиқрок тергасанг, болалар тугул оналарида ҳам «нега наригиларни эмас, менинг болаларимни сиқиштирасиз», деган иддаолар бошланиб қолди. Соч-соқолим оқариб, роҳат кўришни орзулаган пайтимда синиб қолдим, сиқилиб қолдим, ўртоқжон». Бу

синфдошим илмли йигит, турган гапки, биз мағзини чақаётган ҳадисни ҳам билиши керак. У охиратини ўйлаб ҳам шундай забун ҳолатга тушиб турибди, шекилли...

Азизим, сиз қирчиллаган қирқ ёшингизда абадий турмайсиз. Пул гул эмас, ҳар баҳорда экиб, кўпайтириб, қопларга тўлдириб олгани! Ҳамма нарса каби одам ҳам эскиради, яъни асаби, соғлиги, эпи-шуди нурайди. Киши биргина рўзғорни ямаш-суваш билан уриниб юриб, қандай кексайиб қолганини билмай қолади-ю, у ёғини ўзингиз билаверинг, умр битта, жон битта, уни хомталаш қилманг, охиратингизни ҳам одош қилманг.

НЕЪМАТНИ УВОЛ ҚИЛМАНГ!

*Агар Аллоҳ сенга мол-дунё берса,
устингда асари кўринсин.
Чунки Аллоҳ таоло бандасининг устида
берган неъматининг таъсири кўринишини
яхши кўради. Аллоҳ таоло банданинг хор
бўлишини ва ўзини хорликка солганини
яхши кўрмайди.*

Ҳадис

Аввало, Яратган берадиганини ҳалолидан берсин. Ҳадисларнинг бирида «нимани астойдил сўрасангиз берилади, аммо у дунёда жойингизни ўзингизга муносиблар қаторидан кўрсатилади», деган мазмун баён қилинган дедик. Илоҳим, бу дунёда ҳам, у дунёда ҳам бизни яхшиликка ва яхшиларга ёндаштирсин. Умримиз сарфланганига яраша топганимиз ҳалол бўлсин.

Ўйлаб кўрсак, тўғри юриб, тўғри ишлаш ҳам Тангри берган ёрлик, илм экан. Атрофда-

гилар эса, мол-дунёингни нимага сарфлашингни кузата туриб кимлигингни билиб турарканлар.

Хўш, мол-дунё нима ўзи? Моддий бойлик, балки устозларингдан олган билимларинг, китоблардан укқанларинг, ота-онанг, атрофдагилардан, кўрган-кечирганларингдан ўрганганларинг бари-бари сенга насиб қилиб турган бойликдир. Шуларга эгалигингнинг исботи – сенинг хулқ-атворингдир. Аллоҳ, мен берган ҳамма фазилатларни атрофга сездир, деб турибди. Аслида, фазилатинг одамларга ўтиб турсин, фойда берсин деб ҳам сени шу туришга эриштирди. Сен-чи, сен нима иш қилдинг, юксак мактаб, яхши устозларда ўқидинг, кўчада силлиқсан, аммо уйга келгач, аёлингга қўполлик қиласан, болаларингни тиркиратасан, арок ичиб, бўкиб ётасан! Ҳовлингда эса эркак бажарадиган иш тўлиб ётибди! Қани сенда Аллоҳ берган неъматнинг таъсири, қани ахир олий илминг?!

Сиз-чи ойим, ўзингиз ўқитувчисиз ёки дўхтирсиз, аммо келиннгизни футбол тўпи қилиб ўйнайсиз, сизнинг иддаоларингиздан қайнонанинг юраги зада! Олий маълумотлисиз, аммо оғзингиздан ғийбат тушмайди, рўзгорингизда тартиб йўқ, кошингиз умрида ўсма кўрмайди, уйда сочларингиз тўзғиб, этагингиз сўкилиб юради ва хоказо! Худо сизга тўғрилаган шунча илми увол қилдингиз, ўзингизга юқтирмадингиз, сизни шу увол бўлган илм уриб қўяди энди! Уйингизга кириб келаётган кўргиликларнинг бир сабаби ҳам шу! Неъматни хор қилганнинг куни шу!

«Аллоҳ таоло банданинг хор бўлишини ва ўзини хорликка солгани яхши кўрмайди»,

дейилмоқда хадисда. Худо сизга куч ва мол бериб турибди. Аммо аҳли аёлингиз ноқулайликда яшайди.

Дарвозангизнинг тагидан оқава сув қувури (канализация) ўтади. Уйингиздаги ўралар эса билқиллаб қайнаб ётади. Қўлингизда шу сарфга етгулик имконингиз бор, тўртта қувур қўйсангиз, олам гулистон! Ақлингиз-ку, етиб тургандир, аммо хасислик қияпсизми, қунтсизлик қияпсизми, ҳар қалай, ўзингизникиларга номехрибонлик кўрсатяпсиз. Топаётган маблағимиз бола-чақамизнинг равнақи учун эмасми, ахир?!

Қўрангиз тўла қўй, аёлингиз эса тинмай кир ювади. Иккитагина қўйнинг баҳридан ўтиб, унга кир ювадиган машина олиб берсангиз бўлмайдами? Аёлингизни аянг, йигитлар, умр бўйи фақат унинг хизмати туфайли тикка юрасиз, эрта синиб қолса, энг аввал сизга зиён-ку!

Пулингиз кўпайса, болаларингизни махсус муаллимларда ўқитинг, сайру саёхатларга олиб чиқиб, дунёларини кенгайтиринг. Ўғил-қизларингиз бўлса, қудратингиз етса, уйингизда спорт анжомлари бўлса қанча яхши!

Ошхонангизнинг усти, атрофи ёпиқми? Аёлингизнинг оёғи-ю белидан совуқ уриб турмайдами? Ўчок бошингизга сув туширганмисиз? Бир қарич қутидай электр иситкичлар чиқибди, шугинани жўмракнинг тепасига қўйиб берсангиз, аҳли аёлингиз етмиш икки томири қакшамайгина идиш ювади. Бойиганингизни дастлаб ўшалар ҳис қилсинлар, уларни ниятига етказганингиз шу!

«Аллоҳ таоло бандасининг устида берган неъматининг таъсирини кўришни яхши

кўради», дейилмоқда хадиси шарифда. Моддий имконингиз кенгайгани одамларга мурувватингиз ортишида кўринсин. Қариндошларингизни йўклашларингизда кўринсин. Садакаю эхсонларингиз кўпайсин! Чиройли кийинишингиз, яхши ейишингизда намоён бўлсин. Қўшнига бир коса овқат илинмай ўтадиганлар, коп-коп унгуручларини ўзи ҳам емай, бировга ҳам илинмай мита тушириб юборадиганлар бор! Гўзал идишларини қўзғатмай, лаби учган пиёлада чой ичиб юрадиганлар, боши яраклаган дўппи, яшнаган рўмол кўрмай, сандиғи ёрилгунча мол йиғадиганлар бор! Азизим, сенга берилган ризк-бойлик ўзингнинг тутумингда кўринсин! Болаларингнинг эртаси, индини ўз ризки билан келади, уларга Аллохнинг атагани алоҳида! Ўғил-қизларингнинг йигирма йил кейинини ҳам тўминлайман деб, ўзинг билмаган тарзда худолликни даъво қилаётган бўлмагин тагин!

Шундоқ, азизим, мол-дунёингиз бор эканлиги фақатгина машиналарингиз сонининг ортиши, биноларингизнинг бўйи ўсишида эмас, оила аъзоларингизнинг саломатлиги яхшиланишида, болаларингизнинг маънавий дунёси бойишида, феълингизнинг улғайишида кўринсин! Қўлингизнинг узайгани ота маҳаллангизнинг обод бўлишида, оила аъзоларингиз юрадиган кўчаларнинг яхшиланишида, кўприклар қурилишида исботини топсин! Бойиганингиз атрофга бўлган силаи рахмингизда, одамларнинг эса сиздан розилигида кўринсин!

МЕЪЁРНИ БИЛАЙЛИК!

*Дунё ширин ва чиройлидир.
Кимки ундан ўз ҳақини олса, у одамга
барака берилади. Аммо қанчадан-қанча
нафсига берилиб, дунёга шўнғиган
одамлар борки, қиёмат куни уларга фақат
оташи дўзах бўлади.*

Хадис

Яшашдай ширин нарса борми дунёда?! Бола-лигингда қанд ширин, ўйин ширин. Ёзув таниганингдан бошлаб китоб ўқишнинг лаззатига тенг келадигани йўқ. Вояга етгач эса, юрагингга ўт тушади, отини «мухаббат» дейсан. Уни суймаган, ширин азобини туймаган инсон йўқ! Худо сени «фарзанд» деган мукофотга йўликтиради, ана ўшанда «Жон ширинми?» деса, «Бола ширин!» деб коласан. Ишлаб топган биринчи маошинг ширин, уни сарфлаб пиширган дастлабки қўлбола ошинг ширин! Ва хоказо...

Аммо шайтон ҳар бир қадамнингни кузатади. Сени фойдали нарсалардан узоқлаштиришга, зиёнли, зарарли ишларга яқинлаштиришга ҳаракат қилади. Инсон бу дунёдаги бахтсизликка на у дунёдаги дўзах оташига тасодифан йўлиқиб колмайди, унга ўз оёғи билан юриб боради. Тўғрироғи, қачон акли ухлаб, виждони мудраб қолганини, уни бу йўлга шайтон қачон тушириб қўйганини билмай қолади. Шу боис ҳам, ҳар ишга қўл чўзганимизда, тилимиз бир гапга чоғланганда, кўнгилда бирор истак уйғонганда, ўзимизга берадиган шундай бир назорат саволимиз бўлиши шарт, яъни «ҳаракатим тўғрими ёки бунга шайтон ундаяптими?!» деб турмок

фарз. Шайтоннинг жами қасди одамзодда, унинг биздан бошқа иши йўқ, умримизнинг поёнигача изимиздан қолмайди! Демак, охирги нафасгача бу хатар ёнма-ён эканлигини унутмаслигимиз керак экан!

«Кимки дунёдан ўз ҳақини олса, у одамга барака берилади» дейилмоқда ҳадисда. Номаи аъмолимизга ёмон-яхши гапларнинг ёзилиши, асосан, нафсимиз туфайлидир. Икки дунёимизни барбод қиладиган шу нафсдир! **«Фақат ЎЗ ҳақингни ол»**, дейилмоқда. Яъни эҳтиёжингга яраша ол, инсоф билан, андиша билан ол, дейилмоқда. Бир нарсасага қаттиқ ружу қўйиш атрофни унутишдир. Ваҳоланки, биз яшамок учун тинимсиз тарзда атрофдан ризқу насиба олиб турамиз: ҳаво, сув, нур дегандай, бу ҳам қарз. Кимларнингдир меҳрини жонимизга қўрғон қилиб олганмиз, кимдир қорнимиз, кимдир соғлигимиз ғамини ейди, биз сабабли оромини йўқотиб, таранг тортиб яшаб боради! Ва ҳушёр бўлайликки, уларнинг ҳам, ўз навбатида, биз билан битадиган иши чиқиб туриши, суянч излайдиган вақтлари бўлиши мумкин. Бу тиргак ва керак инсонларнинг ҳаммаси учун тинимсиз шукрона айтмоқ, ўзимизни уларнинг қошида қарздор ва ўта уятли сезмоқ, уларга муносиб жавоблар ҳаракатида бўлмоғимиз инсончиликдандир.

Дунё ширин ва чиройли! Тинмай сизнинг эътиборингизни тортиб туради. Масалан, мол-дунё ҳақида гапирсак! Унингдай чиройли нарса кам! Бир бойвачча аёлни биламан: топармон-тутармон, мамлакатлараро савдо қилишнинг билимдони. Шайтон оламини унуттириб, уни пул топиш билан овора қилиб қўйган. Мол

йиғаверади, уй олаверади, иморат солаверади. Иккита-учта боласига беш-олтита қаср! «Молдунё хавфли душмандир» дейилади ҳадисда. Мазкур ҳадисда ҳам «фақат ўз ҳақингни ол, шундагина барака топасан» дейилмоқда. Чунки эҳтиёжингдан ортиғи сенга юк, бора-бора елкангни эзиб қўяди! Бу аёл ҳар гал от солиб шаҳарма-шаҳар кетаверди, эри уйда ер чизиб колаверди, ота-она уйини аллақачон йўқламай қўйган, узоқ-яқин жигарларини унутган. Закотга, эҳсонга ихлос қайда дейсиз! Болаларига-чи, болаларига у она меҳри, она тарбиясини ёлчитиб бера олган деб ўйлайсизми?! Бу уйда эзгуликлар, савоб-гуноҳ, ҳаром-ҳалол ҳақида гапирилмайди – фақат яхши ейилади, энг охирги модада кийинилади, энг қиммат жихозлар билан уй безаб, роҳат олинади, тақаббур суҳбатлар, ким ўзди зиёфатлар билан машғул бўлинади. Бунга Аллоҳ қараб туради дейсизми! Бойликка берилиб, бошқа неъматлар ва инсоний бурчларини унутгани учун унинг йўлига вазмин кунларни чиқариб қўяди. Мазкур аёлнинг ҳам қўли тўла пул, аммо ҳаётидан баракот ва тинчи кетди. Яъни, шунча едириб, ичирса ҳам, болалари кўрс, бемехр бўлди. Оиласида пайдо бўлаверадиган ташвишларнинг кети йўқ, ҳамма асабий, ҳамма бир-биридан норози! Бунинг устига у аёл оғир операция бўлди, дўхтирлар ёмон ташҳис қўйдилар. Ундан ташқари ҳам бадани тўла касаллик. Рангирўйига қараб юрагинг увишади, аммо ўзи халихануз пулдан гапиради. Фалон яхши нарсани арзонлигида сотиб олмаганига, фалон нарсасига харидор топилмаётганига асабийлашади, режа

тузиб, режа бузиб сиқилаверади, бу беморлик уни анча даромаддан қолдирганига надомат ҳам чекиб қўяди... Кўряпсизми, унинг қўли тўла, йўли тўла бойлик, лекин факат эгасининг зарарига ишлайди. Бу аёлни шу қўйга солган унинг нафси. Чиқар эшиги кўриниб, боши ёстикка етиб турса ҳам, у ўлимини ўйламаяпти. У ҳали мен жуда узок яшайман, дейди чоғи! Бу дунёда пул топишдан бошқа ҳам бурч, вазифаларим борми, деган гап харгиз ўйига келмаяпти! Аллоҳ уни кечирсин.

Дунё ширин ва чиройли! «Бола» деган яна бир лазиз мавжудот бор. Бутун жисмимиз – кўз, унга тикилиб олганмиз. Қулоғимиз факат уни эшитади, юрагимизда факат унинг исми жанглайди. Атрофида телбаларча айланаверамиз! Емай едириб, киймай кийдирганимизни кечириш мумкин, аммо у билан овора бўлиб, ота-онамиз, жигарбандларимиз, ҳатто умр йўлдошимизга ҳам дурустроқ эътибор беришга вақт топмаймиз. «Болам, болам, болам» деган нидо жонимизни қақшатиб, жами томирларимизни чангаллаб туради! Унинг учун чумолидай меҳнат қилиб, емак ташиб озиблар, тўзиблар кетамиз! Яъни, ўзимизни бола учун исроф қилишгача етамиз. Она суювчи, она куювчи бўлади, аммо «боламни асрагувчи факат мен бўламан» деган гумроҳликкача бориб қоляпмиз-ку! Ҳамма ишда аввало Аллоҳга таваккал қилиш лозим. Боладан бошқа нарсани кўрмай қолиш Аллоҳни унутишдир. Бунинг оти нафс! Сиз бу билан болангизга қийин қилиб қўясиз: ё у сизга бемехр бўлади, ё бахти боғланади, ё (Худо кўрсатмасин!) умри завол кўради...

Дунёда «ишк» деган ширин афюн бор. Кўркам инсонлар бор. Аммо ҳар бир ёқимтой нарсага рўбарў келганда симобдай эрийверманг! Сиз дарҳол ҳаддингизни билинг. Сизга нима мумкин, нима мумкин эмас? Чегарани ёдда тутинг! «Фақат ўз ҳақингни ол» дейилмоқда ҳадисда. Истакларингиз ҳеч кимга малол келмаяптими? Ҳеч кимнинг уйини куйдирмаяпсизми? Сиз мабодо бу ишни шайтоннинг амри, нафснинг хоҳиши билан қилмаяпсизми?

Агар бу ишингизни тўғри деб ўйлаётган бўлсангиз, қани айтинг-чи, ким аёлпарастлик, яъни суюқлик қилиб обрў топибди? Қайси енгилеёқ аёл бахту саодатли бўлибди? Разм солинг, кўринг, улар айниқса кексайганда хор бўладилар, Аллоҳ уларни ҳадеганда ўлдира қолмайди, бу дунёлик азобларини давомли қилади. Хорлик ичра ўлолмай юришдан эса ёмони йўк! Болаларини айтмайсизми! Невара, чеварасигача бадбахтликка сайланадилар, улар шу тарзда ота-оналарининг гуноҳлари учун қурбонликка тортиладилар!

Кимдир киморнинг гаштини роҳат деб билади. Хўш, киморга ружу қўйган нимани ютибди? У фақат ютқазади, ютказганда ҳам иккала дунёлигини ютқазади! Нечта фарзанди бўлса, ҳаммасининг бахтига ўз қўли билан ўт қўяди! Чунки унинг тутгани харом! Бундай балоҳўр, балокаш отага олий жазони Аллоҳнинг ўзи берсин!

Масту кайф бўлишни дунёнинг безаги, деб биладиганлар бор. Билиб қўйингки, инсонга ароқни шайтон ичиради. Тўғрироғи, уларга ароқ эмас, ўз қонларини ўзларига ичиради! Кўзлари

косасига, этлари суякларига ёпишиб, жонлари пўкиллаб қолгунча уларни ўлим сари судрайверади. Оила аъзоларини ҳам қон ютиб яшашга мажбур қилади. Тинмай ичадиган, тинмай чекадиганларнинг уйидан фаришта, юзидан файз қочади. Аллоҳ уларни элдан ажратиб кўяди, одамлар уларни кўрса, кўллари, этаклари худди кир нарсага теккандай сесканадиган бўладилар. Улар бор уйда дуоларнинг ижобат бўлиши гумон! Бундайларнинг фарзандлари ота дуосидан махрум бўладилар. Ичувчилар ўзларига ҳам, якинларига ҳам зулм қилувчилардир ва йўлларининг поёни оташи дўзахдир.

Дунё ширин! Унинг олқиш, мактов, шуҳрат деган кайфият дорилари бор. Буларга ружу қўйганнинг ҳам холига вой! Шуҳратпараст одам тинмай баландликка интилаверади, нарвон тополмаса, бировларнинг елкасига оёқ қўйиб бўлса-да, юқорилашнинг пайида яшайди. Ҳаром-хариш ипларга тирмаша-тирмаша баланд жойларга етади ҳам. Бу жойнинг отини эса... «дор» дейдилар. Аллоҳ шуҳратпарастларни истаганларича кўтаради-да, ўша ерга, яъни баланд дорга осади. Ва унинг аянчли якунини ҳамма кўриб туради. Бу ҳолга тушишдан Аллоҳ асрасин...

Дунёнинг ширин ва чиройли неъматларига қўл чўзишдан аввал Тангри бизни кўриб, одамлар кузатиб турганини эслайлик ва кўрқайлик. Мухими, меъёрни билайлик. Ҳаммамизни шайтоннинг етовидан ва дўзах оташидан Ўзи асрасин.

ИЛОНДАН ИЛОН ЯРАЛАДИ

*Киши ўз боласига одобдан кўра
афзалроқ нарса ато этолмайди
(қолдира олмайди).*

Хадис

Одоб нима ўзи? **Одоб** бу ёкимтойлик, кишиларнинг кўзига ботмаслик, сўз, ҳаракат билан одамларнинг кайфиятини кўтариш, ҳаттоки яхши хулқ билан яхши ишларга рағбат беришдир. **Одоб** халимлик билан сенга хезланиб турган одамни жаҳлдан тушириш, душмандан фориғ бўлиш, одамларга севимли бўлиш илмидир. **Одоб** кишилар орасида тинчлик, тотувликни таъминлайдиган, Аллоҳ рози бўладиган улуғ фазилатдир.

Инсондаги гўзал хулқни яхши мактабларда ўқитиб, сара китоблар мутолаа қилдириб ёки кундалик панду насихатлар билан яратиб бўлмайди, бу ҳаракатлар билан унинг мавжуд фазлига фазл қўшиш, яхши томонларига янада ишлов бериш мумкин, холос. Боланинг одоб пойдевори унинг наслу насаби, ота-онасидан узатилаётган қондадир. Бола баданидаги қоннинг пичирлашига ва кўзи кўриб, кузатиб турган нарсаларга қараб ҳаракат содир этади.

«**Киши ўз боласига одобдан кўра афзалроқ нарса қолдиrolмайди**», дейиляпти. Биз эса иморат қолдириш, мол қолдириш, пул қолдириш орзусида яшаймиз. Шу ишнинг ижросига бошимиз билан шўнғиб кетганмиз. Тажанг чиқиб кетамиз, тажанг қайтамиз. Қошу қабоғимизга қараб, болалар шўрлик оёқларининг учида хўв наридан айланиб ўтадилар. Улар бир неча кун-

лаб бизни кўрмасликлари мумкин. Худди сирт-дан ота-оналик қилаётганга ўхшаймиз. Чиройли салом бераётганлари, айтган ишимизни югургилаб қилаётганларидан таскин топамиз, «болаларимиз ёмон эмас», деб қўямиз. Аммо ҳаёт салом бериш, чиройли ўтириб-туришдангина иборат эмас-ку! Эрта туриб индинга уларни «ҳаёт» деган денгизга қўйиб юборамиз. Минг чиғириқдан ўтиши, минг хил одам билан муро-са қилиши керак бўлади. Хўш, мен, сиз боққан бола шу оломоннинг ичидан омон чиқишга ярайдими?! Ҳеч қайсимизда бу саволга дуруст жавоб йўқ! Қани, айтинг-чи, бармоқ билан сана-ладиган яхшиликлардан ташқари, қайси бит-тамиз болаларимизни гўзал хулқли қилиш учун хар биттасига алоҳида тарбия режасини туз-дик ва бу режаларни қайси биримиз узлуксиз амалга ошира билдик? Ҳаммамизнинг бошимиз бирдай хам!

Болаларни одобли қилишнинг ягона йўли бор – **одобнинг қандай бўлишини уларга ўзи-миз ижро қилиб беришимиз керак.**

Қани энди ўзимизга бир нигоҳ ташлайлик-чи! Тунов куни элга хизмат кўрсатган, нуфузли инсонлар саломатлигини текширадиган поликли-никага ишим тушди. Қатор дўхтирлардан ўтиш керак бўлди. Бир бемор аёл билан навбатимиз ёнма-ён келаверди. 60–65 ёшлардаги бу аёлнинг ўқимишлилиги, бадавлат ўтганлиги кўриниб ту-рарди. Ҳоли анчагина ҳаста, уни қирк ёшлар чамасидаги ўғли етаклаб келибди. Мен эсам ўз ўйимга кўмилиб ўтирибман. Қулоғимга она-бола-нинг гўнғир-гўнғири келиб турарди. Ногаҳонда онанинг ҳеч овози чикмаётгани, факат ўғил

гапираётгани эътиборимни тортди. Аста ёнимга карадим, аёл бошини эгиб жуда забун ўтирар, ўғил эса башарасини муздай қилволиб унга нималардир деб дўнғилларди. Қулоғим зардали гапларни илғай бошлади: «Олиб бор, деб турволдиз-а! Бу эпикларнинг тагида яна қанча кутишим керак? Туринг, ана навбатингиз келди!» Нариги дўхтирда яна ёнма-ён бўлиб қолик. Яна силташлар, яна зардалар! Кейингиларига ўтганда юрагим зириллай бошлади. Бу маданиятсиз бола ишқилиб юмшаб қолсин-да, деб умид килардим. Чунки онаси ўриндикдан базўр кўтарилар, оёғини ҳам базўр босар эди. Йўқ, ўғил бирдай депсиниб турибди. Кўринишидан амалдорлиги аниқ, башанг, баланд бўйли, чиройли. Шу пайт онаси хазин овозда бир нарсаси деди, ўғли тутакди, онанинг қулоғига энганиб туриб, паст пардада яна сўкина кетди. «Ха! Оғривотти, оғривотти, бунақада бош тугул ҳаммаёғинг оғрийди-де!» Она яна кўзини ерга айбдор қадади, чаток иш қилиб қўйган боладай жуда мулзам эди...

Хўш, бу болани ким пишириб ўртага қўйди? Бу беодобликни у қаердан юктирди? Эни бир қулочгина йўлакдаги зич одам ичида ўзини шунча бепарда тутяптими, бу баттол очик ҳавога чиққанда онасининг камида етти пуштини ағдариб сўкса керак! Онанинг ўтириши эса чорасиз эди, кўриниб турибдики, унинг биринчи туртилиши эмас! Ахволотидан пушаймонлик ва яна пушаймонлик балқиб турарди. У нега жим? Балки у юқорида айтганимиздай, кўча юмуши, иш-амал билан овора бўлиб, фарзандига одамгарчилик илмини беролмагандир ва

шунинг учун ҳам дарди ичидадир ёки ишхонасидаги ходимларини қандай олатасир қилиб сўкса, уйдаги катта-кичikka ҳам шундай аёвсиз бўлиб яшагандир. Балки боланинг онаси эмас, отасининг одоби жойидамасдир. Боланинг кўз олдида ота-онасига аямай муомала қилиб келгандир, хотинини бўлар-бўлмасга обориб-опкелавергандир ва кўриб турганингиздек, бу отанинг кўлида боқилган тўтикуш бола инида ўрганганларини такрорлаб турибди!

Зот суришни қарангки, энди бу ўғил турку феълини навбати билан ўз боласига намоёиш этмоқда, илоннинг боласи илон бўлади деганлари шу! Гувоҳ бўлиб турибсиз: бу бемор аёл ўз жуфти билан фарзандларига яхши дипломлар, бойлик, хатто амалдорлик салоҳиятини ҳам бердилар. Биргина одоб бермадилар ҳолос. «Кишининг кўлида пули бўлсин, пулинг бўлса ҳеч хор бўлмайсан» деган шиор асосида яшадилар. Ва буюк хато қилдилар! Мисолга олганимиз анови ўғил қаср иморатларда яшайдиган онасини энг қиммат машиналарга солиб дўхтирхоналарда олиб юрибди. Аммо шу аснода юраклари йиғлаб ўтирган мазкур аёлдан ҳам хорроқ инсон борми дунёда?! Уни шу туришида кўлидаги бриллиантлари, сумкасидаги долларлари юпатолмаяпти-ку! Ўғлининг амаллари, чиройли туришлари қувонтирмаяпти-ку! Нега неъматлар уюлиб ётган, дунёлар сикқан уйларига ўзлари сиғмай қоляптилар? Нега уларга кенг кўчалар ҳам торлик қияпти? Чунки улар бошларидан ОДОБ қашшоқлигини кечирмоқдалар. Такрор айтамизки, улар одобнинг нима эканлигини болаларига ўзлари кўрсатишлари ке-

рак эди. Кўрсатолмадилар, уларда ҳамма нарса бор, шу нарса йўқ эди!

Нонга зор бўлиш хорлик эмас, меҳрга зор бўлиш даҳшатли хўрланишдир! Одоб – атрофдагиларни севиш, аяшдир! Одоб ўз-ўзини тинмай тафтиш қилиш ва бировга ботмайдиган бўлиб, ўз-ўзини силлиқлаб боришдир. Болаларимизга биздан шу бойлик қолсин. Болаларимиз бахтни гўзал муросадан, тили, меҳри, меҳнати билан атрофга ёкиб олишдан топадилар.

ШАЙТОННИНГ ҚАСДИ ОДАМДА

Шайтон одамнинг қон йўлидан юради

Ҳадис

Пайғамбаримиз гўдаклик чоғлари далада ўйнаб юрган кунларининг бирида, осмондан фаришталар тушиб, уларнинг кўксиларини ёрадилар. Юракни қўлларига олиб, сиқадилар. Қоп-қора қон силқиб тушади. «Ана энди сизда шайтоннинг ҳақи қолмади», дейди улар ва юракни жойига қўйиб, болани асл ҳолатига келтирадилар...

Қиссадан ҳисса шуки, шайтон фақат пайғамбарларгагина таъсир қила олмаган. Унинг жами қасди Одам наслида! У иблисзода ёнингда фақат вақти-вақти билан, яъни пул-молинг кўпайганда ёки ночорликда ва ё яхши-ёмонга қўшилганингда пайдо бўлмайди, балки у умрининг охиригача томирингда, конингда айланади. Юраги юрагининг ёнида уриб туради. Хар дақиқада кайфиятингга таъсир қилади. У сени ваҳималарда чарчатиб, ўзи роҳат қилади.

Гумонлар билан кўнглингни йиғлатиб, ўзи қахқаҳа уради. Кўксингга ҳасад солиб, унинг ўтида бутун соғлигингни куйдириб, кул қилиб, ўзи қувватга тўлади!

Аллоҳ инсонга севмоқ-севилмоқ, жами гўзалликларни бунёд қилмоқ, ўз жонидан бола яратмоқ ва уни вояга етказмоқ имконларини берди. Бутун жисмига-ю умрига нур узатиб турадиган, «ТАФАККУР» деб аталган мўъжиза берди. Аммо бир шарт қўйди: «Мана сенга шунча мукофот, лекин умринг имтиҳон ичра кечади — шайтон ёнингда ҳамиша кутку солиб туради. Тафаккуринг билан уни енгсанг, икки дунёнинг обод, гар шайтоннинг айтганини қилсанг, бу дунёда бахтсиз, у дунёда эса дўзахийдирсан!»

Ахир, умр бизники, оғрийдиган жон бизники бўлса, бахтсизлик бизни куйдириб турса, Аллоҳнию элнинг олдида жавоб берадиган биз бўлсагу, нега вужудимизни шайтон батамом эгаллагунча гофил турамиз?

У аввал бизнинг кўнглимизни кўр қилади. Хеч қаеримиз оғримаётганидан, бошимизда бошпанамиз, ёнимизда яқинларимиз, умр йўлдошдай кўрғонимиз борлигидан маза қилмай қўямиз. Минг бир рангда товланиб турган табиатдан, болаларимизнинг чулдираган овозидан завқланмай қўямиз. Шайтон гўзал ниятларимизни сиқиб чиқариб, ўрнига ношукрчилик тўлдиради! Кибр уруғини экади, яъни «эринг сенинг тенгинг эмас, шу камбағалликда ўтаверасанми, фалончининг яшашини кўр, келининг ўғлининг эгаллаб олди, қайнонанг нега сенга танбех беради, бир бошлаб қўй, фалончиларга ёқиб олсанг,

мартабанг кўтарилади, кўшнинг нега сендан ўтказиб тўй қилиши керак?» каби беҳосият ўйлар солади дилингга! Жуфтингдан айб топа бошлайсан, болаларингни силтаб, қайнонанигга тумтайиб, келинга эгов бўлишга тушасан. Уларнинг ҳам ўз шайтонлари бор – ўзингга яраша жавоб қиладилар! Қарабсанки, уйинг кулфатхонага айланди. Шайтон ютди! Нариги дунёлик номаи аъмолингга «дилозор» деган тамға ҳам битилди. Бу дегани, йўлинг дўзах томон бурилди!

Ёдимизда бўлсинки, биз шариф зотмиз. Аллоҳ бизни мусулмон яратган, яъни атрофга ва бандаларига яхшилик қилмоққа, икки чанқоқ кўз билан Аллоҳнинг неъматларини кўриб роҳатланмоққа ва шукроналар айтмоққа, булбул тил билан одамларнинг қулфи дилини очмоққа, кўлу оёқларимиз билан бу дунёнинг йўғини бор қилмоққа қодир қилиб яратган! Инсоннинг ҳар бир хужайрасида бир филнинг кучи бор. Ахир, у сенга ва менга атаб берилган неъмат! Нега уни шайтонга бой берамиз? Бизга берилган имконларга муносиб эканлигимизни исбот қилайлик – кучимизни **ЯХШИЛИККА ВА ФАҚАТ ЯХШИЛИККА** астойдил сарф этайлик.

БИР АЁЛНИНГ МИНГ ФАСЛИ

*Албатта дунё ширин ва кўркем –
Аллоҳ таоло ўша дунёга эга қилиб қўйиб,
қанақа амал қилишингизни кузатади.
Мол-дунё ва хотинлар тўғрисида тақво
қилинг, яъни молу дунё ва хотинлардан
қўрқинг. Албатта бани Исроилнинг аввалги
фитнаси хотинлардан чиққан, огоҳ бўлинглар.*

Хадис

Яна бир ҳадисда «Хотинлар шайтоннинг тузовидир» дейилади. Бу гап сизга оғриқли текканини кўриб турибман, ойим! Аммо унинг маъзини холислик билан чакиб кўрайлик.

Ҳақиқатда ҳам аёл атрофнинг эътиборида турадиган Аллоҳнинг гўзал неъматиди, демак, унга эҳтиёжманд албатта бор! Унга интилиш бор, унга ёлвориш бор! Аслида, суйган, меҳр қўйган одамга талпинадилар.

Тоифадон, сенга одамларнинг ишқи, ихлоси тушиб турган пайтда чиндан ҳам кўркем эдинг, бегуноҳ эдинг! Айнан шу – кимдир амрингга шай турган ва ўзинг учун ҳам энг ёқимли кечаётган онларингда орага шайтон аралашади!

Эркак ҳам шу асногача балки хатосиз эди. Сенга меҳри бойланди, Ойни сўрасанг-да олиб бергудай алфозга тушди. Чунки унинг ҳам шайтони ҳамлага ўтди! «Бундан зўр аёл дунёда бошқа йўқ, шошилиб кол, сен муҳаббатга йўлиқдинг, бу – муҳаббат! Зарури – шу, қолганидан кеч!» дея қутқу сола бошлади.

«Тила тилагингни», деб қистайди эркак. «Ўзи рози бўлиб сўраяпти-ку, кўнглингга кел-

ганини айтиб қол», дея ундайди сенинг шайтонинг! «Бу гап ўзидан чикди-ку», дейсан ўзинг ва кўнглингга келганини айта бошлайсан...

Ана шу жойда сен шайтоннинг тузоғига айландинг! У овини илинтириш учун сени ўртага қўйди! Гўл эркаккинани гуноҳга тутиб бердинг. Сен – бор-йўғи тузоқсан, ўлжани эса тузоқ эгаси олади. Карабсанки, ҳеч нарсасиз қолдинг, яъни энди омадинг чопмайди, ҳар ишингда ишқал чиқаверади. Чунки сен бировнинг гуноҳкор бўлишига сабаб бўлдинг. Эркагинг сени хурсанд қилиш учун кимларнингдир дилини оғритди, уларга эътиборини, бурч туйғусини унутди! Бу уятсизлик, ноинсофлик, қолаверса, енгилтакликдир! Шу ҳолатга тушган эркакни гўл, дедик. Аммо унинг касрига қолиб турган – сен ундан ҳам гўлроқдирсан! Чунки шайтонга қўл берганингиз учун Яратган иккингишни ҳам тенг жазолайди!

Агар эркак ҳадиси шарифнинг «Яхши кўрган кишингни ўртачарок яхши кўр, бир куни келиб, балки у ёмон кўрганинг бўлиб қолар», деган каломини таниганда эди, ўзини шайтоннинг ўлжасига айлантормаган бўларди.

Сен ҳам ўша муборак китобдаги: «Бир нарсани яхши кўришинг сени кўру кар қилиб қўяди» деган жойини ўқиб уққанингда эди, «боримни ҳам, жонимни ҳам сенга тутдим» деб турган эркакка хушёрроқ қарардинг. «Наҳот, мен унинг ҳамма яқинларидан юкори турсам, мени топгунча унга суянчиқ бўлганларга мутлақо беътибор бўлиб қолиши унинг нонкўрлиги эмасми? Уни кўру кар қилаётган мен эмасми?!» дейишинг керак эди.

«Хотинлардан тақво қилингиз, кўрқингиз», деган хитобда буюк огоҳлантириш бор. Ва бу мурожаат кўпроқ аёлларнинг зехнида жаранглаши лозим. Сабабки, феълида тўрт эмас, минг фасли бор аёлдан эҳтиёт бўлишга эркак киши кўпинча ожиздир. Бу ожизликка шафқат яна аёлдан сўралади.

Жуфтининг қай пардасини эзса, қандай оҳанг таралишини аёли чандон билади. Аёл бир сўз билан эрининг феълидаги исённи бос-тириши, бир сўз билан унинг кўксида ўлган илонни тирилтира олиши мумкин. Огоҳ бўл, эркак сув омборига қамалган бетизгин тўлқин, қай томонга бурсанг, ўша ёқни ювиб кетаверади. Шунинг учун ҳам, истасанг, тўрт тарафга қараб булбулдай чах-чахлайвер, аммо жуфтинг ёнида тилингга қулф сол, фақат керак сўзнигина чиқар! Таниш-билишларинг, яқинларинг хақидаги мулоҳаза-тахлилларингни сўзлайверма, у бировдан ўринсиз совиб ёки унга ўринсиз исиб қолиши мумкин. Жуфтингга таъсиринг ўтаётганини сезган заҳотинг ўйла: бу етаклашининг охири гуноҳга тақалмайдими? Хеч кимга озор етмайдими? Ниятинг Аллоҳ рози бўладиган яхшиликми? Агар шундай ҳушёрликда турсак, шайтон хеч қачон бизни тузоққа айлантира билмас!

ЖАЗО

*«Аллоҳ таоло: «Одам боласи даҳрни
сўкгайдир, даҳр эрса – Мен эрурман,
тун ҳам, кундуз ҳам Менинг илкимдадир!»
дейди», – деб айтган эканлар Расулulloҳ
саллаллоҳу алайҳи васаллам».*

Хадис

Даҳр бу сиз билан биз яшаб турган замон ва макондир. У шу туриши, яъни пасту баланди билан пешонамизга битилган. Биз шу замонга муносибмиз. Тўғрироғи, бизнинг феълимизга қараб замон яхши ёки ёмон бўлажакдир.

Даҳрининг, яъни замоннинг бир парчаси оиламиздир, у менидир, жуфтимдир, боламдир! Ва ҳаммамиз биргалашиб, худди тўр тўқиган каби ўз тақдиримизни тўқиб борамиз. Гоҳо кўргуликлар рўпара келса, «Бу пешона-да! – деб оҳ урамиз! – Гуноҳим йўқ эса-да, шу кўйга ташлади», деб айбни худога тўнкаймиз. Баъзан эса, «худо яхши кўрган бандасини қийнар экан», деб ўзимизни алқаб қўямиз, яъни кулфат ичра ҳам кибр билан турамиз! Аслида, Аллоҳ адолатда беназир! Тўғри, ҳар кимсага тақдирни унинг Ўзи юборади, фақат феълига қараб! Хеч банданинг қисмати бошқасиники билан алмашиб қолмайди! Ҳамма ўз экканини олади.

Аёл – вазир. Аёл – оилада эркакдан кейинги раҳбар. Адолатли қозиликни уйда аёл олиб бориши керак, энг маъқули шу. Шу боисдан ҳам, аввало, аёл илми ва тарбияли бўлсин, деб тилайлик. Қизларнинг дунёқарашини бойитишга қасд қилайлик. Бунинг зарурлиги яна шундаки, болага кўпроқ онанинг феъл-атвори

ўтади, рўзғор аравасини эркак тортади-ю, аммо кўзга кўринмас жилов аёлнинг кўлида бўлади. Оилани муроду мақсадига етказадиган ҳам, жарга кулатадиган ҳам аёлдир!

Дейлик, ўғлингиз гап қайтарадиган бўлиб қолди. Сиз зўр бериб оркаворатдан унинг жўралариши айблайсиз. «Уларга қўшилгандан бери шундай бўлиб қолди», дейсиз, хато қиласиз! Келинг, шу биргина ҳолатни таҳлил қилиб кўрайлик. Болангизнинг бетгачопарлиги – уйингизда пиширилган ош! Биринчидан, ўғлингизга ўринли-ўринсиз танбех бераверадиган отасини тия билганингизда, боланинг асаби бугунгидай ишдан чиқмасди! Иккинчидан, ака-укаларни бирининг олдида иккинчисини мактаб ёки камситавермаганингизда, болада бундай нафрат уйғонмасди! Учинчидан, эр-хотин ўзаро ўринсиз можаролар ясаб, бир-бирини хурматсиз қиладиган хонадонда ҳам болалар ота-онанинг иззатини қилмай кўяди ва ҳоказо...

Бугунги ёшлар аввалгидай эмаслар, деб сиз даҳрни сўкманг. Аксинча, биз – катталар кўнгилдагидай эмасмиз. Ўз болангиз ўзингизга сапчияптими, унинг гувоҳлигида қилган хатоларингиз учун, Аллоҳ болангизнинг ўзидан жазо ясаб сизга юбораётир.

ШОШИЛИШ – ЗЎРИҚИШДИР

*Шошилмаслик Аллоҳдан,
шошилиш шайтондандир.*

Хадис

Шошилиш зўриқишга олиб келади. Қадимингни ўринсиз тезлаштирсанг, қоқилиб йиқи-

лишинг мумкин. Қўл ҳаракатингга зўр берсанг, уни бунга уриштириб юборишинг, тилингни шошилтирсанг, нокерак гапни айтиб юборишинг, ақлингга газ боссанг, хом хулосаларга келиб қолишинг мумкин. Айниқса, аёл шошқалок бўлса, оиласида мувозанат бўлмайди. Ҳамма аёл ҳам сифат белгиси билан туғилмаслиги, унинг устига, орада шайтон борлигини ҳисобга олсак, шошилишининг зиёни беҳаддир.

Оила аъзоларингга гумон билан қараб, уларнинг асабларини бедавога, неча кунларинг-ни қарога айлантирасан. Болаларинг тақдирини шошилиб ҳал қилиб, бахтсизликлар ясаб, армонларда тўзиб борасан ва хоказо...

Фақат ўзининг оиласини қуйдирса майли-я, баъзан бир енгил ўйлайдиганнинг касри бир жамоага, бир жамоанинг шошқалоклиги минг жамоага зиён етказиши мумкин. Масалан, маънавиятни юксалтириш бўйича Ҳукуматимизнинг қатор қарорлари чикди. Бунга дарҳол жавоб бергилари келди-да, бир шошқалок бошлаб берди-ю, туғурукхонадан то машина паркигача «Маънавият хоналари» ташкил этила бошлади. Ваҳоланки, маънавият марказлари томонидан бундай кўрсатма берилмаган эди. «Қандай маънавий ишлар олиб боряпсиз?» деган саволга юзларида фахр билан обдан ялтилланилган, машҳур кишилар суратлари ва плакатларга тўлдирилган хонани кўрсатадилар. Шу билан гўё маънавият яратиб бўлинди! Текширувчи боргандагина очиладиган бу хоналар одам кирмагани учун, доим бўёқ хиди билан димиқиб туради, гиламлари ҳам хамиша яп-янги. Ҳар бир мактабда пештоқига «Маънавият хонаси»

деб ёзилган хона, албатта бор! Айтинг-чи, маънавият бир хонага жамлаб қўйиладиган нарсамми? Ахир, мактабнинг ўзи яхлит бир маънавиятхона эмасми, мантик қани?

Маънавий тарбия – инсон дунёнинг бу эшигидан кириб, у эшигидан чиқиб кетгунича давом этадиган илм бериш жараёни дегани! Маънавият инсондаги виждон, ориятдир. Маънавият тарбияси шу ор, виждонни асраш, ўзини ва ўзгаларни асраш илмидир! Фазл йиғиб, ВАТАН ВА ХАЛҚ деб аталган онаи мукаррамага муносиб бўлиш илмидир! Бундай мукаддас юмуш шошқалоқликни кўтарадими?

Мустакиллик бизга дин, виждон эркинлигини берди, офтоб юрагимизнинг ўртасидан балқигандай бўлди. Аммо яна шайтон оралади – шошқалоқ художўйлар кўпайди, махаллаларда шитоблик билан мачитлар кўпая кетди. Қарабсизки, бу бир тўп ғоявий душманлар учун кулайлик бўлди. Захмини элу юрт тортди.

Етти-саккиз йил бурун ўтказилган бир давра суҳбатини эслайман: фаоллар билан бирга исломий илмга ихлос қўйган аёллар ҳам таклиф қилинган эди. Дил поклиги, бурч ва садоқат хақида гап кетарди. Мажлис аҳлининг асосий қисмининг бўлаётган гапларга хайрихоҳ эканлиги шундоққина кўриниб турар, аммо бир ёшгина жувоннинг менга тикилган нигоҳи жуда асабий эди. Ҳа деганда менинг ҳам кўзим шу аёлга тушаверди. Сўзимни бўлиб, унинг фикрини сўрадим, худди шуни кутгандай, у бирданига портлади: «Бундай гўзал суҳбатлардан фойда йўқ! Ёшларнинг тарбияси яхши бўлсин

десак, тезлик билан мактабларда қизлар билан ўғил болаларни ажратиб ўқитишга ўтиш керак! Ҳамма кўнгилсизликнинг сабаби ўшанда!» деди иддао билан. Бу жувоннинг нияти яхши, аммо унинг фикрлашида бетоқатлик бор эди, агар у шу тутумда кетса, албатта қош қўяман деб кўз чикараверади! Дарвоқе, китобхонларимиз орасида ҳам унинг фикрини маъқуллайдиганлар бордир, шунинг учун чоранинг тезини қидирадиган бу аёлга билдирган мулоҳазамни бир айтиб ўтай.

«Айтинг-чи, синглим, — дейман унга, — сиз ҳам аралаш мактабда таҳсил кўргансиз, демак, ўзингизни айниган ҳисоблайсизми?» «Мен ундайлардан эмасман!» — дея хитоб қилади у...

Бу аёлнинг ўзидан бошқага бадгумонлик билан туришининг ўзи мусулмончиликдан эмас, бу бир. Иккинчидан, яхши ният сари бундай ғазаб, аламзадалиқ билан киришмайдилар. Пайғамбаримиз айтадилар: мусулмоннинг кўзга ташланадиган биринчи белгиси ХИЛМЛИҚдир. Қолаверса, бирга ўқиганки қиз-ўғил айтиб кетаверса, атрофда соғ одам қолармиди!

Ахлоқнинг яхши-ёмонлиги асосан зотга, тарбияга боғлиқдир. Боланинг аввал дилини поклаш керак, яъни гўзал ахлоқ илмини фан сифатида кўплаб соатларда ўқитиш, сингдириш керак. Ҳаромдан ҳазар, ҳалолга интилиш хоҳиши кишининг юрагидан сизиб чиқмас экан, у ўлжасини пойлаган ўғри мушукдай иш тутаверади. Асил инсонларнинг боласини қай даврага солманг, атрофини тозартирса тозартирадики, айнамайди. Ёмонга минг чора кўринг, алоҳида мактабда, ҳатто устидан қулфлаб қўйиб

ўқитинг, барибир, девордан ошиб бўлса-да, харом томоғини тераверади. Колаверса, бугунги ўсмир кизу йигитни (ҳали гуноҳдан кўркиш илмини тугал олмаган ёшларни) ўзаро қанча узоқлаштирсангиз, шайтон уларнинг бир-бирига қизиқишини шунча орттираверади.

Оз бўлса-да, енгилтабиат ёшларнинг учрашига сабаб, уларнинг аралаш ўқитилиши эмас, маънавий тарбияни етарли ололмаётганидир. Илм сингдиришнинг турфа усуллари кидирмаяпмиз, кидирсак-да, шошилиб қўйиб, натижа ола билмаяпмиз. Бунинг учун, биз мураббийлар, яъни ота-оналар, муаллимлар, мураббийлар, қўйинг-чи, ҳамма ёши улуғлар ёшлар қошида хижолатлимиз. Шошилмайлик, аммо изланишдан тинмайлик.

ҚУЁШ АСЛИДА ИККИТАДИР

*Аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қилади.
Уларни фақат пасткаш одамлар хорлайди.*

Хадис

Қуёш аслида иккита! Бири кўкда, бири эса «АЁЛ» номи билан заминда яшайди. Аёл – малҳами дунё! У – нур манбаи! Жумла олами Қуёш, одамлар қалбини эса Аёл иситиб туради! Демакки, кўкдаги Қуёш шу туришида ҳали мукамал эмас, унинг тўқислиги аёл биландир! Онасиз, опа-сингилсиз, умр йўлдош ва маҳбубасиз, кизингизсиз, хола-аммаларсиз ва ёки қўшни момоларсиз қолишни бир тасаввур қилинг-а! Тепангизда ўнта Қуёш бўлса-да, баҳорингиз қишга айланиб, ёзларингиз изғирин бўлгай!

Эркакдан хурмат сўралиши аёлнинг баҳосини ошириш учун ёки унинг «заифа» аталгани учун кўнглини кўтариш маъносида эмас, балки эркакнинг ундан қарзлари беҳад кўплиги учундир.

Эркакка рўбарў бўлгандан бошлаб, аёл босган ҳар уч кадамнинг икkitаси азият. Аммо Аллоҳ уни шу қисматга кўндириб қўйган. Бу ҳолатни у оддий яшаш тарзи деб билади, миннат қилмайди, фиғон чекмайди. Аёл ҳеч қачон ўзининг хурмат қилинишини сўрамайди! Хурмат кўргудай бўлса, ҳайрат ва ҳаяжон билан, мукофот тарзида қаршилайди! Ўзини бу даражотга муносиб кўрмай, баъзан хижолат чекиб ҳам қўяди. Унинг шу туришининг ўзи буюклик-ку, азизим!

«Эркакнинг қарздорлиги» деган гап кимларгадир ёқмас балки, ана ўшаларга икки оғиз сўз айтай! Сиз аёлга беписанд қараб, гуноҳга ботмангиз. Энг кичик мисолни олайлик, ҳар гал аёлингиз кўлингизга сув қуйиб, эгилиб сочик тутган пайтлар бўйингиз бир газ ўсмайдими? Сизни юқорига ўтқизиб, ўзи пойгакка чўккалаганда ўзингизни подшоҳ сезмайсизми? Гуллаб турган бодом новдасидай бир аёлнинг эшигингиздан бош эгиб кириб, кўзингизга жавдираб, ҳаёт-мамотини сизга бағишлаб, қаттиқ остонангизга бош қўйиб яшай бошлашининг ўзи сизни кўкларга кўтармайдими?! Ўзининг неларнидир кўмсаётган кўнглини ерларга кўмиб қўйиб, таомни сизга ёқадиганини пиширса! Сиз хуш кўрадиган чой дамласа, сизнинг дидингизга мослаб дастурхон безаса! Бу сиз учун осмоний мукофот эмасми? «Берган худога ёқибди»

деган накл бор. Аёл ҳузурини йўқотиб, сизга ҳузур бераётир. Сизнинг бу хурсандлигингиздан Аллоҳ ҳам хурсанд. Аммо бандаларни рози қилиш сизнинг ҳам елкангиздаги юк! Ўзингиз ҳам аёлингизни меҳнатларига яраша хушнуд қилишни ҳар гал юрагингизга тугиб қўйинг, азизим!

Келтирган ҳадисимизнинг **«аёлларни фақат улуг одамлар ҳурмат қилади»** жумласига эътибор қилинг. Аҳли аёлига иззат-икром кўрсатадиган эркаклар жуда кўп. Аммо яхши аёлларнинггина ҳурматланиши ҳали катта савоб эмас. «Косанинг тагида ним коса» деганларидай, бу ҳадисда нозик бир ишора, яъни «кўнглингиздагидай бўлмаган аёлингизни ҳам ҳурмат қила бил» деган маъно ётадир!

Тили югурик, феъли тез ёки тутуми ёмон аёл энг хунук аёл. Мен ёки бошқа кимдир уни шундай аташимиз, ёмон кўришимиз мумкиндир. Аммо, ҳурматли эркак, сиз ҳаргиз бундай қила олмайсиз! Ичингизда ёмон кўриб турсангиз ҳам, унга ёмонлик кўрсатмайсиз. Бу инсофдан бўлмас, Аллоҳ ҳам рози бўлмас! Сабаби, хира тортиб қолган кўзни ўйиб ташлолмайсиз, оқсаётган оёқни кесиб юборолмайсиз, чунки улар шу туришида ҳам сизга керак, бу биринчидан. Иккинчидан, оёқларингиз гурсиллаган, кўзларингиз чарақлаган эди, улар сизнинг хизматингизда шундай ҳолга келдилар! Сизга мақбул бўлмай турган аёлингиз ҳам керагингиз, сиз учун фидо бир жондир, қолаверса, у ҳам бекорга бадфеъл бўлиб қолмаган!

Аёл сизга ёқмаган алфозда ҳам қозонингизни жазиллатиб, чироғингизни ёкиб юраверади,

ўтингиздан кириб, кулингиздан чиқаверади. Юкли холатида ҳам ўшандай, тиними йўқ. Ичидаги боласи унинг ўпка-жигарига чирмовикдай ёпишиб, бағридаги бор мағзини шимиб турса ҳам (бекорга «оғироёк» демайдилар), оёқлари шишиб, бели узилай деса ҳам, ётиб олмайди, рўзворнинг, сизнинг хизматингизни қилаверади! Сизнингча, ҳурмат унга бўлмай, кимга бўлсин?!

«Кўзи ёриди» дейдилар ва бекорга бундай демайдилар. Фарзанд кўриш жараёнида аёл қоронғи гўрни кўриб қайтади, «ё ҳаёт, ё мамот» дея кутку солиб турган кўприкдан ўтади. Кўзи ёрир экан, аёл суяқларининг қирсиллаб сурилаётганини эшитиб, этларининг узилаётганини билиб туради. Жони кўз косасидан чиқай деб турса-да, «дўхтиржон, нима қилсангиз ҳам, боламни тирик олинг», дея фарёд уради! Ўзим нима бўламан дейиш йўқ! Айтинг-чи, азизим, ҳурмат фақат унга бўлмай, кимга бўлсин?

Бола онанинг ҳамма аъзосидан узиб-юлиб олиниб, бола шаклига кирган вужуддир! У туғилганда қўллари мушт ҳолатда бўлади, қарангки, бола тушишда ҳам она қорнининг охириги намларини чангаллаб тушади. Яна бир мўъжизани кўринг, агар болани туғилган заҳоти онасининг қорнига ётқизиб қўйилса, ҳали кўзлари очилмай туриб, сирпана-сирпана она кўкрагини ўзи тошади ва эммоққа тутинади!

Айтишларича, сут оқ рангдаги қон экан, демакки, бола туғилган заҳоти онасининг қонини сўришга тушади! Фарзанднинг «ширин душман» эканлигининг дастлабки мисоли шу! Болани вояга етказиш деган жанггоҳ ҳар бир онадан ўзини қурбонликка тортишни сўрайди.

Қойил бўлингки, бу йўлда яхши аёл ҳам, яхшимас аёл ҳам жонини бирдай тикади! Шунча жафо билан эришилаётган фарзанд эса, воҳ-воҳким, унинг номи билан эмас, «фалончизода» деб сизнинг номингиз билан аталади!

Ҳазрати эркак! Аёл сизнинг палагингизни кўпайтираман деб вайронага айланди! У сизнинг номингизни ўчирмаслик учун жонидан кечишга тайёр турди! Бу фидойи жон камчилиги ошиб-тошиб кетганда ҳам, минг эмас, миллион ҳурматга лойиқ эмасми?!

Нуксони бор аёлини аёллик ҳурматини жойига қўйган эркак йигитнинг яхшисидир! Аллоҳ розилиги учун ҳам асранг аёлни! Бу ХОКИСОР БУЮКЛИКка кўтармоқчи бўлган қўлларингизни ўзингиз суд қилинг! Унга бепарда сўзлар отмоқчи бўлган тилингизга оловлар босинг! Унинг тани сихатлигини ўйламаган кунларингизни қаро деб номланг! Аёлингизнинг тўлмай турган кўнгли ва оғриб турган жонини тинглай билинг, улуғлашганингиз шу, азизим!

ҲУРМАТНИНГ ҲАМ МЕЪЁРИ БОР

*Эркаклар хотинларга итоат қилганларида
ҳалокатга учрайдилар.*

Ҳадис

Аёлнинг атрофингизда гирдикапалак бўлиши ҳали муҳаббат изхори эмас, у фақат умр йўлдошлик юзасидан сизнинг соғ ва хушнуд бўлишингиз учун қайғурмоқда. Бу юмушларни у фарз деб билади. Эркакнинг ҳам рўзғордаги энг ориятли юмуши аёлини соғлом асрандир.

Деймизки, Ватан — муқаддас, уни бало-казодан ҳимоялаш эркакнинг шаъни, қиёмат қарзи! Аёлингиз эса болаларингизни ўз устухонлари аро ундириб, ўстирадиган иккинчи Ватандир! Аммо Ватаннинг хунук-чиройлиги, яхшиёмони бўлмас. Агар сиз бор жойда у хароб бўлса, сизнинг тириклигингиз ёлғон! Болангизга бағрингиз ачишса, оталикни жойига қўяман десангиз, онасининг жонини хурмат қилинг!

Аммо... бу орингнию гурурингни аёлингга қурбон қил, дегани эмас! **«Эркак киши аёл устиндан раҳбардир»**, дейилади яна бир ҳадисда. Нима учун ақлу макри қирқ туяга юк бўладиган, яралишдан жонсарак аёл раҳбар сайланмаяпти? Эрга итоатга буюриляпти? Бу бежиз эмас. Аллоҳнинг ҳамма иши ҳисоб-ки-тобли. У руҳият қонунларини заргарона ишлаб қўйган. Агар бузсанг — ҳалокатга учрайсан.

Раҳбар — таъминловчи, раҳбар — ҳимоя қилувчи, раҳбар иш тақсимловчи, ва айниқса, назорат қилувчи! Ва раҳбар — санъаткор: ваҷоҳатли ё мулойим, очик ё босик қиёфага кира билиши керак. Аллоҳ аёлни ўз жуфтини ана шундай қиёфада кўришга эҳтиёжманд яратган, бу Яратганнинг хоҳиши. Эркак ўшандай бўлолмаса, худонинг измидан чиққан бўлади ва жазоси тайиндир.

Ҳаётга бир разм солинг. Жуфти еру кўкка ишонмай, кўзига жавдираб турадиган, оғзидан чиққани ижро бўладиган аёл борки, эрига нисбатан лоқайд бўлади. Ҳатто кетма-кет кўрсатилаётган фидоликларни қувониб эмас, эринибгина қабул қилади. Кўрянсизми, эркак ўз меҳрига яраша меҳр ололмай турибди

ва ололмайди ҳам! Чунки у атрофдаги бошқа қарзларини унутиш ҳисобига аёлига ортикча берилди. Ундан ташқари, ўзининг ҳазратлигини унутди: унга жуфти беписанд бўлса-да, «хурмат» кўрсатаверди! Қолаверса, раҳбарона сир бой бермасликни унутди: аёлига юрагидаги борини тўкиб солаверди! Бундай кўйга тушган эр эса аёлнинг наздида бирдан ушокланиб, бўйи ҳам ластлаб кетгандай туюла бошлайди! Унутмангки, эру аёл бир-бири учун харгиз забт этилган чўққига айланиб қолмаслиги керак. Акс холда, зерикиш бошланади. Инсон руҳиятини Яратган шундай ясаб қўйган. Эркак бош эгиб, изҳори муҳаббатга тушдими, тамом, аёлда кибр уйғонади ва ўзи билмаган ҳолда жуфтидан совий боради ва бу Аллоҳдан. Халокатнинг бирламчиси шу.

Рўзғор эр кишини сара-пучакка ажратадиган жанггоҳ. Йигитлар, қулоғингизга қуйиб айтай, бозор ва уйнинг хўжалик ишлари фақат сизда бўлсин. Аёлингиз болға-теша, бозор халта ушламасин. Оиланинг кўча билан битадиган ҳамма муаммолари сиз оркали ўтсин. Минг кўйга тушсангиз ҳам, шуларга яранг! Аёлингиз бу ишларга ишқибозлик билдирса ҳам, унинг маслаҳатини олинг, аммо майдонга ўзингиз тушинг. Эркакча тутум шу. Гар сиз буни уддаламасангиз, турган гапки, бу юк аёлга қолади. Оқибатда, биринчидан, унинг бошқа юмушларига бу ҳам қўшилиб, вужудида зўриқиш бошланади. Бу дегани – у тажанг тортади, соғлиғи кетади ва носоғлом болалар дунёга келади. Иккинчидан, феълида эркакшодалиқ юзага келади, рўзғорингиздан иффат кўтарилади. Бу сиз учун яна бир халокатдир!

Фармонбардорлик ҳукуқи ҳамиша ишни қотириб қўйган киши тарафдадир. Агар сиз тўрт мучангиз соғ бўла туриб, ахли аёлингизни иссиқ-совуқдан, иснод ва хатардан ҳимоя қилолмасангиз, қозонини қайнатолмасангиз, ўз-ўзидан оиладаги овозингиз пасайиб боради! Энди аёлнинг овози амри фармонга, сиз эса итоатга ўтасиз! Бу ҳам ҳалокат! Бу дегани аёлингиз измингиздан чиқди, демак, синдингиз! Аёл рўзғор тортишда майдонда ёлғиз қолди, жуфти тирик туриб, олаҳуржунни елкасига олди, ўксикланди, ғариблашди дегани! Энди унинг охи тутади сизни!

Борди-ю, топармон-тутармонлигингиз яхши дейлик, аммо аёлингиз сизга иш буюриб турса, шанғиллаб танбех берса, ўз иззатингизни ҳимоя қилолмасангиз, унинг жағини ёпиш учун ҳам айтганини бажараверсангиз, бундай хонадон ҳам хатарга тўла! Қизларингиз борган жойида эрларини хор қилади, келинингиз ўғлингизнинг елкасида юради! Аёлга ўринсиз итоаткорликнинг жавоби бу!

Эркакларнинг ҳар уч хатосининг иккитаси аёллари туфайлидир. Аёлингиз Аллоҳ рози бўладиган ишларгагина етакласа, маслаҳатларига қулоқ осинг. Мабодо, у меҳрибонлик билан чой узатиб, ўзингизни ўзингизга мақтаб туриб, молу дунёга, шон-шуҳратга хирс қўйдирмаяптими? Оға-иниларингизга, қўни-қўшниларга гиж-гиж-ламаяптими? Онангиздан аразлашга, отангиз ўлмай туриб мерос талашишга сизни сошлаб қўймааяптими? Агар шундай таъсирда бўлсангиз, ҳалокатга учраганингиз шу! Бу билан худо берган буюк неъмат – ор-виждон, жигар-бағирдан жудо бўлдингиз! Энди сиз яшайверасиз, юра-

гингиз ураверади, фақат рухсиз соатга айланган-сиз, аёлингиз буровингизни нечага тўғрилаган бўлса, ўша вақтда беҳато жиринглашни биласиз, холос!

Эсингизда бўлса, аввалги бир хадисда **«Аёлларни фақат улуғ одамлар ҳурмат қиладилар»** дейилган эди. Яна эслаб қолингки, аёлларни ҳурмат қилган одам хали улуғ эмас, ҳурмат қилиш меъёрини билган одам улуғдир. Жами эркакларга улуғлик тилайман.

СУЯНИБ ЯШАШНИНГ РОҲАТИ

*Ёнма ён қурилган бинолар
бир-бирини ушлаб турганидек,
мўминлар бир-бирини қувватлаб туради.*

Ҳадис

Мўминликнинг бир кўриниши ҳамisha бировга яхшилик илиниш, яхши ниятларга рағбат бериш, ҳеч бўлмаса бировнинг ҳақиқага самимий дуолар қилишдир. Аллоҳ бандаларини атои яхшиликка чорлайди. Азбаройи уларни суйганидан шундай қилади. Унинг чорловлари замирида бизга аталган мукофотлар ваъдаси бордир. Дейлик, сиз бировга мурувват кўрсатдингиз, шу захоти кўлингиз, тилу дилингиз бунинг учун сизни олқишлайди. Чунки улар савоб ишлар учун яратилган эди, сиз юзларини ёруғ қилдингиз, Яратгanning эса бунинг учун мукофоти тайин, бу бир! Иккинчидан, сиз хурсанд қилган одамнинг қувончи, розилиги Яратгани яна рози қилади, бу ҳам Аллоҳнинг янги тортиғи сизга келяпти дегани! Қолаверса, кимсани қувонтириб, аввало, ўзингиз яйрай-

сиз. Қарабсизки, ўзингизда ва хурсанд қилган кишингизда бу кайфият туфайли янгидан-янги яхши ниятлар туғилади ва эвазига иккинги учун яна устма-уст савоблар ёзилади. Аллоҳ таоло марҳамат қилади: **«Агар банда Менга бир қарич яқинлашса, Мен унга бир газ яқинлашаман. Агар банда Менга бир газ яқинлашса, Мен унга бир қулоч юраман. Агар у мен томонга юра бошласа, Мен унга томон югураман».** Аллоҳнинг сахийлигинию, бизнинг ғофиллигимизни қаранг, бировга қилган бир мурувватимизга жавобан ўн тухфа тайёрлаб турибди. Энди айтинг-чи, биз ҳар доим ҳам бир-биримизга мурувват билан яшаяпмизми?

Бир-бирингизни суянг, дея чорлайди Қуръони карим! Беихтиёр ҳаёлим онамга учадди. ... Мунчокдай икки синглим казо қилди. Менгача эса уч акам ўтган. Кўзидаги жола-си тинмагувчи онам яхшию ёмонга пайдар-пай мурувватлар кўрсатар ва мен ёлғизгинани дуо қилишларини сўрарди. 13 ёшга етганимда ўғил укалик бўлдим. У эндигина атак-чечак босган кунларнинг бирида онам «болам, бугун яхши ният билан ҳовлима-ҳовли юрамиз» деди ва вазифамни тушунтирди. Ёпинчикқа ўраниб олган онам, ҳар бир ҳовлига кирар эканмиз, останадаёқ чўккалаб олар ва мунғайганча қўлларини чўзиб жим ўтирарди. Мен эса кийким мато сўраб кирганимизни ва укамга умр сўраб дуо қилишларини уқтирардим. Хонадон бекалари хайрихоҳлик билан елиб-югуриб кийким-сийким топиб чиқишар ва кўзларида ёш билан укам учун худодан сўранардилар. Онам сим-сим йиғлаб юриб бу кийкимлардан жанда

тикди. Укам беш ёшга киргунча фақат шуни кийди. Хар сафар бу куроқ тўнни ювиб-тозалаб ўғлининг елкасига илар экан, онам: «Болам жанда эмас, элнинг дуоларини кийиб юрибди, кўрғони шу дуолар бўлади, иншооллох», дерди қониқиш билан.

Жанда масаласи, балки бидъатдир, аммо онам дуода хосият кўплигини билган ва шунинг учун ҳам дуолар гадоси бўлган экан...

Хар бир инсонда нур захираси бўлади. Яхшиликка отланган захоти бу нур уйғонади ва унинг юзига балқийди. Қарабсизки, атрофни даволовчи зарралар тарата бошлайди. Онам беморланса, ихраб, юрагингни шувиллатадиган бўлиб оғрир эди. Аммо кадрдонларидан бирортаси хол сўраб киргудай бўлса, дархол ўнгланиб қолар, зум ўтмай кирсангиз, хандон отиб ўтирган бўларди... Касалнинг катта-кичиги йўқ, хар қандай бемор икки йўл ўртасида туради. Хол сўраб келганнинг нурли юзи, икки овиз меҳрли сўзи, Аллох сабабчи қиламан деса, кишини хатто ўлимдан олиб қолиши мумкин.

Қасд билан, ҳасад билан бировнинг кўнглини вайрон қилган одам мўминликдан чиққан одамдир, энди у жазосини кутаверсин! Аммо яхшининг ҳам, ёмоннинг ҳам эгаси худо, Унинг розилиги учун сахийликни, мурувватни барчага, хатто сизни ёқтирмаган ва сизга ёкмаганларга ҳам раво кўриш мўминликдандир. «Нима учун ёмон кўрган кишимга яхшилик қиларканман», деб торлик қилманг, азизим! Ҳақнинг Ўзи муқаддас Қуръоннинг хар саҳифасида «Мен афв этгувчиман» деб турибди-ю, «фалончини кечиролмайман» дейдиган бандаси унинг олдида

ким бўлиб қолибди?! Қолаверса, сизнинг хуш кўришингизни билиб турадиган одамга муруват килсангиз, яна бир севишиб қўяди, холос, аммо хаяжонланмайди. Сизни ёмон кўрадиганга килинг яхшилиқни, ана ўшанда кўрасиз, у буни байрамдай қабул қилади, севишчиларида мушаклар портлайди! Бор-йўғи сиз унинг кўнглини кўтардингиз, холос, аммо энг катта фойдани ўзингиз кўрасиз: боши берк кўчага кириб қолган талай ишларингиз энди ечимини топажакдир! Бу бахт-ку, ахир!

Бирор яхши ишни бошлаб қўйиб, чўчиб турганларга рағбат берсангиз, кучига-куч қўшилади. Иморат солаётганга «хорма, бор бўл» қилиб хабар олсангиз, тилло бергандай бўласиз! Бировдаги фазилатларни сезганингизни ўзига сездирсангиз, сафдошларингизнинг яхши ишларини табриклай билсангиз ва улар ҳақида атрофга ҳикоялар айтиб юрсангиз, унинг эмас, ўзингизнинг баҳоингиз ортади! Бир-бирини суяб яшаш бахти, қушдай учиб, яйраб яшаш лаззати мана шу!

Азизим, дарвозаларни тақиллатинг, эшик очганга «Бормисан, қуёшим» денг! Телефон жирингласа, гўшакка юрагингизни тутинг ва бағир бериб сўрашинг! Ёлингиздан ўтиб бораётганларни пичирлаб дуо килинг, улар сизнинг атрофдаги устунларингиз, улар борки, сиз тикка юрибсиз. Мен ҳам қўлларимни кафтингизга қўйиб турибман, юрагимнинг томирларингизга томишини эшитяпсизми!

ШАХСНИНГ КАЙФИЯТИ

*Одамларнинг ярадиган йўлидан тиканни
(халақит берувчи нарсани) олиб ташлаган
кишининг ўтган ва кейинги гуноҳларини
Аллоҳ мағфират қилсин.*

Ҳадис

Одамларнинг ўзидан кўра Аллоҳ уларни кўпроқ авайлайди. У доим бизнинг кўнглимизга солиб туради ва ўзимиз билмаган ҳолда кўплаб савоб ишларни адо этиб юрамиз: бировни ранжитмаслик учун гапни танлаб айтамиз; кимсанинг кўзига ботмаслик учун, у ёқ-бу ёғимизга қараб кўчага чиқамиз; одамларнинг кайфиятини кўтариш учун дарвозамизнинг олдини ораста қилиб қўямиз.

Инсонларнинг корига яраш борасида икки тоифанинг — ҳунармандлар ва савдогарларнинг ҳам ўрни катта. Ҳунарманди билан савдогарининг имони бор юрт барқарор бўлади, деган гап бор. Қўлдан кетгунча эмас, одамларни рози қилиш учун ихлос билан буюм ясаган ҳунарманднинг ҳабиби ҳам, табиби ҳам Аллоҳдир. Баракаю бахт шунинг уйида! Савдогарлар эса манзилларга мол эмас, маърифат ва маданият ташийдилар. Назари тўқ кишигина бу касбга қўл урса яхши. Ҳақиқий савдогарлар аввало дидли — халқининг маънавий юксалишини, саломатлигини ўйлаб мол танлайдиган, қасами инсоф ва доимо эҳсонли бўлганлар. Тарихимиздан маълумки, юрт учун кўплаб фойдаси текканлар шу тоифа вакилларидир.

Андижонда бутун умрини одамлар учун гўзаллик яратишга сарфлаб бир улуғ инсон —

Солижон ака Мехмонов яшаб ўтди. У Хонободда йигирма йил ижрокўмга раис бўлди ва халкни ялпи кўтариб, тошлок, тўқайзор бўлган бир жойни боғ шаҳарга айлантириб кетди. Унинг шундай ўгитлари бор эди: «Жамият тараққиёти бир жихатдан шахснинг кайфиятига боғлиқ, ўша нуқтани маҳкам ушлаш керак. Бир куни газетада ўкиб қолдим, Америкада таназзулга кетаётган корхонада тажриба ўқазибдилар. Яъни, заводнинг бир бўлимини яхшилаб таъмирлаган эканлар, иш унумдорлиги қирк фоизга кўпайибди. Аммо таажжубланарлиси шуки, хали хароблигича турган иккинчи бўлимда унумдорлик йигирма фоиз ортибди. Улардан: «Нега шу кунгача орқада келиб, энди бундай натижага эришдинглар?» дея сўрасалар, «яқинда бизнинг бўлим ҳам таъмирланар экан-да», дер эмишлар. Шу менга сабоқ бўлди. Бу пайтлар мен тери ошлаш заводида ишчи эдим, вақт ўтиб, шу корхонага директор этиб сайладилар. Шу кунгача завод режасини ҳеч бажара олмас, кишиларнинг пўстагини қоқадиган мажлислар кунора бўлаверар эди. Мен бошқача йўл тутдим. Биринчи ишни завод ховлисидаги уюм-уюм ахлатларни тозалатишдан бошладим. Қўл ювадиган жойларни тартибга келтирдим. Емакхоналарни ростладим. Ишчилар юрадиган йўлкаларни асфальтлатиб, четларини оклаб, кета-кетгунча гул ўтқаздим. Саҳнга дарахтлар эктириб, кўкаламзорни кўпайтирдим. Иш хақида, режа хақида оғиз очмадим. Мўъжиза юз берди: одамларнинг чехралари ёриша бошлади. Ҳеч қанақа сиқувсиз, бақир-чақирсиз

ишларимиз ривожлана кетди», деб хикоя қилганди, Аллоҳ у кишини мағфират қилган бўлсин...

Қаламкаш кўрганини тиникроқ ёзади. Сизга бир мисолни ўз оиламдан келтирай: ўша пайтлар кўп каватли уйда яшардик. Умр йўлдошим тузуккина идорада раҳбар бўлиб ишларди. Аммо феъли ажабтовур эди: вақт топди дегунча гулкайчи, белкурак кўтариб чиқиб кетар, гоҳ кўшни эккан узумни хомтоқ қилаётган бўлар, гуллар тагини юмшатар, гоҳ суғориб юрган бўларди. «Сеники-меники» демай, уйнинг у бошидан-бу бошигача гулзорларни қайчилаб, кўкатларини юлиб, сартарошга боргандай қилиб кўяр, гоҳ кўлбола супурги ясаб, ён-атрофни тозалай кетарди. Бир кун қарасам, чинорнинг қил учида қуриган шохларни арралаётди. Шу тарзда кун-кунора уйимиз теграсидаги ҳамма дарахтларни қиртишлаб чикди. Арраланган шохларнинг йиригини алоҳида, майдасини алоҳида ажратиб, дасталаб боғлаб, эҳтиёжманд одамларнинг олиб кетишига ўнғай қилиб, ёмғир тушмайдиган жойга тахлаб қўйди. Бу ишларни «хай-хай»лаганингизга ҳам қарамай, берилиб, байрамона кайфиятда бажарар, уйга афт-ангорига чанг ўрнаб, юзлари, билаклари тилинган-шилинган ҳолатда кирарди... Ясаниб-ялтирашни билмайдиган, кўринишлари одмигина, камгап, тортинчоқ бу одам шундай пайтларда кўзимга ғоят улкан кўриниб кетар, қордай оҳорли қийинволиб, виқор билан ўтиб-кешиб турган кўшни эркакларга солиштирарканман, «менинг жуфтим буларнинг ичида энг чиройлиги», деб ғурурланиб қўярдим...

Айрим дарвозалар олдидан ариқлар йиғлаб оқиб ўтади, чунки эгаси эшигининг тагига тўрт туп райхон эка билмай, оstonасини ажрикзорга айлантириб яшайди. Эркаги бор, аммо деворларининг шўри қайнаб, сахнини чим босиб ётган ҳовлилар йўқ дейсизми? Эркаги бор, аммо деразасининг синган кўзи бир йилдан бери солинмай ётган, бир йилдан бери ўтмас бўлиб кетган қайчи-пичоғини чархлатиб келишга рағбати йўқ хонадонлар бизда топилмайди, дейсизми?

Эй, дўст, илоҳим, бу дунёда бор эканлигимизни ҳис этиб турайлик! Яраб турган пайтда оёқларни гурсиллатиб босмоқ, қўлларни чаппар уриб ишлатиб қолмоқ керак. Худо берган ғайрат деган имкондан гўзал меҳнатлар ясаб, атрофга роҳатлар улашиб, сен туфайли яйраганларни кўриб, ўзингнинг ҳам кўнгилларингни гулга тўлдириб яшамоқ керак!

ҚАРҒА БУЛБУЛ БЎЛА БИЛМАС

*Мўмин одам газанда чаққан бир унга
қўлини иккинчи марта олиб бормади.*

Хадис

Бир кадрдон аёл уф тортиб: «Эҳ, синглим, шу амакингиз билан асло бир ҳовлида яшагим келмай қолди», деди ва жуфтининг ёмон феълларини санай кетди. У деб озиб-тўзиб кетгани, боши оғрийдиган бўлиб қолгани, нима қилишга гаранглиги хақида кўзлари ёшга тўлиб хасрат қиларди... Бу аёлнинг ўзи покиза, пазанда, кўримли инсон. Чок ишида унга етадигани кам, бармоқлари теккан нарсани дутордай чала оладиган аёл!

«Менга қаранг, ойим, — дейман ҳазиллашиб, — сизнинг бийронлигингиз қайда қолди? Дейлик, нима бўлди-ю, ховлингизда роса халақит берадиган жойга бир тўнка қўйилиб қолди. Бир урилдингиз, икки урилдингиз, жонингиз оғригач, хушёр тортиб, ундан айланиб ўтасизми ё ҳар гал «бу ерда нима қилиб турибсан?» деб тепиб, оёғингизни пачоқ қилаверасизми! Гапи қаттиқ тегадиган одамингизни ҳам гўё тўнка деб фараз қилинг-да, иложи борица айланиб ўтинг, айланай! Нега жағининг тагига борволаверасиз? Кўриниши ёкмаяптими, нега тикилиб оласиз, атрофингизда минг гўзаллик сочилиб ётибди, ўшаларга қараб роҳатланинг!

Ҳамма нарса каби, инсон ҳам эскиради. Ким эвида, ким хунук қайтади. Бировнинг тили, бировнинг афти, бировнинг соғлиги чарчайди. Киши шу тарзда умрининг кунботарига қараб юради. У кунботарга қараб кетаётганини билгани учун ҳам, гоҳида бетоқат ҳаракатлар содир этади. Иродаси бўш, сабри суст, шукронаси йўқ кишиларда бу ҳолат атрофга малолли тарзда намоён бўлади. Аммо, ойим, малол келса ҳам, шу жуфт сизники. У Аллоҳдан сизга аталган мулк! Агар у синган ойна, ё ўтмас пичоқ бўлганида ирғитиб юборсангиз майли эди. Лекин эр-хотиннинг томирлари бири-бирига ажриқдай чувалашган бўлади, уларни фақат ўлим ажратади! Сизга тишчилик керакми, керак! Шундоқ экан, якин кишингизнинг қачон таранг тортишини биласиз-ку ахир, торини ўша пайтда черта кўрманг! Ўзи ёниб турганда керосин қуйиб юборманг! Қолаверса, мингта ташвиш, минг режангиз ғужғон ўйнаб турганда,

бир одамга тикилволиб, хатосини санаб, басма-басига уни бошлаб қўйишнинг режасини тузавериш сизнинг ёшингизда бачканалик эмасми, айланай?!»

Инсон қусурли бўлади, аммо мутлако ёмон бўлмайди. Инсончилик шундай: хатосини юзига солганинг сари, уни кавланган илон каби ҳамлага ўтаверади. Бу дегани, яна сизнинг дилингизни оғритиб, гуноҳи кўпая боради. Аксинча, унда чўкиб ётган фазилатларни юзага чиқарсангиз, ўзингиз нафланасиз! Ҳам савобга қоласиз! Бунинг учун унга сал эътибор бериб, арзимаган яхши ишини ҳам лутфан рағбатлантириб борсангиз бўлди. Бу билан сиз у кишингизни суюб қолмайсиз ёки унга исиб қолмайсиз, захрини кетказиб оласиз, холос, ҳатто уни тижирлик қилиб кўнмаётган рўзғорнинг қайсидир маслаҳатига кўндириб оласиз .

Ойдан Ойликни, Кундан Кунликни сўраш керак. Ҳеч қачон қарға булбул бўла олмани каби бир-биримиздан имконимизда йўқ нарсаларни талаб қилиш мантиқсизликдир: қайнонанинг меҳнатларингизга беписанд қараса, қуйинманг. Тайёрлаган овқатингизни индамай охиригача еяптими, саранжом қилган уйингизда индамай ястаниб дам оляптими, сиздан хурсандлиги шу! Раҳмат айтиб, кўнгил олишни унга онаси ўргатмаган, бўлмаса айтар эди! Қолаверса, бу меҳнатларни ўзингиз учун ҳам қияпсиз. Бола-чақангиз баҳраманд бўляпти. Бадқовоқ одамга жавобан сиз ҳам қосани дастурхонга дўқиллатиб қўядиган бўлсангиз, жавоби яна ҳам хунук келади. Меҳнатингиз ҳам бекор кетади, азиятингиз ҳам кўпаяди.

Кайнонанинг суяги котиб бўлгани сабабли шу тўхтамни айтяпмиз. Аммо навнихол келин учун бу усулни қўллаб бўлмайди. Келин иқлим яратувчидир, уни бошидан, яъни суяги қотмай туриб рисолага солиш керак. Панд бераётган келинга қайта-қайта, сабр билан, вазминлик билан, оғизни беполна қилмасдан тўғри йўлни кўрсатавериш керак. Аммо беморга бир дорини керагидан ортик берсанг, тошма тошиб кетгани каби, ёшларни йўлга солишда ҳам хадеб бир хил усулни қўллайвермаслик, бир хил танбеҳни айтавермаслик керак. Келинингиз ё болангиз сизга гап қайтаряптими, демак, танбеҳингиз ўринли айтилмади ёки уни қайта-қайта такрорладингиз, эшитгувчининг асабини қайрадингиз, сизни чақиб олишининг сабаби шу.

Агар қайнсингил, қайнбўйинларингиз, жамoadошингиз ёки қўшингиз сизнинг ёрдамингизга эҳтиёжманд бўлиб кўринса ёки сўранса, мурувватингизни сочаверинг. Аммо сиз савоб учун кўрсатаётган меҳрибончиликларни у суистеъмол қилса, яъни сиздан кўпроқ фойдаланиб қолишга тушса ёки беписанд, фармон бериш оҳангида гапира бошласа ва ёки сизга миннатдорчилик билдиришни лозим кўрмаса, дархол унга тасаддуқ бўлаверишни тўхтатинг. Қадрингизга етмайдиганнинг ёнидаги кишиларга чандон хотамтойлик кўрсатаверинг, аммо унга яхшиликни бас қилинг. Сизни ранжитганини сезсин ва хижолат бўлсин. Бу ҳам бир тарбия. Қолаверса, сиз ҳам Аллоҳнинг неъматисиз, ўзингизни исроф қилсангиз, уволига қоласиз.

Савоб учун яхшилик қилиш яхши, қачонки, у тараф сени яхши ният билан қабул этса! Аммо

нозик сўзни укмайдиганга сардафтарингизни очманг. Бахилнинг олдида ютуқларингизни гапирманг. Кўзга бир хунук кўринган нарсага бошқа қараманг, гийбат бўлаверадиған жойдан кулоқларингизни олиб қочинг! Кўз, кулоқ, тил, юрак каби Аллоҳ берган бебаҳо неъматларни чиллалли чақалоқни аяган каби покдомон жойларда олиб юринг, йўкса, у исроф бўлади, захаланади! Бу мўминликнинг фарзларидир, азизим!

ЭНГ ИНСОНПАРВАР ДИН

*Исломда бировга зарар бериш ҳам,
зарарланиш ҳам йўқ.*

Хадис

Жаноби Расулуллох (с.а.в.)га саҳобаларидан бири келиб айтибди, ки бир мўмин бор экан: йил ўн икки ой рўза тутаркан, кечалари эса тинмай ибодат қилар экан. Расулуллох (с.а.в.) ўша одамни суҳбатга чақирибдилар ва дебдилар: «Сен шундай амаллар қилар экансан, аммо айтиб қўяй, рўза тутғил, лекин вақтида овқатланғил. Ибодат қилғил, лекин вақтида ухлагил, чунки сенда ўзингнинг, кўзингнинг, аҳли аёлингнинг хаки бордир!» Бундан аён бўладикки, ўзинг, кўзинг ва аҳли аёлинг Аллоҳнинг сендаги омонати, уларни асраб берсанг, зарарламасанг Яратганга бўлган садоқатинг шу экан. Жонимни фидо қилиб бўлса-да, Аллоҳга эътиқодимни кўрсатаман, деб бўлмас! Гап сенинг битта жонинг ҳақида эмас, шу бир жонингга уланган талай жонлар хусусидадир. Шунинг учун ҳам,

Ўзингга берахм бўлсанг, сенга Аллоҳнинг жазоси бордир: ё беморлик беради, ё яроксизлик, ё энг ёмон кўнгилсизлик рўй беради! Бунинг оқибатида қанча одам талафот кўриши – сенга суяниб, тикилиб турган болаларинг сенсиз довдираб қолиши, жуфтинг ночору сарсон бўлиши, ота-онангни рози қилолмай, қиёмат қарзинг елкангда кетиши мумкин, ахир!

Инсон – шариф! Бир ўзи бирваракай бир неча тақдирга сув ва нур узатиб тургани учун ҳам унинг унвони шундай! «Ўзингда ўзингнинг ҳақинг бор» дегани, атрофга балоғардон бўлишга яраш учун, ўзингдаги ўзингни асрай бил, демакдир! Исломда бировга зарар бериш ҳам, зарарланиш ҳам йўқ дейилишининг бир маъноси шу.

Бизнинг дин энг инсонпарвар диндир. Асмо бинти Абу Бакр (р.а.) ривоят қиладилар: «Мен Расулуллох (с.а.в.)га: «Онам мени соғиниб келибдилар, мурувват кўрсатайми, нима дейсиз?» дедим (онам хануз исломга кирмаган эдилар). Жаноб Расулуллох: «Ҳа, онангга мурувват қил!» деб жавоб қилдилар». Гарчи, у аёл мушрик бўлса-да, унга зиён раво кўрилмаётир. Чунки у онаи мухтарама! Исломда: «Энг оғир гуноҳ ота-онага оқлик (итоатсизлик, ҳурматсизлик) қилишдир», дейилади. «Сиз менинг хоҳишларимга қарши чиқяпсиз, сиздай онадан кечдим», деган фарзанд мўмин саналмағай! Номуносиб отасидан юз ўгириб кетган ва ё унга қўл кўтарган ўғил ҳам номусулмондир.

Урва розияллоху анху Ойша онамиздан нақл қиладилар: «Бир киши Расулуллох (с.а.в.)нинг ҳузурларига кирмоқ учун рухсат

сўради. Жаноби Расулуллоҳ уни кўргач: «Бу одам — қабиланинг ёмон инсони, бу одам — қабиланинг ёмон фарзанди!» дедилар. Сўнг, бояги киши келиб ўтиргач, жаноб Расулуллоҳ унга очик чехра билан юзландилар. У чикиб кетгач, Ойша онамиз: «Ё Расулуллоҳ, уни кўришингиз билан қўпол гапларни айтдингиз, кейин эса очик чехра билан юзландингиз?!» дедилар. Жаноб Расулуллоҳ: «Ё Ойша, қачон менинг бадхулқ бўлганимни кўргансан?! Қиёмат куни Аллоҳ наздида энг ёмон банда одамлар ёмонлигидан ҳазар қилиб қочадиган кишидир», дедилар. Кўриб турибсизки, ёмон санаган кишимизга ҳам очик чехра билан муносабатда бўлиш уктирилмоқда.

«Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз, бирлаштирингиз, бездирмангиз», дейилади Қуръони каримда. Яратганнинг инсон боласига буюк муҳаббат изҳор қилувчи мурожаати бу! Ибодатда, муросада, яшаш тарзида, бировни севишдаю бировдан ненидир талаб қилишда, бола тарбиясида, илм ўрганишда ... ҳамма, ҳамма нарсада асло мураккаблашиб кетмайлик, чунки у жонни қийнайди! Жон эса Аллоҳники, қийнашга ҳаддимиз йўқ! Қуръон сўзлари биз учун муқаддасдир. Юракка ёзиб сақламоқ, амалда ихлос билан қўлламоқ керак.

... Бир маъракада ўтирибмиз. Дастурхонга гўзал таомлар тортилган, мезбонлар минг букилиб мулозаматда туришибди. Меҳмонлар саралибосларини кийиб, ўзларини сарамақомда тутиб ўтирибдилар. Улар бир-бирларига табассумлар улашиб, ҳол-аҳвол сўрашибар эди. Мана шунақа давраларда ич-ичингдан тан берасан-

да, Шарқ аёлларидай гўзали дунёда йўқ деган тўхтамга келасан киши! Шу пайт отинойи мартабасидаги бир жувон қош чимириб маъруза бошлади. Мени дастлаб таажжублантирган нараса хилолдай маъсум бу ёшгина ойимнинг овозини амри фармон пардасига қўйиб гапириши эди. Намоз хусусида сўз очар экан, ўтирганларнинг хар бирини сўроқ қилгандай ниқтаб гапира кетди ва хар бир сўзи мўйчинакдай баданни сескантирар эди. Кейин юриш-туриш, кийиниш мавзусига ўтди. Мундок қарасам, даврандан хусн кўтарилган, ҳамма бир гуноҳ устида қўлга тушгандай забун ҳолатга тушган. Миямда эса бир савол муаллақ туриб қолган: нега бу аёл бу қадар газакли?! Нега рангидан қон қочгунча асабийлашяпти? Агар у илм бераётган бўлса, уни инкор этмай тинглаётганлари учун нега бу давра аъзоларига меҳр билан қарамай, кўзларидан ғазаб сочаётир? Бу отинча ойим қайдан олди бу андозани? «Мусулмончилиكنинг биринчи белгиси – хилм» деб турибдику ҳадис! Дин йўлини қийинлаштиришнинг ўзгинаси-ку, бу!

Илмдор синглим, қўлингизда Аллоҳнинг қаломидай ҳазина турибди, гавҳарларини кафтингизга қўйиб, кўзларни қамаштирмайсизми? Қуръон сирли бир сандиқ, асрорларини бирмабир очиб, кулфи дилини очмайсизми буларнинг? Илм – нур, бу нурни эшитгувчининг қобирғалари орасига жойлаб қўймайсизми, вужудидаги музлари эриб, ғуборлардан мусаффо бўлмайдами! Чўчитиб намоз ўқитилиб, уялтириб қийим расоланган жойда мусулмончилик йўқ! Ошиқ маъшукани севган каби муқаддас

эътиқод ишқини юракларнинг ўртасига тушириш керак! Эриган юрак вужудни ўзи гапиртириб, ўзгартириб олаверади!

Ислонда озор бериш йўқ. Биз, муаллимлар, баданни оғритмай инсонларнинг дили билан тафаккурига етиб олсак, бўлди. Шундай бўлиб олайликки, ҳар бир ҳаракатимиздан Аллоҳ рози бўлсин: нигоҳларимиз одамларнинг юрагига чўғ туширсин, сўзларимиз оғриб турган жойига малҳам бўлсин, ёшу қарининг рўбарўсида тавозе билан турайлик, юзимизда фақат меҳрибонлик балқисин. Энг муҳими, нијатимиз мусаффо бўлсин! Аввал бизнинг ички ва ташқи амалларимизни севиб қолсинлар, ана ўшандагина бизга эргашадилар.

«ҚИЁМАТ КУНИ ҚЎШНИДАН»...

*«Қўшниларингизга мурувват қилингиз»
дедилар Расулуллоҳ (с.а.в.)*

*«Қўшниларим кўп, қайси бирини кўпроқ
йўқлай?», деб сўрадилар у кишидан.*

*«Эшиги эшигинга энг яқинига»,
деб жавоб бердилар.*

Хадис

Нега «эшиги эшигинга энг яқинига» дея таъкидланмокда? Чунки ҳаётимиз давомида энг кўп малолимиз ён қўшниларга тушиб келади! Улар ҳатто биз деб чекадиган азиятларини қисмат деб биладилар, чидаб яшашга ўзларини кўндирадилар: кичик бир мисол — ёр доғимизнинг ҳидига-ю итимизнинг ақиллашларига, боламизнинг тўполони, бот-бот бўлиб турадиган эр-хотинчиликнинг бепарда можаро-

ларига сукут билан дош берадилар. Бизнинг шовқинимиз соат нечада тугаса, қўшни шўрлик ўшандагина ухлай олади!

Ён қўшни ёмонларнинг ёмони бўлса ҳам, сизга қоровул! Эшигингизни бежо тақиллатганга дархол кўриниш беради, уйингиздан тутун чикса, биринчи бўлиб пақир олиб югуради! Боламининг иситмаси чикса ҳам, келинимизни дард тутиб қолса ҳам қўшнига чопамиз! Дазмол куйиб қолса, ишга боролмайсиз, гугуртингиз ногаҳон тугаб қолса, қозонингиз қайнамайди, тузингиз тугаб қолса, овқатингиз ейилмайди, калитингиз бўлмаса, ёмғирда ивиб тураверасиз! Ва яна, яна... санайвериш мумкин. Бундай ҳолатларнинг барида қўшни — халоскор, «Тез ёрдам»нинг ўзи! Бола-чақангдан айбингни ҳаргиз яшира олмаганинг каби, сенинг не эканлигингни обдан билгувчи ва билганини ичига ютиб юргувчи ҳам ён қўшнингдир! Буларни ҳеч қачон ўйлаб кўрмаймиз, феълимиз тутиб қолса, хатоларини териб, қора дафтарга ёзиб юрамиз, аммо уларнинг ёнимизда эканлигининг баҳосини ҳеч тарозига солмаймиз! Агар ўлчаб кўрганимизда эди, қариндош-уруғимиздан ҳам кўра улардан кўпроқ қарздор эканлигимиз маълум бўларди, эҳтимол.

Яна бир ҳадисда аёлларга мурожаат этилар экан, **«қўшнига тухфалар қилингиз, агар бергани ҳеч нарсангиз бўлмаса, бир-бирингизга ҳеч бўлмаса қўй туёғини бўлса-да илинингиз»** дейилади. Бунда ҳам хикмат бор. Эҳсон қилсангиз, биринчи дуоғўйингиз, тўй қилсангиз, уйигача бўшатиб бергувчи, бошингизга иш тушганда ёнингизда юпатгувчингиз у. Болангиз

туғилгани хақидаги хабарни ҳам биринчи бўлиб қўшнига айтасиз. Шу кундан иборат фарзандингиз унинг қарокларига жойлашади: болангизнинг ҳар бир кунини, ҳар бир қадамини кўриб боради. Яхши хулқини дуо қилади, хато устида ушласа, қулоғини чўзиб қўяди. Энг муҳими, гўдагингиз қўшнининг ибратли ишларини ёзинкишин кузатиб боради, сиздан ўрганмаганини ундан ўрганади. Мана ўзингизни олинг, болалигингизни эсладингиз дегунча, хўв ўша қўшни амаки ва момоларнинг турфа тутумларини лаззатланиб ёдга оласиз. Сиз хануз хотирлаясизми, демак, қайси биригадир ўхшашни ҳавас қилиб, эҳтимолки, уларга тақлид қилиб яшаб келясиз! Бу озмунча қарздорликми!

Яхши қўшничиликни халкимиз муқаддас деб билган. Ҳовли ичидан албатта қўшниларга дари-чалар очилган. Бу даричаларга ҳеч қачон занжир солинмаган, демак, кун-туннинг хоҳлаган пайтида бир-бирлариникига киришга ҳадлари сикқан. Дарича очишнинг имкони йўқ ҳолатларда туйнук қолдирилган. Дарича-ю туйнукнинг ягона мақсади ўзаро йўқловлар узатиб туриш ва бир-бирларининг ҳолидан бевосита хабардор бўлиб туришдир. «Қўшнининг қўшнидан еттидан бир ҳақи бор» нақлини халкимиз ёдлаб юради. Нон ёпилса, хали саватга тушмай, қўшни ҳақи узатилади. Тансиқ таом тайёрланса, олди насиба қўшнига. Онам раҳматлининг тўйдан қайтган тугунининг ярми ҳам қўшниларга аталар эди. Андижоңда тўйнинг эртасига «юз очди» маросими ўтказилади. Қудаларнинг олди-бердиси ичида куёв ва келиннинг қўшни момоларига атаб ҳам кийимликлар қўйилади, бу ҳам бежиз эмас.

Куни кеча бир кадрдонимиз хикоя қияпти: «Саксонга кирган холамни жойига қўйдик. У бешфарзанд ўтди, биргина қизни асраб улғайтирган эди. Аммо азаси хайит намозидай гавжум бўлди. Қабристонга кетганлар қайтгунча қўшниларидан чиққан қозон-қозон овқатга ҳовли тўлиб кетди, маҳалласи оқибатли экан, эркагу аёли тикка туриб хизмат қилди, қиш чилласига қарамай, офтобнинг чарақлаб турганини айтмайсизми...» Аён бўлиб турибдики, бу ойимнинг ўзи ён-верини кундай иситиб яшайдиган аёл бўлган, кимгаки не насиб этибди, бу ўзидандир!

Онамнинг бизникига келса ёки касалхонага ётиб қолсами, икки кундан кейиноқ айтадиган биринчи гапи «Вой, қўшниларим кўзимдан ўтди-я» хитоби бўларди. «Мунча энди?!» деган иддаомизга: Ундай дема, дунёга келиб топган вафодорларим – қўшниларим! Қизинг бир хуш мўйловники бўлиб кетаркан, ўғлинг бир қоши пиликнинг жўжаларини боқаман деб меҳнатда овораи сарсон! Эртами, кечми бир нарса бўлса, болаларингга хабаринг етиб, бой қариндошларинг катта тугунини кўтариб келгунча, оғзингга сув томизадиган, бошингни уқалаб, жағингни танғиб турадиганлар шулар-да, болам!» дер эди онажоним. Бу гапларни ҳар эслаганда юрагим бир қалқийди. Бу тош уйларга камалиб олиб, тобора торайиб бораётган бу тош юракларга биқиниб олиб, «қўшни» аталган, Аллоҳ берган гўзал неъматларни безътибор қолдираётганимиз учун, уларнинг кўнглини олишга, дийдорларини кўзимизга суртишга кайфият топмаётганимиз учун ўзимни ўзим суд қиламан. Ва Андижонда қўшни бўлган, Насибахон опа исмли дилбар

аёлни эслайман. Унинг қазо қилганини яқинда эшитиб, юракларим ситилди! Мунис кайфиятдошим, беминнат паноҳим эди у. Биттагина ишини айтай: бир куни «Турсуной онангни ишдан хориб қайтаётганини деразадан кўрувдим. Кетидан икки-уч меҳмон кириб кетди-ёв! Уйда нимаси бору нимаси йўқ. Мана буларни тездан олиб чиқиб бер!»деб кизини чиқарибди. Меҳмон кириб келяпти, кетидан кўшни киз, катта патнисда ликопчаларда ноз-неъматлар, нон, хаттоки чиройли чойнакда янги дамланган чойи ҳам бор! Онанг яхшилик қилса ҳам, шунчалик килади-да! Қарзларим бўйнимда маржондай осиглиқ қолди, Аллоҳ раҳматига олган бўлсин!

«Қиёмат куни кўшнидан» деган гап ҳам бор. Аллоҳнинг олдида ҳам, бандасининг олдида ҳам сизнинг яхшию ёмонингизга гувоҳликка ўтадиганлар ҳам шулар. Кўшни рози бўладиган савобли ишларни кўпроқ қилмоқ жоиз. Ҳатто яхши ҳисобланмаган кўшнига ҳам мурувватларимиз кўп бўлса қани? Чунки ҳиммат, саҳийлик – нур, музни ҳам эритади, олийжаноблик уруғини экади. Қарабсизки, сиз бировнинг афзаллашувига сабабчи бўлиб қоласиз!

ИЗИМИЗДА КИМ ҚОЛАЯПТИ?

«Солиҳ фарзанднинг ота-онаси учун қилган дуоси қабул бўлади ҳамда уни вояга етказган ота-онанинг амал дафтари ёпишмайди».

Ҳадис

Ҳамма жароҳат ҳам кундан-кунга кичрайиб, битиб боради. Аммо бир жароҳат борки, йил

сайин катталашиб, конагандан-конаб бораверади, оғриғи ортаверади! Бу етимлик доғидир. Ёш етим қолганларнинг аҳволоти бирмунча енгил бўлғич. Чунки хотираларида юк камроқ. Аммо ёшинг катта бўлганида айрилиш оғир етимликдир.

Инсончиликда бутун умринг кишилар билан мулоқотда ўтади. Бир бошинг билан минглаб одамлар қарвонини ёнингдан ўтказасан. Лекин уларнинг ичида жонини гаровга қўйиб, сенга астойдил харидор бўлгани фақат онангдир, фақат отангдир! Харидор доимо молнинг яхшисини кидиради. Аммо бировлар хуш кўрмаган исмингни ҳам қўшиқдай сўйиб айтувчи, яхши-ёмон туришингни кўзига тўтиё билувчи фақатгина онангдир, отангдир! Харидор олган молини яйраб ишлатади, обдан фойдаланади, бир куни эскиргач, бир четга суради. Аммо сени бир парча эт, ожиз ҳолатда қабул қилиб, жонинию борини сарфлаб, яроқлиларнинг яроқлисига айлантирадиган, сифату мағиз бериб, яшнатиб қўядиган, ўзига эса ҳорғин ва сўлғин лошини қолдирадиган ғаниматларинг — фақат онаизоринг, фақат отангдир!

Бандаси тинмай симириб нафас олиб, хавонинг шукронасини айтмагани каби, офтоб қаёқдан чиқса, ўша ёққа юзланиб, нур эмиб яшаб, қуёшни қарздорлик билан эслаб қўймагани каби, ота-онани ҳам ҳамиша ёнимда шундай тураверади дебми ва бу несъмат хаво каби ҳеч тугамайди, қуёш каби мутлақ ботиб кетмайди деган туйғудами, бепарво юрасан киши. Бегоналарнинг кўнглини олиб, асосий вақтингни бошқа нарсаларга сарфлаб, ота-она

билан эса ҳаминша шошилиб гаплашиб, шошилиб хайрлашиб йилларни ўтказасан. Кун келиб, дод-вой билан уларни тупроққа топшириб келганингда ҳам ҳали офрининг унча бўлмайди. Қачонки, болаларинг тиззангдан тушиб, ўзи ясаниб, ўзи бежанадиган бўлиб, бир касби корнинг, бир рўзгорнинг изидан тушганда, бирдан тўрт тарафингдан елвизак ураётганини, ўрта йўлда кўрғонсиз қолганингни англаб қоласан. Ўзи билан ўзи овора болаларингдан эътибор кута бошлайсан. Сен уларга термуласан, уларнинг кўзи эса бошқа ёқда! Юрак тўла гапларингни бир айтиб ёзилай десанг, эвоҳ, улар ҳам худди ўзингдай доим қайгадир шошилиб туради! Қарабсанки, сендан ҳамма оладиганини олиб турибди, аммо сенинг дилинг сўраган нарса бу дунёда қолмай қолади! Ана ўшанда юрагингнинг нақ ўртаси омбир билан буралгандай бўлади, «ўх, онам-а!» дейсан, «вой, отажоним-а!» дея фарёд чекасан! Ҳақиқий етимлик мана шундан бошланди деявер. Энди сенинг доимий машғулотинг — ўз-ўзинг билан суҳбат! «Бу ҳолатимни онам кўрса, нима дер эди, отам бўлса, нима қилар эди?» дея бағринг уқаланишга тушади. Сен зор бўлиб қидираётган ва бу ёруғ оламнинг барча муаттар бўйларида тотлироқ бўлган нарса, онангнинг, отангнинг кўксига бош қўйгандаги ҳид экан. Мингта чаманни айлап, унингдай қувват бергувчи, унингдай овутувчи исни энди ҳаргиз тополмассан! Уларга айтган-қўйганларинг кино тасмасидай кунда кўз олдингдан ўтаверади. Мурувватингдан кўра жабринг кўпроқ бўлганини борган сари тан олиб борасан, навбат келиб, жонингни

ота-оналикнинг азиятлари ҳар бора тилганда, «оҳ, онам анови ишимга қандай чидаган экан, отам фалон гапимни қандай кўтарган экан?» дея ўз бошингга ўзинг уриб қоласан. Унинг устига, ёшлигинида фаҳминг етмай, аклинг кирганда эса моддиятинг танглик килиб, уларнинг кўнглини ололмаган бўлишинг мумкин. «Ота-онам тирик бўлса, ундок килар эдим, бундок килар эдим», деган аччиқ армон юрагининг ўртасига ёпишиб олган! Мана шу ўринда сенга ҳадиси шариф ёрдамга келмоқда.

Унда айтилишича, **киши вафот этгач, унинг амал дафтари, яъни у дунёлик номаи аъмолига жамланадиган савоб ва гуноҳларни ҳисобга олиш тўхтайди.** Аммо орқасида дуо килиб турадиган солих фарзанд қолдирган ота-онанинг амал дафтари ёпилмас экан. Бу дегани, то тириксан, Аллоҳга ёлвориб, ота-онанинг у дунёлигининг обод бўлишига ёрдамлашишинг мумкин. Биз солихлик билан дуо қилганимиз сари дафтарларидаги савоб амаллар сони кўпаяверар экан. Билсанг, бу – уммон-уммон гуноҳларимизни ювишга имкон берадиган буюк чора! Аммо ҳамманинг ҳам дуо қондириладими? Бу ерда «солих» деган сўз келтирилмоқда, унинг маъниси не?

Ота-онанг ниманики кўз қорачиғидай асраган бўлса, кимгаки ихлос қўйган бўлса, нима ни орзулаган бўлса (албатта, яхши нарсалар кўзда тутилмоқда), ўшанга садоқат кўрсатиш солихликдир. Ҳар хайитда мол сўйиб қурбонлик қилсанг-у, аммо аканг ё синглинг билан аразлашиб юрган бўлсанг, ё ака-уканг билан мерос талашиб, судма-суд юурсанг, ёки ота-онанг-

нинг оға-иниларидан қолганларни йўклашни унутсанг, дуоларинг ўтмагай, аксинча, руҳлар қон йиғлагай! Ҳаттоки ота-оналаримиз тирикликларида хатога йўл қўйиб, ўз оға-иниларига бепарволик кўрсатган бўлсалар (бунинг азобини у ёқда тортиб туришибди, Аллоҳ уларни кечирсин!), биз ихлос билан уларнинг бу гуноҳларини енгиллатишимиз, яъни қавму қариндош билан меҳр-оқибатда яшашимиз, уларнинг розичиликлари савобини ўтганларимизга бағишлашимиз керак экан.

Ҳалоллик ҳам солиҳликдир. Бировнинг ҳақидан кўркмасанг, феълингда ҳаром амаллар бўлса, дуоинг ўтмагай!

Ёлғон ишлатган кишида-да солиҳлик йўқ, демак, унинг ҳам дуоסי бесамар бўлгай!

Аллоҳнинг яна бир мўъжизасини томоша қилингки, ота-оналар ўзлари бу дунёдан ўтган бўлсалар-да, фарзандларини шу тарзда тарбиялашда давом этадилар. Бу дунёдаги савобларимиз кўпайишига сабабчилик қиладилар. Ота-она отлиқ гўзал неъматдан баҳраманд қилганига Яратганга шукрлар бўлсин! Ва ўзимизни-ю болаларимизни фарзанди солиҳ бўлиш мартабасига эриштирсин, омин!

ЯШАСИН СЎЗ!

*Илми ўрганиб, уни ҳеч кимга
айтмаётган одам бойликни тўплаб, уни ҳеч
сарф қилмаётган бахилга ўхшайди.*

Ҳадис

Бир мухлис аёл куйиб-пишиб бир давра суҳбати тафсилотини сўзларди. Эмиш, бир му-

аллима аёл бошқаларга қарши ўларок: «Мен Турсуной Содиковани яхши кўрмайман, нега у ақл ўргатаверади?!» дебди. «Нега бўлмаса одамлар уни эшитишади?» дея эътироз билдирибди қолганлар ва шу тарзда анча тортишув давом этибди-да, мухлислар қолиб келгандай бўлишибди... Бу гап мени ўйлантирди. Мени ёқтирмаган аёлдан хафа бўлмадим, аммо нега кейинги ўн йилда шеър қолиб, насрга бағир бериб қолганим, нега қаламим яшаш фалсафасию инсон руҳияти тилсимларини титкилаш дардига учраб қолгани хақида ўйга толдим.

Қаламқаш ёки воиз нега ёзади ва нутқ ирод этади? Ва ёзгиси келганда ёинки сўзлагиси келганда ёзмаса, сўзламаса нима бўлади? Шу саволларни ўзимга бериб кўрдим ва калаванинг учини топгандай бўлдим.

Хар қандай одам ёши улғайгач, тажрибалар йиғиндисига айланади, бу пасту баланд ҳаётнинг довларидан ўтишни минг жон оғриғи билан бошидан кечирган киши, ким бўлишидан қатъи назар, кичик бир мактаб. Ўзингнинг ўтиб бораётганингни сезганинг сари атрофга мурувватпеша ва дилгир бўлиб қоларкансан. Менинг фалон хатоим ёмон бўлди, бошқалар ҳам шуни қилмасайди, деган безовталиқ юрагингдан кетмай қоларкан. Қаламқашда эса дилидагини узоқ-узоқларга етказиб айтиш имкони бор ва бу ундаги Аллоҳнинг неъматини ва омонатини! Юрагига Аллоҳ солиб турадики, қаламқаш сўз айтмоққа жазм қилади. Айтмаса, юкорида келтирилган ҳадислардан кўриб турибсизки, мусулмончиликка қарши борган бўлади. Қолаверса, кўнглингга келган нарсани айтиб

олмагунингча, худо сени дилингга бошқа нар-
са сиғмайдиган қилиб қўяди. Халққа айтасану
юкдан кутуласан, бошқа ишларингга кейингина
йўл очилади. Қалам аҳли ҳеч қачон «аклим
жуда ошиб-тошиб кетди, бошқаларни ҳам бир
ўкитиб қўяй», деб қўлига қалам олмайди. Эъ-
тибор берсангиз, ҳамманинг сири ўзи билан ке-
тади, фақат қалам аҳлининггина асрори оламга
дастурхон бўлади, у йиғлаб ёзади, армонла-
рини, афсусларини айтиб, Аллоҳга таваллолар
қилиб ёзади! Шу кўйга тушгачгина у китобхон-
ни уйғота олади.

Кўп жойларда: «Сиз кўнглимиздагини, ти-
лимизнинг учигагини топиб айтасиз», деган
лутфларни эшитаман. Аммо бу гапдан «сен
айтган нарсаларни ўзимиз ҳам аллақачон би-
лар эдик» деган маънони ҳам тушуниш мум-
кин. Шу кейинги маънони ушлаб олиб, узок
мулоҳаза қилиб кўрдим. Ёзаётганларим тўғрими
ё йўқ? Сўнг бир ёруғ тўхтамга келдим: дилим-
га қадалган нарсаларни ёзаверишим керак. Ки-
тобхон айтганларимнинг кўпини билиши мум-
кин, аммо инсоннинг бир заиф жихати бор,
яъни у ўзидаги куч ва салоҳиятни ўлчай бил-
майди. Кўп ақлли хулоса, таҳлиллари бўлса
ҳам, бир иш бошлашда иккиланаверади. Четдан
унга кимдир ҳамоҳанг фикр айтиб қолса, «ана,
ўйлаганим тўғри экан» дейди-да, дадиллаша-
ди. Тўхтаб турган фикр фаолиятга айланади.
Бу – менинг бир туртким билан бир арава
жойидан жилди деган гап! Инсон доим ўзига
ҳамфикр, ҳамдард шерик излайди. Ҳамфикр-
лилик бир-бирини ўкитиш эмас, бир-бирини
маъқуллашдир.

«Бозорга ўхшайди бу дунё», деган экан шоир. Инсонлар турфа, уларнинг қўлидан келадиган ишларнинг ранг-баранглигини айтмайсиэми! Сози бор, носози бор, мағзи кўпи бор, ози бор — ҳамма қўлидан келганини ўртага қўяди. Харид эркин, кимга нима керак бўлса, танлаб олаверади. Ўзида бор нарсага эса тўхтамай ўтиб кетаверади. Эътибор берасизми, бозордаги нарсанинг ҳаммасига албатта харидор топилади. Қалам ахлининг маҳсулоти ҳам шундай, харгал эгасини ўзи топиб олади.

Бизни хуш кўрмаган аёл ҳам ёнимиздан эътиборсиз ўтиб кетавериши мумкин эди. Лекин у тўхтаб, китобимизни олибди, ўкибди, чикиб кетмай ваъзимизни ҳам эшитибди. Шуни ишонч билан айтайки, бу ойимнинг инкорида эътироф бор! Ха, ха, у бизни эътироф этаётир! У айнан китобимизни ўқиғач, сўзимизни тинглағач, бизни ёмон кўрди. Демак, унинг дарди бор жойни пайпаслаб топибмиз. Кўзига кўрсатибмиз, «фалон хатоларинг учун шундай бўлибсан», деб ишонтирибмиз. Яшасин, сўз! Чунки унинг юраги уялиб кетди, жони оғриб кетди! Кожлик билан терс караши шундан, қолаверса, у ичида ўзининг қай ишинидир «ўшани нотўғри қилганман-ов», деб гашлашиб юрарди, аммо шайтони «нега энди сендай одам хато қилар экан, ўз этингни ўзинг ема, сен ҳақсан», дея овунтириб келарди. Ҳақ ташхисни эса энди эшитди. Ишончим комилки, бизни ёмон кўргандан бошлаб, бу аёлнинг ўзида ўзидан кўнгли тўлмаслик қучайган, иншооллох, энди у пинҳона бўлса-да, тавбага ўтади!

Ақлу зако, қўл, тил, дил инсонга Аллохдан фақат яхшилик қилиш учун берилган. Уни ичимизга яшириб ўтиб кетмайлик. Яхши сўзни, яхши ниятни булбулдай чах-чахлаб кўйлайверайлик, биров эшитмаса, биров эшитади, бугун эшитмаса, эртага эшитади. Кўнғироқдай жаранглаб, яхшиликка чорлаб, ёмонликдан огоҳлантириб яшайверайлик. Кимдир бу ишни қилмаётган ёки меҳнатидан эринаётган бўлса, бу юмушни бажариб турганларга тилида бўлмаса ҳам, дилида «баракалла, улар фойдали гапни айтяпти» деб турса, биродарлик қилган бўлади ва савобга тенг шерик бўлаверади. Барчамизга бир-биримизни уйғотиб янаш насиб бўлсин.

ЭНГ ОФИР ЕТИМЛИК

Аёллар эркакларнинг туғишган сингилларидир.

Хадис

Аллох яратган мўъжизаларнинг энг нодири аёл! Унинг феъли сир-синаотга тўла. Мингта фасли, мингта ранги бор. У чексиз саҳифали афсона китоб, варақлаган саринг қизиғи чиқаверади!

Тунов куни бир ёши улуг одам хикоя қияпти: «Имом хатибимиз ҳар гал жума намозининг сўнгида дуо ўқиётиб, «Аллоҳим ҳеч кимни катта бўлганда етим қилмасин», дейишни канда қилмайди. Охири, бир кун сўрадим: «Таксир, деярли ҳаммамизнинг ёшимиз фалон жойга борган, аллақачон етимликдамиз-ку?» дедим. «Эй, биродар, энг офир етимлик аёлингдан кейин қолишдир», дея жавоб қилди у киши».

Кибр билан мўйлов бураб турган эркакни, эшикдан кира солиб, гулдурос овоз билан амри фармон бериб, ўзини ҳазратдай тутаётган эркакни, «сенинг кўлингдан нима ҳам келар эди» дея аёлини оёқ учида кўраётган бандани ичичимдан кулиб кузатаман. Бир ойгина аёлсиз қолсин-а бу зот, ҳоли нима кечар экан! Эҳ, йигитжонлар-а, барибир ғафлат ўраб туради сизни — Аллоҳ аёл деган зотни жонингизга, кайфиятингизга, ўнгу сўлингизга қўрғон қилиб қўйгани учун шукронани кадамингизда айтиб юрингиз!

Юқоридаги ҳадисга эътибор беринг, жуфтингиз сизга етти ёт бегона бўлса ҳам, мавқеи туғишган синглингиз даражасида кўрилмоқда. Хўш, сингил ким? Сингил табиатан эркак жигарга, айниқса, акага ўта боғланган бўлади. Ҳар «ака» деганда бағрида тоғлар ўсади. Шу биргина сўз унинг жами камини тўлдириб тургандай туюлади. Бой аками, камбағал аками, барибир, унга интилаверади. Бу ака акаликни қотириб жойига қўймаса ҳам, бундан сингил ўксиб юрса ҳам, бир-бир йиғлаб олади-да, жигарини яна қидириб келаверади. Унга акасини ёмонлаб кўринг-а, гугуртсиз ёниб кетади! Худо кўрсатмасин, эркак бирор фалокатга йўликса ҳам, энг кўп ёш тўккувчи унинг синглиси бўлади. Ҳамма юз ўгириб кетган чоғда ҳам, «акам асли ёмон эмас, уни кимдир йўлдан урган», дея оқловчи ҳам угинадир!

Дадамнинг уч сингиллари бор эди, уларни тез-тез йўқлардилар, аммо жигарларини катта тортиқлар билан севинтириш имконлари йўқ эди. Аммо аммаларимнинг соғинч билан кириб

келишларини кўрсангиз, ҳар гал дадамнинг юзларига юзларини босиб, йиғлаб кўришардилар. Хосиятхон аммам акасига ҳеч совғасиз келмас, ҳеч бўлмаса «шу тўрттагина сомсани ё мантини сизга атаб қилдим, дарров еволақолинг» деб оғзига тутар, келгандан-кетгунча дадамнинг ҳали оёғи, ҳали елкаларини уқалайверар, баъзан эса онамнинг дадамга тайёрлаган таомидан хато ҳам топиб қўярди (бу ҳам жигарлик жонкуярлиги-да!). Бундай пайтда дадамнинг яйрашларини кўрсангиз! Сорахон исмли аммам эса бизни кўрди дегунча, юраклари ҳапқириб, «вой, акамнинг табарруклари» деб бағрига босаверар, болаларидан беркитиб қўйганларини бизнинг қўлимизга қистираверар эди. Биттагина тоғам бор эди, у кишининг оғир беморлиги саратонга тўғри келди. Тоғам пашшахона (пашша, чивиндан сақлагувчи дока тўсик) ичида ётар, онам эса ёнига кирволиб, тинмай елпир, акасининг гоҳ оёқлари, гоҳ қўлларига юзларини босиб, ўз кўзидан оққан сувга ўзи ивиб, туни тонгга уланиб кетса ҳам, жилмай ўтирар, ўрнидан турса, жигари узилиб қоладигандай, ёнига михдай қоқилиб олганди. Мактаб кўриб, насихат эшитиб, бундай меҳрибон бўлиб қолмайди киши, бу илоҳий муҳаббатдир, бу илоҳий кадр!

Ҳадисда, умр йўлдошингизни ана ўша, «сингил» отли, шундай муборак зотга тенг қўйилмоқда. Ўйлайсиз, нахотки, жуфтинг синглингни ўрнини боса билса? Амин бўлиб айтаманки, кези келганда, аёлингиз сизга синглингиздан ҳам фидойирокдир!

Сиз ҳамиша аёлим мени ёқтириб туради, деб ўйлайсизми? Ҳаммада бор шайтон сизда

ҳам бор — ҳеч кўнгил қолдирадиган ишингиз йўқми? Жуда бор-да, ўргилай! Гоҳида юзингизга қарагиси келмайдиган пайтлари бўлади, аммо «нима бўлса ҳам, умр йўлдошим-да», дейди ва хизматингизни қилаверади. Кеча уни қон қақшатган бўлсангиз ҳам, бугун бир беморликка учрасангиз, йиғлаб юриб, ҳатто сизни ортмоқлаб юриб бўлса-да, шифоингизни излашга тунади. Ожизланиб қолди-ку, ёки оёқсиз, ёки қўлсиз қолди-ку, буни бошимга ураманми демайди! Эрқаги ишида камомад қилса, она мерос буюмини сотиб бўлса-да, қарзни узадиган шу аёл! Феълингиз торайиб, қариндошлару ҳатто болаларингизга ёқмай қолганингизда ҳам, «Аллоҳ розилиги учун, ўтиб кетган қайнонам ва қайнотам учун деб» оқ ювиб, оқ тарайдиган ҳам шу аёл! Жуфти саёқ юриб, то бурни қонаб, пешонаси тошга тегиб, ҳеч кимга керак бўлмай қолганида ер чизиб қайтиб келса, унга бармоғини теккизишга жирканиб турса-да, «агар мен кечирмасам, нобуд бўлади-ку!» деб, яна унга иссик чой дамлаб, олдига дастурхон ёзаверадиган ҳам шу мард аёл! Бундай беминнат суянч ва беминнат дўстан айрилиш эркак учун албатта ғариб етимлик бўлади-да!

Сиз фақат қариганингиздагина бу тўхтамга келманг, азизим! Бу дунёдаги ҳамма муносабатларимиз учун у дунёда ҳисоб топширамыз. Аёл феълидан келиб чиқиб айтаманки, аёлингиз бу дунёда сиз учун қуйиб яшади, энди у охиратдаги азиятингизни кўриб ҳам абгор бўлмасин. Гуноҳингизни оғирлаштирманг ва унинг ўттизида, киркида, эллигида, қўйинг-чи,

умрининг ҳамма бекатларида мурувватингизни дариф тутманг, токи гуноҳларингизни ювиб турсин.

Одам Ато билан Момо Ҳавонинг никоҳларини (инсониятнинг биринчи никоҳини) Жаброил алайҳиссалом ўқиган эканлар, Аллоҳ Ўзи гувоҳликка ўтган экан. Демак, бандаси борки, бу улур кунда Аллоҳга қасам беради, шу табаррук ва муқаддас никоҳ ҳаққи, бир-биримизга эътибор ва мулозаматда бўлайлик ва Яратганинг қошига ёруғ юз билан борайлик.

БАЛОДАН ҲАЗАР

*Уловингни аввал боғла, кейин Аллоҳга топшир
(яъни таваккал қил).*

Ҳадис

Бир разм солинг, азизим. Майсага зилдай заминни ёриб чиқиш қувватини, бешиктебратарга хавфдан қутулиш учун турли рангга кира олишни, кенгуруга боласини асраш учун чўнтакни ато этиб қўйибди. Аллоҳнинг бундай мўъжизаларини атрофдаги ҳамма мавжудодда беҳисоб кўриш мумкин, фақат ихлос билан кузатсак бўлди. Инсонга ҳам ўз муҳофазаси учун оёқ-қўл, сезиш, кўриш ва тафаккур қилиш каби бисёр имконлар берилган. Қавмимиз орасидан чиққан ва биздан бир қадар илгарилаб кетган ҳамда ҳаётлари ибратли кечган кишилар, аввало, Аллоҳнинг паноҳидаги, қолаверса, худо берган ўша ҳимояланиш захираларини ишга сола олган кишилардир.

Дейлик, «йигитчилик-да» дейсиз, ароқни ичаверасиз, «ҳали ароқдан ҳеч ким ўлмаган»

дейсиз. «Йигирма йилдан бери ичаман, мана оёғимда туриб, пул топиб юрибман-ку, Ўзига таваккал, У мени асрайди» дейсиз. Аввалига, ошқозонингиз табиий захира қувватини сарфлайди, ҳеч нарса бўлмагандай юраверасиз. Чунки Яратганнинг даргоҳи кенг — У сизга дарҳол зиён етказмайди, ҳализамон таябага келишингизни кутади! Аммо ҳаддингиздан оша борганингиз сари У ҳам ҳисоб-китобга ўтади: сизни ўлдирмайди, аммо жисмингиздаги заҳа аъзога бошқа аъзоларингиз ҳисобига яшашга изн беради. Бунинг эвазига юрагингиз, буйрагингиз, жигарингиз, миянгиз изидан чиқади. Қарабсизки, оёғингиз юраверади, тилингиз гапираверади, аммо ичдан нурашга тушасиз, болалар носоғлом туғила бошлайди. Асло «бекор айтибсиз, ана, болаларим соппа-соғ» деманг! Кўриниши яхлит бўлгани билан ичи тор, тезда аразлайди, тезда жаҳли чиқади, салга оғриб қолади! Бундай бола бутун ҳисобланмайди.

«Болаларимни сенга таваккал қилдим, уларни асра» дейишдан аввал, қўлдан келганча уларнинг ҳимоясига ўзингиз уриниб кўришингиз ва, аввало, ўзингиз фарзандларга касофати урадиган ишлардан тийилишингиз зарур экан. Аксари ҳолатларда ота-оналарнинг касрига болалар қоладилар, ўшанисидан асрасин! Ўз ҳаракатларимизни доим таҳлил қилиб боришимиз, ўтказиб юборган хатоларимиз учун чин дилдан, илтижо билан тавба қилишимиз шарт экан! Тавба нима ўзи? Аввалги хатоларни мутлақо такрорламаслик ва савоб ишларга тутунмак, сўнггина Аллоҳга дуо билан юкин-

макдир. Иншооллох, шундагина Ўзига таваккал қилган нарсангиз асралгай.

Ҳаёт тақазоси шу, турли юмушлар билан ўфил-қизларни кўчага чиқарамиз. Аммо ғофил қолмайлик. Шайтоннинг ҳар ерда ҳозир эканлиги ва инсониятга доимо тажовузда туришини болаларга ҳамиша эслатиб турайлик. Фарзандлар ота-онаси нима қилса, шуни такрорловчи тўтилардир. Ўзингиз ўзингизга маълумсиз, жуфтингиз феълини ҳам яхши биласиз, заиф жиҳатларингиз болангизга ўтгани аниқ! Шу нарса сизни доим безовта қилсин, уйғоқ ва зийрак туринг! Таъсир қиладиган жойи келди дегунча, самимийлик билан, йўл қўйган хатоларингиз ва унинг эвазига тортган азиятларингиздан сўзлаб ёки ён-верингиздан мисоллар келтириб, гап уқтириб бораверинг. Гарчи, энсаси қотиб эшитса ҳам, айтганларингизни хотира халтасига солиб қўяди ва бир куни албатта керак қилади. Аллоҳ ҳамиша гуноҳини бўйнига олиб ва тавба қилиб турган кишининг юзини иссиқ кўрсатади.

«Мен ҳеч қачон адашмаганман, болам ҳам адашмайди», дея ғафлатда қолманг! Элда «итим хурмайди деманг, эрим урмайди деманг» деган гап бор, фарзандингизга бир томчи анови уруғингиз, бир томчи мана бу аймоғингизнинг қони ўтиб қолган бўлиши ва шайтонга осонгина эргашиб кетиши мумкин. Рухий муолажани имконингиз етганча, узлуксиз олиб бораверинг.

Аммо эҳтиёткорлик қиламан деб, ҳаммага қинғир қараманг. Гумон – гуноҳларнинг ичида энг оғири! Ҳар сафар гапни «ҳар эҳтимолга қарши», «балодан хазар» деб бошланг.

Аллохга таваккал қилинг, аммо ҳар гал режа тузганингизда, «ҳар эҳтимолга қарши» деб, бир-икки нусхада унинг эҳтиёт чораларини ҳам кўриб қўйганингиз дуруст.

Ойим, кўчага чиқиб кетаётган жуфтингизни «Аллох, Сенга таваккал, Ўзинг асраб бер» дейишдан аввал, унинг ташқарида кўнгли суст кетмаслиги чораларини кўриб боринг, яъни юрагини доимо уйга тортиб турадиган тил ширинлиги, саранжомлик ва кўринишингиздаги орасталикни ҳамиша жойига қўйиб қўйинг. Сиз бу ишингиз билан Аллохнинг бандасига ҳурмат билдирыпсиз, бунинг эвазига Яратган ҳам мулкингизни ўз ҳимоясига олади.

Қувалик шоирамизнинг оналари қазо қилди. Кечикиб бўлса-да, кўнгил сўрагани бордик. Бир маҳалладошлари ҳамроҳлигида ховлиларини топдик. Дарвоза ташқаридан (англадингизми, ичкаридан эмас, ташқаридан!) занжирланган, аммо кулф солинмаган. Эгаларини у қўшни-бу қўшнидан суриштирдик, ишга кетишгани маълум бўлди. Ҳамсоёлари етагида ховлига кирдик. Мевалари шигил пишган, анвойи гуллар очилган, гуркираган бир ховли! Қарангки, уйлар ҳам кулфланмаган. Ичкаридан ловуллаган кўрпачалар олиб чиқилиб, сўрига тўшалди. Мархуманинг хотираларига дуойи фотиҳа қилгач, эшик занжирини яна аввалгидай илиб, йўлга равона бўлдик...

Мени хушнуд этган нарсa ташқаридан илинган занжир эди! Демак, бу ерларда ўғри йўқ! «Яшасин ҳалол одамлар!» дея хайқиргим келди! Бу кулфи йўқ дарвоза гўё инсонларга муҳаббат изҳор этиб турарди... Хулоса шуки, уй эгалари

хамқишлоқларига юз фоиз ишонганлар, мулкларини Аллоҳ сақлашига инонганлар, факат бегона молми, итми кириб қолмасин дебми шундай қилганлар, яъни аввал занжирни илиб, кейингина Аллоҳга таваккал топширганлар.

Азизим, бизга мукофот этиб берилган ҳамма неъматларни ихлос билан эҳтиётламасак, Яратганга хиёнат қилган бўламиз, ҳеч бўлмаса ўша занжир илиб қўйганчалик тадбир тузмок ҳам мусулмончиликдандир.

ЎЛИМ ҲАҚ

Ўлим келмасидан аввал ўлимга тайёргарлик кўр.

Хадис

Уч ойгинада ўтиб кетадиган баҳорга, кишга ва ёки уч кунгинада тинчийдиган тўйга, уни ҳам қўйинг, ўн кунликкина сафарга ҳам ойлаб, йиллаб тайёрланамиз! Ўлим бу – бизни чин дунёга олиб кетадиган элчи, холос. Гап банданинг бу дунёдаги охириги, яъни ўраб-чирмаб, воҳасрато билан кузатиладиган куни хакида эмас, Аллоҳ ҳузурига қандай дастурхон билан бориши хусусидадир.

Бандаси ғўр, бандаси ғофил! Шайтон бундан чандон фойдаланади. Инсонларни тинмай хатога, гуноҳга етаклайди. Минг армонлар бўлсинки, савоб ишларимиздан кўра гуноҳларимиз кўпроқдир! Буни ёшимиз улуғлашгандан кейингина туя бошлаймиз. Чунки бу даврда қайтар дунёнинг қайтимлари кела бошлаган фаслга кирамиз. Кимга нима қилган бўлсак, зарбию камрови ўн баравар кўпайиб, ўзимизга урила

бошлайди. Аллохнинг хисоб-китоби аниқлигига тан берамиз, Унинг қудрати қошида юрагимизга зилзила тушади! Бир пайтлар сен мунгайиб, ер чизиб юрган вақтингда пичоғи чўққини кесган айрим «баланд»ларнинг бугунга келиб қумдай тўзиб бораётгани сабабларини укиб коласан. Гоҳо эса, ўзингдаги мушкулларинг кутилмаганда осонлашиб, каддинг расоланиб бораётганидан хайратга тушасан, ўйлай-ўйлай илдизини топиб оласан, ана шундагина Аллохга таваллолар, шукронлар айтиб, йиғлай-йиғлай тавбага юзланасан! Бунинг отини ибодат дейдилар!

Аммо биз қиблага бош қўйиб хатоларимизни тан олишга ва кечирим сўрашга жуда кечикиб келмадикми, ярми кетиб бўлган умр билан тавбага улгуриб бўлармикан? Тоғдай уқлиб ётган гуноҳларни батамом ювишнинг иложи бормикан? Ҳамма гап шунда.

Бу дунёнинг ўзида қайтим олаётганимиз, яъни болаларингдан дилинг оғриётгани ёки ёмон жуфтга учраб қолганинг, ёинки ишингдан омад кетиши, фалокат ва бошқалар учун шукрона айтмоқ керак! Чунки бу азиятлар дўзах азоблари қошида ҳеч гап эмас! Қолаверса, Яратганнинг ўзи, баъзан сени синамоққа ҳам бергувчи, жазо берса-да, кетидан Ўзи сийлаб, Ўзи овунтириб олгувчидир!

Мантиқан ўйлаганда, дунёга келгач, эсини танигандан бошлаб, киши ўлимга тайёрланиши керак экан. Ахлоқий тарбияга боланинг суяғи қотмасдан туриб тутиниш — шу тайёргарликнинг бошидир. Бунинг учун ота-онанинг ўзи ота-она бўлмасдан аввал гуноҳ-савобни ажрата билиши, Аллохдан қўркиб туриши ло-

зим. Воҳким, аслида бундай эмас-да, икки кадамимизнинг биттаси гуноҳли-да! Боламизга пул топиш йўллари ютоқиб ўргатамиз, аммо қулоғига дўзахийликдан асровчи танбехларни кўрғошиндай қуйиб қўйганман, деб қайси биримиз айта оламиз!?

Кўп қаватли уйда яшаймиз. Бир қўшнимиз химмат қилиб, гулзор четига яшил бута тупларини эктирди. (Бу унинг бу дунёлигу у дунёлиги учун гўзал дастурхон бўлгай, иншооллоҳ!)

Бугун тонгда қарасак, кўчатларнинг ярмини кимдир қўпориб кетибди. Накадар ғофиллик! У инсон шугина нарса учун, ўз пешонасига «ўғри» деган тамға бостирди, қазойи қадарга унинг дастурхони шу! Ўғирланган нарсани ўз ҳовлисига экиб олган бўлса, юрагим сезиб турибди, эртами-кеч (унга энг кичик жазо шу!), албатта, унга ё ўзи, ё боласи қоқилиб лат ейди. Ё бу ўғирланган нарса кўкармай хуноб қилади. Кўкарса ҳам, уни ўғирлаган кишини қарғаб, ҳар ўтган-кетганида елкасига юк ташлайверади! Унинг топган бу дунёлик роҳати шу!

Бир таниш опа-сингиллар Аллоҳнинг андишасини, қолаверса, марҳум ота-онанинг ва атрофдаги тирикларнинг ҳурматини қилмадилар: ота ҳовлини таландилар. Бу кўнгилсизликдан ҳамма воқиф бўлди. Бу жигарлар шу туришларида асло ўлимни ўйламадилар! Қайтар дунёни қарангки, кўп ўтмай, ўзларининг болалари уй талашиб турибди! Хўш, бу дунёда-ку кўрадиганини кўрадилар, уларнинг у дунёлиги қандай бўлади энди? Асрлар давомида тик этган товуп чиқармай ахил яшаб ўтилган, кўҳна, болалари учун зиёратгоҳ бўлишга арзийдиган

бу ховлини жанжалхонаю қозихонага айлантирганлари учун, киёматда бобокалонлари, ота-оналари юзига қандай қарайдилар? Ортида бир-бирига бундай номехрибон, носолиҳ фарзанд қолдирган ота-онанинг аҳволи у ёқда не кечади?

Азизим, ҳамиша ўлим деган якун борлигини эслаб туришимиз шарт. Ўлим ҳақ! Бу дунё бир бандага вақтинча берилади, холос. Абдийят инсон кўз юмгандан кейин бошланажак. Аллоҳни ёдда тутиб, унга юзма-юз бўлишга астойдил тайёрланганимизда эди, ўзимизни ўзимиз қаттиқ буровда тутган бўлардик, тиллар юракларни уриб йикитмасди, ўтганлар ғийбат қилинмасди, сафдошлар бир-бирини оёғидан илмасди, харомдан хазар қилинарди, ёлғон гапирилмасди, қарздорликдан қўрқиларди ва хоказо...

Охиратга тайёрланишнинг тури кўп. Қулоқ тутсангиз, маълум бир ёшга етганда, инсон ота уйи, ота шаҳри ёки ота қишлоғини излаб қолади. Қолган-қутган қариндошларини дараклашга тушади. Чўнтаги бақувватроғи она маконига кўприк, мактаб ёки чойхона қурдиради. Ота-онасининг умри ўтган кўчаларга ҳеч бўлмаса ўн туп чинор экиб кетади. Энг камида баҳоли қудрат эҳсонлар қилади. Бу ҳаммаси унинг ўлимга тайёрланишидир. Бу қарздорликни умрининг бошидан ҳис қилган ва ҳаракатга тушган инсонлар у дунёлиги обод одамлардир! Нима учун қарздорлик деяпмиз? Биз доим бировлар қуриб кетган тайёр йўлдан юрамиз, кимлардир қурдирган кўприкларнинг бели азилиб кетгунча бола-бақрамизни етаклаб ўтаверамиз, биров-

лар барпо этган бовлардаги мевалардан тановул қиламиз, бировлар ёзиб кетган тайёр китобларни ўқиб, олим бўламиз! Булар хаммаси қарз-ку, азизим! Пилла қуртидай ўз қобиғимизга ўралиб, умрни тугатиб юборамиз. Бировлар учун холисандиллоҳ нима иш қилдинг, деб сўраладиган якун ҳам бор-ку, ахир! Ота-онангнинг орқасида қолиб, улар узолмаган қайси қарзларини узиб қўйдинг, деган сўроқларга жавоб керак ҳали! Биз тирикларнинг Аллоҳ берган яна бир имконимиз бор, яъни ота-онамизни сидқидилдан яхши кўрган бўлсак, уларнинг охиратлари обод бўлишини истасак, савоб ишларга астойдил тутинмоғимиз, «мана бу отам, онам учун, мана бу ўзимнинг еган-ичганларим учун» дея бу ёруғ дунёнинг қарзларидан халос бўлишга киришмоғимиз керак.

МУРОСА — МАДОРДИР

Одамлар билан муроса қилиш ҳам садақа.

Хадис

«Садақа балони қайтарур» деган нақлни болалигимиздан бери биламиз. Садақа кўрган бўларкан, садақа халоскор экан. Лекин нима садақа бўла олади? У фақат ночорга ёки дево-нага бериладиган ҳадями? Яна шундай хадис бор: «Одамларга нисбатан ёмонлигингни тўхтат, шу ўзингга садақа хисобланади». Эътибор қилдингизми, беҳавотир яшаш учун шу шартни бажариш шарт, яъни одамларга тинмай мурув-ват қилиш керак экан! Агар бу қўлингиздан келмаса, ҳеч йўқ биров сиздан зарар кўрмасин,

яъни бировнинг айбини кидирманг, дилини оғритманг, кишининг обрўси, Аллоҳ берган имконларига ҳасад қилманг. «Ҳақ назар қилган кишини бандаси хор айламас» деган экан машойихлар, бировларни обрўсизлантиришга асло уринманг, алқисса, ўзингиздан обрў кетади, демакки, унга тилаган ёмонлигингиз ўзингизга қайтади! Бу Аллоҳ сиздан юз ўгирди, деган гап.

Нуксондан кутулолмаган инсончиликнинг иши кўпинча «оларда кирар жоним, берарда чиқар жоним»дир! Одамлардан эътибор кутаверамиз, аммо ўзимиздан ҳам эътибор кутаётганларни ҳадеганда унутиб қўямиз. Одамнинг марди кўнгилпарвар бўлади, биродар, биров сизни бетама, холис хурсанд қилса, дарҳол ундан қарз бўлганингизни дилингизга тугиб қўйинг! Сизга шу ниятнинг ўзигаёқ савоб ёзилажакдир. Агар ўзингиз бировга ҳиммат қилгудай бўлсангиз, яъни садақа қилсангиз, билингки, сизга келган балоларни Аллоҳ қайтариб турибди! У бир-бирига меҳрибон бўлганларга меҳрибондир, иншооллоҳ!

Ҳадиси шарифда муросани садақа деб баҳоланмоқда. Хўш, муроса нима ўзи?

Инсонларга интилиб, уларга қалбан эҳтиёж сезиб яшайдиган одам яхши одамдир. Ва у ҳамиша ҳаммага мос тил кидиради, яъни муроса иштиёқида туради. Муроса муомалада рўпарангдаги одамга ўзингни кўниктириш, уни аяш ва тилдан ўт чиқармасликдир. Дейлик, ҳамроҳинг тажанг, тезда хафа бўладиган одам (балки қисматида кўргилиги кўп бўлиб, сиркаси сув кўтармайдиган бўлиб қолган, балки

ёмон тарбиячида улғайган ё ақлдан қисилган бандадир!). У ўзини ҳаммага малол келадиган даражада тажанг тутяптими, уни бу кўйга Худо солган! Аммо Худо урганни Худоберди ҳам қўшилиб уришига изн йўқ, Аллоҳнинг ишлари фақат Ўзига аён, бандаси аралашолмайди. Демак, қандай бўлса-да, бу одамни эритиш керак. Унга унинг яхши ишларидан хабардор эканлигингиз ҳақида лутф қилиб кўринг, кўлингиздан келса, бир-икки ишларида кўмакдош бўлинг. Алоҳида эътибор билан ҳол сўрашиб қўйсангиз ҳам, онаси тирилиб келгандай яйрайди. Сизни кўрса, юзидан булут тарқайдиган бўлиб қолади, қарабсизки, орадаги девор олинди, бунинг оти — муроса!

Беморлик ночорликдир, инжиқ бўлиш даражасига келган бемор, руҳан тушкунликка тушган кишидир. Ҳамма гўзаллик, хандон отиб кулишлар, гурсиллаб юришлар ва кўтаринки кайфиятлардан ўзини бенасиб сезган кишининг кўнглига қил сиғмай қолади. Унинг зардалари ва инжикликларининг сабаби шу. Агар беморнинг кўнгли тусаётган иш осон кечадиган бўлса, дарҳол ижро қилсангиз қанча яхши, имконингиз танглик қилса, маълум фурсатдан кейин адо этишингизни самимий ваъда қилинг, шугина билан ҳам у андак соғаяди. Бемор билан муроса — бу ичингиз адоий тамом бўлса ҳам кулиб туриш ва унга кўтаринки рух берадиган сўз топа олишдир. Бугун унга кўрсатган меҳрибонлигингиз, эртага бошқа ёқдан ортиғи билан ўзингизга қайтади. Касал ётганни малол олган ё дилини оғритган киши кун келиб, боши ёстиққа етганда хор бўлмоғи тайиндир!

Худо сизга тили тезни рўбарў қилади. Тили тезлик — қайсидир азобдан туғилган ҳосила, заҳар одам — кимнингдир касофатидан мажруҳланган жон. Бу касалликдир, бундай одамга раҳм даркор. Тили тез киши бировларни чақиб, ўзи маза қилади, деб ўйламанг. У заҳарни аввал жонида етилтириб, сўнгра сизга сочади, демак, сиз билан барабар ўзи ҳам заҳарланади! Унинг бу тортган азобига сиз сабаб бўлдингиз, яъни унинг ўк отадиган нуқтасига атайи тегиндингиз, бунинг эвазига Яратган Эгам унинг сўзи билан сизни ҳам ярадор қилди. Бундайларга кундай очик юз билан муомала қилинг-да, ёнида узок тўхталмасдан айланиб ўтаверинг! Муроса — шу.

Зоти нуқсонли шундай одамлар бор, ўзлари тинмай «бахиллик ёмон» деб туради, аммо сафдошининг андак ютуғидан лаби кўкараверади. Дунёда кўплаб ёмонликни эплаб яшириш мумкин-дир, аммо бахиллик эгасининг юрагидан кўпчиб чиқиб, юзига ураверади! Бахил ҳар доим ҳам очик ҳужумга ўтмайди, аммо сизни тан олсалар ёки мактасалар нигоҳлари совук ялтиллаб кетади, табассум қилмоқчи бўлади, аммо юзи ғалати қийшаядию кулолмайди! Шунча яхши кўрган кишилари, машғулоти бу ёқда қолиб, рақиб санаган кишисининг изидан тушиб олади, суриштириб ютуқларини билиб олаверади, яна касал бўлаверади! Буни атроф кўриб туради, буни кўриш жуда ёқимсиз! Мен умрим давомидаги рўзғор азоби ёки бола катта қилиш заҳмати, ёинки меҳнатнинг машаққатларини қийинчилик демайман, аммо бахилга жабр бўлмасин деб, битган ишларим, ютуқларимни

яшираверишдан, ўзимни паст олаверишдан, чиройли режаларимни пинҳона тутишдан, мени нишонга олиб турган ул бахилнинг майда ишларини мактайверишдан чарчаб кетдим, суякларимгача зирқираб кетди! Шу азиятларимнинг оти эса — муроса! Бўлмаса, жон сақлаб бўлмайди! Бахил билан Аллоҳнинг ўзи ҳисобкитоб қилади, аммо у ҳам банда, уни куйдиришни кучайтириб, емирилиб боришини томоша қилиш ҳам мусулмончиликдан эмас!

Кексалар — эгардан тушган, сафари қариб бораётган, лочинлари қўлларидан учиб кетиб бўлган маъюс кишилар! Юраклари санчилган найзага тўла, хонишлари армон, ибодатдан бошқа имконлари қолмаган озурда жондирлар. Уларнинг бола-чақалари ва қариндошларидан бошқа харидори ва хадди сиғадигани йўқ! Бизнинг улар ўта олган довлардан ўта билишимиз ҳали гумон! Кўражак кунларимизнинг юклари дастидан улар етган бекатларгача бора оламизми ё йўқ, Аллоҳ билади! Яхшию ёмон кексанинг шу туриши — илм! Бу дунёдаёқ уларнинг қайси иши нима билан сийланганини кўрайлик-да, таҳлил қилайлик. Ва раҳм қилайлик. Уларни авайлайлик ва сўнггина ният қилайлик, ки бизга улардагидан гўзалроқ кексалик берсин! Кексалик тўлиб турган пиёладир, салга тўкилаверади, улар билан муомалада тилни ютиб, сабрни тишлаб турмоқ керак. Сизнинг бу туришингиз қон ютиб туришдир, лекин оти — гўзал муроса!

Ёшлар билан муроса, энг оғир иш! Чунки ёшликнинг бутун жисми савол — илму тамизинг жойида бўлсагина улар билан мунозарага

туш. Уларнинг кўзи тўла хайрат – бу дунёнинг пасту баланди, яхши-ёмонини моҳирона тушунтира бил. Энг ёмони, ёшликнинг вужудида шайтон васвасаси авж пардада бўлади – унинг қайсарлигию манманликларига сабр ва босиклик билан тур. Ёшликнинг кўзига ўзи зўр, сен эскириб қолгандай кўринаверасан, хом бўлса-да, ўз фикрини маъқуллайверади! Уларни етаклашнинг, ноқис йўлдан қайтаришнинг битта йўли бор – уларга ёқиб олиш! Бунинг учун ёшларга «бугунча мен сенга устоз бўлиб турибман, эртага эса мендан ўтиб кетипнинг тайиндир», дея ёндашилади. Уларга буйрук эмас, маслаҳат овози билан мурожаат қилинади, яхши ишлари рағбатлантириб борилади. Ёшликдаги ўзимизнинг хатоларимизни эслаб, таъшимизда бўлмаса-да, ичимизда уларни кечириб туриш керак. Шуларнинг бари – муроса! Аммо бир ҳолатда бу муроса бузилади, қачонки биз, катталар, уларнинг кўз ўнгида гуноҳлар содир этсак! Шундан Аллоҳ ўзи асрасин!

«Муросаю мадора» дейди халқ. Бу билан у «муроса бу – мадордир» демоқчи бўлади-ёв! Сен бировга сабр билан муроса қилсанг, яъни уни аясанг, Яратган сенинг кучингга куч, қудратингга қудрат бераверади.

ҚОШИМГА ЎСМА ҚЎЙИНГЛАР

*Аллоҳ таолонинг ўзи гўзалдир,
гўзалликни яхши кўради.*

Ҳадис

Гўзаллик – қарасанг, кўзни яйратувчи, тингласанг, дилни яйратувчи, вужудингга ва

аклингга ором бергувчи мўъжиза. Гўзалликка эҳтиёжмандлик илоҳий туйғудир. У инсон билан дунёга бирга келадиган туғма иштиёқ. Йўкса, чақалоқ ҳали чилласи чикмай туриб, ҳатто онасини танимай туриб, тутмаган бўйнини калтиратиб, кийшайтириб, гулларга ёки гулнинг рангин суратларига тикила бошлармиди? Бир эсланг-а, кизалоқ янги қўғирчоғи, янги кўйлагини «чиройли» деб мактанади. У шугина ёшида гўзаллик билан яйрамоқда! Боланинг кўзи энг тоза рангларни тиниқ ажратади. Чунки унинг фикратларига ҳали микроб тушмаган, «мен-мен»ловчи нафси ҳали пайдо бўлмаган, моддийнинг оловли тиллари ҳали уни ўз домига тортмаган.

Одам боласи улғаяр экан, гўзаллик тушунчасини ҳам ўзининг хоҳиш-истаклари қолипига солишга уринади. Ваҳоланки, сен гўзаллик деб билган нарсангдан, аввало, Аллоҳ рози бўлсин. Унинг розилиги эса бандаларининг розилигидир. Сенинг ишларингга қараб кишиларнинг чехраси очилса, гўзаллигинг шу! Эътибор берсангиз, ҳадис борки, ҳаммасининг замирида «барча ҳаракатингда инсонлар учун яхшилик, қулайлик яратишга, унга тиргак ва далда бўлишга интил», деган даъват ётади. «Гўзаллик» тушунчасига шу нуқтаи назардан ёндашмоқ керак.

Бир кишлоққа тўйга бордик. Катта йўлда роҳатланиб кетяпмиз, икки тараф ҳам ораста. Аммо тўйхона жойлашган маҳаллага кирар эканмиз, ихлосим суст кетди. Аҳоли яшамаса ҳам майли эди, кўчанинг иккала тарафи ҳам зич хонадонлар. Бир томондан арик ўтиб

турибди, ховлиларнинг ичидан куюк дарахтлар кўринмокда, аммо остоналарининг таги какраб ётибди. Уйларнинг орқаси ахлатхона, кераксиз темир-терсаклар занг босиб, уюлиб турарди. Унинг устига, атрофни сарғайган тикан босган, бу эса манзарани янада хомуш кўрсатарди. «Ўткан кунлар» романида уста Олимга кўшни бўлган Хомиднинг ховлиси худди шундай тасвирланган. Хар гал ўқисангиз, ховлисига караб ҳам Хомидни ёмон кўргандан ёмон кўриб бораверасиз! Ўша куни яна шундай кайфиятга тушдим. Биз йўқлаётган тўй уч эҳсонни жамлаган эди, яъни бешик тўйи, суннат тўйи ва келин тушди бирга эди. Оиланинг мана-ман деган беш ўғли бор. Ўзига тўк оила... Тўйхонага келиб тўхтадик. Шундоқкина дарвозанинг ёнида икки аравача гўнг уюлган, дарвоза тагидаги тупроқ билкиллади. Қуандалари бўлса керак, келганларни кутиб эшик тагида ўтиришибди, оёқ кийимларига караб бўлмади! Тўйхонанинг рўпарасидаги кўшни ҳам кўча юзига фарам-фарам ахлат чиқариб қўйибди. Қўшнилари ҳам бўлганича бўлган экан, дейман ичимда! Оёғимиз остидан шилдираб арик ўтиб турибди, аммо миямизни офтоб ўймоқда. Умри деҳқончилик билан ўтган тўй эгалари эшикларининг тагига иккита одамга соя бўладиган дарахт кўкартиришни эвламабдилар! Ховлининг ичи эса обод, дастурхонлар тўкин, тўй эгалари атрофимизда парвона бўляпти, лекин ҳеч ёзилолмадим. Ташқаридаги манзарани кўриб, хунукликка тўйиб кирган эдик. Кўзу юрак Аллохнинг неъматини, инсон — азиз! «Менинг тутумларим атрофга қандай кўриняпти?»

деб безовта бўлиши керак бандаси. У ёкимсиз манзаралар ўша куни кўзларимизни оғритиб ўтди, юрагимизни бетокат қилди, кавушларимиз супурилмаган кўчаларига ботиб йиғлади!

Сафарда кўп бўламан. Мактаб ва муассасаларни кузатаман. Гоҳида одамлар учун хизматни қўл учида, беҳафсалалик билан бажарилганини кўриб, юрагим куяди! Эшик ва ромлар, деворларнинг дераза рахигача бўлган қисми тўк яшил ёки тўқ ҳаво рангга бўялган. Хонага кирган захотинг бўғила бошлайсан, кайфиятинг тундлашади. Шунча ёғоч-тошга озмунча пул кетганми, ахир, булар ҳаммаси Яратганнинг неъматини, нега уларни яраклатиб, чарақлатиб кўрсатмаймиз? Озгина ихлос, озгина хафсала билан очроқ рангга бўялса бўлмасмиди! Бу ерда ўқийдиган ёки бу ердан ҳар куни ўтадиган болаларнинг диди нима бўлади энди? Агар шу ишларга бош бўлган одамнинг уйида ҳам шундай дидсизлик бўлса, шўрликнинг кўнгил кўзи очилмай қолган экан, деймиз қўямиз. Аммо ўз уйини астойдил, кўзга ботмайдиган, саришта қилиб тутган бўлсаю хизмат жойини хароб қилса, у маънан хунук одам! Чунки у зиммасига олган вазифасига хиёнат қилди – одамларнинг диди ва кайфиятига зиён етказди. Ҳақнинг ҳақиқати шуки, куни келиб ўзи бундан зиёдроқ зиён кўрғай!

Ҳақиқий гўзаллик кишининг қалбида бўлади. У – нур, эгасини ўстиради, гўзал инсонлардан ҳаётбахшлик уфуриб туради. Бундай одам кир жойда ўтиролмайди, кир кўйлақда юролмайди, қозон-товоғи ювилмай қолса, ухлолмайди. Чунки «нур» аталмиш гўзаллик унга яқинлашган

ғафлат ва хунукликни куйдириб туради. Тунов куни бир одамдан чиройли гап эшитдим: «Мен байроқни йиғлаб кўзига суртган одамни фидойи хисобламайман, йўлда тушиб ётган қоғозни чиқиндихонага ташлаб ўтган киши ундан гўзалроқ ва ватанпарварроқдир». Кишининг амали чиройли бўлсин.

Гўзалликка интилиш кайфиятга, ёшга, бойкамбағалликка боғлиқ эмас ва у жой танламайди. Бир дурадгор устанинг ниҳоятда завқланиб гапирган гапи эсимга келаверади: «Ёзнинг иссиғида бировнинг томини ёпаётган эдим. Ён-вери янги қурилаётган чала уйлар, фақат бир оилагина кўчиб келган экан. Иш бошлашим билан ўша хонадон деразасига қўйилган магнитафондан мумтоз қўшиқлар янграй бошлайди, бу саъй-ҳаракат мен учун эканлигини биламан ва чарчоқ билмай кунни ўтказаман. Тўққиз-ўн ёш чамасидаги болакай деразанинг раҳига совук чой солинган косаларни тизиб, устини ёпиб кетади. Кани энди коса ичида бир дона шама кўринса! Чойни тайёрлаб узатган кимса билдимки, бу – аёл киши. Ва шундан бери ҳар бир хонадонга ўша аёл каби фаросати гўзал бека бергин деб, дуо қиламан».

Қўшниларга арафа оши тарқатишдай гўзал удумимиз бор. Ҳар бир косага ўз бекасининг дастхати қўйилган бўлади, ичингизда баҳосини бераверасиз! Айримларининг завқ-шавқидан ибрат оласиз. Болалигимни эслайман: арафа бўлса, «Тожи опокимнинг бўғирсоғини ейман» деб кутиб ўтирардим... Насиба опагинам-чи (Аллоҳ раҳматига олсин!), ҳовлисига бинафша эккан эди, тонг саҳарда бойлам-бойлам териб

кўшниларга чиқарар, уйига киргудай бўлсангиз, ноз-неъматларнинг орасига бир даста бинафшани гуркиратиб қўйиб қўярди. Олдингизга солган дастурхони ҳам, тугун ўраб келган дастурхонлари ҳам кордай оппоқ бўларди. Насиба опанинг ортиб кетган чиройи йўқ эди, аммо тутуми дилбар эди, бармоқларидан нур тараларди...

Ўзини жуда ораста олиб юрадиган бир олима аёл бор. У болаларига «сизларга бир муҳим гапим бор-да, бир куни айтаман-да» деяверар эмиш, аммо айта қолмасмиш. Ва ниҳоят фарзандларининг кистови билан гапини айтибди. «Болаларим, қазойим етиб, бир кун кетар бўлсам, одамлар келмасидан аввал қошимга албатта ўсма қўйиб қўйинглар, токи уларнинг кўзига ботмайин», дермиш у...

Ёшлигида ғоят гўзал ўтган дугонамнинг хорғин юзига қарайман, уни бундай кўришни асло хоҳламайман. «Хеч йўқ қошинга ўсма қўйиб олгин», дейман мен. «Ёшим олтмишга етганда кўчага бежаниб чиқсам, кандок бўларкин?» дейди у. Ва нотўғри дейди! Аллохнинг ўзи гўзал, шунинг учун гўзалликни яхши кўради, анови аёл бу дунёдан кетарда ҳам ороланиб кетишни ният қилмоқда, сен ахир соғлом яшаб турибсан, болаларингнинг, набираларингнинг азиз кўзлари сенга термilib турибди, уларнинг юрагини увиштирма, қувонтир ахир, чамандай яшнаб юргин!

Шундай, азизим, гўзалликка ихлосмандлик мусулмончиликнинг жон томирларидан биридир.

Жоним халак бўлаверади, атрофдаги жами одам — неъмат, уларнинг кўзига ботмаслик керак! Кишининг кийимига қараб дастлабки баҳосини берасиз. Унга нисбатан исиш ёки совушингиз шу нуқтадан бошланади. Ранглар, шакллар гапиради, улардан яна нималардир сизга узатилиб туради. Бўлмаса, қай бир одамга қараб кўнглингиз яйраб, қай бирини кўрганда кайфиятингиз бузилармиди! «Истарангни иссик кўрсатсин» деган дуоларимиз бор. Истара — ёқимтой кўринишингиз, истара — ақл чироефингизнинг юзингизга тушиб турган ёлқини! Ўшандан бенасиб қўймасин!

Аёлнинг энг қизғин харидори — фарзанд! Болага гўзал кўриниш билан юзланмоқ керак. Хунук онани ҳам бола қалби билан севаверади, аммо у хар дақиқада ўз онасини дунёда энг чиройли бўлиб қолишини юраклари оқиб тилайди! Шу тилаклар ҳақи аёл кўримли юриши керак!

Аслида аёлнинг хуниги йўқ, ёмон феъллиги бор, холос. Ойнакни суймаган, ўзига оро бермаган, худо унга берган неъматларни юзага чиқара олмаган аёл гуноҳкор ва бахтсиздир. Шунинг учун гуноҳкорки, атрофдагиларнинг кўзини зериктирди, уларнинг дидини чиройлимас нарсага кўниктирди, бу — сени кўриб турганларнинг завқ-шавқи камаяди, яшашга мухаббати сусаяди дегани! Бир куни бунинг жавобини бериш ҳам бор!

Бундай аёл шунинг учун бахтсизки, у ойнакка караганда ўзидан яйрамайди, ёнидагилар-

нинг ундан кўнгли тўлмаётганини сезиб туради, суякларигача оғрик туяди! Худо сенга уй, ризкли қозон, жуфт, фарзанд берган бўлсаю яшнаб кетмасанг, тўғрироғи, яшнай олмасанг?! Шундай тўкинлик ичида-я? Буни бахт ичра бахтсизлик дейдилар!

Ойимлар! Шунинг билан, сиз зоти шарифдурсиз! Баҳорлар рангини, гуллар ифори, булбуллар сайрашини, наволар оҳангини сиздан олмишлар. Хужайраларингизда шу гўзал захиралар кўпчиб туради. Аёл агар жуфтини, боласини, ўзини ихлос билан ҳурмат қилса, Аллоҳга шукронаси бўлса, у берган жисму жонни қандай асраётганини Яратганга кўрсатиб, унинг ризолигини сўрашни астойдил хоҳласа, бир зумда шифил гуллаб турган ўрик ва ё бодом ниҳолига айлана олади! Ахир, хинолар барк уриб эатгингиздан тортқилаб ўсса, ўсмалар «мен бундаман» деб, товоиларингизни ўпиб чорлаб турса, болангизнинг кўзлари оёқларингиз остида жаннатлар кидирса, жумла жаҳон сизга ўзини илиниб, сизга юкиниб турса, бир силкиниб товусларга айланиб қолмайсизми?!

Уйда ҳам қўлларига хино қўйиб, қолларига ўсма тортиб юрганларни севаман. Анвойи гулларни экишни суядиган, сочлари ораста, эски қўйлаги ҳам янгидай турадиган, ёз келса чаккасидан райхон аримайдиган ҳаётбахш аёлларга ихлосларим бордир! Рўмолининг рангини қўйлагига, қўйлагининг рангини пойжамасига монанд тушириб, ёшию қаддига муносиб бичимда кийиниб, оила аъзоларини ҳам шу йўсинда олиб юрадиган аёлнинг уйи йил ўн икки ой баҳордир! Ўзига қараган аёлнинг уйи ҳам са-

ришта бўлгай. Саришта аёл тайёрлаган емак-ичмак лўқмаи ҳалолдир. Баракот мана шу уй-дадир, саодатмандлик шу уйга кирур!

НИЯТИНГ – ҚИСМАТИНГДИР

Ҳамма нарса ниятга боғлиқдир.

Ҳадис

Дарвоқе, аёл нафақат уйда, кўчада ҳам ораста ва кўримли юрмоғи керак. Қуръони каримнинг ҳар бир сўзи мукаддасдир ва яхшиликка чорловчидир, кўзлаган нияти эзгу ва умуминсонийдир. Аммо бу муборақ сўзларнинг баъзан тор талқинларига дуч келамиз. «Аёл фақат эрига ёқин учун яسانيши керак», деган писандалар аёлларда орият уйғотадир. Уларнинг елкасида жуфтларидан ташқари ҳам инсоний қарзу фарзлари бисёр. Аёл рўзғор деган тоғни бир умр тортиб бориши учун Аллоҳ қўшган елкадоши, ғамғузори, ҳамма йўқотганларининг ўрнини тўлдирадиган шу кишисининг тилини топиши, кўнглига йўл излаши керак, аммо унга асосан комил инсон бўлишга интилоғи буюрилади. Шунини айтмасам бўлмаски, фозил эркакларимиз аёл бурчи ҳақида гапираётганларида Аллоҳнинг суюкли бандалари қаторида бўлган аёл зотиға аввал қарз эҳтиромларини билдириб, «эркак ҳам аёлининг ҳурмат-иззатларига муносиб бўлиши кераклиги, аёлиға ёқиб яшаш эркакнинг ҳам вазифаси эканлигини» яхшилаб уқтирганларидан сўнггина аёлларнинг вазифаларини санашға ўтсалар, яхши бўларди.

Бир йиғинда менга мурожаат қилиб бир эркак: «Масалан, эркак кўчада кетяпти, ёнидан

чиройли аёл ўтиб қолди, қарабсизки, мана шу аёл эркакнинг хушини ўғирлаб, ҳалолу пок одамнинг фикрининг бузилишига сабаб бўлди. Демокчиманки, аёллар очиқ, ясаниб юрмасинлар!» дея луқма ташлади. Ўшанда берган жавобимни шу ўринда келтиргим келди. Аввало, мусулмон одам келаётган йўловчининг аёл эканлигини билгач, дарҳол ўзини четга олади ва бегона аёлга ҳаргиз синчков назар солмайди! Учраган кўримли аёлга хуши учиб, сушт кетадиган эркак Аллоҳ талабларини бот-бот унутадиган, нафси ружуда бўлган бандадир. Унинг етарлича илми бўла туриб, ҳиссиётини тавба билан ҳам қайтара олмаса, унинг асли чаток, зоти чаток! Бундай одам нафақат юзи очиқ, паранжили аёлга ҳам хуши кетаверади. Ҳатто девор орқасидан ёкимлироқ овоз эшитилса, мўралагиси, қўйиб берсангиз, тўсиқдан ошиб тушгиси келиб туради. Аллоҳ бандасига буюк неъмат — тафаккур берган, у ҳамиша шайтон васвасаларидан асрагувчи яроғдир, ҳар кимни ўшанга суянтирсин! Кўчага чиққанки зот айниб кетаверса, атрофдаги шунча савоб, қутлуг ишларни ким яратибди! Ким билан гаплашсангиз, кимнидир дуо қилади, дуо олаётганлар худо ярлакаган одамлардир. Шулар бизни тўрт тарафдан ўраб туради. Демак, яхшилар кўп, яхшилик ҳамиша манжуд. Фақат покиза рангларни кўра билиш керак. Покизаликни эса фақат ўзи поклар танийди.

Камина ҳам умр бўйи юзи очиқлар қаторида яшаб келдим ва умр бўйи мўъжаз ақлим етганча инсоний гўзалликлар хусусида қалам юритдим. Аммо ҳеч қачон кўчадаги эркакларнинг

барини ёмонга йўймадим. Жим оқадиган дарё ҳам эмасман, каттаю кичик эркак сафдошга баҳорий, очик кайфият билан муомала қилдим. Аммо бирор марта шу тоифанинг бирор вакили, хатто феъли енгилроқ ҳисоблангани ҳам менга бежо, малолли сўз котмаган. Самимийлик, ниятнинг тўғрилиги нопокликни йўлатмаслигини умр бўйи кўриб келдим. Ўқиш, иш жараёнида орттирган эркагу аёл – бебаҳо дўстларим билан ҳаётим бутундир. «Ҳамма нарса ниятга боғлиқдир»! Бу сўзларда буюк хосият бор. Гап очик юришда ҳам, ясаниб юришда ҳам эмас, уйда ўтириш, кўчада ишлашда ҳам эмас. Ҳамма гап эркагу аёлнинг зоти ва нияти қандайлигида!

ШУКРЛИ ИНСОН БАХТЛИДИР

Мусо алайҳиссалом сўрадилар:
«Эй раббим, одамзод сенга қандай шукр қилади?» Аллоҳ деди: «Неъматни мендан деб билса, ўша унинг қилган шукридир».

Ҳадис

Адл қоматимиз, соғлом ҳаракатларимиз, истарали кўринишимиз билан кўчаларни тўлдириб, атрофдагиларнинг хавасини келтириб ўтиб борамиз. Кўнглимизга ғурур тўлади: «Нафсилам-рини айтганда, анча-мунча одамдан кўринишим текис менинг!» деб қўямиз ва атрофга тепадан пастга қарагандай назар соламиз! Мана шу туриш Ҳакми унутишнинг бир кўринишидир!

Хўш, сиз бу тўкис суратингизни ўзингиз чизиб олдингизми? Бу қоматларни ўзингиз бино этдингизми? Бу мукофот сизнинг чекингизга Аллоҳнинг муруввати билан тушиб турибди-ку!

Ва бу сазоворлик эвазига сиз нима қайтардингиз? Хеч йўқ астойдил раҳмат айтдингизми? Талай нотўғри жиҳатларингиз борлигини ўзингиз билиб турасиз, бу тухфаларга муносибманми-йўқми дея, ўзингизни бир баҳолаб кўрдингизми? Агар ўзингизни тафтиш эта билганингизда эди, Яратганга йиғлаб туриб, тинмай шукроналар айтган бўлардингиз, менга берган ҳадяларингга мени муносиб айлагин, деб илтижо қилардингиз. Сиз каби чирой-чимматлари бўлмаса-да, не-не гўзал ишларни амалга ошираётган кишиларнинг олдида хижолат чекардингиз, феълу атворингизни ростлашга тушардингиз. Шукронали кишининг киёфаси шундай бўлур, азизим!

Сизнинг ихтирочи миянгизни, номингизни машҳур қилган қаламингизни, мансабдорлик курсингизни ёки ҳофизи асиллигингизни берган Аллоҳдир. Ўзингизга айтилган ҳамма офаринларни Унга йўлламоғингиз, бу истеъдод Яратганнинг сизга имтиҳон учун берилган омонати эканлигини ҳар дақиқада ҳис этмоғингиз ва Ўзи истаган вақтда сизни бу неъматдан маҳрум этиши мумкинлигига иқрор бўлиб турмоғингиз даркор! Ана ўшанда кибрдан нари юрасиз, ҳаромдан ҳазар қиласиз. Аллоҳ берган истеъдод, қўлу оёқ, кўзу тил, дилни беҳудага исроф қилишдан тийиласиз!

Ҳамма нарсани Аллоҳдан деб билувчи одам атрофга меҳр ва ихлос билан қарайди. «Яратганнинг неъмати» дея ҳеч нарсани исроф ва пайҳон қилмайди. «Аллоҳнинг бандаси» дея, кишига озор бермайди, уни камситмайди. Бировнинг молини ўғирламайди, чунки ўша бировга бу молни бергувчи ҳам Яратганнинг Ўзидир,

бандани тунаш Аллоҳни тунашдай гап! У билан Ўзи ҳисоблашади!

Дейлик яна, сен бир солиҳ кишини ўзингга рақиб сайлаб, дилини ноҳақ сўзлар билан устма-уст яраладинг. У бечора дил оғриғи билан овор бўлиб, сени қарғгани ҳам йўқ. Аммо ёка ушлайдиган даражада тез муддатда Аллоҳ хонумонингни мотамсарога айлантиради. Сен агар ҳасад ва қасд билан бировни бурчакка сурсанг, Худо сени қайтиб туролмайдиган қилиб ер билан битта қилади! Ўзи яратган неъматларига Аллоҳнинг Ўзи ҳимоячидир!

Ҳамма нарсани Яратгандан деб билган ва унга доимий шукронада бўлган одам йўқотган нарсаларига ҳам пушмон қилмайди. Наинки, Аллоҳнинг ҳамма иши яхшилиққадир. Яъни, бир нохушлиқдан кейин, албатта, қўшалок қувончга муяссар этади. Ёки сени катта бир қайғудан асраш учун, кичикроқ ташвишга рўбарў қилади. Демак, бошингга тушган ёмон кунни ҳам Ҳақнинг марҳамати деб билиш ва шукр қилиш адолатдандир.

Ривоят қилишларича, бир одам ўғилларидан бирини олиб саёҳатга чиқибди. Қисматни қарангки, саёҳат пайтида ўғлини от тепиб ўлдирибди. Ўзининг эса оёғидаги қорасон касаллиги кучайиб, уни кестириб ташлашга мажбур бўлибди. Сафардан қайтиб, уйига кирар экан, аҳли аёлини тинчлантириб дебди: «Қўрқманглар ва мамнун бўлинглар: Аллоҳ менга тўрт фарзанд берган эди, биттасини олиб, учтасини қолдирди, шунисига шукр. Иккита оёк берган эди, бирини қолдирди, бунга ҳам шукр. Бир марта дард тортдим, аммо танам узок вақт саломат

юрадиган бўлди. Кўрдингизми, Аллоҳ мендан озгина нарсани олиб, кўпини қолдирди», дебди минг ризолик билан. Хол сўраб келган, ўша давр илм аҳлидан бўлган бир киши унга янада аълороқ фикрни айтибди: «Эй, Абдуллоҳ, сиз хурсанд бўлинг. Чунки аъзоларингиздан ва болаларингиздан бири сиздан олдинроқ жаннатга кирди. Аллоҳ хоҳласа, бутун қисмга эргашгусидир. Аллоҳ таоло бизга сизнинг илмингизни қолдирди, биз шунга мухтожмиз. Ҳисоб-китоб қилувчи Яратганнинг ўзидир».

Яна бир хадисдаги чиройли ҳикоят эсимга тушди: жангда асир олинганларнинг ичида бир ёш жувон атрофга безовта қарар, ҳадеганда ҳали у гўдакни, ҳали бу гўдакни бағрига олиб эмизар эди. Бунга разм солиб турган Расулуллоҳ (с.а.в.) ёнидагиларга дедилар: «Анави аёл ўз боласини ўтга ташлай оладими?» Биз: «Йўқ, асло ташлай олмас», дедик. Шунда у киши: «Аллоҳ таоло ўз бандаларига боласига меҳрибончилик қилаётган манави аёлдан ҳам меҳрибонроқдир!» дедилар. Шундай, азизим, Яратганнинг борлигига кунда минг бора шукр келтирайлик. Шукронаси бор одам бахтли одам, чунки Худо унга таҳлил қувватини берган ва у ўзининг хар қандай аҳволотидан ором, юпанч топа олади.

ШАЙТОН ЁЛҒИЗНИ ЕНГАДИ

*Жамоатдан ажралманглар,
чунки шайтон ёлғиз киши билан биргадир
ва икки кишидан узоқроқдир.
Кимки жаннат неъматларини хоҳласа,
жамоат билан бирга бўлсин.*

Ҳадис

Яхшиликни сиз одамларга талпинган, одамларсиз туролмайдиган кишидан кутаверинг. Аллоҳ суйган бандасини одампараст қилиб қўяди... Ота-онамни йўқлаб борардим, кўпинча дарвоза ҳам, уйларнинг эшиги ҳам ланг очик, онамни эса албатта ён қўшниникидан топиб чиқардим, хандон уриб чакчақлашаётган бўларди. Бировларни йўқлаб, бировларга лутф қилиб, бировларнинг ҳожатини чиқариб толмас эди онам, онамжоним!.. Бир шеъримда айтибман:

*Онам битта калом айтса, ки юз жонда
баҳор эрди,
Онам лутфи жаранг берса, дутору тор хор эрди,
Қўшилса у, ҳамма бедор, утиб тун, тонг
отор эрди,
Онамдай суҳбати дилкаш зотимда йўқми,
бор энди?
Боламнинг феълида Аллоҳ онамни уйғотиб бергин...*

Эллигинчи йиллар. Тошкент. Бир уй, бир айвонимиз бор, холос, рўзгоримиз ғоят камтарин. Аммо қўшни аёллар кечалари нуқул бизникига тўпланардилар. Уларга кўнгил яйратар дастурхон ҳам ёзилмасди. Ташқарида лопиллатиб қор ёғар, сандал(танча)нинг усти-

га ўнинчи лампали керосин чироқни кўйиб олишар, тунги 11–12 гача қолиб кетишарди, онам чопон қавир, бир кекса хола чолларнинг ироқи дўпписини тепчир, Кимё опа ва Фароғат опоқилар эса уларга суҳбатдош бўлиб ўтирардилар... Мана шу ўтиришларида улар бир жамоат эди. Қандай ўйлайсиз, бу жамоадошлик уларга нима берарди? Онам «одамнинг тафтини одам олади» деган нақлни кўп айтарди. Одамлар билан суҳбатга эса вақт кетади. Аслида, вақт онам учун жуда керак эди, чунки тирикчилик шуни тақозо қиларди. Аммо қирғоққа чиқиб қолган балиқ сувга қандай талпинса, онам одамларга шундай интиларди. Ўша кезлар катор сингилларим қазо қилган, дадамнинг ишлари орқага кетган, бир ёғи мусофирчилик. Лекин бу йиғинларда онам ҳеч кўз ёши қилмас, аксинча, ичакузди аскиялар айтар, фаройиб ҳикоятлар билан атрофидагиларни мамнун қилиб ўтирарди. Хўш, бу ўтиришлар унга нима берарди? Жамоат – тарозу, дарду ғамингни бошқаларга солиштириб беради, бирини кўриб фикр қиласан, бирини кўриб шукр! Эҳтимол, бу аёлларнинг ичида онамдан ҳам абгорлари бўлгандир. «Йиғлама, азизим, менинг бағрим ҳам мана бундок ярадор» деган бўлса, онажоним шайтонга даф бериб, «бу аёл шунча ғами билан тикка яшаб юрибди-ку» дея, ўзини синиб қолиш, ётиб қолишлардан асраб юргандир балки!

Катта ҳаёт йўлига тушганингдан сўнг, энг дилбар дўстинг хотира бўлиб қолади. Аммо эслайдиган нарсаларингнинг ғоят ярқироғи, оловланиб турадигани талабаликнинг пахта

хашари – жамоат билан куну тун бирга бўлиш пайтларидир! Кўпчиликнинг назари остида юриш, улар билан муомалага сўз танлаш, ўз тизгинингни маҳкам ушлаб туриш катта тарбия мактабидир! Кўпчилик бамисоли қайчи, ортиқча шохларингни кийиб туради. Айтган ортиқча сўзингни дархол ўзингга қайтариб, игнадай санчиб, тилингни тийиб қўяди! Кўпчилик ҳамиша қўлини бигиз қилиб сени кузатади ва шу тарзда хатолардан омон сақлайди. Илмингни китоб ва устозинг ўстиради, феълингнинг онаси эса ҳамиша жамоатдир!

Нима учун тўй кўпчилик билан ўтказилади? Жамоатнинг дуосини олиш, дастурхон солиб, сенга дуогўй ва тарбиячи бўлганларнинг кўнглини олиш учундир! Сезяпсизми, ғоят хурсанд пайтида ҳам киши одамлар орасида бўлишни хоҳлайди. Чунки бу илохий истакдир, «Бирга бўлингиз!» деган ҳукм Аллоҳдандир!

Ёруғ дунёни тарк этар пайтинг ҳам жамоат куршовида бўласан. Бу гавжумликнинг қатор ҳикматлари бор. Биринчидан, жаноза пайти марҳумнинг яхши фазилатларига канча кўп одам гувоҳлик берса, унинг учун шунча шарофатли бўлур, иншооллоҳ! Иккинчидан, якин кишисидан айрилиб, устуни кулаб турган одамга ғамгузор бўлиш, ўзига келиб олгунча суянч бўлиб туриш ҳам мусулмончиликдандир. Қолаверса, ҳар бора ўлим маросимига борганда интиҳонинг борлиги, бу дунёда ҳамма меҳмон эканлиги, то тирик экансан, ҳар бир дақиқанг ғаниматлигига ишонч ҳосил қилиб, тавбага келиб қайтасан. Бу ҳам илм! Унга эга бўлишда эса жамоатга қўшилишинг сабаб бўлмоқда.

Гоҳо эрталаб жуда ланж турасан, хатто ўзингни бемор сезасан. Ишга боргач эса, бир соат ўтар-ўтмас тирилиб кетасан, бинойидай ишлаб, тетиклашиб қайтасан. Билгинки, атрофингдаги кулиб юрган одамлар, уларнинг саломат ва хайрихоҳ туришлари, сендан самимий ахвол сўрашлари вужудингга қувват узатди, сен нурландинг ва дадиллашдинг. Жамоат тинмай турли тоқлар таркатувчи ва жисмингда ҳисобсиз уйғонишлар ҳосил қилувчи жонли лабораториядир. Шунинг учун ҳам яхшиларга ёндашмоқ, уларнинг шарофатли нурларидан баҳраманд бўлмоқ, халқона айтганда, ёмонларнинг каттаси бўлгандан кўра, яхшиларнинг кичиги бўлиб юриш чандон яхшидир!

Шайтон ёлғизни енгади. Гуноҳлар ёлғизликда содир этилади, тушкунликка ва саросимага ёлғиз колганда тушилади, бемор ёлғиз колса, дарди овирлашади. Инсондан узоқлашгanning ҳоли шу! Онам тинмай, «ёлғизликда жон чиққулик килмасин, биринг доим ёнимда бўл», деяверардилар...

Одамшаванда бўлайлик, одамларга ёкиб юрайлик, уларнинг кўзлари бизга офтоб, юраклари атрофимизда қўрғон бўлиб турсин.

ҲАШШИННГ ЁРИ АЛЛОҲ

*Қимқи одамларни рози қиламан деб,
Аллоҳнинг ғазаби келадиган ишни қилса,
Аллоҳ уни одамларга топширади.
Қимқи Аллоҳни рози қиламан деб,
кишилар ғазаби келадиган ишни қилса,
унга кишилардан келадиган зарарга
Аллоҳ кифоя қилади.*

Ҳадис

Ҳайитлар Яратганнинг борлигига имон келтириб, Унинг бандаларига берган моддий ва маънавий бойликларига шукроналар айтиб, яйраб, қувонганларини янги либослар кийиб изҳор этиб, бир-бирларини йўқлаб, эҳсонлар қилиб, савобини ўтганларига бағишлайдиган кадр ва покланиш кунларидир. Аммо конида шайтон айланадиган одамзод шундай муборак саналарни ҳам беҳурмат қилишга улгуради. Бир суҳбат қулоғимга чалинади: «Пул кетса ҳам, обрў кетмасин, қудамга қараб ўтирмай, келинимнинг ҳайитига қарз-ҳавола қилиб бўлса ҳам, тўрт юз долларга торт қилдирыпман». Мен уни инсофга чақирмоқчи бўламан. «Вой, опагон, бу харажат ҳеч гап эмас, фалончи (таниқли амалдорнинг отини айтади) кизига бир минг икки юз долларлик торт тайёрлатибди!» дейди у нигоҳини найза, овозини қилич қилиб!

Тилаб олган, не кўйларга тушиб катта қилган боласининг бодомдай гуллаб турган янги рўзғорига дуо излаш ўрнига гуноҳларни чақираётган жоҳил она бу! У ҳайитни пеш қилиб туриб шуҳрат топмоқчи, келганларни хайратга солмоқчи ва шунингдек, баланд дор

кудаларини рози қилмоқчи. Шухратпарастлик дегани атрофга қараб: «Бу менман, бу фақат менинг кўлимдан келади!» дея кўкракка уришдир. Бундай одам Худони унутади! Бу – катта гуноҳ. Шунча пулли нарсани келганларга бўлиб берса бошқа гап эди, у уч кун тургач, айнийди, ё анҳорга оқизилади, ё молга берилади! Бу – яна бир гуноҳ! Қарз узиш ҳисобига оила иктисоди маълум муддатга танглашади, бунга сабабчи бўлишнинг ўзи яна гуноҳкор бўлишдир! Ўринсиз ташвишлар билан Аллоҳ берган жисми жонини қийнагани учун эса вақти-соати келиб яна жавоб беради! Кўрдингизми, у Яратганнинг розилиги билан ҳисоблашмагани учун, шунча мушкулотга рўбарў бўлиб турибди

Оилам яхши яшасин дейсиз, болаларим армон қилмасин дейсиз, ана анавилар ҳам шундай йўл тутяптию дейсиз-да, савдода ноҳалол йўл тутасиз, порахўрлик ёки судхўрлик қиласиз, давлат ё кимсани алдаб пул топиш йўлига ўтасиз. Ҳадисга эътибор беринг, «... одамларни рози қиламан деб, Аллоҳнинг ғазаби келадиган ишни қилса, Аллоҳ уни одамларга топширади», дейилмоқда. Сиз юқоридагича йўл тутдингиз, қарабсизки, болангизнинг биттаси куйдирадиган чиқади, Аллоҳ сизни унинг қўлига топширади ё бадфеъл аёлга ёки эрга қисматингизни тўғрилайди ёки келинингиз, эҳтимол, куёвингиз баттол чиқади – шу ғавғолар ичра хомталаш бўласиз!

Идорангиздаги раҳбарни ёмон кўриб турсангиз ҳам, унга яқин бўлишга тиришасиз. Садокатингизни исбот қилмоқчи бўласиз-да, жамоадошларингиз ҳақида ёмон гапларни унга

етказа бошлайсиз, рахбарнинг нотўғри ишларига рағбат берасиз ёки унинг гуноҳ ишларига шерик бўласиз. Қарабсизки, у учраган шармисорлик сизни ҳам уриб кетади! Ҳамма амалимизни Аллоҳ кўриб турганини унутмайлик!

Қўлида моддий имконияти ёки иш битирувчилик қобилияти бўлган, аммо ўзи бузук, муттаҳам кимсаларга боғланиб юрасиз, сиз аслида уларни ёмон кўрасиз, аммо бир кун керак бўлиб қолади дея, кўнгилларини овлаб турасиз, ёмон ишларига жирканмай томошабин бўласиз. Бундан Аллоҳ рози бўлмас, кун келиб, ўшаларнинг гуноҳига шерикликда айбланасиз!

Одамларнинг хурсандчилигини ўйлайсиз, тўй қилсангиз, ўнлаб яшиқларда ароқ келтирасиз. Бунинг нотўғрилигини билиб турасиз! Чунки ичкилик одамларнинг саломатлигидан бошлаб ораларидаги муносабатгача дарз солувчи, кишини инсонлик қиёфасидан чиқарувчи душман! Яратганнинг суйган бандаларини шу алфозга солиб кузатганингиз учун тўйхонангиздан фаришталар кўтарилиши, дуоларингиз қабул бўлмаслиги мумкин, ахир!

«Кимки Аллоҳни рози қиламан деб, кишилар ғазаби келадиган ишни қилса, унга кишилардан келадиган зарарга Аллоҳ кифоя қилади», яъни Ўзи у одамга химоя бўлади, зарарлантирмайди, дейилмоқда. Кимдир хизматни (давлат иши бўладими, ҳунар бўладими) тирикчилик ўтказиш манбаи деб билади. Кимдир эса пул топишдан ҳам кўра бир нарсани яратиб, йўқдан бор қилиб, завқлангани, маза қилгани меҳнат қилади. Буни ихлос билан ишлаш дейилади. Бундай одамлар бахтли ки-

шилاردир, чунки улар зерикмайдилар, чарчамайдилар, энг мухими, касб-корларига хиёнат қилмайдилар. Аммо улар умр бўйи ракиблар қуршовида яшайдилар. Дунёда ким кўп, сушт одам кўп, кўзи илонники каби ялтираб турадиган ҳасадгўйларни айтмайсизми! Улар ҳамиша ишчан, меҳнаткашларга ҳамлада бўладилар. Аммо яхшининг ёри Аллоҳдир. Ихлос билан ишлашда давом этавериш керак, ҳамма экканини олади, аллакимнинг дастидан сиқилиб юрсанг ҳам, камроқ топсанг ҳам, Эгамнинг Ўзи умрининг охиригача етадиган етарли ризқ ва ҳурмат ато этади, иншооллоҳ!

«Мен» деб кўксингга уравермасанг, мактов рўйхатларига тиркалишга, мукофотларга эга бўлишга уринавермасанг, аксинча, «ишларимдан Аллоҳ розими, йўқми» деб, ўзингдан кўнглинг тўлмай яшасанг, Яратган сени ҳеч ким ўчира олмайдиган сара рўйхатларга қўшгусидир. Ҳеч ким тушира олмайдиган ҳурмат тахтига, ҳеч қачон тугамайдиган баракот бахтига эга қилгусидир.

ШАЙТОНДАН САҚЛАНИНГ

*Бир нарсани яхши кўришингиз
сизни кўр ва қар қилиб қўяди.*

Ҳадис

Ҳапнинг индаллосини айтганда, бир нарсага туну кун берилиш, иситма чикқунча, кўзинг тингунча, токи жонингга, молингга зиён етгунча ўша нарсага мукка тушиб, мубтало бўлиш атрофдаги сенга берилган бошқа неъматларни

унутиш, яъники Аллохни унутиш, демакдир. Ўзинг ўз зиёнингга юра бошлабсанми, кўр бўлганинг шу, кар бўлганинг шу!

Бир тутатиб кўйсанг, бир дакикагина кайф (сенингча «роҳат») берадиган папиросга ёпишиб олиш, думини думига улаб чекиш (онангни йўқлаш, уйингга нон олиш эсингдан чикса чиқадики, папирос олишни унутмайсан!), у билан шу қадар дўст тутиниш, яна «йигирма йилдирки, ўттиз йилдирки ташлай олмаяпман» деб сурурланиб гапириш ичингга кириб олган шайтоннинг тўла ғалабасидир! У сени эгаллаб бўлди, бу дегани унинг сендаги иши битди: биринчи навбатда, у виждонингни, тафаккурингни ухлатиб кўйди, кейин йўталадиган қилди, ошқозонинг яра бўлди, асабинг таранг, гапирсанг, бамисоли қора ўчокдан тутун чиқаётгандай, юзларингга ис ўрнаб-ўрнаб кетган! Қолаверса, болангинг соғлиғи ҳам заиф туғилди! Кечир мени, юқоридагидан мулойимроқ баён тарзини топа билмадим. Нахотки, чинордай гуркираган қоматинг барги хазондай ёйжимлангунча, зурриётинг яроксиз бўлгунча кўр ва кар бўласан?! Агар кўру кар бўлмасанг, шунча бойликни берган Яратганни унутиб, бу дунёда сени бахтсиз, у дунёда дўзахий қилиш ягона мақсади бўлган шайтоннинг айтганини сўзмасўз ижро қилармидинг?! Папирос нима деган гап, аммо шайтон алайҳиллаъна шугинадан ҳам тақдиримизни қаро қила билади. Пулга, арокқа ружу кўйиш, шухратга ружу кўйиш ҳам худди шундай фалокатли йўллардандир!

Ҳар бир инсон — неъмат, унга интилиш керак. Аммо ҳар бир инсонда шайтон борли-

гини ҳам ҳеч унутмайлик! Эҳтиёт даркор. У ҳаммамизга тинмай қутку солиб туради. Ва ҳар кадамда адаштириши, гуноҳлар содир этишимиз мумкин. Шунинг учун ҳам, «кўп берма, кўнгил қўйма» дейди халқ. Сендаги имкониятлар Аллоҳнинг неъматлари, унинг жиддий ҳисоб-китоблари бор, биринчидан, ўзингдан, бола-чақангдан ошганини бер. Иккинчидан, бераётган нарсаса эҳтиёжи бўлса бер, қолаверса, у илтифотингнинг кадрига етса бер! Яна: узлуксиз мурувват қилишни ҳам тўхтат. Бир куни у шайтоннинг галига кириб, дилингни оғритиб қўйса, шунча мурувват эвазига топган «кадрингга» қуйиб-қуйиб кетасан! Онангга, болангга, уруғ-аймоғингга бунчалик югуриб, бунчалик илинмаяпсан-ку! Аллоҳнинг олдида сен аввал ўз оиланг учун бурчдорлигингни унутма!

Онам раҳматли: «Фалончининг ўйи калта, бировни топиб олса, итнинг жунидай киришиб кетади», дердилар! Инсонларга интил, дўст топ, дўстлик қил, ҳамфикр топсанг, йўқотиб қўйма, аммо нозик саргузаштларинг, сирларинг ва қўлингдан нималар келишини сир тутганинг маъқул. Аксари ҳолатда рақиблар ўта яқин бўлиб кетган одамларингдан чиқади!

Яна «бировни ортиқча яхши кўрма, кун келиб уни ёмон кўриб қолишинг мумкин» ва «бировни ортиқча ёмон кўрма, вақти келиб, уни яхши кўриб қолишинг мумкин» деган ҳадислар бор. Сен бу ҳадисларни дилингда ҳар куни ёдлаб юр ва жараёни кузат — бойиб кетишинг ё аксинча, камбағаллашиб қолишинг бор, пул қарз олиб ва пул қарз бериб кўришинг бор, бошингга иш тушганда бир синайсан, сафарларда

бирга бўлиб кўр, моддиюнга назарининг пастлигию баландлигини сина ва сўнггина кўнгил ипларини боғла...

Дунёда ўз аёлига муккасидан кетиб, мубтало бўлган эркакдан хунуги йўқ! Ҳали мактабдалиқ пайтимда уйимизга бир меҳмон келганди. Ва у гўдак хотирамга ёкимсиз суратдай ўрнашиб қолган. Нега десангиз, у неча кун турган бўлса, оғзидаги гапи фақат хотинини макташ бўлганди. Аёлининг хиндларники каби холи борлигини кетгунича ўн мартача такрорлаган эди-ёв! Ҳозир унинг ёши етмишга борди. Аммо қисмати чаток бўлди: у хануз оддий аскар, аёли эса генерал бўлиб ўтиб бормоқда. Хотиннинг истагига биноан, у жигар-бағир, виждон-орият деган нарсалардан юз ўгирган. Аллоҳнинг раҳми келсинки, унинг у дунёлиги ҳам хунук кўринадир!

Бир оилавий можаро қулоғимга чалинади. Қайнота куёвга дермиш: «Битта ўғил бўлсанг нима бўлибди! Мана мен ҳам якка ўғилман. Аёлим «бахтли бўлишимизни хоҳласангиз, ота-онангиздан алоҳида яшаймиз» деди, мен аёлимни жуда севар эдим, оилавий бахт биринчи ўринда бўлиши кераклигини англадим ва уй олиб чиқиб кетдим. Худога шукр, чиройли яшаб келяпмиз. Мана сизларга ҳам уй олиб қўйдик, қизим билан кўчиб келинглар, ота-онангни кўриб-келиб тураверасизлар!» Бу одамни шайтон шу қадар кўр ва қар қилганки, у шунча йилдан бери ўз ота-онасининг норизолигини кўрмай, эшитмай келди! Атрофни ҳам қузатолмай қолган, битта эмас, қаторлаб ўғиллар бўлишса ҳам, ота-она кўнглини олиш учун

ҳамма нарсага тайёр, ҳатто уларни қўлларида кўтариб юришга ҳам рози фарзандлар борлигини билмайди у! Бу хотинпараст эркак ўзининг дўзахийликка олиб борадиган фалсафасини энди куёвига ҳам сингдирмоқчи!

Болапарастлик ҳам шундай ёмон балодир, «боламга, боламга» деб бўғзингдагини ҳам узиб бераверсанг, «у келажакда бекаму кўст яшаши керак» деб, ўзингни, бошқаларни, эл-юрт олдидаги бурчу уятни йиғиштириб, ҳалол-харомни аралаштириб, мол-дунё йиғишга тушсанг, буларга сазовор бўлган боланг элнинг, ўзингнинг ҳамда Аллоҳнинг норизолигига йўлиқувчи бадкирдор кимсага айланади! Бир нарсага ортиқча меҳр қўйиб, ақлни кўр, виждонни қар қилганинг учун етган жойинг шу бўлади!

Киши Яратганни унутган сари шайтонга яқинлашаверади. Шу даражага етадики, сурат уники, аммо ҳамма ҳаракатлари шайтонники! Ва шундайлардан бири бир куни ўзини «муҳаббатга йўлиққан», деб эълон қилади. Йигирма йиллик турмуши бор бу эркак инсоний тутум тутганда, ичида севиб, ичида қуйиб юраверар эди, аммо унинг номидан иш тутаетган шайтон! Ва у «болаларинг нима деса дер, аёлинг нима бўлса бўлар, ота-онанг эртами-кечми ўтиб кетадиган вақтинча одамлар, уйланиб ол шунга» деди, «усиз ўлиб қоласан» деди, «у ҳақдаги ёмон гапларни эшитма, ҳаммаси тухмат» деди. Бу аёлга учрагунча эркак пок, тартибли инсон эди. Унинг самимийлиги, мардлиги ва пулдорлигини фаҳмлаган шайтон аёл эркакнинг атрофида елвизакдай айлана бошлады. У ўзини дастлаб тузалмайдиган бемор ва

бахтсиз муштипардай таништирди. Қарасаки, эркак унга силаи раҳм кўзи билан қарамоқда. Дарҳол икки фарзанди бўлса-да, бирини ҳеч икки қилолмаган камбағал эри билан ажрашди. Энди эса беморлигининг устига бошида эркаги йўк мунглуғ аёл сифатида ҳасратларини тўқа бошлади. Эркакка «сиздан иш ўргансам, сизни устоз десам бўладими» каби юкинишлар билан юзланди. Хом эркаккина лаққа балиқдай бу тўрга илинди! Боши очиқ аёлга ёрдам берсам, гап-сўз бўлади, уни никоҳимга олиб қўя қолай, деди ўзича. Бир бурчакда хуфёна (исломга мутлақо зид) никоҳ ҳам ўқилди. Унинг қалбан ва фикран қару кўрлиги шу қадарки, эр камбағал бўлса, уни бойроғига алмаштириб юбориш имонданми, деб ўйлаб кўрмади. Мана бу икки боланинг отаси бор-ку, ўлган бўлса бошқа эди, уни суриб ташлаб, оталикни қотирадиган мана менман, деб чиранган бўлмайманми, дея ўйламади. Уларга ўз болаларига қилмаган мардона меҳрибончиликларни қила бошлади. Қун келиб, менинг ҳам омадим кетиб, бу аёлнинг оиласини таъмин этолмасам, керагим бўлмай қолмасмикин, демади! Бу «муҳаббат» деди! Муҳаббатнинг дунёда энг тоза, энг холис, яхшилиқларга элтувчи шарофатли нур эканлигини эсламади, таҳлил қилмади, тафаккури ухлаб қолди унинг! Муҳаббатга лойиқ аёл бировнинг рўзғори бузилишига рози бўладими, дея ўйлаб кўрмади! Бир маҳаллада туриб бировнинг эри билан етаклашиб юришга аёлим, қизим, сингим жазм қила олармиди?! Агар улар шундай қилсалар, мен қай аҳволга тушар эдим, демади! Дея олмасди ҳам! Чунки унинг вужудини шайтон ишғол қилиб олди!

Аллоҳни унутганга Аллоҳнинг қаҳри тайёр-
дир: қарабсизки, қизи вояга етиб, ўғли уйлана-
диган бўлганда эл орасида хунук гап-сўз бўлди,
оға-инилари мулзамликда қолдилар, ўзи полвон
йигит эди — юрак хасталигига учради, аёли
оғир беморликни ўтказди, ич оғриғидан онаси
тўшакка михланиб қолди, ишида ҳам кескин
оркага кетишлар бошланди! Муҳаббат бундай
асорат қолдирмайди! Бу аёл қиёфасидаги шай-
тон етаклаб келаётган қасофатлардир! Лакма
эркакни Аллоҳ шундай жазолади!

Аллоҳни бир дақиқа ҳам унутмаслик ҳам-
мамизга насиб этсин. Аллоҳ билан ҳар сония-
да сўзлашиб турмоқ керак! Ахир, пулга қўлу
оёқ сотиб олиб бўладими? Боланг кўзингга нур
бера оладими? Сен яхши кўрган аёл ёки эр-
как бодомни гуллата оладими, булбулни ясай
биладими? Йўқ! Йўқ! Йўқ! Бу нозу неъмат,
фароғат-роҳат ва мўъжизаларни фақат Ярат-
ганнинг Ўзигина бера олади, холос! Ҳамма
муҳаббатларимиз фақат Унга бўлсин! У дуо-
ларимизни тинглайди, сўраганларимизни бериб
турувчи ҳам Ўзи! Мажнунона севишларимиз,
ёниб-ёниб интилишларимиз фақат Унинг Ўзига,
фақат Ўзига бўлсин!

ТАВБА ҚИЛ!

*Аллоҳ таоло бандасининг бирор гуноҳга
пушаймон бўлаётганини билиши билан
у кечирим сўрамасдан турибоқ кечириб юборади.*

Ҳадис

Эй инсон, сен ким бўлсанг ҳам: яхшими-
сан, ёмонмисан бундан қатъи назар, Аллоҳнинг

бандасисан. Эгам эгангдир, гунохингдан норизо бўлиб, савоб ишларингни эса суюб туради. Мен ҳам сени ёмон кўриб турсам-да, тақдирингга алоқадорман. Чунки бир-биримизга биродарликка, ҳамкорликка буюрилганмиз, бир кун бунинг ҳисоб-китоби бор. Мусулмон эканманми, «менлигим»ни қайириб бўлса-да, сенга яхши ниятда бўлишим шарт.

Бундан ташқари, сенинг ҳам оиланг, болачақанг бор. Улар устидан тузган катта режаларинг, ниятларинг бор. Дуолар қиласан, эртанги кунингни гўзал кўришни куну тун орзу қиласан. Илоҳим, ҳар бир банда инсон сифатида инсонлик бахтини кўрсин!

Сен хали уни, хали буни ўзингга душман сайлаб оласан, уларни кўрганда хўмрайиб ўтасан, рангинг ўзгаради. Аммо билиб қўй, сенинг катта рақибинг одамлар эмас. У сенинг конингда айланаётган шайтондир! У дилингга суфлёр (сўз ўргатувчи), кўзингга кўзойнак бўлиб олган, нимани ўргатса, шуни ижро қилиб, нимани кўрсатса, шуни кўрасан! Неча йил ўрганган илминг кўлингда, алломаларнинг китоби ёнингда турибди. Аммо сен, шоир таъбирича, ҳаммомга кириб нопок чиққан киши кабидурсан! Ориф инсон бўламан деб орзу қилгандинг, Аллоҳ сенга сўз айтиш имконини берди. Аммо сен шайтонга шогирдликни маъқул кўрдинг. Ҳар бир қилган ишинг ва ҳар бир айтган гапингда унинг хунук дастхати кўриниб туради. Бир мисол: устозинг оламдан ўтди, биринчидан, у элга таниқли одам эди, иккинчидан, хали тупроғи совигани ҳам йўқ эди. Аммо кишиларнинг олдида беҳижолат туриб, бенисандлик

билан: «Устозимиз аввал яхши бўлсалар ҳам, кейинги пайтларда олимликлари хира тортиб қолган эди, мана қўлимдаги қўлёзмаларининг устидан кўриб чиқишга мажбур бўлдим», деб ўтирибсан! У сен ҳали йўл тополмай жавдираб турган пайтингда қўлингдан ушлаб, изга солиб қўйганлардан бири эди! Унинг ўлимидан хомуш тортиш, орқасидан дуо қилиб, Аллоҳдан раҳмат сўраш ўрнига руҳини безовта қилдинг. Шайтон ниятига етди: номаъқул гапни айттирди ва атрофга сени номард шогирд, мактанчоқ ва саёз кимса қилиб кўрсатди. Тавба қил, ўша гапингга пушаймон қил! Токи жавоби қайтиб қолмасин! Токи сенинг гуноҳинг эвазига болангинг йўли бекилмасин!

Одамлар – мўъжиза. Бу дунёни обод ва кўримли қилиб турадиганлар шулар. Улар сенинг ҳам атрофингда бир-бирининг кўнглини олиб, кечириб, бир-бирларини суяб, ўзаро илиниб, мулозаматлар қилиб, талай хайрли ишларни ирод этиб, яшаб борадилар. Сенинг эса, кўзларинг олазарак, учраганки одамдан ёмонлик излайсан ва ёмонлик кутасан! Кир қалам билан кир дафтарингга кишиларнинг фақат хатосини териб борасан, гўзал гулдастани титкилаб юриб, ичидан қилдай сомон топмасанг, еяётган ошингдан ҳеч йўқ битта курмак чикмаса, сиқилиб коласан. «Ҳар тўқиснинг албатта битта айби бўлади, ўшани топгувчи мендан ўтқир каллалик йўқ» деб, одамларнинг юзига қўлинг учи эмас, оёғинг учини қўйиб сўғал қидирасан! Айб тополмасанг, унинг исми устига «балки ундоғдир, балки мундоғдир...» деган қатор гумон аломатларини қўйиб ташлайсан! Тахминларингни

ростдай қилиб, кўзингни илоннинг кўзидай
чақчайтириб рақибингнинг юзига айтаверасан
ҳам! Сенга ёқмаган кишини кимдир мақтаб
қолса, шарт ўрнингдан туриб унинг айбларини
санай кетасан. Тўхта, ғофил, бир ҳадисда «Ки-
шининг илмли саналмоғига Аллоҳдан кўркмоғи
кифоядир», дейилади. Яратгандан кўрккин, У
яратган бандаларини камситиб, Унинг қаҳрини
келтирмагин! Яна ўша ҳадисда айтилади: «Ки-
шининг нодонлигига эса ўзига бино қўймоғи ки-
фоядир». Бировларни кўрсатаётган оёқ учингни
ўзингга ҳам тўғрилаб, «ўзим-чи, ўзим ким-
ман?» деб қўйгин ора-орада! Ўзингни тезроқ
тўхтатмасанг, элга кимлигингни Аллоҳнинг ўзи
кўрсатиб қўяди!

«Энг оғир гуноҳ гумондир!» дейилган. Сен
эса одамлардан гумон қиляпсан, уларни ран-
житяпсан, кўнгилларини вайрон қиляпсан.
Тўхтагин, Ўзига тавба қилгин, эртами-кеч жа-
воби хунук келади. Балки, ўзингга ҳеч нарсаси
қилмас, аммо ота-онанг, жигарбандларинг, аҳли
аёлингга бало чақирасан, шумоёқ бўлма, ази-
зим!

«Мана энди мендан кўрсин» деган шиоринг
бор, бировни жойидан жилдириб юборишгача
кучи етадиган «номалар» ёзиш «салоҳиятинг,
журъатинг» бор. Балки сен «бошлаб қўяётган»
ўша одам ҳақиқатан ҳам нодондир, жойига но-
муносибдир, аммо энг одил жазо берувчи сен,
мен, бандалар эмас, Аллоҳнинг ўзидир! Ундан
илгарилаб, «мен»ини кўрсатмоқчи бўлиш Ярат-
ганга қарши ишдир. Энг каттик жазо ўзингга
қайтиб қолмасин тағин! Тавба қил, ўша ишлар-
рингга пушмон келтир!

Азизим, шу туришингга бефарк караб, нима бўлсанг бўлавер, деб кетолмайман. Бу мусулмончиликдан эмас. Менинг ҳам болаларим бор, уларнинг хавотирини олиб, ҳамиша симобдай қалқиб тураман. Агар менинг гуноҳларим эвазига уларга кулфат келганини англаб қолсам, шу дунёнинг ўзидаёқ дўзах ўтида куйганим шу. Бунга ҳеч кимга раво кўрмайман! Тавба қил, Аллоҳ кечиради.

Яна бир ҳадисда: «...Ҳасадлашманглар, ёмон кўришманглар, алокани узишманглар, юз ўгиришманглар; Аллоҳ буюрганидек – унинг дўст-биродар бандалари бўлинглар», дейилади. Бу хоҳласа бажариб, хоҳламаса қўйиб қўяверадиган таклиф эмас! Бунга итоат этмок имондандир.

СЎЗ БИЛАН ОБОД КЎНГИЛ ...

*Яхши суҳбатдош атирфурушга ўхшайди,
гарчи у атридан бермаса ҳам,
хушбўй ҳиди сенгача етиб туради.*

Ҳадис

Биз бировни соғинганда унинг кошу кўзи ва ё кийимларини эмас, балки овозини ҳамда шу овоз билан қулоқларга, юракларга ёкадиган қилиб айтган сўзларини соғинамиз. Кимни суйган бўлсак, сўзи учун шайдо бўлганмиз. Ким деб куйган бўлсак, сўзларининг хуморида адо бўлганмиз! Сўз мўъжизалар шоҳидир! У эгилмагани эгдириб, эрмагани эритади. Сўз билан ёмон яхшига, номард мардга айланади. Хатто у билан инсонни ўлимдан олиб қолиш мумкин! Дунёда суҳбатдошига сўзни танлаб, териб айта

билган одам энг бахтли одам! Ва у бошқаларни ҳам бахтиёр этувчидир! Қалам аҳли учун эса қалам излари жон ипидир, у сўз суратини чизолмай қолса, шоирнинг жони узилади!

Яхши суҳбат — малҳами тан, яхши суҳбат ороми жондир. Бир сўзлашув, фикрлашув дардида кишилар олис шаҳарлардан бир-бирларини излаб келадилар. Бир дилкаш одам дуч келса, уни тинглаб тонг оттирадилар, барибир тўймай қоладилар! Кишиларнинг кўзига муҳаббат билан боқиб, ихлос билан айтилган сўз тингловчининг дилида инкилоб ясай олади. Сўзни чиройли айтинг, азизим! Гоҳида «мен сўзга уста эмасман, зеру забар кўйиб айтолмайман» деган гапларни эшитамиз. Асло ундай деманг! Гапира оладиганки одамнинг ичида минг бир қават сўзи бор. Ҳар бир инсон — сўз сандиғи. Фақат рўпарангиздаги одамга қайси сўз мос келишини хушёрлик билан танласангиз бўлди! Аслида, сўзни дилингиз танлайди, шунинг учун аввал дилингизни тўғриланг. Рўпарангиздаги одамни асло ёмон кўрманг. Гарчи, у ёмон одам бўлсада, яхши сўз билан юмшатишни ният қилиб туринг. Бу билан аввал ўзингиз ютасиз, биринчидан, юмшаган одам сизни «отиб» қўймайди. Иккинчидан, дил оғритишдай оғир гунохдан фориғ бўласиз.

Сўз айтишни билинг, азизим. «Ўткан кунлар» китобидаги Кумуш билан Отабекнинг бир суҳбати ҳали-хануз юмшоғу қаттиқ юракларни бирдай зилзилага солиб келади: Отабекнинг Тошкентдан уйланиши кераклиги қудаларга очди-очди бўлди. Шу сонияларда нариги хонада бу тўхтам Кумушбибига уқтирилмоқда. Бериги

хонада эса Отабек бу гапни Кумуш қандай қабул қилишини тасаввур қилолмай, тиззала-рига чўкканича, кўлидаги Фузулий девонини ҳам унутиб, муз котиб ўтирибди. Унинг назарида дунё ҳозир чархпалакдай айланиб кетади, мана ҳозир унинг ичида бир нарса портлайди, бир нарса чил-чил синади! ...Шундай алфозда ўтирганида эшик ҳорғин очилди, мусаввирлар меҳр кўйиб чизган суратдай Кумуш кўринди. У аста келиб, этакларини майин шилдиратганча Отабекнинг қаршисига ҳаводай кўнди. Отабек уни охириги марта кўраётгандай, юзларига кўзи билан эмас, жони билан термулди. Маҳбубасининг юзюю қабоқлари йиғидан кўпчиб кетган эди.

- Ким йиғлатди сизни?
- Йиғлабманми?
- Кўзингиз, кипригингиз...
- Ўзи шунақа...

Жавобни қаранг! «Ўзи шунақа» эмиш! Юракни сидириб соладиган жавоб бу! Отабекнинг дунёсини остин-устун қиладиган жавоб бу! Шу иккитагина сўзга осмонга етгулик доду фарёдлар чўкиб турибди! «Бундан кейин шундоқ киёфада яшаш менга қисмат энди» дегани бу. «Сиз туфайли дийдаси гирёнлар сафига қўшилдим» дегани бу. «Юзимнинг офтоби сўнди, бундан буён мени кўз ёшларим денгизидан топаверасиз энди» дегани бу!

— Мен рози, мен кўндим, — деди дафъатан Кумуш, бу сўзни нимадандир қўрққандек шошилиб айтди...

Ахир Отабекдай ёрдан айро тушишга чидаб бўладими?! Ахир, киши ўз ризолиги би-

лан ўз юрагини ирғитиб ота биладими? Жон
риштаси билан боғланган кишисини ўзга
чимилдикка ўз кўли билан кузата биладими?!
...Шу икки оғиз сўзни айтдию Кумуш Отабек
учун янада улуғлашди, бебаҳо малакка айлан-
ди! Айрилиқнию кўз ёшларини ва шайтон вас-
васаларини сояда қолдириб, Кумуш киёфасида
юксалиб бораётган бу мавжудлик Кумуш эмас,
МУҲАББАТ эди!

Бахт бу ҳақиқий муҳаббатдир, қолгани
ўтаверсин, деган хулоса чиқади бу суҳбатдан!
Муҳаббат илмини укасан, ақл оласан бу
суҳбатдан. Ўзингнинг жуда майда эканлигинг-
дан хижолат чекасан, шайтоннинг ногорасига
рақсга тушиб, умринг ўтаётганини тан оласан!..

Яхши суҳбат – тарбиячи, яхши суҳбатдош –
Аллоҳнинг юборган неъмат. Уни бой берма,
изидан туш, моддий машмашаларингни бир зум
унут, унга қулоқ ос!

Олтмишинчи йилларни эслайман, ўйласам,
улуғларни кўрган табарруқлар бўлибмиз биз
ҳам. Университетда таҳсил берган устозларимиз
Озод Шарафуддинов, Умарали Норматовлардан
умр бўйи миннатдор ўтяпмиз. Айнан шулар
биз учун кўплаб учрашувлар ташкил этарди-
лар. Раҳматли Ғафур Ғуломнинг келишлари
ҳар сафар байрам эди. У кишини ҳеч бош-
яланг кўрмаганмиз. Дўппиларининг бурчагини
кенг пешоналарига тўғрилаб, қошларини ажиб
чимириб турар эдилар. Тик қоматлари алпдай,
қўлларию юз суяклари йирик, овозлари ҳам
наърали эди. У киши ҳақиқий Шарк алло-
маси эди. Одамлар билан суҳбатлашиб туриб
шеър тўкиб ташлар, ҳар бир жиддий гапни ҳам

юморга ўраб айтар, суҳбатининг ҳар дақиқасида гурр этган кулги кўтарилиб турарди. Даврадаги ҳамма одам у кишини маҳлиёю мубтало бўлиб тинглар, суҳбатига кирганлар қушдай енгил бўлиб чиқардилар. Ҳар бир айтган сўзи ҳикмат эди, илм эди.

(Аллоҳ раҳмат қилсин!) Абдулла Қаҳҳорнинг иқлимлари яна бир бошқача эди. Фафур ака қанчалик гулдурос билан кириб келса, Абдулла ака шунчалик сокин, жимлик билан келардилар. Минбарга чиққанларида гапларини эшитмай қолмайлик деб, нафас ютиб турардик. Паст оҳангда гапирар, ҳеч хаяжонланмас, ҳеч адашмас ва кўп сўзламас эдилар. Жумлалари минг бир ўйланган, обдан рандаланган, мўлжалга бехато урадиган бўларди. У киши бор жойда ҳамма ҳам юрак ютиб сўзга чиқолмасди. Бу ёғини сўрасангиз, анчайин қаламкашлар матбуотга шеър, хикоя беришга ҳамиша бирдай журъат этмасдилар. «Абдулла ака кўриб қолса нима дер экан?» деган хижолатчилик турарди. Абдулла Қаҳҳор асил маънода ёшларнинг мураббийси, каттиққўл устоз эдилар. Ҳар бир ижодкорни кузатиб борар, матбуот оркали қаддини кўтарар ва жуда ўринли қилиб қулоғидан аста чўзиб ҳам қўярдилар. Биз ҳамиша у кишининг суҳбатидан ўзимизни рентгенда кўргандай хатоларимизни топиб, ёзганларимиздан изза бўлиб чиқардик.

Шайхзода, Миртемир, Асқад Мухтор, Мирзакалон Исмоилий сингари азиз сиймолар билан суҳбатларни айтмайсизми! Улардаги самимийлик, рангин санъат, фалсафа ва доноликдан юракларимизнинг тубигача ёришиб кетарди.

Ханузгача улардан нур олиб яшаётганимни хис қилиб тураман.

Аллоҳ умрларини зиёда қилсин деб тилаганимиз – Саид Аҳмад ака билан ҳар учрашув суҳбатдошларнинг бор ғуборини олади, дилинг яшнайти! Одамлар қай шаҳарлардан бу кишининг икки оғиз суҳбатига зор бўлиб келганлари келган. Бу одамда Ғафур Ғуломларнинг иқлимини кўравераман, худо тафаккурини ҳар бобда бикир қилган улуғлар булар!

Одамлар билан дардлашайлик, азизим. Ёнингдаги одамни астойдил юпатмоқчи бўлсанг, унинг дардини астойдил енгиллатаман десанг, Аллоҳ албатта тилингга керакли сўзни тўғрилаб туради! Одамлар билан яхшилар ҳақида суҳбатлашингга, уларга ибратли, хикматли гапларни етказишга чоғлан! Бориб-бориб шунақа ширин гапирадиган бўлиб оласанки, сен билан ким суҳбат курса, тузалиб кетаверади!

ЧЎНГ ИБОДАТ

*Намоз, рўза ва садақа даражасидан
ҳам афзалроқ нарса –
бузилган орани ислоҳ қилиш, чунки
оранинг бузилиши бу қирувчидир.*

Ҳадис

Ўзингизга маълумки, намоз ўқиш, рўза тутиш ва садақа мусулмончилик фарзларидир. Бу – Яратганни эътироф этиш, унинг борлигидан ором, хотиржамлик сезиш, Ўзига йиғлаб, Ўзидан сўраниш имконидир. Дилингда Аллоҳ бўлса, шайтонга жой йўқ. Ҳар бир қадамингга ўзинг назоратчи, ўзинг одил судсан.

Бандаларнинг холига айланувчиларни, мурувватли кишиларни Аллоҳ суйғувчидир, ибодат ва садақа, аввало, Яратганнинг розилиги учун қилинади, бунинг эвазига У сени балолардан асрайди. Қуръони карим сўзларига амал қилган кишига икки дунё саодати ваъда қилинади.

Мазкур хадисда эса бузилган орани ислох қилишни ибодатдан ҳам афзалроқ дейилмоқда. Нима учун? «Оранинг бузилиши қирувчидир» дейилишининг маъниси нима?

Биров хафа қилган одамнинг юраги хуфтон, у кулса ҳам, ичи йиғлайди. Хурсандчилиги ҳамиша яримта. Бу дегани — бир келиб кетадиган дунёда унинг яйраб яшашига халақит берилди, у болдай ширин болаларига хомуш юзланди, ота-онасининг кўнглини кўнгилдагидай ололмади, яшнаб ижод қилмади, чаман гулларга димоғини босмади, қалдирғочнинг баётларидан чигиллари ёзилмади! Биров билан уришган кишининг уйдан фаришталар қочади, бу хонадондагиларнинг безовталигини кўриб, рухлар гирён уради! Бу қирувчи бўлмай, нима?! Бировдан қойинган кишининг сочи бемахал окаради, канди ошади, қон босими кўтарилади, баджаҳл, бадфеъл бўлиб қолади, бу яксон қилувчи бўлмай, нима?!

Бир дўстимни бир куни жуда забун кўрдим. «Мана онам ўтди, йил ўтган сайин қулоғимда унинг айтган хикоялари тиниклашади. Бир холасининг қизини жуда суяр, эслайверар, «мендан кейин шуни ташлаб қўймагин» деб таъинлайверарди. Яқинда атайи тараддуд кўриб, шу қариндошимизни кўргани бордим. Бу билан, аввало, онамнинг руҳини шод қилмоқчи

бўлдим. Қариндошим мени боши осмонга етиб қарши олди. Яйраб, яна яхши-яхши ниятларни юрагимга тугиб қайтдим. Аммо бир малъун даракчи кўнглимни синдирди. У менинг бекор борганимни, у аёлнинг янгаси: «Йўқолиб кетган қариндошингиз энди нега пайдо бўлиб қолди, камбағаллигингизда хазар қилиб, энди сал шира бойлаб қолганингиз учун назари илиб қолибдида», дебди. Йўқлангувчи ҳам хомуш тортибди. Мен эса чинни косадай парчаланиб кетдим», деди. Ахир, ёшлар улғайиб, ақл йиғиб, узилган қариндошлари билан боғланаётган эди, яримлар бирлашиб бутунлашаётган эди, рухлар шод бўлишга тушган эди! Бундан завкланиш, бундай йўқловни муборакбод этиш ўрнига совуқ маъно кидирган ўша янга бориб етган фитнакашдир! Худобеҳабардир! Бу хабарни етказиб келгувчи эса болни захарга айлантирувчи қотилдир! У ҳадисда айтилганидай – қирувчидир!

Хар қандай аёл кайнона бўлгач, келининг ҳамма ҳаракатларини зимдан ўлчайдиган, кўнгли ҳам сал нарсага оғрийдиган бўлиб, нозик тортиб қолади. Бу табиий ҳол. Фақатгина янги тушган келинга эмас, кайнонага ҳам дастлаб жуда қийин. Бундай пайтда атрофдагиларга инсоф берсин! Бир рўзғорнинг йўлга тушиб кетишига ўн йил керак. Барибир улар кунлардан бир кун бир-бировларига кўниб кетадилар. Аммо унгача қайнсингил, қайнэгачи, келиннинг хом онаси ва дунёси тор қўшнилари дастидан неча бор ит-мушук муносабатларига тушилади! Эндигина ковушиб ўтирганда хонадоннинг кизи келади-да, онасига меҳрибонлик қилган бўлиб, келиннинг камчиликларини топа бош-

лайди, онасини бу ҳолга «караб турмасликка» чақиради. «Талтайиб кетмаслиги, уйдагиларнинг бошига чиқиб олмаслиги учун» келиннинг ҳар бир хатосини муҳокама қилишни, уни ҳатто туғилган куни билан табрикламасликни, яхши ишларини рағбатлаштирмасликни, кўриб кўрмасликка олишни тайинлайди... Бу онасининг оромини, келин аясининг бахтини, акасининг тинчини қирувчи киздир! У бадбахтлик келтирувчидир! Онаси билан келиннинг орасини текислаш, бирини бирига макташ, иситиш ўрнига уриш-жанжал ясайдиган қизнинг уйига эртами-кеч дўзах кўчиб келади! Унинг танобини Аллоҳ тортиб қўяди! Аммо, афсуски, унгача қайнона-келиннинг юрак-бағри абгор бўлиб, бир-биридан совиб улгурган бўлади.

Аёлнинг бола деган юкни тўккиз ой кўксида кўтариб юриши, умри қил устида туриб кўз ёриши, бир парча гўштни одам шаклига киритгунча ўзининг одам қиёфасидан чиқиб кетишига сал-сал қолиши, боласига келган балоларга балогардон бўлиши уни Аллоҳнию бандасининг олдида чексиз савоб ва олқишларга сазовор этади. Аммо биргина бадфеъллиги билан у ҳамма сазоворлигини кунпаякун қилади: яъни, оғаниларни бир-биридан узоқлаштираётган, ҳатто уларни ўзаро рақибга айлантираётган, мол талаштираётган, ҳовли талаштираётган, судлаштираётган бузғунчи уларнинг аёлларидир! Неча ака-ука бир-биридан айро тушган бўлса, хотинлар сабабчидир. «Йўқ, бу ишга аёлим аралашмаган, укамга биринчи ўзим қўл кўтарганман, акамга яккама-якка суҳбатда фалон гапни ўзим айтиб юборганман» деб хомтама бўлманг! Ун-

гача кунда-кунда чўғ ташлаб, сизни портлаш даражасига олиб келиб қўйган фақат аёлингиздир, фақат аёлингиз!!

Ҳурматли ойимлар, «мен ҳеч қачон жуфтимга фалончиларингни боплаб қўй демаганман», деб даъво қилманг! Сиз ҳар сафар улар хақидаги норизолигингизни нафақат сўз билан, хатто ковоқ-тумшуғингиз билан ифода қилсангиз ҳам, эрингиз уларга қарши ўқланаверади. Ёмонлашингиз шарт эмас, зийракликни унутиб, жуфтингизга ота-онаси, жигарбандлари хақида эслатиб, уларнинг яхши ишларини мактаб турмасангиз ҳам, эркак зоти шунақа мўртки, ўз яқинларидан узоқлашаверади. Бу борада инсоф ва адолатни биз аёлларга берсин!

Бировнинг бир оғиз гапи билан ташкилот раҳбарининг яхши ходимидан кўнгли қолади. Бир бузғунчи бир шўрликнинг ўн йил бурун қилган хатогинасини керакли одамга секин шипшитиб қўйиб, мукофотдан қолдириб юборади! Бир феъли доғлининг «шарофати» билан ноёб истеъдод кум тагида қолиб кетади!

Беайб парвардигор, ҳар тўқиснинг бир айби бор, албатта. Биз, турфа одамлар, турфа мева, турфа қушлардай ҳар хилмиз, бу — Аллоҳнинг ижоди! Бир-биримизга кўниб, қандай бўлсак, бир-биримизни шундай қабул қилиб, ўзаро кечириб, бирлашиб яшамасак, кунда жанг чиқиши, кунда чанг чиқиши аниқ! Такрор айтаманки, бир этиб келиб, шув этиб чиқиб кетадиган бу дунёда кунда талафот беришнинг нима кераги бор?!

Одамлар, орасидан гап қочганларни яраштирайлик, аразлаб юрган кишимизнинг хузу-

рига табассум билан кириб борайлик, бировни бировга иссиқ кўрсатайлик. Бировни яраштириш учун, керак бўлса, ёлғонни ҳам ишлатайлик! Хар бора одамлар орасидаги гинани йўқотганимизда, иншооллох, ҳозиргию ва ҳали туғилмаган болаларимизнинг орасига Аллох мустаҳкам кўприклар куражакдир. Феълларини ҳалим этиб, бир-бирига меҳрибон яратажакдир. Ўзимизга ҳам калбан роҳат ва фароғат беражакдир!

БИЛМАЙИН БОСДИМ ТИКАННИ

*Эй инсонлар, сизларга не бир мусибат етса,
бас, қўлларингиз қилган нарса –
гуноҳ сабабли етур.*

Хадис

«Ризолик» ва «норизолик» деган сўзларимиз бор. Бунинг замирида кишини ҳам кўкларга кўтарадиган, ҳам дунёсини тўнтарадиган маънолар ётибди. Ҳаммамизга сингишиб кетган бозор иқлимини олайлик. Бирор нарса харид қилсангиз, сотувчи хар гал пулингизни олар экан, канда қилмай, «рози бўлинг» деб қўяди. Атрофда сўз ёғилиб ётибди, аммо у фақат шу сўзни танлаб айтади. Мағзини уқса ҳам, укмаса ҳам, албатта, айтади. Унинг кўнглига бу сўзни, назаримда, Тангрининг ўзи солади. Энг назик пайтларда, масалан, «ёр-ёр» билан олиб чиқиб кетилаётган келинни тўхтатиб, нафақат келинни, бутун тўйхонани бир дақиқа сукунатга чўндириб, отанинг ризолик дуоси олинади, кишининг боши ёстиққа тегдими, дилида шу сўз, дунё билан видолашиш пайтида ҳам

тилидаги охирги каломи шу. Майитни ўртага қўйиб туриб ҳам элдан сўраладигани ризолик бўлади. Нега? Нега, ахир?.. Азизим, юки оғир бу сўзнинг! Ҳисоб-китоби оғир! Бу сўз ҳар биримизнинг қисматимизга дахлдордир.

Бизда бир қилчалик ривож бўлса, атрофда нимадир ё кимдир биз туфайли ўшанчалик озади, нурайди. Бизнинг бутун жисми жонимиз борлиқдан тинмай озуқа сўровчи, истеъ-молчидир. Ҳар бир битган ишимиз, чиройимизу камолимизда, бахту саодатимизда атрофнинг ҲАҚИ бордир!

Тақдирингиз тўлишган сари ҚАРЗИНГИЗ ҳам тўлишиб боради. Топган бахтим ўзимники бўлсин десак, тинмай ўша қарзларни узиб яшамогимиз, яъни бизга дахлдорларнинг РОЗИ-ЛИГИНИ ОЛИБ БОРМОҒИМИЗ зарур экан!

Келинг, бир ойдин мисолни бутун миллатга кадрдон бўлган «Ўткан кунлар» романидан олайлик. Биз бу китобга фақатгина адабий асар эмас, ҳаётнинг бир парчаси деб ёндашамиз.

Юсуфбекхожи Тошкентнинг энг улуғ одами тўртта бўлса, биттаси эди. Тошканди азимдай жойнинг биронта нуфузли давраси Юсуфбекхожисиз ўтмасди. Аммо зотнинг «лекини» фарзандда ошкор бўлиши бор гап: бу оилада кимнингдир қаергадир кўмиб қўйган бир гуноҳи борки, худо уларга Отабекдай бевафо бола берди. Ҳа, унинг оти бевафо! У ёлғиз фарзанд бўла туриб, ақлли санала туриб, ота-онасидан кўргани факат иззат-ҳурмат бўлгани холда, кимсан, фалончининг зурриёти деган шаънга орқа ўгирди-да, бебошлик билан Марғилон «савдо»сини ясади! Ота-она

донг қотди. Тошкентликларнинг бошидан совук сув қуйилгандай бўлди, бу хонадонни хавас қилганлар қанча, Отабекдай фарзанд сўраганлар қанча эди! Юсуфбекхожидай эр кишининг ўғли туфайли тортган бу мустарлиги ўлимдан-да каттиқ бўлгандир, балки! Шундай қилиб, энг катта норизолик содир бўлди. Унга онанинг, кавму қариндош, маҳалла-қўйнинг норизолиги ҳам қўшилди...

У Марғилонга борди, Кумушбибани кўрди. Севиб қолиш айб эмас. Бизга қолса, бошқа китъадаги қизни севсин, дунёвий ишқ бор нарса, у кишини поклай-поклай Ҳақнинг муҳаббатига сазовор этади. Қани эди, ҳамма бу бахтга етса! Аммо ҳақиқий ишқ бошқа, нафс бошқа, «Кумушбибига етишишим шарт» дейилган жойда тама бордир. Ошиқлик иқлимига эса тама бегона. Отабек биринчи хиёнатни муҳаббат қошида содир этди!

Тиканни севган киши бутун тиканзорни, гулни севгучи жами чаманзорни суймоғи, ардоқламоғи керак. Отабек учун Кумушдан ҳам аввал Кумушни берганлар азизу мукаррам бўлиши, уларнинг кўнглини поймол қилмаслиги даркор эди. Ундок бўлмади. Кумушнинг ёлғиз фарзандлигини билди, кун келиб, қайлиғини олиб кетса, келиннинг ота-онаси мусичадай мунғайиб қолишини ёки Марғилон билан Тошкентнинг орасида йўл оворасию гўр овораси бўлиб қолишларини ўйлаб кўрмади. Ахир у Отабек эди-ю, ўлжасини қўлга тушира солиб, қочиб коладиган қароқчи эмас эди-ку?! Қарабсизки, тўпланган гуноҳларига энди Кумушнинг ота-онаси норизолиги ҳам қўшилди!

Сўнг орадан Зайнаб можароси чиқди. Отабек бир сидра виждон билан иш тутди: «Келинингиз қошида мени ҳайкал деб билурсиз» деди ва кейинчалик ўзини шундай тутди ҳам. Қаранг, бировнинг тақдирига фожиа тушмоқда, у эса нақадар сусткаш! Аёнки, Зайнаб кибор оилада ўсган, демак, саводи бўлиши керак. Айтинг-чи, Отабекдай фаросатли йигит бир парча қоғозга: «Зайнабхон, сиз шаҳримизнинг энг сара қизисиз, сизга энг аъло инсонлар муносиб. Мен эсам, сизга катта бахт бера олмайман, рўзгорлиман. Ота-оналарнинг раъйи деб, тақдирларни увол қилмайлик: бизникидан борган совчиларга шу йигитга кўнглим йўқ, деб айтинг, мусулмончиликда мажбурлаш йўқ», дея хат битиб аста бировдан киритиб юборса бўлармиди? Ундай қилмади. Ахир, Зайнаб Тошкентнинг сара кизи эди. Эҳтимол, унинг харидорлари сон мингта бўлгандир. Агар Отабек унга уйланмаганда, балки энг бахтли келин бўлар ва кимдир у билан саодатманд бўлиб ўтарди... Энг катта норизолик Зайнабники бўлди. Зайнабнинг кавму қариндошларининг охи-чи? Урмай қўяди дейсизми?

Аммо, Яратганнинг ҳукми ҳукм — нимаики қилган бўлсак, жавоби энг асраган кишимизга тегади. Қасрим ўзимга урсин деб чандон ёлворинг, Аллохнинг айтгани айтган! Асар ёзаётган киши бамисли котиб, унга нима буюрилса, шуни қоғозга туширади. «Ўткан кунлар»ни ўқир экансиз, муаллиф Кумушни шу қадар таърифлаб борадики, таърифлаган сари унга мубтало бўлиб бораётгани шундоқкина кўриниб туради. У ошиқона ёзади. Ёзувчи ўзи ошиқ

бўлмаса эди, Кумушни миллионлаб китобхонга бунчалик суйдира олмасди! Ва менинг назаримда (Илоҳим, Абдулла Қодирийнинг руҳлари безовта бўлмасин!), муаллифнинг режасида дунё бахосидан орттириб таърифланган Кумуш ўлмаслиги керак эди, эҳтимол. Шунинг учун ҳам «Кумушни заҳарладилар!» дея дод солади. Демак, бу фожиа ёзувчидан ташқари содир бўлди! Ёзувчи ёзиб бўлиб қараса, Кумуш жонсиз. Энди уни қайтариб бўлмайди, чунки ёзилиб қолган нарса ҳукми Ҳақ! Аллоҳ шуни хоҳлади. «Талай одамни норизо қилдинг, энди сенинг ҳам асраганингни оламан», деди Отабекка. «Қилмиш-кидирмиш» деди, «экканингни оласан» деди!

Истеъдод билан ёзилган ҳар бир асарда илоҳийлик бор. Бу сабоқ минг бора ҳаётийдир ва бизни огоҳликка чорлайди.

Такдирга тан бериб, кўриб турибмизки, Кумушбини Зайнаб эмас, Отабек ўлдирди. Бу гўзал малак, бегунох малак Отабекнинг хатолари, атрофдан олган норизоликлари эвазига кетди... кетди...

АЛЛОҲНИНГ ЖАВОБИ

*Ким меҳрибонлик қилмас эркан,
меҳрибонлик кўрмагайдир.*

Ҳадис

Бизникидан чиққан қўшни қизча ҳиқиллаб йиғлаяпти эмиш. Онаси ҳол сўраса: «Аяжон, сиз ҳам бирор марта бизни Турсуной опага ўхшаб эркалатинг!» дермиш. Менга буни хандон отиб айтиб бераётган ҳам ўша она бўлгич

аёл эди. «Синглим, рости билан ҳам болаларингни эркалатмайсанми, отаси-чи?» сўрайман мен. «Вой опажон-эй, ҳамма сизга ўхшаб гапга уста бўлибдим! Менга бундай норози қараманг, ухлаб ётганларида ўпаман, эркалатаман уларни. Отаси эса қизларим билан умуман гаплашмайди. Назаримда, қизлар билан ота муносабати шундай бўлгани маъкул», дейди сулув, зиёли, туппа-тузук жувон!.. Бу ҳол юрагимга тош бўлиб ботди. Кечкурун уйларига чикиб, эру аёлни ўтқизиб, дейдиганимни деб чиқдим...

«Нон» деб танитдилар бизга, очиққанда уни қидириб топамиз, тановул қилиб тиккаланамиз. Кўкдаги нур манбаини «Қуёш» деб кўрсатдилар, унга талпинамиз, нурланамиз. «Сув» деб атаганимиз ва ҳовучимизга олганимиз бутун жисми-мизга ҳаёт бағишлайди ва ҳоказо. Аллоҳ нима-ни яратган бўлса, унга от қўйиш билан бирга, унинг бурч ва вазифаларини ҳам аниқ-тиниқ белгилаб қўйган. «Ота-она» деган номимиз бор. Бола боқини, уни бало-хатардан ҳимоя қилишни, унга ўлмай қолиш илмини ўргатишни ит ҳам, мушук ҳам билади. Ҳатто ялаб-юлқаб эркалатишни-да билади. Улардан фарқли ўлароқ, Аллоҳ бизга йўқдан бор қиладиган тафаккурни ва ўлаётганини ҳам қайта тирилтирадиган ТИЛни бериб қўйибди. Уни биринчи навбатда жонимиздан бино бўлган боламизга ишлатмасак, кимга ишлатамиз? Ундан азизроқ ким бор?! Бизни ўз атрофида гир айлантираётган ўқ шу боламиздир. Фарзандларига меҳр изҳорини билмайдиганларнинг муҳаббатини оз деб бўлмайди, шу болалар деб чиройларидан айро тушадилар, шулар деб сочлари оқаради.

Хатто ҳаётдаги жойингни ҳам унга бўшатиб кетяпсан экан, тилингдаги тиллоларни жаранглатиб сочмайсанми унга, ардоқларинг билан жонидаги тиканларини териб ташламайсанми?! Ота-онанинг боладан бошқа харидори йўк! Шу жойда бир зум тўхтайлик. Хўш, улар бизнинг нимамизга харидор? Харидорга ёкиш деган гап ҳам бор-ку! Жисминг тобора чарчаб борса, кундан-кунга болаларга юкинг ортиб бораётганини ўзинг сезиб турсанг, сенинг харидоргирлигинг қайга борди? ...Йўргакдаги бола ота-онани қандай азиятларга рўбарў қилса, бир кун келиб ота-она ҳам фарзандига чакалоқдай мўлтиллаб қолар экан. Шунинг учун ҳилм мусулмончилиқнинг фарзларидан ҳисобланиб келган ва ҳамиша кишиларни ёмон кунлардан асрагувчи бўлган. Тил билан изҳор қилинган меҳр атиргулдан тарқаётган ифтордир — ўзинг ҳам яйрайсан, атроф ҳам! Сўздан ҳаво тозаланади, тошлар меҳрга айланади, асаблар қиличини ташлайди ва энг муҳими, дастёрингиз юкингизни ризолик билан кўтаради.

Илоҳо, фарзандлар орқамизда қолсинлар ва ҳар кадамда бизга минг интизорлик сезсинлар! Энг ширин тиллигим кетди, десинлар. Мени энг тушунгучидан айрилдим, дея бўзлаб қолсинлар...

Юрагимнинг яна бир қадоғини айтай. Истиҳола билан шу кунгача бу мавзуда ҳеч гапиргим келмасди. Ўзингизга маълум, сочи оқарган билан ҳамма ақлли эмас, ота-она бўлган билан ҳамма билгич бўлиб қолмайди. Буларнинг гуноҳларини санаб изза қилишдан осон иш йўк дунёда. Аммо «отангнинг ёки шу онанг-

нинг феъли хурматга яроксизлиги тўғри, лекин фарзанд бўлганинг учун чидашга, боқишга мажбурсан» дейишдай оғир ва дахшатли гап йўқ! Аллоҳ ҳамманинг умрини зиёда қилсин, аммо улғайишнинг, ёшига қўшилаётган ёшнинг юкини ҳар ким ҳам кўтаришга қодир эмас экан. Айниқса, ёши улуғланиб бораётган эркак зотида бу қусурни бисёр кўрдим. Кўрганда ҳам, мени маъзур тутсинлару олдин доно бўлган, илмли, ҳамма ҳавас қиладиган оғир-вазмин кишиларда кузатдим. Юрагим увишди, чунки улар ушқокланиб бораётган феълларини сезмасдилар, «мен ҳақ» дердилар. Менга эса уларнинг сочлари оқаргунча аъло одам саналиб, умрларининг кунботарида, туп қўйиб, палак ёзганларида атрофни зада қиладиган холга тушаётгани алам қилади. Уларнинг гўзал ўтмишларини кўрмаган, билмаган неварачевараларнинг «бобомиз дуруст одам эмас» деган хулосага келишлари чандон алам қилади! Сўзингизни мисол билан исботланг дерсиз. Мен ҳўп дейин: аёлингизнинг ошхона ишидан тортиб, келиннингизнинг ҳовли супуришигача аралашаётганингизни, набирангизнинг қошиқ ушлашидан бошлаб, эшикни ким қандай ёпаётгани, ким қайси кийимни кияётганигача ғашлик қиладиганингизни сезяпсизми? Сиз кириб келганда болаларнинг аста уйдан чиқиб кетишлари, қувнок овозларининг тиниб қолиши, ҳузурингизга талпинмай қолганлари сизни хавотирга солмайдими? Набирангиз аёлингизнинг этагидан тушмайди, аммо сизга ҳеч эътибор бермайди, бу нима дегани? Бу керак бўлмайроқ қолаётганингиз, ҳалақит бераётганингиз эмасми? Бу сиз билан ёнма-ён

турганлар учун дилозорлик эмасми? Бандасини-
ку қўйинг, дилозордан худонинг ўзи ҳам безор
эмасми?!

Фарзандингизга боқиб қўйганингизни, уй-
лаб-жойлаганингизни писанда қилаверасиз,
бу – миннат! Ҳамма хатоларини рўйхат қилиб
санайверасиз, бу – кибр! Улардан шикоят
қилаверасиз, бу – гийбат, ношукрлик! Ҳадис-
ларда эса «...**Ҳар бир қўпол, куруқ, гердайган,
беқаноат ва димоғдор одам аҳли дўзахдир**»
дейилган. Хеч бир ота-онани бу қисматга ду-
чор қилмасин! Тил ва тафаккур бандасига бе-
рилган буюк неъматдир. Унинг захираларини
гўримизга олиб кетишдан не мурод?! Одамлар-
га ёқимли сўз айтиш ҳам ЭҲСОНдир. Эҳсонни
эса ўзингга, болангга ва яқинларингга қил де-
йилади, Қуръони каримда. Мактов Аллоҳга
ярашади, дейилади. Аммо инсон ҳам Аллоҳнинг
ердаги бир зарраси, қонида ҳамиша мактовга,
рағбатга муҳтожлик яшириндир. Фарзандлар-
нинг заррача яхши ишларини ҳам сезганин-
гизни сездирмоқ, қийин ҳолатда қолса, сабр
билан тушунмоқ, уни юпатмоқ керак. Дунёда
энг ёмон нарсa гумон! Фарзандингиздан гумон
қилаётганингизни ҳаргиз ўзига билдирманг. Гу-
мон кишиларни бир-биридан жудо қилади!

Қариялар уйлари ҳақида кўп гапирилади,
уларнинг фарзандларига аччиқ-аччиқ гаплар
қилинади. Шу ўринда сукут жоиз. Аллоҳ мени
кечирсину уларга Яратганнинг ўзидан раҳм
сўрашдан бошқаси ўринсиздир. Бу кун улар-
га худо томонидан берилган қисмат. Уларнинг
елкасини ё ота, ё она, ё фарзанд, ё элнинг
НОРИЗОЛИГИ эзиб турибди, Аллоҳ кечирсин!

Қайсики ота, она боласига арзанда бўлаётган бўлса, фарзандлари қўлма-қўл килиб, бағирларига босиб яшаётган бўлса, билингки, ўшаларнинг **ТИЛИ ШИРИН, ИЗҲОРЛАРИ МЕҲР**дир.

Кўрсатганингиз ҳам, кўрганингиз ҳам меҳр бўлсин!

«БОЛАМ»ЛАБ ЯШАГАНГА ЯРАША

«Оналар болаларини тўла икки йил эмизидилар.

(Бу ҳукм) эмизишни бенуқсон қилмоқчи

бўлган кишилар учундир.

Уларни (яъни оналарни) едириб кийдириш

отанинг зиммасидадир.

Ҳеч кимга тоқатидан ташқари

нарсаси таклиф қилинмайди.

Болалар сабабли ота ҳам, она ҳам

зарар тортмасин...»

Қуръони карим,

Бақара сураси, 233-оят

Бу илоҳий битикларни синчиклаб ўқир эканман, инсон боласи шунақаям ғофил бўладими, дейман. Юрагим тўкилади, қавмимдан бир қадар кўнглим қолгандай бўлади. Яратганининг ўзи осонлаштириб, билимнинг лўндасини ўн тўрт аср аввал қўлимизга тутқазиб қўйибди-ку! Бало-қазодан сақланишнинг йўлларини кўрсатиб турибди-ку! Бу мурожаатга кулоқ тутмай нима ютдигу нима ютқаздик?.. Беихтиёр бир эшитганим воқеа ёдимга тушади: фарзандига юкли аёл кўзи ёришига бир-икки ой қолганда турмушидан ажрайди. Собиқ жуфти мусикачи экан ва унинг хадеганда қайсидир бир куй бандини гоҳ роялда, гоҳ оғзида хиргойи қилаверадиган одати

бор экан. Бола туғилибди, юрадиган, унча-мунча сўзни гапириб, овозларга таклид қиладиган даври бошланибди. Отаси у туғилмасидан аввалоқ кетиб бўлган. Кунлардан бир кун она не кулоқ билан эшитсинки, боласи отаси айтиб юрган ўша куйни узук-юлуқ хиргойи қиянти эмиш! Аввалига тасодиф деб ўйлабди, аммо кун ўтган сайин бола уни тиникроқ такрорлай борибди! Бу эртак эмас, бу ёлғон эмас, бу ёқа ушлатадиган ҳақиқатдир! Демак, бола она қобирғаларида куртакдай унаётгандаёқ ташқи дунёни тинглаб туради, эҳтимол, кўриб ҳам туради!

Бола биз учун ким ахир? Дунё учун ким? Бахтсизлик келтирувчи ёмон одам ҳам, бахтиёрлик улашувчи яхши ҳам кимнингдир боласи. Демак, туғиладиган бола атроф учун ё бахт, ё бахтсизлик! Мамлакатнинг қай бурчида туғилишидан ва кимга фарзанд бўлишидан қатъи назар, ҳар бир бола жамиятнинг қисматига дахлдордир. Юқоридаги оятда шу ҳақда огоҳлантирилмоқда.

«Оналар болаларини тўла икки йил эмизадилар» — бу жумлани шифокорлар жуда чиройли ва тушунарли шарҳлаб чикмоқдалар. Дунёда оналарнинг саноғи қанча бўлса, уларнинг жисми жони бир-бирига мутлақо ўхшамайдиган ўшанча лабораториядир. Ари боғлар оралаб нектар йиғиб, асал ҳосил қилган каби, она сутида ёруғ дунёнинг ҳамма таъмию мазаси мужассамдир. Иккига кирган бола мустақил юра олади, қорни очса, емакка қўл чўзиб оғзига сола олади, чиройли нарсани таниб, хатардан қочадиган бўлиб қолади. Инсонликнинг

бу дастлабки сабоқлари боланинг вужудига она сути орқали ўтгани энг сингишимлидир. Аллохнинг мўъжизаси билан, она сути боланинг баданида ҳамиша пичирлаб, уни бошқариб туради. Шу тарзда бола озор емай, осонлик билан каторга кириб олади. Олимлар она сутини оқ рангдаги қон деб ҳам атамоқда. Ўз қони билан боқяптими, демак, бола вужудида тинмай онанинг жони ҳам гапириб туради, бундай бола бало-қазодан ҳамиша ҳимояликдир! Кези келганда шуни ҳам айтайки, сут билан бирга болага онанинг хоҳишу истаклари, диди, рухий суратлари ҳам ўтиб боради. Қанча узок эмизса, онанинг ўзлиги болага шунча яхлит жойлашиб, унинг шахси билан омикталашиб боради. Бу дегани, она-болада руҳан яқинлик пайдо бўлади, улар ҳаётда бир-бирини осон тушунади, бир-бирини тўлдириш учун ўзаро интилиб яшайди, демакдир. Оналик тажрибамдан ва кузатишларимдан хулоса қилиб айтаманки, она сутидан қанча узок озуқаланган бўлса, бошқаларига қараганда, шу бола онасига меҳрибонроқ бўлади! Бу ҳам Яратганнинг амри билан берилаётган қайтим бўлса керак.

Энди **«(Бу ҳукм) эмизишни бенуқсон қилмоқчи бўлган кишилар учундир»** жумласига эътибор қилинг. Бу кишилар кимлар? Улар келинга ота-она, қайнона-қайнота, жуфт, эгачи-сингил, қайнсингил, қўни-қўшни бўлган кишилардир, шунингдек, ижтимоий таъминот идорасининг мутасаддилари, ҳудудий болалар шифокорлари ҳамдир. Ёшлик – бебошлик! Йигирмага кирган келинчак инсонлар қаторига инсон қўшиш илмини қайдан билсин?! Шу

ғўргинанинг бола эмизишини бенуқсон қилишни худойим барчамизга баробар вазифа қилмоқда! Кани, холис айтайлик-чи, шу кунгача атрофдаги болаликларнинг боласини ёлчитиб эмизишлари учун канчалик эътибор қилдик?! Ҳеч йўқ ўзимизнинг кизимиз, келинимизни шу хусусда рисоладагидай бошқара олдикми?! Ишни, ўқишни баҳона қилиб, боласини чала боққан онага гўдагидан қил ясаш ҳам, фил ясаш ҳам унинг қўлида эканлигини қайси меҳрибони неча марта уқтирди? Қайси худудий шифокор «Ёш оналарнинг ҳаммаси боласини икки ёшгача эмизгандими ё йўқ?» деган саволни ўз дастурига киритди? 7-8 ойдаёқ сути тугаб қолган келинни қайси куюмлиги дўхтирма-дўхтир етаклаб кўрсатди? Келинни хуш кўрмай турсакида, ҳеч йўқ худодан кўркиб, «мана буни сёлинг, сут бўлади, нега овқатни кам еяпсиз, болага жабр бўлади» дейишни ҳар доим ҳам қотирыпмизми? Кўзи ёриган аёл уч йил деганда аслига қайтади, суяклари жойига тушади, егани ўзига юкади. Шу давр давомида у ишлаб пул тополмайди, боласи ёқасига тирмашгани-тирмашган. Демак, унинг беҳол жони атрофдагиларга эҳтиёжмандлик билан термулиб туради. Онасига тирмашиб турган бу бола шу ховлидагиларнинг сулоласи, наслининг давоми, кунни келса, чироғини ёқиб қоладиган вориридир. Сизга ворис келтиргани ҳаққи, унга оғзингиздагини узиб едирсангиз ярашмабдими? Меҳр билан тутсангиз, кал патирингиз ҳам қўй ёғидай сингийди. Буни ийдириш дейилди. Эмизикли аёлга меҳрибонлик қилиш бутун дунёнинг бошини силаш билан тенгдир!

Этагига тўлин ойдай болани солиб, унга кўкси билан озука бериб ўтирган аёл бегуноҳларнинг бегуноҳи! Покларнинг покидир! Чунки у шу туришда ўз вужудини гўдагига табассум билан қурбон қилаётган фидойи жондир!.. Қуръони каримдан келтирилган, биз далил қилиб олаётган юқоридаги сура инсонпарварлик ила тўлиқдир. Минг афсус, айрим оилаларимиздаги бугунги маънавий инқирозлар, оила аъзолари ўртасида меҳру эътиборнинг етишмаслиги, «аёл», «она» аталган мўъжизага тавозе ва иззатнинг анчайин сусайгани шўро пайтидаги худобехабарликнинг касридир...

Муқаддас китобларимизда инсон Аллоҳнинг энг улуғ неъматидея улуғланади ва инсонларнинг ўзларига ҳам бир-бирларини асраб-авайлашни фарз ва қарз тарзида буюрилади. Бисёр шукрлар бўлсинки, бунга амал қиладиганлар ҳам орамизда кўплаб яшайдилар... Агар таом пишириляётганда эмизикли қўшни кириб чиқиб кетса, албатта, ортидан насиба илинадилар. Чунки овқатга кўнгли суст кетган бўлса, аёл уминиб қолиши ва сути камайиб кетиши мумкин. Халқимизнинг ўлмай келяётган ҳар бир одати — илм!

«Уларни (яъни оналарни) яхшилик билан едириб-кийдириш отанинг зиммасидадир» деган жумлага тўхталик. Болани аёл ўз эти ва устухонидан узиб ясайди — кўзи ёрийдиган аёлни бекорга «икки йўлнинг ўртасида» демайдилар, бу бир. Шунча азоб билан туғилган бола харгиз онасининг эмас, отасининг исми билан «фалончизода» деб аталади, бу икки. Бола улғайгач, ота уйининг чироғини ёқиб қолгувчи

бўлиб сайланади, бу уч ва хоказо... Қолаверса, аёл умр бўйи эрнинг пойига пояндоз бўлиб ўтиб боради. Шунча бахтга сазовор этсаю жуфти уни яхши едириб, яхши кийдирмасинми? Йигитжонлар, сиз иштаҳангиз кўтарганча овқатланиб, роҳатланиб ўтирасиз, чунки еганингиз сингийди. Аёлингиз эса оғзига солганини сутга айлантириб, болангизни тўйдириш билан банд, хушёр тортингизким, ётиб еганга тоғ чидамас – бола эмизаётган аёл ўпирилаётган жондир. Шу жонини тиклайдиган парвариш қилмас экансиз, у синади! Жами уволи сизни тутади – Аллохнинг ҳукми шу!..

Ўйлаб қарасам, дадажоним ҳақиқий мусулмон эканлар. Рўзгоримиз анча одми эди, аммо дадам бирор кун ҳам уйга курук келмасдилар. Ҳар қалай, бир ховуч-бир ховучдан бўлса-да, танчанинг усти тўладиган нарса бўларди. Онам юкли бўлгандан бошлаб, укам туғилиб йўлга киргунча ҳар куни қоронғи азонда Кўкча бозордан уч литрли идишда сут олиб келар, ичига бир пиёла қаймоқ ҳам қуйилган бўларди. «Сут тановул қилса, боланинг ҳам, онанинг ҳам мижози тозаланади», деб кўярдилар дадам. Онам гўшти суйиб ердилар. Гўшт қурғур ҳам ҳар сафар бир килодангина келар эди. Дарвоқе, жўнгина яшасак ҳам, фақат қўй гўшти-қўй ёғи ер эдик. «Муаллим ойим (дадам онамни шундай алқар эдилар) пахта ёғи билан чиқишмайдилар», дея юмшоқ хазил килиб кўярдилар. Гоҳида ўша бир килогина гўшти тузлар экан, онам: «Жуда яхшисидан олибсиз-да, барини солиб қайнатмайликми?» деса, «Майли, майли, бир маза қилинг, эртага

ё Раззоқ!» дея жавоб берардилар дадам. Яна онам эслайдилар: келинликларида оғзилари бемаза бўлди ёки бола туғилди дегунча, дадам турли-туман нарса ташишга тушар, оилалари катта бўлгани сабабли, тансиқроқ ва камроқ нарса бўлса, меҳробдаги кўрпаларнинг қатига беркитиб қўярканлар. Онам гоҳда ёшлик қилиб, у нарсаларни олишни эсларидан чиқариб, не бир томонлар хам бўлган экан... «Ўша пайтларда дадангнинг ҳар кириб келиши менга қуёшнинг кириб келишидай туйилар эди» дердилар онам... Энди билсам, бу дадамнинг чақаси бисёрлиги ёки онамга бўлган муҳаббати зўрлигидан эмас экан. У киши илмли бўлгани, Аллоҳнинг каломини таниганлари учун шундай каларканлар.

Мазкур суранинг **«Ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса таклиф қилинмайди»** деган жумласини дунёнинг томига чиқиб, ҳайқирик билан айтгинг келади. Тоқат нима ўзи? У ташқаридан келаётган озорлар азоби тўлиб турадиган пиёлалар. Тоқатдан ташқари нарса эса, бу пиёлани тошириш, демакдир! Энди уни ичмакка жонда имкон йўқ, агар мажбурласалар, у заҳарга айланади. Э воҳ, уни кўксидан боласи бор аёл ичаётган бўлса-чи? Қайнонанинг зуғмидан, эрнинг ичувчилиги ёки ношудлиги, ёинки тили заҳар, қўли юғуриклигидан, қайнбўйин-қайнсингилларнинг озоридан юраги зардобга айланган аёлнинг боласига бераётгани сўт эмас, зардобдир! Кўзи ёшли онанинг кўксидан озуқа эмас, аччиқ оғу! Уни ичган болага энди нима бўлади?! Ҳалиги оятдан кейин келаётган жумлани қаранг: **«Болалари сабабли ота ҳам, она**

ҳам зарар тортмасин». Юкли пайти ва эми-
зикли даврида рўшнолик кўрмаган, сурункали
ранжитилган онанинг боккан боласи ё хуркак
мусича бўлур, ё феъли тор-инжиқ бўлур, ё ота-
онага бемехр (чунки унга меҳр кўрсатмадилар-
да!), ёинки тўрт мучаси заиф бўлур! Бундай
бола кимга манзур бўладию ундан қандай вафо
кутасиз? Аёлининг кайфиятини хушнуд саклаб,
аммо уни ҳаром даромад билан боккан одам-
нинг боласи ҳам кун келиб қўйнидан чиққан
чаён бўлур! **«Уларни яхшилик билан едириб-
кийдиринг»** дегани шудир.

Аёл бир нарсадан кўрқса, каттик хафа бўлса,
сути қочади. Боланинг ризқи камаёди, онаси
тирик туриб, бебаҳра қолади. Бу оятларнинг
нозил бўлиши ҳам шу сабаблидир, эҳтимол.
Оналардан сут қочиш ҳолатида мен яна бир
ҳикмат кўраман: эмизикли аёлнинг атрофдан
норизолиги жисмидан ажралаётган неъматни
заҳарлаши рост. Шунинг учун ҳам, меҳрибон
Аллоҳ норасида гўдак камроқ зарар топсин
дея, азобдаги онанинг сутини қочирса керак.

Дунёда тирик жонзот борки, «болам» деб
яшайди. Умрининг охиригача шугина деб ўзини
ўту чўкка уради. Мустақилликни асраш учун
соғлом ворислар керак деб, улуғ тилаклар би-
лан кунларимизга «Соғлом авлод йили» дея
ном қўйди. Боласини полвон бўлишини ис-
таган эркаклар аёлларини обдан асрасинлар.
Болам қатордаги нор бўлсин, деган оналар
гўдакларини албатта икки йил эмизсинлар,
бу қарзи қиёмат!.. Жонларининг томири фар-
зандларига уланиб турган муддатларда оналар
бола учун, бола ҳаққи, атрофдан қатъи назар,

ўзлари ҳам ўзларини аяшни, парваришлашни билсинлар. Халқимизда «кенг феъл – кетмас давлат» деган нақл бор, кетмас давлат бунёд қиладиган болалар кенг феъллилардан дунёга келади. «Болам»лаб ўтиб бораётганимизга яраша, илоҳим бизни каторга қўшсак, бўйи адл кўринадиган фарзандларга эга қилсин...

БУЮК УЮШМА

Агар эр билан хотин бир-бирига муҳаббат – дўстлик назари билан қарасалар, Аллоҳ таоло уларга раҳмат назари билан қарар. Агар эр хотиннинг қўлидан турса, гуноҳлари бармоқ ораларидан тўкилиб кетар.

Хадис

Тележурналист икки оппоқ кабутардай чолу кампирни кўрсатиб: «Мана булар эллик йилдирки, бир-бирлари билан бахтли ҳаёт кечириб келмоқдалар», дейди. Мен эса ичимда афсусли куламан ва афсус-ла дейман: «Эҳ, гўдаккина, қанақа бахт? Суратига қараб тўкийверасанми! Улар сен айтгандай бахтли яшамадилар, эллик йил бир-бирларига фақат чидаб ўтгантилар! Ҳа, ҳа, чидаб! Улар қанд касалига айлангунча, қон босимлари ошгунча, хатто мияларига қон қуйилгунча, зўрикиб чидаяптилар! Беркитмоқ нечун, иситмаси барибир ошкор этиб туради, қанчадан-қанча оилалар шу тарзда қўша қарийдилар. Инсонни бир инсон билан эллик-олтмиш йиллаб ҳамроҳ бўлиб яшаши пешонага битилган экан, нега ўзимизнинг эҳтиётимизни ўзимиз қилмаймиз? Нега бу олис сафарга обдан тайёрланмаймиз? Нега уни илм атамаймиз?

Нега рўзғор илми номли дарслик, қўлланмалар яратмаймиз?!»

Халқда «бўладиганини гапир» дейдилар: умр йўлдошлик Тоҳир-Зухролик, Лайли-Мажнунлик эмас. Уйчиликда байтлар билан чой узатиб, бир-бирига эргашиб, хадеганда изхори ишқ этавермайдилар. Оила деган хилқатнинг остонасидан хатлаган захотинг дунёнинг жами мушкулоти сени қидириб кела бошлайди. Биринчи бўлиб, жонингда муаммо чиқади – устухонларингни ёриб фарзанд бино бўлади ва у энг оғриқли нуктага айланадию юрагингнинг ўртасига жойлашади. Куёвга ҳам рўзғор деган ола хуржун ўз оғирлигини сола боради. Шу кунгача ота-онасидан емак еб келаётган ўғил оилали бўлгач, «энди аҳли аёлимни ҳам қўшиб боқинг» дея олмайди, ақли таранглашиб, юрагига изтироб тушади.

Дунё дунё бўлибдики, келин олган аёл «сен – ёр бола, мен – кечирувчи онангман» демайди, кизига бағир бергандай келинга бағир бермайди. Яхшию ёмон қайнонанинг ҳаммаси имтиҳон олувчига айланади! Худонинг берган куни келин – имтиҳон топширувчи, «баҳоим паст бўлиб қолса, нима қиламан ёки яхши ишимга ҳам ёмон баҳо қўйди» дея ич-этини еб юради. Бу ҳам унинг феълини айнитади... Уйланмай туриб эркин қуш эди, энди уйига шахсий терговчи келиб, эрнинг ҳам асабий савол-жавоблари кўпая боради. Аёли билан онасини келиштира синми, рўзғорнинг оч кўзини тўйдирсинми, тобора кўпайиб бораётган бурчларини адо этсинми? Болаларинг гўдаклигида бир уй ғаминг бўлади. Улғайиб кўчага чикса,

гаминг энди бир кўча бўлади... Бу юкларнинг бари эру аёлнинг елкасига тушади. Фил бўлсанг ҳам, хоритадиган – рўзғор! Аллома бўлсанг ҳам, оилачиликнинг айрим асноларида мот коласан. Бундай «жангу жадал» ичра аксари одамларда серзардалик, гап кўтаролмайдиган бадқовоклик юзага келади. Дунёси торроқнинг (айниқса, эркакларнинг) хатто уйдан нари бўлгиси, бу тарангликдан кутулиб қочгиси келиб қолади. Мазкур кўринишдаги одамни ёмон деб бўлмайди, бу унинг кийналиб қолган – оғир шароитда иродаси заифлик кўрсатаётган пайтидир. Фақат энг тарбияли, Аллох имонини саломат қилган инсонларгина рўзғорнинг бошидан ўзларини чиройли тутадилар.

Юқоридаги ҳадис бекорга яратилмаган. Мана шу пайтда эрга ҳам, аёлга ҳам тиргак керакдир ва у ҳар соатда, кунда керакдир. Назар солсанг, тадбиркорнинг ҳаммаси кўчада. Аслида, энг олий тадбиркор рўзғорда бўлиши лозим! Инсон ўзига ҳамроҳ қилиш учун қушни ҳам, ҳайвонни ҳам не-не машаққатлар билан қўлга ўргатади, йиллаб ўргатади. Ўргатиш жараёнида ҳеч қачон силтамайди, кўчага ҳайдаб солмайди, хулласи, ундан зерикмайди. Кафтида дон, тилининг учида сув бериб юриб ўзиники қилиб олади. Гарчи ҳеч бир бедана, ҳеч бир ит эгаси билан эллик йил бирга яшамаса ҳам! Инсонга умрбод ҳамроҳлик қиладиган фақат инсон!

Эркакдирсиз, аёлдирсиз, азизларим, шу ҳайвонга қўйганчалик эътиқод, ихлосингизни то кабргача бирга борадиган жуфтингизга кўрсатсангиз бўлмасми? Киши дунёнинг

гавғоларидан, олчок савдоларидан қочиб келиб кулбаи махрамига беркинади. Ҳар гал уйингга етиб келганингда бамисли она кучоғини топгандай бўласан. Мана шу маконда одамнинг тинчи бўлсин! Мана шу ерда бўлсин эркин нафас! Улар бу томнинг тагига театр кўришгагина, боғдан гул терган каби фарзанд топиб олгани ёхуд зерикиб қолса, яна зув этиб қайтиб чиқиб кетгани кирган эмас! Умрининг навбахорида кўниб, кумуш қишга айлангунча шу ерда макон тутади энди. Улар бир-бирига рухий паноҳ бўлиши шарт! Эру аёл учун бошқа йўл йўқ. Бу уларнинг елкасига худо қўйган шаръий вазифа!

«Агар эр билан хотин бир-бирларига мухаббат-дўстлик назари билан қарасалар, Аллоҳ таоло уларга раҳмат назари билан қарар». Эътибор беринг-а, мухаббат билан қаранг дейилмаяпти, «мухаббат назари» билан, гўё мухаббатингиз тушган каби дейилмоқда! Чунки рўзғорчиликда рўпарангдаги одам жайрага ўхшаб, ҳадеганда юзу кўзинг аралаш игнасини отаверса, сенга кераксиз нарсага қарагандай муносабатда бўлаверса ва бу кунора такрорланаверса, мухаббат қоладими?! (Шунинг учун ҳам, севишиб турмуш қурганлар «мухаббатимни топдим» деган гапларини рўзғор давомида минг марта қайтиб оладилар.) Ишқда эса сени жами каму кўстинг билан севадилар. Йўллариингда гулдай очиладилар, йўллариингда гул бўлиб сочиладилар. Тош бўлсанг ҳам, бундай эътибордан кейин сен ҳам гуллаб юборасан-да! Кўнглингизга ёқмай турган жуфтингизга ҳам ошиқ каби кўрининг, дейди шариф китоблар. Майли, бу дунёда ҳаммадан камчилик

қидиринг, аммо жуфтингизнинг айбини тит-киламанг, «дўстлик назари билан қаранг» дейилади. Наинки дўст хатоларингни санамайди, кўриб кўрмасликка олади ва юкинг оғирлашган захоти ёрдамга келади. Ҳамма сендан воз кечиб кетса ҳам, дўст ёнингда малҳам бўлиб қолади.

Оғриб турган дил билан аёлининг қўлидан тута билишнинг ўзи нақадар оғриқли! Устига-устак, жуфтингизга кўнглингиз йўқрок бўлса, илтифот қилиш янада оғир кечади. Аммо болалар бор. Бу дегани сиздан бошланадиган сулола дунёга келган. Агар шулардан яхши одам ясай олсангиз, шажарангизни ўстирасиз, акси бўлса, бутун бир авлоднинг обрўсини ўлдирасиз! Эру аёлнинг ўзаро муносабати болалар учун асосий андоза. Мардикордан тортиб амалдоргача уясида кўрганини қилади. Нар и борса 35 ёшгача кўчадан, китобдан уққанига тақлид этади. Ундан кейин нақ ота-онасини такрорлашга тушади.

Жинс бошқа бўлганидан кейин икки тоифанинг ўртасида, албатта, қарама-қарши нелардир ҳамиша бўлади. Аммо болалар дунёга келгач, улар бизнинг бирламчи муаммоимизга айланиб, ўзимизнинг хоҳиш-истакларимиз охириги ўринга тушади. Аллоҳнинг инсонга берган энг катта унвони унинг ИНСОНИЙЛИГИдир! Мана шу фазлни болаларнинг қошида доимий намойиш қилиш, агар юрагингда бўлмаса, уни роль ўйнаган каби ижро қилиш керак. Ҳатоли феълимиз билан бола катта қилиб, унга ўнта диплом олиб берайлик, одам бўлиши учун беш қитъага юбориб ўқитайлик, барибир, шаклан ўқимишли, мазмунан каззоб бўлаверади. Бу-

гунги сафимиздагилар феълу атворида қандай кусур учраса, бу уларнинг ота-оналари эплотмаган жуфтликнинг фарзандларда балқиб турган хатоларидир!

Сухбатимиз «агар эр хотиннинг қўлидан тутса, гуноҳлари бармоқлари орасидан тўкилиб кетар» жумласи хусусида бормоқда. Яратган эгам ғуж-ғуж камчилиги бўлган аёлининг қўлидан тутган эркакни гуноҳларидан фориг этмоқда! Аллоҳ энг адолатлидир. Бир феълимиз, балки дўзахий бўлишимиз учун етарлидир, аммо худо дўзахийлик йўлида турган бандасининг ҳам яримта яхши ишини кўздан қочирмас экан. Чунки кўнгли кўтарилган одам, албатта, яхши ишлар қилишга чоғланажакдир, балки унинг яхши ишлари шу тарзда кўпайиб борса, зора дўзахга тушмаса, дея умид қилар экан Аллоҳим!

Аллоҳ аёлга имтиёз бермоқда, боиси, аёл ҳар гал боласига юкли бўлганда ўлимни бўйнига олади. То тўққиз ой ўтгунча, ҳар куни еру кўк билан видолашади. Ою куни яқинлашган сари яқинларига тинмай кўзлари билан васият қилади, тонглари Қуёшга, тунлари Ойга термилиб, улардан айро тушмасликни тилаб йиғлайди... Кўзи ёрир экан, унинг ёнида доя эмас, ўлим туради. У фарзандни доянинг қўлидан эмас, ўлимнинг қўлидан олади! Ҳурматли эркак, жонни гаровга қўйиб топилган бу жон сизнинг болангиздир, умрингизнинг давомчисидир. Сиз учун ўлиб кетишга ҳам рози турсаю бу аёлнинг бармоқларини кўзингизга суртмайсизми?! Э, воҳ, у шунга арзимабдими?!

«Мен дунёга бир марта келаман, нега кўнглим тусаган одам билан яшашга ҳақим йўк? Болаларим бахтли яшаши керагу менга бахт керак эмасми? Қолаверса, менга маъқул бўлмаган аёлимни қандайин бошини силай?!» дейдиганлар бор. Худодан беизн ҳатто бир олма узилиб тушмагай! Кимнинг пешонасига қандай жуфт битилибди – бу Аллохдан! Бу унинг ниятига яраша қисмат ёинки яхши-ёмон ишлари эвазига олаётган ҳаққидир! Кибрни бир томонга қўйиб, босиб келган йўлингизни, холисанлиллоҳ таҳлил қилиб кўрсангиз, норизо саволларингизнинг жавобини албатта ўзингиздан топасиз.

ОНАЛИК – ОЛИЙ МАРТАБА

Бир одам Расулуллоҳ (с.а.в.) ҳузурларига келиб

«Ё Расулуллоҳ, менинг яхши муомала қилмоғимга ким ҳақлироқдир?» деб сўради. Жаноб

Расулуллоҳ: «Онанг!» деб айтдилар.

У: «Яна ким?» деб сўради.

Жаноб Расулуллоҳ: «Онанг!» дедилар.

У: «Яна ким?» деди.

Жаноб Расулуллоҳ: «Онанг!» дедилар...

Ҳадис

«Мени билмасанг, кўр бўласан! Ҳадисларда ҳам яхшилиқни аввал онангга қил деган», дея шанғиллайди аёл... Мана шу гапи билан ҳамма савобини ювди у. Унинг шу лаҳжасида шайтоннинг овози эшитилади. Шайтоннинг қўйига кирган банда ўнта болага она бўлса-да, қисмати ўт ичрадир, ўт ичра!

Аёл тортган бир тўлғоқ азоби учун, Эгам унинг бошидан минг раҳмат ёғдиради. Бемор боласи деб ўтказган бир бедор туни учун

пойига чексиз мукофот тўшайди! Бир томчи оқ сути эвазига жаннат булоқларини ваъда қилади. «Жаннат оналарнинг оёғи остидадир» деб, изингни зиёратгоҳ сайлайди! Бундок ўйлаб қарасанг, Аллоҳ сенга тинмай ҳақ тўлаяпти. Ўз боланга кетган меҳнатингга-я?! Бу не ҳол?

Ҳақиқат шуки, болаларинг сеники эмас, Аллоҳникидир! Бинога келишларига сен сабабчи бўлдинг, холос. Бола деб қандай азият тортган бўлсак, Яратгандан тинмай ҳақини олиб турибмизми, ҳатто ортиғи билан оляпмизми, дарҳол жим бўлайлик, жим! Оғзимиздан миннат чикиб кетмасин!

Бир тафаккур қилинг, қийналиб бола туғиб, қийналиб бола боққаннинг ҳаммаси жаннатга тушади деб қайда айтилган? Яна ўзингиз ҳам кўриб юрган аччиқ бир ҳақиқатни эслатай: душманидан кўра онасидан кўпроқ ранжиб яшайдиганлар озми? Улар юзлабдир, балки ундан-да кўп! Феъли енгил фарзанд буни ошкор қилиб кўяди. Андишаси каттиқлар эса яраланган охудай азобларини ичга ютиб ўтиб кетадилар. Бир муқояса қулоқларимизда зирак каби қолсинки, ҳеч бир парранда, ҳеч бир дарранда ўз боласига ёмонлик қилмайди! Зурриётини қакшатмайди! Аммо инсоннинг қўлидан шундай иш келади! Афсус, минг афсус!

Қуръони каримда фарзандларга ота-онасини мўътабар тутиш буюрилади. Агар болаларимиз бизни (яхшимизни ҳам, ёмонимизни ҳам) ҳурматлаётган бўлсалар, аввало, буни шунга муносиблигимиз учун эмас, Аллоҳнинг ризолиги учун қияптилар. Бола Тангрининг биздаги омонати эканлиги, у билан ҳисоблашиб муома-

ла қилиш кераклиги ҳамиша ёдимизда туриши керак. Боладан келаётган мурувват-роҳат ҳам Яратганнинг бизга ҳадясидир ва унга тинмай шукрона айтишимиз шарт.

Оналикка муяссар бўлиш дунёдаги энг улуғ мартабадир. Бошингнинг осмонга етиши, кўксингнинг тоғ бўлиши шудир. Аслида, Аллоҳдан фарзанд сўраётган аёл «ҳамма кусурларимни йўқотаман, нима эзгу бўлса, ўшанга эргашаман, шуларнинг эвазига мени зурриётлик қилгин» дея илтижо қилиши керак. Боламиз йўқ пайтда қилган мингта гуноҳимиздан болалик бўлганимиздан кейинги битта гуноҳимизнинг тоши оғирроқ. Наинки, бола етаклаб бораётган онанинг хатоси сурувни хатарли йўлга бошлаган чўпоннинг хатоси кабидир.

«Ҳар бир инсон Аллоҳ солган бир иморат, уни бузиш учун ҳеч кимга изн берилма-гай», дейилади мукаддас китобларда. Бола ҳам Аллоҳнинг иморати. Мисолларни ўзингиздан олай: динимизда етимга озор бериш энг оғир гуноҳ дейилади. Нима учун? Чунки унинг ҳимоячиси, юпатадигани ўлиб кетган. Лекин ўзининг онасидан озор еб, кайфияти зимистон бўлиб юрадиганларнинг оти ким? Уларни ким юпатади? Етимларга ҳамма ҳимояга югуради. Аммо ҳеч ким онаси борга бориб, мен сенга малҳам бўлай демайди-да! Дунёдаги энг шум етимлик – тирик етимликдир! Ёнингиздаги пирипираб юрган икки-уч ёшли бола мисли ҳарир капалак – бакирган овозингиздан канотлари йиртилади! Эндигина тенгига қўшилиб, тўпида яйраб ўйнаётган қизчангизга дашном бердингиз, у ғунчалаб турган гулин-

гиздир, бу тийиксиз тилингиз боис, у гунчали-
гича музлаб қолди-ку!

Ўзи эндигина ўнга кирган бўлса-да, хали
полвон бўлиб укаларини елкасига миндиргиси,
хали Алпомишдай чавандоз бўлгиси, хали сиз
билан отасини машиналарга солиб ўйнатгиси
келиб, кунда кечагидан ўзини баландроқ сезиб
бораётган ўғлингизни кўпнинг олдида, айникса,
укаларининг олдида: «Ҳа, лапашанг, латталиқ
килиб шуни ҳам эйлай олмадингми?!» дея ко-
йишингиз унинг қовурғалари орасидаги мурғак
юрагини топиб синдиради! Рухини ногирон
қилади! «Онам мунча хунук, — дейди шу асно-
да, атроф мунча ёқимсиз», дейди у! Ерга урил-
ганига гувоҳ бўлган укалари, айникса, кўзига
совуқ кўришиб кетади!..

Тили, феъли ёмон аёл йил ўн икки ой
боласининг бошидан бундай надоматларни
ёғдириб яшайди. Ёмон нарса боланинг хотира-
сидан ҳеч қачон ўчмайди! Ҳеч қачон! Аксинча,
вақт ўтган сари тиниклашиб, кўксининг тубига
илдиз отиб боради! Рухи лат еган боланинг
феълида мувозанат бузилади. Унда ўзимнинг
онам шундай жароҳатлайдую бегонадан эҳтиёт
бўлиш керак, деган шубҳа пайдо бўлади. Одам-
ларга хуркиб, ишончсизлик билан қарайдиган,
салга чарсиллаб жавоб берадиган ёки одамови
бўлиб қолади. Сиз эса бу даврда яна тинмай
типирчилаб, шу болангиз учун меҳнат килиб,
унинг учун кийим олиб, унинг учун уй созлаб,
жонингизни жабборга бериб юрасиз. Лекин,
афсуски, бу меҳнатларингиз зое кетади — ти-
лингиздан озорланаётган бола, бағрингизда ту-
риб вайрон бўлаётган иморатдир. Сиз энди

бу болангиздан катта меҳр-мурувват кутманг, ойим!

Эркак билан аёл ўртасидаги меҳру ихлос бизга Одам Ато ва Момо Ҳаводан меросдир. Бу мубталоликдан ўзингиз ҳам четда қолмагансиз. Қолаверса, ўғлингиз туғилганидан бошлаб, ошқору пинҳон ширин орзулар билан келин мўлжаллаб юрасиз. Сеп тахлаб, тўйларига пул жамғарасиз. Бу – гўзаллик, бу – фарзанднинг шарофати. Юраги муҳаббат қўшиғига тўлган ўғлингиз учун эса келинчак бамисли осмондан узилиб тушган Ой, тикилгиси келаверади! Уйингиз уй эмас, шифил гуллаб ётган бодомзор, ёшларнинг кумри каби ғу-ғулари эшитилаверади! Бу – сизнинг боғингиздир, ҳаёт кўнғироклари жаранглаган айёмларингиз муборақ бўлсин!

Аммо, аммо шундай бахтиёрлик ичра сизни, э воҳ, бадфеъл кўриб турибман!.. «Вой, менинг ўғлим жуда хотинпараст чикди-я, у деб ўзини томдан ташлашга тайёр-а!» дейишдан бошладингиз. Ва шу кундан иборат, ҳамма ишингизни ташлаб, қораловчилик курсисига ўтириб олдингиз! Ахир қандай ишга қўл ураётганингизни билиясизми? Икки ёшнинг қовушиши, келин-куёвликнинг дастлабки икки йили бетакрор эртақ-ку! Рўзғор деган зил умрнинг олтин даври-ку! Қаноти бут бўлган бу бахтиёр қуш сизнинг жон болангиз-ку! Нега унинг қувончи сизга малол келмоқда? Бир болангиз иккита бўлиб турибди-я! Дуоларингиз ушалгани шу, ойим! Туп қўйиб, палак ёзишга тушдингиз. Хурсандчилик қани? Шукр қани? Қани, ахир?!

Мана шу туришингизда сизга инсоф тилайман. Бу нафсдир, ўғилни келиндан қизганиш

нафсидир! Нафсга берилиш эса, ё алҳазар, имондан чекинишдир! Шу болангиз агар беоқибат чиқса, Аллохдан кўринг, феълингизга яраша олган насибангиз шу!

Пули кўп ёки чаққон болангизни тинмай мактайсиз, у нима келтирса, бошқа болаларингизнинг бурнига никтаб: «Кўриб кўй, ўласанми, шу укангга ё акангга ўхшасанг!» дея мулзам қиласиз. Ва устига-устак ака-укаларни шу тарзда бир-бирига душман қилиб борасиз! Шунинг билан, фарзандларнинг шудлик ёки шудсиз бўлиши, бир хунарнинг устаси бўлиши ёки чала ташлаб кетиши, ростгўй ёки ғирром бўлиши фақат шу боланинг айби эмас. Нима эксангиз шуни оласиз, бу – биринчидан. Тарбияни тўғри берган тақдирингизда ҳам, зотингиздаги аллакимларга тортиб ҳам, у яхши ёки ёмон бўлиб улғайиши мумкин. Қолаверса, болага ҳалол луқма едирилмаса ҳам, ундан вафо кутиб бўлмас!

Ҳақиқатан, бола нечта бўлса, феъли ўшанча хил бўлади. Бу – наслий ҳосила. Она бўлишнинг оғирлиги ҳам шу – битта бошингиз билан бир неча рангда тарбия олиб боришингиз керак. Бошқа йўл йўқ. Агар «менинг бўлганим шу, корнини бокиб, устини қиялпман-ку» дейдиган бўлсангиз, сиздан ўзига муносиб маъни қўрини ололмаган, сизнинг тилингиздан безиб, дил очолмаган, кўксингизга бош қўйиб яйролмаган бола бир куни ўзи туз ичган тузлукқа тупуриб кетади! Ит ҳам, мушук ҳам она бўлаверади, аммо одам боласига ОНА бўлиш учун ИЛМ КЕРАК, оналик илми керак! Бу илмни ўрганиш – бир заҳмат. Уни қўллаш –

яна заҳмат! «Бори яхшиликни онангга, онангга ва яна онангга қил...» дейилган Ҳадиси шариф ана шундай илмдор, мукаммал оналарнинг фарзандларига қаратилгандир.

АСЛИНИ САҚЛАГАН НАСЛ ГЎЗАЛДИР

*Ўзини таниган
Парвардигорни танийди.*

Ҳадис

Оху ўз тўпида, шер ўз тўпида, турналар ўз тизими, кумрилар ўз галаси билан бирга бўлажакдир. Уларнинг нафақат ташқи кўринишлари, балки яшаш тарзю овозларигача турфадир. Ўсимлик дунёсини кўринг, миллион йиллик шаклини, наслини асраб келади. Бу оламда неки бўлса, ўз ранги, ўз таровати билан барҳаётдир. Ҳатто камалакнинг-да иқлими лол қолдиради кишини, нега унинг ранглари ҳеч аралашиб кетмайди? Бу худонинг буйруғи. Бу – илоҳий қисмат! Дунё дегани минг бир пардалардан яралган тордир. Ҳар бир парданинг ўз оҳанрабоси бордир. Шунинг учун бу ҳаёт гўзал, шунинг учун кишининг ўлгиси келмайди! Оламнинг мувозанатини бузмаслик учун, унинг дилбар оҳангларини синдирмаслик учун ҳар бир мавжудот ўз зотининг такрори бўлиши шарт! Тараққий этсин, лекин туб томири асосида! Кўзимиз зерикмасин, кўнглимизга тегмасин дея буюк мусаввир – Аллоҳ оламини рангин ва бетакрор яратган ҳамда бизга тортик айлаган. Бунинг учун тинмай шукрона айтишимиз ва унинг омонатига хиёнат қилмаслигимиз сўралади!

Яхшилик таркатувчи, нияти яхши бўлганки амалларга Яратганнинг ўзи умр беради. Ота-бувамиздан бизга ўлмай ўтиб келаётган яшаш, фикрлаш (дунёга муносабат билдириш), сўзлаш, кийиниш тарзларимиз ҳам ўзимизга хосдир ва бу дунёнинг рангдор бўлишига қўшган хиссамиздир. Авлоддан-авлодга ўтиб, наслу насабни пок асрашга хизмат қилиб келганки нарсалар худога хуш келадиган, қадрли нарсалардир. Биз уларни миллий қадриятлар, деймиз. Бир миллатнинг бошқа миллатга ўхшамай туриши, фарқлари – унинг ўз овозига, алоҳида андаза ва дастхатга, тайинли наслу насабга эга эканлигидан далолат. Ўша ЎЗИГА ХОСЛИКНИ АСРАЙ ОЛИШ– МИЛЛИЙ ФУРУРдир!

Бухоро, Самаркандимизни бутун жаҳон кўргани интилади, ундан ҳайратланади. Чунки у шарқона! Чунки у ўзига хос!

Аждодлардан қолган ҳар бир ишда ҳикмат бор, хосиятли сир бор! Шип-шийдам шифту дўмпайиб йўлингни тўсиб, уй сахнини бўғиб ётадиган оврупоча мебеллардан нима ютдик? Бадавлат бўлганки бугунги ўзбекнинг аксарияти гоҳ туркча, гоҳ эстонча, гоҳ французча «қалъа»лар қурмоқда. Қани ота-бувамиздан қолган томи баланд, шифти гўзал вассажуфтли, хавоси ҳамиша тоза турадиган ўзбекона уйлар? Миллий нақшлар ўйилган меҳроблар, кунгурали тоқчалар қани? Ўзбекнинг уйи хоҳласа-хоҳламаса ҳамиша гавжум бўлади, маросими маросимга улашаверади, феълимизга монанд кенг уйлар, нақшинкор устунли мухташам айвонлар қани?

Биз Шарқмиз! Риояли, ифбатли халқмиз! Нима учун оталаримиз ички-ташқи ҳовлилар

куришган? Бунда ҳам донолик бордир – тўй-таъзияларда аёлларга қулайлик яратиш учун (дарвоқе, ўзбекчиликда бир зумга келган киши билан ҳам кўчада гаплашилмайди), келди-кетди меҳмонлар, эркакча пасту баланд гурунглardan ахли оиласини асраш учун, ётарга келган кўноқларнинг тортинмай дам олишлари учун шундай қилинган. Бу файз эмасми, юксак маданият шу эмасми?

Меҳроблар йўқолгани боис, хонадонларга чаманларни олиб кирувчи гўзал палак, зардевор, кирпеч каби миллий чойшабларимиз йўқолди. Уларнинг харидорлари, тикувчилари юз баравар, балки ундан ортиқ камайди. Қарабсизки, миллий хунаремандчилигимиз ва момоларимизнинг изларидан айро туша бошладик. Энди улар фақат кўргазма залларида намойиш этилмоқда. Миллийлик миллатнинг дил-дилида бўлиши керак-ку!

Меҳроблар йўқолди, уйлар оврупоча безата бошланди, қарабсизки, попопчилик, минг бир усул билан тикиладиган каштачилигимиз ўлди! Оилада қиз туғилганидан бошлаб, қўлга игна олинар, буюртмалар берилар, дуо билан игна урилиб, дуо билан ипак тортилар эди! Келинчакнинг сепидаги чойшабу сочиқда, дастурхон, ёстиғу рўмолчада, қийиқчаю дўппида дуолар битилган бўларди. Ўзбек қизларининг бармоклари гул эди, қўли гул қизлар борган уйлар жаннат эди. Бугун эса, келинчакларнинг уйидан фаришта кетди, ўттиз йил рўзғор қилган оила ҳам бир, янги келиннинг уйи ҳам бир. Умрда бир бўладиган тўй чиллахонаси, икки юракнинг боғлари туташган жой шун-

дай бўладими? Шундай жўн, шундай сўппайган бўладими?

Меҳробларни йўқотиб, биз нима топдик? Атласу кимхоблардан қопланган чиройли кўрпатўшакларимиз, гўзал ёстиқларимиз – хор, ҳали у ер-хали бу ерда хозир туяга ортиладиган кўчманчининг юкидай, тугун-тугун бўлиб, бино бўлганига пушмон келтириб, мук тушиб ётади. Биз минг бунга қарши гурунг қилайлик, ўзбекка барибир кўрпа-тўшак керак! Меъёрни сақлаш лозим. Аммо бизнинг меҳмонимиз кўп, ўзбек меҳмонсиз яшолмайдиган халқ. Аёлнинг яхшиси эса кўшнидан тўшак сўрамайди, уйда тўйлар бўлишини тилаб ётадиган оҳорли кўрпа-тўшаклари бўлиши керак. Демак, меҳроби ҳам бўлиши шарт!

Хаммамиз унутаёзган яна бир нарса хакида гапирай: бу сандал, Тошкент шевасида «танча»дир... Сандал теварагида ўтирамиз. Онам чопон кавийдилар. Сандал устидаги катта патнисда ўрик қоқи, шафтоли қоқи ва майиз. Қўл-оёқларим кўрпанинг ичида маза қилади. Димоғимда муздай тоза хаво. Ташқарида паға-паға ёғаётган қор. Дадажоним эса берилиб «Юсуф-Зулайхо»ни ўқиб берадилар... Айрилганим – қўш калдирғочларимнинг тумшукларидан дон еб турган бахтиёр полапонлигим экан у дамлар!.. Сандални болалигимни эслатгани учунгина тилга олмаяпман. Шунинг учунки, унинг кадри хўп ўтаётир. Не-не иншоотларни куришни уддалаган ўзбек нима учун қишни сандалда чикарар эди? Чунки у мутафаккир Шарқнинг боласи – танни чиниқтиришни, касалнинг олдини олишни, даволанишнинг энг

одми, осон йўллари биларди. Астойдил эслаб кўрсам, болалигимизда атрофдаги келин-кертакларнинг, катта-кичикнинг ҳадеганда касалхонага ётавергани ёки муолажага қатнаганини билмайман. Инсон оёғининг тагида тандаги аъзоларга боғланган йигирмата нуқта борлигини ҳисобга олинг-да, сандалга баҳо бераверинг! Бугунги кунда оёқ оғрик билан аёллар касалликлари болалаб кетган. Киш келди дегунча ўпка ва ҳаво йўллари шамоллаши авжига чиқади. Сандалда эса кишининг бош ва кўкрак қисми терламай, мўътадил туради. Аждодларнинг ҳамма иши – илм! Ҳар ҳолда, ҳовлида истикомат қиладиганлар бола-чақалари билан кунда овқатланидиган биттагина уйларига сандал курсалар, ота ўғли бўлган бўладилар ва аҳли аёлларининг ҳам саломатлигини сақлаб қоладилар...

Ғапнинг индаллосини айтганда, миллатнинг боласиман деган одам нафақат Ўзбекистонда, ер куррасининг қай нуктасида яшашидан қатъи назар, илмию давлати зиёд бўлиб кетган чоғда ҳам, ўзи ўзлигига ўхшаб турсин! Меҳмон кутадиган энг сара уйини аждодининг удуми ила безаб, тузаб қўймоғи зарур! Рўзғор тутуми, ўтириб-туриш, мулозаматда ҳам шарқоналикни ушлаши шарт! Бу унинг аслим бор дегани, ўз миллатимга садоқат ва эътиқодимни кўриб қўй дегани! Аждодининг руҳларини шод қилгани, фарзандларига миллийлик андозасини узатгани шудир!

* * *

Миллий кадриятлар хусусида безовта бўляпмиз. Аждодларимизга ўхшаб яшаш, уларга хос афзалликларни йўкотмаслик фарзандликнинг ҳам қарз, ҳам фарзидир. Ота-онамизга кўрсатган ҳурмат-эҳтиромларимизнинг астойдил ёки шунчакилиги улардан кейин маълум бўлади. Солиҳ фарзанд ота-онасидан айрилгач, қарздорлик туйғусини аввалгидан зиёдрок сезади. Уларнинг руҳини шод айламак учун, қолаверса, ота-онасини кўргандай, уларнинг тафтини ёнида туйгандай бўлиш учун, ўшаларга ўхшаб яшаш, уларга ёккан, улар авайлаган удумларни асрашга бажонидил уринади. Омон бўлсин шу уйғок туйғулар! Яшасин ота-онасининг руҳини шод қилмоққа интилган фарзанди содиқлар! Чунки миллийлик, ўзига хослик шуларнинг шарофати билан омон қолади.

Одам боласи ерга тушган захоти унинг биринчи эшитгани «илоҳим, боши тўйдан чиқмасин» деган дуодир. Бу дуонинг ижобат бўлишини ота-она йигирма йил кутади, жонинг чиғириқдан ўтади, боласи минг балолардан омон қолади. Демак, у авлодларининг дуосини Аллоҳ ижобат қилиб, бугунги муборак кунга етиб келди. Бу — сиз, бу — мен, булар — ёнимиздагилар. Миллатнинг ўзига хос қирралари унинг маросимларида кўринади, тўғрироғи, кўриниши шарт!

Хўп, бошқаларни қўя турайлик, миллатнинг энг олдида борадиган зиёлилардан сўрай: сиз қизингизни никоҳ тўйида қандай кийинтиряпсиз!? Аниқроғи, қайси миллатнинг кийимини

кийдирыпсиз? Бошидаги бир парча тўри французча, кўйлаги инглизча, юзининг очик туриши ўрисча! Болангизни шундай кийинтириб кимнинг руhini шод қияпсиз? Шу туришида улар чиройли деб ўйлайсизми? Бу кийимларни бугунги кунда ўша миллатнинг ўзи ҳам киймай кўйган! Сиз бу ишингиз билан суягидан тонган султонсиз! Сиз аслини унутган бевафо фарзандсиз!

Гўзал тиллакошлар, зебигардонлар, юзининг харир оқ ёпинчиқлари, гўзал пойжамалар, сикма бел кўйлак, камзуллар, миллий кавушлар ҳеч йўқ тўйда кийилмаса, аждодлар бизнинг мисолимизда кимни қолдириб кетган бўлади ахир?! Ота ёди қани, қани момолар ёди?! Аллоҳ раҳмат қилгур Абдулла Қаҳҳорда «грузинларда маданият тарихига оид бўлса, ўлган отнинг тақасини ҳам гиламнинг устига илиб кўядилар» деган гап бор эди. Либослари билан нафақат Оврупо, бутун дунёнинг кўзини қуйдирган буюк Шарқмиз-ку, ахир! Нега ҳеч йўқ тўйларимизда кимлигимиз билан фахрланиб қолмаймиз?! Бунинг аввал сиз, мен ва сафдош зиёлилар ўзида намоён қилмаса, кадриятларимиздан жон кетади, ахир!

Сўз – неъмат. Рост сўз, яъни ҳақиқат Аллоҳга энг хуш келадиганидир! Аммо мен «сўзимни силлиқлай олмайман, ҳақиқатини айтаман қўяман» дегувчиларни умр бўйи ҳазм қилолмай келдим. Аллоҳнинг яна бир неъматини – тафаккур айтадики: «Ҳақиқат мисли яроғ, уни қинда асрамоқ жоиздир!» Аччиқ дорини ширали қобиқ билан берилгани каби, рост сўзга ҳам кўзга ва юракка ботмайдиган либос даркор.

Дунёдаги дилозорлик ва курбонликларнинг етмиш-саксон фоизини сўзга либос кийдиришни билмаган «ҳақиқатгўйлар»нинг қиличи содир этмишдир.

Кўзга кўринмайдиган СЎЗ ҳақида шунча ташвиш чекапмиз. Аллоҳ яратган буюк мавжудлик – ИНСОҲнинг шу жисми жони ҳам ҳақиқат! Шундок юравериши ҳам мумкин эди. Аммо уни ёмон кўз ва ёмон сўздан фориг қилиш учун либос жорий қилинган. Аждодлар бир-бирларига бўлган ҳурмат-эҳтиромларини ҳам улар қошига кийиб чиқадиган либослари орқали изҳор қилганлар, аввалдан рисоладаги оилаларда қизлар оталари, акалари ишдан келишига саришта, тиззаю иликларини ўраб турадиган кийимлар кийиб олганлар. Ҳатто тунги кўйлақларининг енглари узун, тўкис бўлса ҳам, аёллар катта фарзандларига шу алфозда кўринмаганлар. Бу диний нуқтаи назар эмас, бизнинг азалий одоб ўлчовларимиз, миллий дидимиз, кўникмаларимиз шундай!

Она бўлган ойимлар, тарбиячилик насиб этиб, бола улғайтириб, кўчага чиқарган мухтарам зотлар! Уйни кўйинг, сиз қизингизни кўчага қай аҳволда чиқаряпсиз? (Мен бу мурожаатни ҳаммага айтмаяпман, гап эгасини топади!) Қиз бола – Аллоҳнинг беназир мўъжизаси, поклик тимсоли, минг бир парда ичра яширин туриши керак бўлган гавҳар! Сиз эса, мухтарам ота-оналар, хазинабонсиз. Бу гавҳарни сиз асрамасангиз, у ўзини қандай асрасин. Болангиз ҳали бола, қадриятни сиз эслатмасангиз, у қайдан билсин?! Айтинг-чи, улар қияётган «мини» юбкалар, ёни белигача қийилган

кўйлақлар сизга маъқулми? Енги йўқ, ёқаси йўқ, елкасига бович билангина боғланган, узунлиги белини ҳам ёпмайдиган майкада чиқиб кетаётган қизини кўрганда наҳот оталарининг юзи қизармайди? Наҳотки хавотир олмайди? Кўчадаги яхши-ёмон кўз «бу киз шу очик-сочик туришида нима демокчи» демайдими? Курмак феъллилар йўқми дейсиз?! Шарқ қизи бўла туриб, ўзбеклар куршовида яшаб, ўзбеклар тунда ҳам киймайдиган узук-юлук кийимлар билан кўзлар, назарлар бозорига ўзини солиш — уят иш-ку ахир! Ўзингиз ёшлигингизда бундай юрмагансиз-ку! Агар ота-онангиз сизга қаттиқ турган бўлса, колоқлиги учунмас, зотингизнинг обрўсини сақлаб шундай қилган-ку! Сизга келганда одоб пардаси кўтарилган бўлса, бу миллий қадриятнинг топталиши! Бу ўзликдан то нишдир! «Бу гаплар ўзимнинг ҳам кўнглимда бор, аммо боламни йўлга соломаяпман» деган ота-онаки — юзи шувут! Ё боласининг олдида тили қисик ва ё ота-оналикка тайёр эмас, ҳамонки фарзандлари улардан оладиганини ололмабдими, буларни боланинг уволи уражакдир! Чунки **ўзалигини танимаган бола миллатнинг увол бўлган бўлагидир!**

Миллат фарзандининг илми, мартабаси ошган сари миллий рух ва миллий феъл унда яхлитланиб бориши лозим, шундайлардан умид, шундайлар миллатни асрайдилар, юксалтирадилар.

БУЮКЛИК ОДДИЙЛИКДАДИР

Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз.

Хадис

Республика «Маънавият ва маърифат» марказида «Маънавият сабоқларининг бугуни ва келажаги» мавзусида илмий-амалий анжуман ўтказилди. Йиғинда маънавият фани бўйича дарслик ва қўлланмалар яратган ва яратиш тараддудида юрган олимлар ҳамда кўзга кўринган маънавият тарғиботчилари катнашдилар. Анжуман қизғин мунозара тарзида ўтди. Йиғиннинг қизғин ўтганидан, бир маънавиятчи сифатида, кўнглим таскин топиши керак эди, аммо мажлисдан кейин юрагим хомуш тортди...

Маънавият сабоғи бугунги кунда нега зарур бўлиб қолди?! Шўро зуғумидан қутулгач, зудлик билан ўзимиздаги тоза томирларни уйғотиш, маънавий меросимиз бўлмиш миллий қадриятларимизни ёшларнинг қалбига жо этиш, ўз юртига ўзи эгаликка ярайдиган, Ватанни асраш, яхши инсон бўлиш учун виждонини ўртага қўйиб иш тутадиган авлодни тайёрлаш зарурати туғилди. Одамларнинг кўнгил кўзини очиш, уларда маънавий дидни уйғотиш кераклиги билинди. Бунга шошилиш даркор эди! Биз шошила олмадик! Боқибеғамликнинг бир касрини мана кўрдик — «оқим»чилар биздан илгарилаб, айрим ёшларнинг бошини айлантирди! Тадбирбозлик билан, мажлис-мажлис ўйнаш билан, телеҳисоботлар ёки адашганларни тинмай қарғаш билан аҳвол яхшиланмайди. Энг қизғин тарбияни суяги қотмаганлардан, яъни

мактабнинг энг қуйи партасидан бошлаш керак. Маънавият дарслари бунинг учун тайёр майдон-ку, ахир! Аммо бу дарсларнинг бугунги кўриниши қониқарли эмас, мутахассислар йўқ, мутахассис тайёрлайдиган ўқув даргоҳи йўқ. Мазкур фан бўйича ёзилган қўлланма, дарсликларнинг саксон фоизини варақлашга юрагингиз безиллайди!

Мажлисдан кўнглим қоронғу чиқди дейишимнинг боиси, сўзга чиққан олимларнинг «маънавият асосларини қайси синфдан бошлаб ўргатиш керак», «маънавият назарияси мана бу ...изм, ...измларни ўз ичига олиши керак» деган гаплари эди. Муаллифлар мени кечирсинлару, шу анжуманни ташкиллаштириш жараёнида йиғилган қўлланмаларни етук мутахассисларга таҳлил қилиб беришларини сўрандим. Улар кўпини қайтариб бердилар ва бундай нарсаларни ўқиш ҳамда таҳлил қилишга асаблари дош бермаяжагини айтдилар.

Катта одам чидамайдиган китоб захмини кичкина жони билан бола қандай кўтарсин? Илм болага роҳат бериши керак, жабр эмас! Боланинг руҳини синдириш, зериктириш – бу зулм! «Илмий коммунизм деб ундоқ нарсага айтамиз», «социалистик реализм деб бундоқ нарсага айтамиз» дея-дея нимага эришдик? Камига маънавият дарсларида ҳам яна ўша «изм»чиликми?! Шундоқ долзарб пайтда-я? Ўзининг йигит эканлиги, оёғи остидаги она Ернинг ўлик-тиригини елкасига олган ўғил фарзанд эканлиги ёдидан чиққан, доллар учун душманнинг дастёрига айланган айрим болалар ўзимиздан эканлиги бизни хижолатлик азобига солмайдими?! Синф хо-

наларида сўйлаётган, ўқитаётган нарсаларимиз, телевизорда кўрсатаётган томошаларимиз таъсирчан, дилтортар, одми бўлганда бундай «шогирдлар» бўлмасди! Куръони каримдаги **«осонлаштиринг, қийинлаштирманг»** деган жумлада ҳикмат бордир. Яна бу муқаддас китобнинг **«... ҳеч кимга тоқатидан ташқари нарса таклиф қилинмайди»** деган жойлари ҳам бор. Очигини айтганда, педагогика, психология, фалсафа бўйича ёзилган китобларни бағир бериб ўқиган ўқувчини ким кўрган? Улардаги атамаларни, Овруподан Россияга, Россиядан бизга келгунча таржимадан таржима бўлавериб, мазмуллари чувалашиб кетган жумлаларни эслаб қолиш тугул, баён қилай десанг, тилинг қинғир бўлиб кетади. Буни олимлар «илм, академик тил» деб атайдилар. Халқчил усулда ёзилган, ҳаётий мисоллар асосида ёритилган ишларни «академик тилда ёзилмаган, бу ерда илм йўқ» дея четга сурайдилар. Ахир, болам олим бўлсину дардимга дармон топай деб сизни худодан сўраб олган шу халқ-ку! Илм халқ учун-ку! «Ҳамма тушунадиган нарса илм эмас» дейсиз-а! Биров ўқимай, тўғрироғи, ўқий олмай жавонларда ётган китоблар ўлик мол-ку!

Илми кўп бўлсагина эмас, илмини халққа етказа олган, сингдириш усуллари топа олган одам ҳақиқий олимдир. Хунарманд тайёрлаган буюмини қандай асбоб билан, нимани нимага қўшиб ва кимнинг ёрдамида тайёрлаганини ўзига ўхшаган хунарманд сўрасагина сўзлаб бериши мумкин. Харидорга бунинг қизиғи йўқ, у буюмни сотиб олишни билади холос ва дарҳол керагига ишлатади. Бизнингча, «Маънавият деб

нимага айтамыз? Қайси даврнинг маънавияти қандай бўлган? Қайси аллома маънавият ҳақида нима деган? Маънавият назариясининг асосларини нима ташкил этади?»... деган ниқтовни барчага бирдай қаратиб бўлмас! Назарий билимлар шу соҳа бўйича мутахассис бўлаётганлар учун керакдир. Аммо бошқа толиблар, мактаб ўқувчилари учун, кенг омма учун маънавият назариясини эмас, маънавий дурдоналарнинг ўзини кўрсатмоқ, мана бу – «МЕХР», мана бу – «САБР», мана бу – «ШУКРОНА», мана бу – «БУРЧ» ... дея танитмоқ жоиздир! Мумтоз тарбияшунослик манбаларимизда инсонга буюрилган 500 дан ортиқ хуш хулк келтирилади. Ўшаларнинг ҳар бирига шарҳ берилганда ҳам беш юз соатли дарс бино бўлади-ку! Мисолларни нақ бола яшаб турган ҳаётнинг бағридан, адабиётдан, санъатнинг ҳамма турларидан, тарихдан... келтириб, болаларда ўзини ўзи тафтиш қиладиган кайфият уйғота олмасак, илмини амалга оширолмаган, ниятига етмай кетиб бораётган армонлилар қаторида бўламиз.

Комиллик тарбиясини санъат билан, усталик билан, айтиш жоиз бўлса, болани маҳлиё қиладиган сеҳрли ифодалар билан олиб бориш зарур! Маънавият тарбияси бугунги кунда муолажа ўрнидадир. Турмушимизнинг бемор жихати шу. Не кўйга тушсак ҳам, маънавий тарбиянинг энг қисқа, энг унумли йўлларини топишимиз шарт!

ОНА ДИЙДОРИ

Жаннат оналар оёғи остидадир.

Хадис

Билиб юрибман, кейинги пайтда «она» деган сўз тилимга бот-бот келаверадиган бўлиб қолди. Мазкур хадисни кўлимга оляпману, бу мавзудаги аввалги айтганларимни такрорлаб қўйсам-а, дея хавотир олдим. Кейин ўй келди: менгинанинг баҳоим билан она таърифини адоқ қилиб бўларканми?! Агар минг йил умр кўрсам, онаи жаҳонимнинг яна минг жихати айтилмай, минг иқлими ёритилмай қолар, эҳтимол!

Она борки, чарақлаб турмайди, яраклаб юролмайди – алвон рангларини боласига бериб, нурсизгина кўринишларини унинг панасига олиб туради. Аёл она бўлгач, баланд пардаларда жаранглаши тўхтади – жами кўнғироқларини боласига илиб қўяди-да, бутун вужуди кулоққа айланиб, уни тинглагани тинглаган! Фикрати битта дуода михланиб қолган: «Илоҳим, боламни асра, боламни асраб берсанг бўлди!» Жисми жони шу жумлани туну кун шивирлаб яшайди!

Бағрини ёриб, ям-яшил майсага айланаётган бошоқ мағзини боласига бериб пўчокқа айланаётган ОНАдир. Булоқ булоқ бўлибдики, кўксидан сизиб чиққан, турли томонга тарқалиб, орқасига қарамай, чопкиллаб узоқлашиб бораётган ирмоқлар кетидан термулганча кўз ёшларини тўкиб ётади. У шу туришда фарзандларини ҳали келинга, ҳали куёвга, ҳали набираларга, яна минг бир яхши-ёмон харидорларга бой бе-

риб, нима бўлаётганини ўзигина билиб турган ОНАИЗОРдир!

...Ўшанда онамнинг кунботарига бир ҳафтагина қолган экан. Эсимни танибманки, у кишини жисмонан инжиқ кўрмаганман, бақувват, ҳаётбахш феълли эди. Охирги икки йилда иситмали дард илашдию онам орқага кета борди. Тўртта боламнинг олди энди дастёр бўлган, этаги ҳали майда. Уларнинг кунда юз хил юмуши чиқади, унинг устига ишлайман, ишки, иш эмас, қон киладиган қоғозбозлик! Онам эса ётиб қолди, кунда бир термулиб кетсам, чақаловини ташлаб қўйган одамдай бетоқат бўламан! Сездирмай келган ўлим ҳам бир хисобда дуруст экан. Онадай азизингнинг кўз ўнгингда шамдай липиллаб ўчаётганини кўриб туришдай залворли оғриқ йўқ дунёда! Ҳар куни қуёшнинг ботиши сен учун даҳшат! Эртага яна офтобинг чиқадими ё йўқ?! Тақиллагани учун эпикни, жиринглагани учун телефонни кўргани кўзинг йўқ! Ота маҳалламга кирар эканман, кўчамиздан чиқиб келаётганки одам мен учун юрак ўйноғи! Тишининг оқини кўрмагунимча, тиззамдан жон чиқиб бўлади. Биринчи берадиган саволим «Яхшимисиз, омонмисиз?» эмас, «Бизникилар тинчми?!»

Ишим, уйим ва она ҳовлим шаҳарнинг уч тарафида. Ҳар куни шу учлик орасида танда қўяман. Миям машинадай ишлайди — нима олиб келсам онамнинг оғзига ёқадию қайси дўхтирни чақирсам, мени юпатадиган гап айтади! Ва кечки овқатим бугун нечада пишадию болаларнинг оғзини ёшаман?!.. Ўзимнинг мисолимда ўшанда билиб қўйганман — инсон дегани шу қадар

яшовчан бўлишини! Узилай-узилай дейману яна
чошиб юравераман, илжаяман ҳам, сўниб бора-
ётган онамга ҳар куни ҳар хил хазиллар ҳам
топаман, бунинг устига, юрагингга ўқ отиб ту-
радиган «дўст»у душман хамиша бор!

Бир куни чарчоқ жонимга косага тўлган
каби тўлди-ю, ишдан кейин уйга бориб икки
соатгина чўзилиб келай деган ғафлат босди
мени! Кўзимни очсам, қозон осар пайт бўлибди.
Онамнинг теграсида укаларим бор-ку, сахарлаб
етаман дедим-да, бормадим. Ўша кунни умрбод
лаънатлайман! Шайтоннинг гапига кирган ку-
ним ўша! Демак, шу куни бу югуришлар менга
малол келган! Демак, онамдан жоним ширинрок
туюлган! Балки, қайсидир дақиқада «онам сор
юрганда, мен шунчалик уриниб кетмасдим», де-
ган надомат ҳам ўтгандир дилимдан!..

Эртасига учиб келдим. Онам, онамжоним
эса... «пастлаб» қолибди. Бошини буришга
ҳоли йўқ. Мен томонга кўзларининг ёни би-
лан, узоққина тўхталиб каради, аммо инда-
мади. Онам ҳеч қачон бундай карамаган эди.
Онамнинг кўзлари ҳеч қачон бунчалик тагдор
гапирмаган эди! Йўқ, у гина эмас эди! Унинг
бу туришига араз сиғмасди! «Охирги табассум-
ларимни кўролмай қолдинг», дер эди у кўзлар!
Икки кун аввал тузалишга умиди бор, савол-
жавоблар кўнглига сиғиб турувди. «Ўша туйғу
ҳам бахт экан, кетарим аниқ бўлиб қолди,
жоним менга сиғмай боряпти-ку, энди қандок
қиламиз», дерди у қараш! Бир кечалик ғаф-
лат уйқусини деб, онамнинг хаётбахш руҳини
охирги марта туя олмай қолдим, кўзларининг
чараклаган олови билан видолашолмай қолдим!

Унинг нигоҳидан ҳаёт кетиб бўлибди!.. Уч-
тўрт кун ўтгач, онамни жойига қўйдик. Мана
ўн йилдан ошдики, ўша нигоҳ мени тинмай
таъкиб қилади... Ва тинмай у кўзлардан уз
сўраб йиғлаганим-йиғлаган!..

Ўйлар эдим, қўл-оёғимни боғлаб турган —
онам, у кишидан кейин ҳамма ишларга чандон
улгурсам керак, юрагимни вижимлаб турган
хавотир чангаги қўйиб юборади-ку деб. Тамо-
ман акси бўлди! Дунёмни тўлдириб турган ҳаёт
қўнғироклари таққа тинди! Чеки йўқ ва оғир
сукунатнинг дастидан кулоқларим оғрийди.
Икки қўлим шалвираб қолган, тўрт томоним
елвизак! Ҳамма калавамнинг учи йўқолган, ба-
мисоли эмизикли боламдан айрилгандай! Гўё
ҳамма зарурим онам билан кетдию қўл уришга
арзимайдиган нозарур ишлар ўраб қолган каби
эдим! Ана энди сал нарсага чарчашлар, арзима-
ган ташвишга оғриб қолишлар бошланди. Онам-
нинг, онажонимнинг бемор ётишлари ҳам менга
кувват экан! Ахир, югуриб юриб ҳамма нарсага
улгурар эдим! Ҳар куни минг иш бодрокдай
пайдо бўлар, шунга лойиқ мингта жонни ясаб
олаверардим!.. Энди-чи? Оламимнинг ярми
бўш, ярмида бола-чақа ва бошқаларим деган-
дай, ғимирлаб юрадилар. Мен онамдан қолган
дунёмнинг ўша бўш қисмида хатоларимга бош
уриб, армон қўйлакларини кийиб яшаб боряп-
ман. Онамдан сўрайдиган саволларим роса-роса
кўплигини энди билипман! Онамга айтадиган-
ларим юрагимда қолиб кетганини энди англаяп-
ман! Онам керак бўладиган даврлар энди бош-
ланганини суякларим билан мана энди туйиб
турибман! Э вох, э вох...

Жаннатга зор бўлиш ҳам шунчалик бўлар-
да! Онам — таъмлари оғзимда, ифорлари
димоғимда қолган жаннатимдир! Худо берган
бу жаннат бағирга тўйиб-тўйиб қолмаган гум-
роҳ мендирман! Этагидан ушлаб қололмаган
жаннатимнинг иси келади деб, ҳали остонани,
ҳали укаларимнинг юзлари, ҳали қўшинининг
қўли, ҳали девор, ҳали устунларни ўйиб юрган
девона ўзимдирман!

*Онажоним ўтди-ю, қолди етим дил ўртада,
Онажонимсиз сағир ўтди талай йил ўртада.*

*Ҳар баҳордан излабон, ҳам ҳар кузакка бўзлабон,
Сизсизин ҳолсизланиб, бўлди кўнгил қил ўртада.*

*Осмонга етди-ку армонларимнинг оҳлари,
Силкинар тавбам юкидин бул замин зил ўртада.*

*Кўз ёшим — Нил ўртада, синдим-ку чил-чил ўртада,
Ҳолатим айтур «онамлаб» бўзлаган тил ўртада.*

*Яхшиям Ҳақ ёр эрур, ки тўлдирар кўксимга нур,
Кунда қаддимни тутар бардош деган фил ўртада.*

*Яхшиям Ҳақ бор эрур, ҳар кун дилимни гуллатур —
Ўлгани қўймас мени фарзанд деган гул ўртада.*

*Гоҳи кўкка чоғланиб, гоҳи заминга боғланиб,
Турсуной исми билан сўзона булбул ўртада.*

АҚЛИ РАСО БАДГУМОН БЎЛМАС

*Бадгумон бўлманглар,
бадгумонлик энг ёлгон сўздир.
Гап пойламанглар,
тирноқ остидан кир қидирманглар,
бир-бирингизга ҳасад қилманглар,
бир-бирингиздан аразламанглар
ва нафратланманглар...*

Хадис

Сўз – қурол, сўз – муолажа, ҳамма бало борни йўк, йўкни бор қиладиган ўша битта сўзда!

Бизнинг «инсон» деган номимиз борки, бебаҳо мавжудликмиз: чунки бировга ота, бировга онамиз, бировнинг ягона фарзанди ёки жуфти ва ёки ака-опасимиз. Биргина жонимизга талай муҳаббатли кўз термулиб, талай дил бизни авайлаб, абгор бўлиб яшайди! Ўшаларнинг бошига кулфат келтирмаслигимиз, бахтига тўғанок бўлмаслигимиз ва Ҳақнинг қаҳрига қолмаслигимиз учун, муқаддас китоблар бизни огоҳлантирмоқда. Сабабки, **яхши-ёмон кунларимизнинг муаллифи фақат ўзимиздир.** Сиз: «Йўк, ҳамма нарса худодан» дерсиз. Тўғри, худодан. Аммо унинг ҳисоб-китоби ғоят ғалати: у ҳеч қачон яхши одамга ёмон кун бермайди, бу бир! Ёмон одамнинг ўзига ҳам ёмон кун бермайди – унинг севган, энг азият кишилари жабрланади. Унинг хатолари учун болалари, яқинлари жавоб беради. У бундай ҳолатда Аллоҳга чандон ялинади, балони ўзига сўраб, йиғлаб-ёлворади, аммо ўзи боягидай юраверади, боласи, аяганлари кўз

олдида кийналаверади! Азизим, бу кулфат-ку!
Бу тўфон-ку! Бу офтобинг куйиб, тун ичра
қолдинг деган гап-ку!

Одам худди дарахт каби мевалайди. Олма-
нинг меваси – олма, беҳиники – беҳи! Аммо
одамнинг меваси икки тур: бири сўзидир, бири
боласи. Дарахтнинг томирида не бўлса, мева-
сида шу бўлгани каби, кишининг жисмоний
ва маънавий жихати қандай бўлса, сўзи билан
фарзанди шу сифатда бўлади.

«Бадгумон бўлманглар» дейилмоқда. Хўш,
бадгумонлар ким? Ўзи пок феълли, катта
бир ташкилотнинг рахбари бўлиб ишлаётган
дўстим менга дил ёриб қолди: «Дугонажон,
ахир қаламингиз бор, шу нарсани ёзинг. Ёмон
одамлар битта сўз билан байрамни аза, дўстни
душман қила оларкан. Улар сизни мажлислар-
да танқид қилмайдилар, устингиздан юмалок
хат ёзмайдилар, ҳеч қаерда бировни баланд
овоз билан ёмонламайдилар. Аммо лифтда
кўтарилаётиб ё ёнма-ён қўл юваётиб, ёки киши-
лардан ҳол-аҳвол сўраган бўлиб, ёинки маош
олаётиб, минғирлабгина бир сўз отиб қўядилар.
У сўз энди оддий сўз бўлмайди, яхши одам-
ларнинг юрагида ғашлик, дунёси торларнинг
дилида эса гумон кўпчиладиган хамиртуруш
бўлади! «Рахбарнинг хонасига фалончи кўп
кириб қолдими?», «Бу пулга нима ҳам ке-
ларди?», «Фалончиой билан Фалончибойни
икки марта автобусда бирга кўрдим, тинчлик-
микан?», «Мажлисда Фалоний сизга ташланса,
нега жим ўтирдингиз, ахир, сиз ҳақсиз-ку, боп-
лаб қўймайсизми?» каби луқмалар шулардир.
Гоҳида сўзлаб ҳам ўтирмай, кўзлари, лаблари

билан бир ишора қиладиларки, отилган ўқ ҳам бунчалик мўлжалга тегмас!

Бадгумон одам – ё ақли тўқис бўлмаган шўрлик ва ё ақли расо бўлса-да, уни кўпроқ ёмонлик йўлида ишлатадиган нобакордир! Ўзи ўғри ёки ўғриликка мойиллиги бору, аммо қулай шароит бўлмагани учун тийилиб турган одамга ҳамма ўғрига ўхшаб туйилаверади. Ўзи хасадгўй ёки пинҳона гуноҳ қилишдан тийила олмайдиган одам атрофдагилар ҳам худди мен каби деб ўйлайди ва ҳар бир ҳаракатингни заррабин билан кузата бошлайди, заррача ҳатингни топса, кўзлари қувончдан порлайди, айюханнос солади! Дарвоқе, у нега хурсанд? Рақибини, ҳаттоки рақиб бўлмагани ҳам гуноҳ устида ушлаганиданми? Йўқ! Хато қилишда у ёлғиз эмаслигидан, ҳар қандай кишидан чатоқлик топиш мумкинлигидан, «бу дунёда ҳамма ўғри, мен ҳам ўғри бўлсам нима бўпти» дейишга имкон топилганидан шод!

Юқорида биз минғирлаб айтилган биргина жумла билан катта бир жамоанинг иқлимини бузаётган кимса ҳақида сўйладик. Аммо, ўшандай сўз кимдир мукофотга тавсия этилаётганда ёки бирор мартабали ўринга кўрсатилаётганда, ёинки куда-андалик ришталари боғланаётганда айтилса-чи?! Кимнингдир ўнлаб йиллар давомида йиққан илми, салоҳияти биргина гумонли сўз билан шубҳа остида қолади! Бу ҳам майли, олтин бир кун юзага чиқади, аммо жамият чандон ютқазади – унинг чанқоғини қондирадиган бир тоза булоғи топталади. «Сенга инсоф берсин, учинчи одам!» дея шоир бекорга наъра урмаган.

Нуфузли одамга эшиттириб туриб, тақдирланиши ёки танланиши лозим бўлган киши хақида: «Фалончи ёмон эмас-у, у ҳақда ғалатиноқ гаплар юради-да», деб қўйса бўлди! Бу лукма «Қандай гаплар?» деб сўралмайдиган жойда айтилади. Аслида, сўралса ҳам у баттол-да жавоб йўқ! Чунки у уйдирма, ёлғон! Аммо ўша сўз билан яхшилиكنинг шашти қайтади, Омад чекинади, «орада шайтон бор-да, ростдан ҳам биз билмаган гуноҳлари бордир» дейди Яхшилик ва ҳоказо....

Шу бир сўз билан бир тоза томири узаётган кимсанинг оти – ХАСАД ва унга хизмат қилаётган ГУМОНдир! Бадгумон одам бамисоли ўргимчакдир! Факат фарқи у тўрини ўз яқинлари устига солади, ўз шўрини ўзи кўпайтиради. Ҳар бандани шу хатодан асрасин!

ИШ БОШЛАШ ОСОН...

*Биронинг қилаётган ишига қараб
баҳо берманглар.*

Унинг нима билан яқунланишини кутинглар.

Ҳадис

Ният – муҳим, ният – етакчи, ният – бошланиш пуктаси, лекин у шу туришида ўлик мол. Уни бор нарсага, мавжудликка айлантириш учун қўлу оёқ, ақлу ирода фаолиятда бўлиши керак! Ният бу орзу, истак, аниқ мўлжалдир. Аввало, ниятинг яхши бўлсин, аммо ўзинг заминда туриб, осмонни ерга қўндираман, деб ҳам ният қилма! Ўз ирода, қувватингни чандон торозига сол, аввалу охирини чамала, сўнг Аллоҳга таваккал қилиб иш бошла. Бошладингми, охи-

рига етказ. Чарчаш, яхши-ёмонга йўликиш, очин-тўқин қолишу озиб-тўзиш шу йўлда, лекин ақлни пешлаш, ўзини тоблаш, иродани мустаҳкамлаб олиш ҳам шу йўлдадир. Инсонга бир ишни поёнига етказиш-етказмаслигига қараб баҳо берилади. Мақсадга сидкидилдан интилиб бораётган одам яхшиланиб, комиллик сари кўтарилиб бораётган кишидир. Ишни чала бажардингми, билки, чала инсонсан! Демак, сени шайтон бошқаради. Гулдан гулга кўчиб юрадиган ниначи кабидурсан! Шароитни рўқач қилма, бир ишни мукамал қилишга одатланган киши, хаста ётса ҳам, ёмон шароитда бўлса ҳам, тугалланмаган ишини ўйлаб безовта бўлаверади. Одамлар бор, гоҳ бир қўли билан, гоҳ кўзлари ожиз, ногирон ҳолатда-да, не-не юмушларни бажарадилар, санъат асарларини бунёд этадилар. Бу дунёнинг ҳамма битган ишлари қўл урганки юмушини ихлос билан якунлаган инсонларнинг кўтарган хирмонларидир.

Яқинда бир йигит билан суҳбатлашиб қолдим. Ҳукукшунослик институтини имтиёзли тугаллабди. Шу соҳада илмий иш олиб боряпти экан. «Олим бўлишни хоҳлабсиз-да», дейман. «Соҳам бўйича яхши ишларга таклифлар бўлди (бир-иккита нуфузли ташкилотларнинг номини санади). Аммо онам кўнмадилар, «бу соҳа жуда нозик, умр бўйи жиноят ва жазо торозиси ёнида турасан, тўксон тўққизта ҳукми тўғри белгилаб, инсончиликда адашиш бор, биттасида хато кетсанг ҳам, бировнинг кўз ёшига қоласан, дедилар», деди. Яқиндаги мўмай омаддан ўзини тийиб, узоғини ўйлаган онадан таъсирландим.

Қўлимиз билан бошлаётган ҳар бир ишимиз ҳисобга олиб борилиши, ҳар қўйган қадамимизга мукофот ёки жазо тайинлиги ҳар доим ҳам ёдимизда турадими? «Фалончининг нега омади келмайди, энди оғзи ошга етганда бурни тошга тегаверади», деган гапларни эшитиб қоламиз. «Нега менинг бирим сира икки бўлмайди?» кабилидаги нолишларга дуч келамиз. Ишингиз орқага кетдими, билингки, шайтон кўрсатган йўлга от солдингиз, оғиридан қочиб, енгилига югурдингиз! Тоза-нотозани аралаштирб юбордингиз! Омадингиз шундан кетди ёки бир текис хотиржам бўлолмаяпсиз.

Ишни чала ташлаб кетишни-ку, ёмон деяпмиз. Аммо кечасию кундузи ишлаб, охирига етказилган ҳамма иш ҳам яхшилик келтирмайди. Сиз охирги нуқтага етиб келгунча Аллоҳга ҳисоб бериб, яъни ҳар бир қадамингизда ундан кўркиб турдингизми? Йўл-йўлакай бировни туртиб, бировга малол келмадингизми? Зўриқиб меҳнат қилиб, Яртганнинг неъматини бўлмиш — ўзингизни касаллантириб қўймадингизми? Ишингиздан атрофингиздаги одамлар ҳам розими? Шу хавотир туну кун дилимизда бўлмаса, бу хавотирни бир касби корни энди ўрганишга тушган, бир юмушни энди бошлаган фарзанду шогирдимизнинг дилига ҳам солмасак, пишган ошимизни зўрға сузганда товоғимиз синаверади!

«Бировнинг қилаётган ишига қараб баҳо берманглар. Унинг нима билан якунланишини кутинглар», демоқда ҳадис. Ободончиликни авж олдирамиз, деган яхши ниятлар ўртага ташланди, талай кўчатлар экилди, гузарларда халқ учун талай қулайликлар яратишга кири-

шилди. Аммо бу ишларни бошлаганлар ҳали мард эмас. Лабз элу юрт ва Аллоҳнинг олдида ичилган касамдир! Уни бузган киши азият ичра қолади. Ўша экилган кўчатлар ҳаммаси кўкардимми, қуриганлари бўлса, ўрнига яна экилдими? Суғорувчиси тайинми? Гузарлардаги яхши ишлар ҳам изчил давом этяптими? Тезда-тезда уларнинг яхши-ёмон ишларига баҳо бериб туриладими?

Ташкилотларда турли-туман мавзуда мажлислар, семинарлар ўтказамиз, кўрсатмалар берамиз. Ҳоҳ берганга, уни ўртага ташлаганга раҳмат. Бу – иш бошланди, деган гап. Аммо маълум муддатларда «ўша ҳоҳларнинг мана буниси мана бундай амалга ошди, аммо мана буниси қолиб кетди. Меҳнат қилганга раҳмат, аммо бу масъулиятни унутганлар бир ўрнидан туриб қўйсин-чи», демаймиз. Ё бўлмаса, «сизлар берган кўрсатманинг мана бу қисмини амалда қўллаб бўлмас экан, исботлари мана бу» деб, таҳлил қилмаймиз! Гўё руҳсат берилиб, ҳамма югуриб кетган, финалга ким етди, ким етмадиси билан ҳеч кимнинг иши йўқ! Ҳоҳнинг ҳурмати, лабзнинг, умрнинг ҳурмати қани? Идора раҳбарингиздан қўркмасангиз майли, балки у масъулиятсизроқ ёки фаромушроқдир, аммо Яратгандан чўчимайсизми?

«Ишни пухта ва яхшилаб қилган кишини Аллоҳ яхши кўради» дейилади бир ҳадисда. Яна биттасида эса «Мунофиқликнинг аломати учтадир:

1. Гапирса ёлғон гапиради.
2. Ваъдасига бевафо бўлади.
3. Омонатга хиёнат қилади»,

дейилади. Аллоҳ бандаларини севади ва уларга нисбатан ёлғончи, бевафо ва хиёнатчи бўлганларни кечирмайди. Бир-биримизнинг фойдамизга, бир-биримизнинг ризочилигимиз учун иш қилмағуниimizча, ўз ишимиз юришмай тураверади. Ҳаммамизга элнинг ризолиғи насиб этсин!

НАВОИЙ ГУЛШАНИ

*Баъзи бир сўзда сеҳр,
баъзи бир шеърда ҳикмат бордир.*

Ҳадис

Ҳеч ким айтмаган фикрни айтиш, кадам етмаган чўққини эгаллаш, фанда янгилик яратиш, бу хали буюклик эмас, бу – хайратли жараён, бу – ноёб воқелик, холос! Буюклик – ўша ихтиронинг яшаб қолиши! Нафақатгина яшаб қолиши, балки ўзининг ҳаётбахшлигини даврлар оша сақлаб қолишидир. Инсоният тарихида не-не «боши олтин»лар келиб кетди. Не-не теша тегмаган гаплар айтилди! Аммо уларнинг ҳаммаси ҳам буюк бўлиб қололмади! Нега?

Ҳазрати Навоийдан бери неча хокону неча султонлар ўтди. Уларнинг бири кенг бўлса, бири тор эди. Эҳтимол, бири Навоийни суйса, бирови куярди. Уларнинг қўлида ҳукм эди, уларнинг қўлида муҳр эди! Лекин хайрон қоладигани шуки, Навоий ҳамма асрда ва ҳамма шоҳлик фаслларида бирдай буюк саналиб келаверди! ... 1941 йил. Ўрис учун икки дунё бир тутам бўлиб турибди. Ленинград устига ёмғирнинг ўрнига бомба ёғилади. Аммо шу

тумонат, шу аросат ичида Алишер Навоийнинг 500 йиллиги нишонланяпти! Бу балки самими-ятдан холидир, мазкур тадбир шўрога сиёсат учун керак бўлгандир. Аммо шунча миллат, шунча элат туриб, уларнинг хазинасида неча улуглар туриб, нега уларнинг эсига айнан шу зот тушди? Беихтиёр онам такрорлаб юрадиган бир нақлни эслайман: «Хақ азиз қилган ки-шини бандаси хор айламас!» – Навоийни Хақ азиз қилди! Аллоҳ қатор бандаларига истеъдод беради ва шу неъмат ичида уларни имтихон қилиб ҳам боради. Имтихондан эса бири ўтиб, минги тўкилиб қолаверади. Азизликка эришмоқ учун истеъдоднинг ўзи кифоя эмас экан, КАТТА ИСТЕЪДОДНИ КЎТАРИБ ЮРИШ УЧУН КАТТА ШАХСИЯТ КЕРАК ЭКАН. Истеъдод – илохий нур, шоир шахси эса шу муборақ нурни қабул қилиб олувчи макондир. Нур бир-дай тушаверади, аммо гул ёки тикан униши маконга боғлиқдир. Макон шикаста бўлса, макон қусурли бўлса, истеъдод улғаймас! Улғайса-да, Аллоҳ уни эл назарига туширмас! Боиси шахс истеъдодини ғуборли феъли билан нопок қилди. Яъни унда ҳасад ёки кибр бор, ёки у хасис, дилозор, ёлғончи, ёки ношукр ва бесабр. Бундай ҳолатда истеъдод ўз эгасидан албатта хун сўрайди. Ки шоир ғоят жарангдор сўзлар айтаверади, аммо Тангри тўсган деворга тегиб қайтаверади, қайтаверади, орага минг даллол тушса ҳам, элга етмайди, етолмайди!

ТОЗА ШАХСИЯТ, яъни тил, дил, феъл поклиги билан ИЛОХИЙ НУР, яъни истеъдод ковушган жойда БУЮКЛИК бунёд бўлади. Бу – илохий инъом. Бу – комиллик билан

илохий нурнинг пайвасталиги. Мана шу сазовор-
ликнинг номи Ҳаққа етишмақдир! Алишер На-
воий, иншооллоҳ, шу неъматга эришган зотдир.

Буюклик нур манбаига ўхшайди: Навоий-
нинг номини зикр этганингиздаёқ сизга харо-
рат келган каби бўлур! Буюклик – замон ва
маконга дахлсиз, қуёш нури каби беминнат!
«Мен қуёшни севмайман» деганларга ҳам нур
сочаверади, эҳтиёжманд хужайраларни ўзи то-
пиб тирилтираверади...

«Баъзи бир сўзда сеҳр, баъзи бир шеърда
ҳикмат бордир» деган ҳадиси шарифдан келиб
чиқиб, ҳазрати Навоийнинг бир неча байтла-
ри билан дардлашишни кўнглим тусади, зеро,
бу зотнинг ёзмишлари сеҳр ва ҳикмат билан
лиммо-лим тўлгандир.

Биринчи суҳбат

Бутунликка элтувчи айрилиқ

Чўнг армоним ҳазрати Навоийни луват би-
лан ўқиётганимдир. Хазинанинг ёнида туриб,
калитини топмаган нотавон менман-да, дейман!
Дафтарчамга кўчириб олганим байтларни қачон
ўқисам, завқу шавқим аввалгисига ўхшамас –
янги бир ифор, янги бир ранг топавераман.
Хар гал биринчи марта кўраётганим каби хай-
рат келаверади. Санъатнинг синоатли гулшани
шу дейман, сурур топаман...

*Қўйма малҳам тийғи захмига кўнгилда, эй рафиқ,
Чиқса жон ҳам чиқмасун кўнглимдин озори анинг –*

дейди шоир. Ошиқнинг бағри яра, маъшуқа
бевафолик қилди ёки беписанд, ёки шундай

мубталоси борлигидан беҳабардир ҳам! Ошиқ эса чўғ тушган кўксини маҳкам кучганча ёнига табибни йўлатмайди, ҳабибдан қочади. «Ярамга тегма, — дейди у, — маҳбубамни унуттиргани кўймайдиган, ёр исмини тинмай ёдлатиб турадиган ягона ёдгорим шу жароҳатимдир. Ёрга ета билмадим, ҳеч йўқ уни эслатувчи шу захмни мендан айирма! Жон чиқса чиқсин, аммо бу оғрикни суякларимнинг орасида тупроққа олиб кетай», — дейди.

Муҳаббат бор жойда қарғиш йўқ! Муҳаббат бор жойда тама, нафс йўқ! Яна бир жойда ўқигандим: яраланган одам унга ўқ узган кишини умр бўйи қарғаб ўтади, аммо ишқ ўқиға дучор бўлган юрак ўз жабрловчисини суйгандан суюб бораверади. Боиси, ишқ илоҳий неъматдир. Унинг дилға тушганининг ўзи мукофот! Шунинг учун мукофотки, жисмингизга покловчи нур келди — ишқингиз тушган инсонни неъмат билдингиз ва азиз кўра бошладингиз. Шу нур ўзингизни ўзингизга разм солдирди ва... «воҳ!» деб юбордингиз. Шу қадар ғариб, шу қадар нотавон эканману ишқ даъвосини қиялпманми, дедингиз! Мен шу туришимда ўша маъшук ёки маъшуқага қандай тенг бўлай, дедингиз! Хокисорлик сездингиз, хокисорлик эса покланаётган одамнинг белгисидир! Кишининг ўз камчиликларидан уяла бошлаши атрофни тан олишидир. Қаранг, ишқнинг хосиятини — сиз ўзингизни аяшга, яъни сизга худо берган неъматларнинг софлигини тиклашга, шунинг баробарида, сизни чор тарафдан ўраб турганларни авайлашга тушдингиз. Атрофимиздаги ҳамма «бировлар» эса Аллоҳнинг суйган бан-

даларидир. Уларни аяганга тангрининг мукофоти зиёддир... Аллоҳ шунинг учун хижронни ошиқларга қадрли қилиб қўйди, уларни ишқ азобига сабрли қилиб қўйди.

Демак, ёр азобини ёрдан-да ортиқ кўриб бораётган инсон тобора покланиб, комиллик йўлига тушиб, Ҳаққа интилаётган шахсдир.

Ҳақиқий ишқнинг иқлими шу! Кимда кибр бордир, ёлғон ва ҳасад бордир, озор ҳамда касд бордир – унга муҳаббат келган эмас! Кимки «ишқи тушиб» етган умр йўлдошига панду озор берадир – билингки, у ҳеч қачон севган эмас! Кимки, ғафлатий, фаолиятсиз ва бефарқдир, билингки, у ишқсиздир, худо унинг кўнглини сўқир қилмишдир! «Севдим!», «Муҳаббат!» деб оҳ уришдан тийилингиз! Унга муяссар бўлишни яратгандан илтижо қилингиз. Сиз ишқни шайтоннинг нафс бозоридан эмас, покланган вужудингиздан топажасиз! Инсон томир қўяй деб яшайди, барг чиқарай, мева тугай деб яшайди – бўлсин, бўлсин, меванг мағизли бўлсин! Покланган инсондангина ғуборсиз фарзандлар туғилгай, файзли умрлар яралгай!

Яшасин Ишқ!

Яшасин устози беминнат Хижрон!

Яшасин Бутунликка элтувчи буюк Айрилиқ!

Яшасин менга ўзлигимни узатиб турганим, шунинг учун ҳам суякларимнинг остида авайлаб-асраганим, муҳаббатимга ватанлик қилган мўъжаз мўъжизам – муборак ЮРАК!

Иккинчи суҳбат

Ҳукми олий

«Эл нетиб топғай мениким...» дея ох ураётган инсоннинг ўзи ўзини аллақачон топиб олган кишидир. Топиб олгангина эмас, ўзининг ҳар бир ҳужайрасини титкилаб, айбини кўриб, соат сайин ўзини тозармоққа, мукаммал бўлмоққа буюраётган шахсдир.

Инсон ўзини уккан сари ўз вужуд – оламининг чексиз зироатгоҳ эканлиги, унга нима экса, ўшани олиши муқаррарлигини кўриб, қойил қолиб, лол қолиб боради! Чеккан азиятларингнинг сабаби аён бўлади – тавбага ўтасан. Қайси хатоингнинг ўтида куяётганинг бирдан маълум бўлиб қолади – дамнинг ичингга тушади! Аллоҳни йўқлаб қоласан, ундан гуноҳларингни ювгани имкон сўраб, ёлворишга тушасан. «Ўзини таниган парвардигорини танийди», дейилади Ҳадиси шарифда. Қандай гўзал танишув – бу! Нақадар шарофатли уйғониш – бу! Ўзингнинг ўзингга саёҳатингдай мароқли иш йўқ дунёда. Феълингдаги микробларни топиб олиш, яшиллингни яна тиклашга уриниш нақадар хуш иш! Ҳақиқий яшаш ана ўшанда бошланади, ниятларинг болалаб кетади, ниятки, ҳаммаси яхшилик! Файратларинг жўш уради, ҳар бир кунингга самарасиз ўтган минглаб кунларнинг юкини ортмоқ истайсан. Ҳар бир шомдан мунғайиб, ҳар тонгдан фарах туясан!

Инсоннинг нега ўлгиси келмайди? Ёшига ёш қўшилган сари бу туйғу яна кучаяди. Бу асло ҳаётнинг ширинлигидан воз кечолмаслик ёки янада кўпроқ роҳат кўриш илинжи

эмас, бу парвардигорни таниганингдан кейин-
ги англаб қолган қарзларинг, фарзларингни
адо этиш масъулиятидир. Бу ботининг билан
зохирингнинг уйғунлашуви – илму амалнинг
бирлашувидир. Ана шу ҳолат саодатмандлик
сари юришдир!

Ҳазрати Навоийнинг ҳар каломи сени ўзинг
сари етаклайди. Бир байт ҳадеганда тилимга
келаверади, руҳим унга урилаверади ва урил-
ган руҳимнинг сим-сим оғрикларини сезиб ту-
раман.

*Мени мен истаган ўз суҳбатига аржуманд этмас,
Мени истар кишининг суҳбатин кўнглим
писанд этмас.*

Сўз Аллоҳнинг неъматидир, шеъринг сўз эса
нурланган неъматдир. Нур таралади, аммо ун-
дан турфа жон турфа таъсир олади, унинг
тафтидан турфа шакл, турфа рангдаги чечаклар
унади. Шоир бир айтмишида у ёки бу маъно-
нигина кўзда тутиб ёзади, аммо ундан минг
кўнгил минг маъни топади. Санъат шуниси би-
лан харидоргир!

Сен бир дийдор дардида беморсан. Бир
нарсани истамак бутун вужуднинг эҳтиёжидир.
Худо сенга нимаики берган бўлса – хаёл, юрак,
кўз, кулоқларинг, кайфиятинг, орзуларинг,
сўзларинг ҳаммаси унга зордир, у деб чан-
дон хордир, унга ёкиш учун тушмаган кўйинг
қолмади! Тунинг иштиёқ, кунинг иштиёқ, аммо
у сени ҳаргиз суҳбатига аржуманд этмайди!
Нега?!

Яна ўзингни тафтиш қилишга тушасан.
Мана биров деб куйиб кўрдинг, шундайми?

Бир мақсад йўлида оловсиз ёниш нималигини туйиб кўрдинг. Хўш, бу оғриқларнинг таъми қандай экан?! Изтироби қандай экан?! Билиб қўйки, бу – қисмат! Шоир байтининг иккинчи сатрини эсла:

*Мени истар кишининг суҳбатин кўнглим
писанд этмас.*

Азизим, бир ўйлаб кўргин-а, сен шу кунгача неча одамни йўлингга термултирдинг. Онанг хидингга интиқ, опа-синглинг мурувватингга, дўстинг суянчингга, шогирдинг химоянгга, ночор кадрдонинг бир йўқловингга зор! Бир сўзинг, бир нигоҳинг билан қай бир кўнгил боғ бўлар эди, аммо қиё боқмай кетиб боряпсан! Бу зорликларни писанд этмай, шафкатсизларча ўтиб боряпсан! Талай бандасини кўзга илмайсану Аллохнинг қаҳри келмасинми? Йиққан ҳосилинг шу – сени сен истганлар ўз суҳбатига аржуманд этмас! Бу ҳукми Ҳақ! Бу Даққиюнусдан қолган бу дунёнинг «нимани хор қилсанг, ўшанга зор бўласан» деган фалсафасидир...

Ушбу садолар юрагингнинг қок ўртасидан эшитилади. Бу шоирнинг, шеърятнинг шарофати билан топиб олганинг – **ЎЗЛИГИНГ** овозидир.

Учинчи суҳбат

Кўнгил Қаъбаси

Ислом дини энг инсонпарвар диндир. Унинг нияти фақат яхшилик! Мана ўн тўрт асрки, оли-

му уламолар Қуръони карим ва Ҳадиси шариф нуруни инсонларга етказиш йўлида умргузаронлик қиладилар. Одамзод турфадири – бировга гап тез сингади, бировга секин. Яратгандан тинмай тиланмоқ керакки, Қуръоннинг мағзу моҳиятини инсонларга ихлос билан, моҳирона етказа оладиган зотлардан кўпроқ берсин. Тушунтирувчи қанча истеъдодли бўлса, нурафшон кўнгиллар шунча кўпаяди, дунё ўшанча тозарлади. Ҳазрати Навоий ҳам, иншооллоҳ, мана шу йўлда Тангрининг ризолигига сазовор бўлган муборак инсондир. Унинг бутун адабий меросини Қуръони каримнинг гўзал бадний шарҳлари дейиш мумкин. Юкоридаги ҳадисда айтилгандай, Аллоҳ шоирни динга садоқатли яратди. Ва ваъда қилганидай, унга буюк мавқе – мутафаккирлик бериб, машҳури олам этди! Ислом илмини унингдай севиб ва санъат билан талқин қилган ижодкор бағоят кам. «Уламолар пайғамбарларнинг ворисларидир», дейилди ҳадисда. Илоҳим, Навоийнинг жойлари ҳам ўшалар қаторида бўлсин!

*Кимки бир кўнгли бузугнинг хотирин
шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса обод айлагай.*

Бу – Ҳазратнинг байтлари. Инсоннинг вужуди Аллоҳнинг иморатидир, дейилади яна муқаддас китобларда. Бу иморатнинг пойдевори эса кўнгилдир. Қўл-оёқ синса, тузатса бўлар. Эт тилинса, битиб кетар. Аммо синган кўнгил қайта бутунланмас! Шу боис ҳам, Эгам уни эҳтиётлаб қобирғаларнинг орасига жойламишдир. Кўнгил синса, бутун вужуд нурай бошлай-

ди. Бу нурай бошлаган вужуд ким? У – бировнинг термилиб-термилиб улфайтирган боласи, йиқилса, ота-онаси ҳам қулайди! У – ота, ну-раса, бир этак бола эгасиз қолади! Бу вужуд – бировнинг онаси, синса, оналигини бутун адо этолмайди! У – келин, туккан боласи қалбан ногирон бўлади! Кўнгли бузилган бу – шогирд, яйраб илм ўрганолмайди! Агар у шоир бўлса-чи? Дейлик, олим бўлса-чи? Не-не асарлар ёзилмай, ихтиролар битилмай қолади! Қаранг, қандай дахшатли вайронагарчилик! Кўнгил бузилди, канча одамнинг бахту қувончига қирғин келди. Бир тил туфайли, бир кас туфайли! Бузғунчилик шайтоннинг ишидир. Кимки, бировнинг кўнглини оғритса, шайтон кавмидадир! Энди Аллоҳнинг норизолиги уни тинч қўймас. Кўнгли синган одамнинг ёинки ғамғуздор одамнинг кимки дардини олса, хушнуд қилса, бузилган Каъбани тиккалаган каби бўлур ва олган савоби ҳам ўшанчадир! Дарвоқе, мана бу байтга ҳам назар солинг:

*Каъбаки оламнинг ўлуб қибласи,
Қадри йўқ андоғки кўнгил Каъбаси.*

Каъбани Аллоҳнинг уйи, дейдилар. Одамни ҳам Аллоҳнинг иморати, кўнгилни эса Каъба деб аталмоқда. Каъбатуллоҳ жами мусулмонлар учун қиблагохдир. Аллоҳнинг уйи бўлгани учун у зиёратгохдир. Яна бу байтни ўқинг:

*То хаёлинг кўздадир, кўз уйи гўё Каъбадир,
Ким туриб атрофидин киприкларим айлар намоз.*

Хаёлим кўзгусидаги Аллоҳга термуламан, кўзимнинг қорачиғи эса Байтуллоҳдаги Хаж-

рул асвад – Қора тошга ўхшайди. Қора тош
гир айланган халойиққа сажда нуқтаси санал-
гани каби, кўз қорачиғим Аллоҳ ёди билан
тўлгани учун, киприкларим уни табаррук би-
либ, атрофида намоз ўқийдилар, – дейди шоир.
Ана сизга олий мақом шарҳ!

Хўш, энди туну кун Аллоҳни дилига жо
этиб, туну кун ҳисоб бериб, унга шукр кел-
тириб, унга истиғфор айтиб юрган кўнгиллар-
чи?! Каъба эмасми? «Аллоҳ менинг қалбимда»
деганки кишининг кўнглида Каъбаси бордир!
Худо деган ҳар бир дил табаррук, уни ўзида
асраган ҳар вужуд ҲАЗРАТИ ИНСОНдир!
Қарабсизки, ғофиллик билан ёки ғараз, кин
билан, ёинки жоҳиллик билан ҳар қадамда
бир Каъбани вайрон қилиб борамиз. Жавобига
кўргуликлар қайтса, «Нега мени омадсиз ярат-
динг?» дея Яратганга таъна қиламиз.

«Қадри йўқ андоғки кўнгил Каъбаси» мис-
раси билан шоир «сен ҳўв олис ҳаж сафари-
ни орзулагунча, ёнингдаги каъбаларинг – ота-
онанг, кавму қариндошинг, дўсту ёронинг ва
атрофингдаги яхши инсонларни аввал зиёрат
қил, Аллоҳни юракларига жойлагани учун ҳам,
этакларини кўзингга сурт», деб турибди.

Олтин қасрда яшагани билан, зару зумрад-
га ўралгани билан киши бахтиёрлик туймайди.
Унинг руҳини авайлаш, кўнглига хуш келадиган
биргина сўзни топиш, кайфияти билан ҳисобла-
шиш керак. Руҳпарварлик шу. Кўнгил Каъбаси-
ни обод айлаш шу. Сиз ёнингиздаги кишиларни
ихлос билан шод айлаб кўринг, инсонларнинг
сиз авайлаган кўнгил Каъбаларида яшаётган
Аллоҳ сизнинг бутун умрингизни обод айлағай!

Тўртинчи суҳбат

Ишқ ранги

Ёшлик — сенинг баҳоринг. Бу фаслда чиройинг етук, аклинг гўр бўлади. Аммо кузингнинг тўкин ёки ғариб келиши баҳорингга боғлиқ эканлигини унутма! «Ёшликда киши хато қилади-да», деб қутуламан дема! Чунки қилаётган ишингнинг номаъқуллигини билиб турдингми, тамом, шайтонга қулоқ солганинг шу! Ва умрингнинг қайсидир фаслида бунга албатта жавоб беришингни ёдингда тут. Хаёти-миздаги жамики катта-кичик жараёнлар мутаносиблик ичра яшайди: офтоб урмаслиги учун дўппи киямиз, тикан кирмаслиги, совуқ тегмаслиги учун пойабзалда юрамиз. Меъдамиз ишдан чикмаслиги учун тишни яратиб қўйибди, яхши-ёмонни ажратиш учун ҳушни, ... ва ҳоказо! Киши юрагига эҳтирос тушиб мувозанатдан чикса, мутаносибликдан чекинса, дархол муҳаббатга тўнкайди. «Ахир бу севги-ку, менда гуноҳ йўқ», дея ёқасини чок этади. Хўш, ишқ ўзи қай тусда бўлади? Ошиқликнинг қандай белгилари бор?

Навоий ҳазратлари ёзадилар:

*Ошиқ они билки, эрур дарднок,
Ҳам тилу ҳам кўнглию ҳам кўзи пок.*

Келинг, шу мисраларнинг қатига кириб кўрайлик. Кишига ҳақиқий ишқ келса, худди бемор каби хазин, ўйчан бўлиб қолади. Овози шикаста тортиб, феъли ҳалимлашади. Ўзи билан ўзи гаплашиб, куню туни дилида ёрига ёлвориш билан кечади. Ошиқнинг суврати шу.

«Тили пок» дегани надир? Ишққа йўлиққан одам ёлгон гапиролмай қолади, мактанмайди. Каттиқ гапи билан бировга озор бермайди, яхши-ёмонни ғийбат қилмай қўяди. Кимсанинг сирини кимсага етказмайди. Тили поклик шу. Агар шу ишларнинг тескарисини қилаётган бўлса, билингки, хали унга муҳаббат келмабди!

«Кўнгли поклик» надир? Ҳақиқий ошиқ бировга ҳасад қилмайди, гина сақламайди, қасд олмайди. Суйган кишиси деб ранги сарғайиб, дили пора бўлса ҳам, тилга чиқариб ноўрин рашк қилмайди. Бу ёқдан севги изҳор қилиб, бу ёқдан тинмай гумон қиялпими, бировдан ўч олиб, бировнинг ютуғидан кўқариб юрибдими, билингки, хали унга муҳаббат келмабди!

Кўнгли покликнинг яна бир кўриниши — тама қилмасликдир. Суйганимга етишим шарт дейилган жойда муҳаббат йўқ! Ошиқлик туфайли инсонга қоладиган энг катта манфаат ИШҚдир, ишқнинг ўзидир! Шу ишқ боис тилинг тозаланди, дилинг тозаланди, бундан ортик мукофот бўладими? Бу деган сўз — бу феъл билан умр бўйи барака топасан, ҳеч борада камлик кўрмайсан дегани! Бу дегани, қалбингга қуёш кирди, энди умр бўйи жисмингда бодом гуллайди, томирларинг аро «Чўли ироқ» янграйверади, энди ҳеч зерикмайсан — юрагингнинг булбули сайрайверади, дегани!

Шоир айтган «кўзи поклик» надир? Тилу дилнинг бузилишига сабаб бўладиган асосий нарса кўзнинг нопоклигидир! Агар кўз шайтонга бой берилмаса, дунёнинг энг гўзал ранглари билан таништирувчи устози аввал удир. Кўз тафаккурга озуқа узатади, тафак-

кур кўнгилни уйғотади, қарабсизки, фаолият бошланади. Пок фаолият яратувчи кўз – пок кўздир. Расулуллоҳ (с.а.в.) га келган биринчи илоҳий вахийнинг биринчи сўзи ҳам «Ўқи!» каломи бўлганини яхши биласиз. Илм ўқиган кўз – пок кўз. Хунар ўрганишга нур тўккан кўз – пок кўз. Атрофга, одамларга яхши ният билан қараган, уларнинг чехрасидан яхшилик кидирадиган, бировнинг ғамига ўзи ҳам йиғлаб, кўнгилни ҳам бўзлатадиган кўз – пок кўз. Рўбарўсидаги одамни Офтоб билиб, унинг юзига тик каролмай турган кўз – пок кўз.

Зинонинг аввали кўздан бошланади. Қайсики кўзда ҳаё йўқдир, зинокашдир! Қайсики кўз учраган чехрага нафс билан боқса, зинокашдир! Зинокаш эса ҳеч қачон ошиқ бўлмас, унга мухаббат келмас, ИШҚ УНДАН ҲАЗАР ҚИЛГАЙ!

Бешинчи суҳбат

Ихлос

«Ихлос – халос!» дейди халқ. Халқнинг тилида ўлмай келяптими, демак, бу сўзнинг тоши оғир. Бир кунига ярайдики, халқ бу зил юкни кўтариб юради. Азизим, сиз ҳам эгилинг-да, пойингизда сочилиб ётган халқнинг сўзларига меҳр билан кулоқ тутинг, мағзини туйинг ва амалиётингизда қўллаб кўринг – муаммоларингиз камайиб бораверади!

Ҳазрати Навоийда шундай мисралар бор:

*Ранж кўрмай киши топарму фароғ,
Кўнгли ўртанмайин ёнарму чароғ.
Тухум ерга кириб чечак бўлди,*

*Қурт жондин кечиб ипак бўлди.
Лола тухмича гайратинг йўқму,
Пилла қуртича ҳимматинг йўқму?*

Жонинг кийналмагунча фароғат йўқдир, демокда шоир. Жонингни кийновда ушлаб турган эса бу ўша ихлосдир! Ҳамма хунароманд, ҳамма истеъдодли ва ҳамма лаёқатли кишида ихлос бор деб бўлмас экан. Халқона айтганда, ўзига берилган неъматлардан барака топганлар ихлосманд кишилардир. Бундай инсонлар қўл урганки нарсалари ва юмушларига катта муҳаббат билан қарайдилар, атрофда не бўлса, барини мукофот деб биладилар, озгина кийналсам, шу нарса янада чиройли бўлиши мумкин дея, куймаланиб яшайдилар. Яшасин улар!

Гул бўлсаю ифори бўлмаса, бекор! Асал бўлсаю тахир бўлса, бекор! Нон бўлсаю куюк бўлса, тил бўлсаю дилни эрита билмаса, бекор! Шакл билан мазмунни монанд этиш учун эса ИХЛОС керак. Ихлос аралашган жойдагина афзаллик муқимлашади. Чироқнинг ёнаётган юраги — кўнгли унинг пилигидир. Юрагингга ўт тушса, яъни оловдай гуриллаб бир ишга киришсанггина муродингга етасан. Мана, чироқнинг ихлоси жонини ўртади, аммо атрофни нурафшон қилди. Бу нурафшонлик ичра, аввало, ўзининг гўзал туришини қаранг, парвона унга жисмини қурбон қилаётир, инсонлар теграсига интилаётир, ошиқлар суйганларини «чироғим» деб унга менгзаётирлар! Асл фароғат — шу!

Ихлос — бу астойдиллик, диққатни, сабрни, кучни бир нуктага тўплаш, шайтонни нари ита-

риш, кўтаринкилик, меҳнатингнинг натижасига ишонишдир. Кўрганларимдан бир мисол айтай: умр йўлдоним осмондаги ой эмас, чигилингизни ёзадиган ширин лаҳжаси ҳам йўқ. Аммо зимдан бу кишига тан бераман. Ўйлайманки, бу одамнинг Аллоҳ олдида юзи ёруғ — у ўзидаги имконларни ҳеч қачон қанг бостириб қўймаган ва унга берилган умрдан тинмай самар олгани-олган. У асли меъмор, иши лойиха, қоғоз билан ишлаш. Аммо қачон қарама-қарши, арра-ранда, темир-терсак ичида. Дастлаб ертўланинг дарчасига ром созлади, ўхшади! Кейин ўша ерга эшикка уринди, бинойидек чиқди. Сўнгра айвонга ром ясади, аста уйларга эшик ясашга ўтди... Қарабсизки, янги уйнинг жами ёғоч ишларини ўзи уддалади. Унга чой ташиб, нон ташиб юриб укаларимнинг кўзи пишди. Ўзларига уй солиш навбати келганда, деярли ўзлари тикладилар. Оёғининг тагида уймалашиб юриб, ўғилларим ҳам ҳунарманд бўлиб кетдилар. Кулганлар ҳам бўлди, «жонингиз қийналиб кетди-ю, шугинага қўл қўйиб юборсангиз, иморатингизнинг камини тиклаб юбораман» дейдиган «уддабуронлар» ҳам бўлди (Ўша кезлар у бир идоранинг бошлиғи эди.). У эса ихлосдан чекинмади. Янгидан-янги ишларни топаверди, тиришиб-тармашаверди. Қарама-қарши, киши эринмай, ихлос билан яхши ишга чоғланаверса, худо уни йўл-йўлакай ярлақаб, яъни аклини чархлаб, ишнинг кўзини биладиган қилиб, бировга зорикмайдиган даражага етказар экан. Бир сўз билан айтганда, бундай бандасини керакли бўлишга сайлар экан. Илоҳим, ҳар бир инсонни атрофга керакли этсин! Энг катта мартаба шу!

Ихлос билан иш бошлаётган одам, Яратганга таваккал қилиб турган кишидир. Яратганнинг унга берган жисмоний ва маънавий имконларига суяниб турган кишидир. Бундайларга мукофотим кўпдир, дейилади Қуръони каримда. Дунёнинг етти мўъжизаси саналган энг буюк ихтиролар ҳам, Регистон, Улугбек расадхонаси, Оксарой,... Ватанимизнинг айрим жойларида учрайдиган, бир неча аср мукаддам бино бўлган, ҳали-ҳануз зилол сувларини сақлаб келаётган кудукларгача ИХЛОС билан қилинган меҳнат ҳосиласидир. Ўлмай келаётган китоб, куй, сурат, хунаромандлик буюмларининг узун умрига сабаб бўлаётган факат ИХЛОСдир!

Демак, ихлос — аввало, инсонга муҳаббат, меҳнатга муҳаббат ва Аллоҳ сенга инъом этган ўзлигинга муҳаббатдир! Ва унинг қайтими ғоятда роҳатлидир — эшитяпсизми, «тухум ерга кириб чечак бўлди, қурт жондин кечиб ипак бўлди»! Яхши она бўламан деб, навқиронлигингиз ўтиб кетса, маъкул фарзанд бўламан деб, бирингиз икки бўлмаган бўлса, чекингизга тушган тирикчилик юмушини ихлос-ла, яъни мукамал ва ҳалоллик билан адо этаман деб, қарвондан ортда қолаётган бўлсангиз, асло хомуш тортмангиз. Эртага ҳамманинг боласи райҳон бўлса, сизнинг болаларингиз анвойи гуллар бўлгай! Ота-онангизнинг ризолиги туфайли болаларингиз сизни бошларига қўйгайлар! Ишингиздаги ҳалоллигингиз фарзандларингизни жиноятдан, боло-казолардан асрагай! Берсин, берсин роҳатни, қарсиллаб турганингда эмас, илигингдан қувват кетганда берсин!

*Лола тухмича ғайратинг йўқму,
Пилла қуртича ҳимматинг йўқму?*

Юрагингнинг ўртасига тегади бу хитоб! Болалигимдаги маҳалламизда Ҳалима опоки исмли кўшнимиз бор эдилар. Кексайиб қолган бўлсалар ҳам, хамиша чаккалари таралган, кўйлаклари дазмолланган, қошларига ўсма тортиғлик бўларди. Шу опокининг бир гапини бот-бот эслайман: «Фалончи барака топадиган киз бўлибди-да! Қараб турсам, наमतларни қайириб, тағларигача супуряпти, ошхонадаги челақларида аксингиз кўринади-я!»

Опокининг ўзлари ҳам ихлос билан рўзғор юритардилар. Ихлос бор жойда шаклланган шахсият мавжуд экан. Бу бутунлик, демакдир. Бундай одамлар ишни катта-кичикка ажратмайдилар, оддий пиёла ювишдан тортиб кўйлакка тугма кадашгача улар учун муҳим иш. Энг қора ишларни ҳам сесканмай, берилиб бажариш ўзни хокисор, яъни тупроқ ичра тутмакдир. Ва бу қахрамонлик эмас, инсоннинг ҳар доимги феъли шундай бўлиши керак. Лола тухмики қора тупроқка юкиниб, гулга айланяптими, инсон бундан катта орийат туймоғи, толеи сари ғайрат билан интилмоғи шарт, дейди шоир! Қуртки ипакка дўниб турса, яъни астойдил меҳнати билан ўлмасликка сайланиб турса, эй, Ҳазрати инсон, тезроқ ҳимматларингни атрофга сочишга туш ва сени кутаётган улкан мукофотларга етиш йўлини қисқартир, дея дилингизни уйғотади шоир.

Олтинчи суҳбат

Хар бир инсон — бир неъмат.

Хазратнинг бир байтлари диққатимни тортди:

*Сарву гулу лола харидори бор,
Ўтиннинг доғи бозори бор.*

Доноларнинг гапи дори, оғриб турган жойингни тузатади... Бир кибрли қаламқаш ўзининг янги чиққан китобини танишига бераётиб: «Ўқиб кўринг-чи, фалончининг китоби зўрми, бу зўрми?» дермиш. Эҳ, эсиз! Шу гапни айтган захоти унинг бозори касод бўлди, деяверинг. Сабаби, ҳасад туғилди. Ҳасад туғилганки жой пурашга тушади. Ҳасадни пайдо қиладиган кибрдир. Хаволаниб юрадиган киши ўзида йўқ имконни бировда учратса, гаши келдими, кибрлангани шу! Кибр кишидаги бор истеъдодни ҳам сўнишга олиб келади. Нафсиламрини айтганда, ижодкор юрагида пишган истеъдод мевасини қоғозга тушираётганда ўтни ушлаб турган каби ўзи билан ўзи банд бўлади. Бировга ўзини солиштириш, фалончидан ўтказиб ёзаман дейиш, қаёқда! Чўғимни ўчирмай қоғозга кўчирсам бўлди, деб жони халқумида туради. Бундай мўъжизали дақиқалар худо буюрганга насиб этади! Бу муяссарликка етган кишиларда эса ҳеч қачон ҳасад бўлмайди.

«Хамса»ни ёзиб тугатган Навоий хазратларини султон Ҳусайн Бойқаро ўз отига миндириб, отнинг жоловини тутган ҳолда халойиқ қошида айлантириб, шоирни кўз-кўз этгани ёдингиздами? Келинг, шу воқеани таҳлил

қилайлик: бу билан Хусайн Бойқаро, биринчидан, шох сифатида миллатпарварлик, ватанпарварлик кўрсатмоқда — у туркий тилнинг шу асар, шу замондоши туфайли жаҳон сахнасига чиққанидан беҳад шод! Иккинчидан, шу аснода у миллатнинг обрўсини кўтарган шоирни ўзидан юкори ўтқазиб, ғоят гўзал шарқона лутфни намойиш этмоқда ва бу билан у адабиётга, жами ижод аҳлига рағбат бермоқда. Учинчидан, худонинг яна бир мўъжиза-мукофотини Навоийда кўриб, Яратганга ҳамду сано изҳор қилмоқда ва унинг ризолиги учун, у азиз қилган кишини эъозламоқда. Тўртинчидан, у ўзи ҳам катта шоир ва рухиятшунос эди, олтин ерда қолмаслигини, эртага «Хамса»дай гўзал ярамал албатта баҳосини олажагини билиб турди ва бошқалардан аввалроқ Навоийни ғолиблик эгарига ўз қўли билан ўтказди. Навоий миниб турган от султоннинг оти эди, рамзий тарзда айтиш мумкинки, Навоийни ғазал мулкининг султони этиб сайлаган дастлаб Хусайн Бойқаро бўлди. Шох уни отига ўтқазмаса ҳам, шоирнинг манглайига шу бахт ёзиғлиқ экан, аммо Хусайн Бойқаронинг замондошлари олқишига сазовор бўлгани, дуо олгани қолди!

Аммо дунёда ҳамма Ой билан Кун эмас, ким баланд, ким қуйи! Ким эпли, ким мундоғроқ! Лекин хамманинг ўз ўрни бор — чумолининг ишини фил эплалмайди! Сизнинг ишингизни эса мен! Инсон қай ҳолатда бўлишидан қатъи назар, яхшими, ёмонми, барибир Яратгanning бетакрор ижодидир. У ўзидаги бориға шукр қилишни, ўзидан яйрашни билмаяптими, унинг устиға, бировға ҳавас эмас, ҳасад қияптими,

билингки, ношукр ва у хали-вери ўсиб-унмагай! Фалончининг ютуғи менда бўлиши керак, деб туришнинг ўзи НАФС! Инсонга жами фалокатни етаклаб келадиган шу бадкирдор нафс!

Бу ёруғ оламни мўътабар этган унинг рангдорлигидир! Бизнинг атрофимизда неки бўлса, у неъмат. Ҳар неъмат бир воқеликдир – ўзининг моҳияти, яшаш фалсафаси ва ўзига хосликларига эга. «Сарви гулу лола харидори бор» – гул кўзни яшнатади, унинг мубталоси кўп, одамзод бутун умрини гулга буркагиси келади, нени севса гулга киёс этади ва х.к. Аммо «ўтиннинг доғи бозори бор»! Бу турфа дунёдир! Қанча инсон бўлса, диди, эҳтиёжи ўшанча хилдир. Мавжудликки бор – албатта унинг харидори бор. Бу дунёда кераксиз нарса йўқ, атрофингиздаги, оёғингиз остидаги жами нарсанинг талабгори, кидириб келгувчиси бордир! Гул нега ёўдайиши керак, қачонки, у ўтиннинг ўрнини боса олмаса! Гул димоғингизни яйратиб, кайфиятингизни кўтаради, холос. Ўтин эса уйингизни иситади, қозонингизни қайнатади, демак, ўрни келса, у жон сақлагувчидир. Гулни хавасманд одамгина излайди, ўтиннинг қошига эса ҳамма ёппа боради. «Ўтинман» деб ўксиманг, азизим, ёки «ўтинсан!» деб бировни ҳам камситманг, ки шоир айтганидай, ўтиннинг-да ўз бозори ва харидори бордир. Кимдир Алпомишдай ўғиллари билан фахрланади. Кимдир биргина, у ҳам бўлса ногирон боласининг баҳосини бу дунёдан ортиқ қўяди, ҳар «болам» деганда кўзидан шукронаси ўтдай чакнайди!

Инсоннинг ёшига ёш қўшилган сари тафаккури тобланиб, дунё ҳақидаги тўхтамлари,

ҳатто диди ҳам ўзгариб боради. Кеча ялпизни хуш кўрган кишига эртага жамбил маъкул кўриниши мумкин. Бу билан ялпизнинг баҳоси камайиб қолмайди, унинг яна ихлосмандлари топилаверади, излаб келаверади, бу — Ҳақнинг чеварлиги!

Инсонни томир-томиригача эритиб, яйратидиган БАХТИЁРЛИК нима? У қачон содир бўлади? Пулинг кўпайгандами ё молинг кўпайгандами? Ёинки шону шуҳратга эришгандами? Йўқ! Яқинда бир кекса ўзбекойим гапининг ичида «инсончилик — нуксончилик» деган иборани ишлатганди: одамнинг иқлими бетизгин! Бўлган сари бўлгиси келаверади. Талпиниб етишган гулу лолангиз қай муддатда сўлиса, эришган ютуғингиз туфайли туйган бахтиёрлигингиз ҳам ўшанча давом этади, атрофингиз чандон тиллолансин, кўзингиз аста зерика бошлайди. Унинг устига, ақлга ақл қўшилган сари жисми жонингизда янгидан-янги руҳий ва маънавий эҳтиёжлар бино бўлаверади. Хар истагингиз ушалганда бир бахтиёрлик туяверасиз. Демак, бахтнинг, бахтиёрликнинг сон-саногӣ, эрта-кечи йўқ! Неча ёшда бўлишингиздан қатъи назар, иншооллоҳ, ҳали кўрасиз, ҳаётингизда бахтнинг минг бир чечаклари очилгай!..

Олма дарахти қай даврда бино бўлган бўлса, шундан бери аслига ўхшаб яшайди: олмачасига барг чиқариб, олмачасига гуллайди ва тарам-тарам рангли олма бўлиб пишади. Бир жумла билан айтганда, у олма бўлиб, олмаликка кўниб яшайди! Унинг ютуғи шунда, шунинг учун харидори тирбанд! Ўригу гилос ва бошқабопқалар ҳам шундай. Сиз ҳам шундай, бир

боғдирсиз – фақат сиздагина унадиган неъматлар сонсиз, келаётган харидорларингиз унданда сонсиздир!

Еттинчи суҳбат

Ва гар осон тугар – осон!

Хазрати Навоий қошида ҳамиша ўзимни шифо илинжида турган бир бемордай сезаман. Унинг ҳамма ёзганларини албатта уқишим керак деб бегоҳат бўламан. Уққан сарим, албатта, тугунимга ечим бўлади, руҳимнинг очикқан жойлари қоникади деб ишонаман. Ва юрагимга битиб юраман: Навоийни варақма-варақ ўкиб улгуролмасам ва ўкиб улгуролмасам, бу дунёдан қашшоқ кетишим шудир!

Гоҳида дарс ўтар эканман, шоирнинг битта шоҳ байтини тўксон дақиқа давомида шарҳласанг ҳам, ичида яна гавҳарлари қолиб кетаётгандай бўлаверади. Бу дарсларни тингловчилар учун эмас, ўзимнинг роҳатим учун ўтаётганимни сезиб қоламан. Сўзлар қатига кирганим сари кулфи дилим очилаётганини, руҳим қанот ёзаётганини туяман. Тингловчиларнинг ҳам кўзларидаги маънолар ўзгариб боради. Навоийнинг тафти уларга ўтаётганини кўриб тураман.

*Эй Навоий, дардлиг назмингни дард аҳли билур,
Дардсиз доғи бўлур они ўқугоҳ аҳли дард –*

дейди шоир. Ўқиган нарсангдан сенга «дард иници» кўзингнинг ўзингга тушишидир. Ўзингдаги дил, жон жуда нозик ва шириш неъ-

мат эканлигини бирдан билиб қоласан! Юрагингга қамалган булбулни топиб оласан! Ана энди унинг нолонлари билан дардлашиш боиланади! Бу ўз-ўзини кашф этишдир!

*Навоий ўзни хуш тутким, кишига даҳр
иши бордир,
Агар мушкул тутар-мушкул, ва гар
осон тутар – осон –*

дейди яна. Бу байтни рухимга бамисли асоқилиб олганман. Неча суҳбатдошнни ҳам шу мисраларнинг талқини билан қаддини тиклагандай бўламан. Жами бечораликнинг чораси Яратганнинг қўлида. Ўзига таваккал қил ва ихлос билан юкун! Ихлос билан ҳаракат олиб бор. «Ва гар осон тутар – осон» – Ўзига ишон, мушқулнинг Ўзи осон қилади. «Агар мушкул тутар – мушкул» – борди-ю ғинғиллайверсанг, бесабр ва ношукр бўлсанг, осонингни ҳам мушкул қилиб юборади. Ёки «йиғи йиғини келтиради» дегани, ёки «торга тор, кенгга кенг дунё» дегани шудир!

*Ғунчадек бўл қон ютиб кулмакка монанд,
эй қунғил.*

Шу ғунчадек қудратим бўлса, дунё юки менга ўйинчоқ эди, дейман ўзим ўзимга. Қонга тўлган бағир билан кулиб тура олишнинг номи – ИРОДА, САБОТ. Аммо иродали, саботли бўлиш ҳаргиз ҳусн ёки фазл эмас, БУРЧдир. Боиси, Яратганнинг ҳукми билан дилинг доғ бўлди. Забунликнинг ўзи сенга бесабаб келмас. Бу – экканларингнинг мева-

си. Ишора борким, Аллохнинг жавобини очик
чеҳра билан кутиб ол, балки унинг ҳиммати
билан керагидан енгилроқ жазо олаётгандирсан.
Агар уни шукрона билан қарши олмасанг, бун-
дан баттарроғи келиши мумкин!

ФОЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР:

**Талқин этилган ҳадислар БИЛКИЗ
АЛАДДИНнинг «Муҳаммад пайгамбар
алайҳис-с-салом қиссаси» китобидан олинди.
(Тошкент, «Камалак» 1991. Инглиз тилидан
Жамол Камол таржимаси. Шайх Муҳаммад
Содиқ Муҳаммад Юсуф сўзбоши ёзган)**

Алишер Навоий. Топмадим. Ғазаллар. / Ўзбек
адабиёти бўстони / – Т.: Ғафур Ғулом номидаги
Адабиёт ва санъат нашриёти. 1988.

Алишер Навоий. Қаро кўзим. / Ўзбек адабиёти
бўстони / – Т.: Ғафур Ғулом номидаги Адабиёт ва
санъат нашриёти. 1988

МУНДАРИЖА

Муборак тахт	5
Ният – хужжатдир	17
Хосиятсиз қутулиш	22
Гина қурбонлик сўрайди	26
Дилингдаги Каъбанг	32
Ким бойийди?	38
Хамма устоз, хамма шогирддир	43
Экканингни оласан	47
Яшаш мукофотдир	58
Келажакка таъзим	63
Кибрлида илм йўқ	66
Атрофдан фазл излаш ибодатдир	72
Бир-биримизни уйғотайлик	77
Сўз – балогардон	83
Хиёнат нима?	91
Яратганга таваккал қил	95
Аввало руҳингни покла!	102
Биз замонга муносибмиз	106
Сизга савоб керакми?	112
Нечун заиф қавмим менинг биргина?	117
Ибодат нима?	122
«Осонлаштирингиз, қийинлаштирмангиз...»	128
Пушаймонни ўлимга такама	134
Жонингдан яралган душман	140
Тандир кийиб юрган бўлмайлик!	146
Мусулмончиликнинг шарти – ҳилм!	152
Умид ҳам ибодат	159
Олим ким?	163
Буюк имтиёз	169
Муроса илми	172
Имон нима?	177
Лафз ҳам имондандир	180
Одамлар бирлашса – нурлар бирлашади	186
Қачон ҳимоясиз қоласиз?	190
Садақанг ўзингга соядир	195

Адолатли бўла оласизми?	200
Неъматни увол қилманг!	207
Меъёрни билайлик	211
Илондан илон яралади	217
Шайтоннинг қасди одамда.....	221
Бир аёлнинг минг фасли.....	224
Жазо	227
Шошилиш – зўриқишдир	228
Қуёш аслида иккитадир	232
Хурматнинг ҳам меъёри бор.....	236
Суяниб яшашнинг роҳати	240
Шахснинг кайфияти.....	244
Қарға булбул бўла билмас	247
Энг инсонпарвар дин	251
«Қиёмат куни қўшнидан».....	255
Изимизда ким қоляпти?	259
Яшасин сўз!	263
Энг оғир етимлик	267
Балодан хазар	271
Ўлим ҳақ	275
Муроса – мадордир	279
Қошимга ўсма қўйинглар	284
Ниятинг – қисматингдир.....	292
Шукрли инсон бахтлидир.....	294
Шайтон ёлғизни енгади.....	298
Яхшининг ёри Аллоҳ	302
Шайтондан сақланинг.....	305
Тавба қил!.....	311
Сўз билан обод кўнгиш.....	315
Чўнг ибодат.....	320
Билмайин босдим тиканни.....	325
Аллоҳнинг жавоби	329
«Болам»лаб яшаганга яраша.....	334
Буюк уюшма	342
Оналик – олий мартаба	348
Аслини сақлаган насл гўзалдир.....	354
Буюклик оддийликдадир	363

Она дийдари	367
Акли расо бадгумон бўлмас	372
Иш бошлаш осон.....	375
Навоий гулшани	379
Фойдаланилган адабиётлар	404

Турсуной Содиқова

ДИЛДАГИ ДУР

2-жилд

Мухаррир А. Зиядов

Рассом дизайнер Б. Зуфаров

Бадий мухаррир К. Васинова

Техник мухаррир Л. Хижова

Кичик мухаррир Д. Холматова

Мусаххихлар: С. Салоҳутдинова, Н. Абдурахмонова

Компьютерда тайёрловчи Л. Абкеримова

Нашриёт лицензияси АІ № 158, 14.08.09.

Босишга 2013 йил 20 декабрда рухсат этилди.

Офсет қоғози. Бичими 80x100¹/₃₂.

«Peterburg» гарнитурасида офсет усулда босилди.

Шартли босма табағи 18,87.

Нашр табағи 14,97. Адади 2000.

Буюртма № 13-395.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

«O'zbekiston» нашриёт-матбаа ижодий уйи.

100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

e-mail: uzbekistan@iptd-uzbekistan.uz

www.iptd-uzbekistan.uz